

**T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

**YAKAPINAR KÖYÜ TAHTACI ALEVİLERİNDE
İNANIŞ VE UYGULAMALAR**

Yüksek Lisans Tezi

SULTAN YILDIZ AYDINLIOĞLU

İZMİR 2024

T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

**YAKAPINAR KÖYÜ TAHTACI ALEVİLERİNDE
İNANIŞ VE UYGULAMALAR**

Yüksek Lisans Tezi

SULTAN YILDIZ AYDINLIOĞLU

DANIŞMAN: DOÇ. DR. MEHMET ERSAL

İZMİR 2024

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Yakapınar Köyü Tahtacı Alevlerinde İnanış ve Uygulamalar” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

20/06/2024

Sultan Yıldız AYDINLIOĞLU

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

YAKAPINAR KÖYÜ TAHTACI ALEVİLERİNDE İNANIŞ VE UYGULAMALAR

Sultan Yıldız AYDINLIOĞLU

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yakapınar köyü, İzmir ili Bayındır ilçesinde bulunan Yanyatır ocağına bağlı bir Tahtacı köyüdür. Günümüze kadar Tahtacılara ait sosyal, dini ve kültürel kodları canlı bir şekilde yaşatmayı başaran Yakapınar köyü bu çalışmada monografik bağlamda incelenmiş ve çalışmada, yukarıda belirtilen kodların geçmişteki durumu, günümüze kadar geçirdiği değişim ve dönüşümleri ortaya koymak amaçlanmıştır. Yakapınar köyünün çalışmaya konu edilmesinin en temel sebeplerinden birisi daha önce köy hakkında halk bilimi alanından herhangi bir çalışmanın yapılmamış olmasıdır.

Yakapınar köyünü konu alan bu çalışma, giriş ve dört ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde çalışmanın konusu, amacı, yöntemi hakkında genel bilgiler verilmiş ve bu bölümde Yakapınar köyünün fiziki çevresi, ekonomik yapısı, beşerî durumu hakkında bilgiler aktarıldıktan sonra köyün tarihi hakkında sözlü ve yazılı kaynaklardan elde edilen bilgiler analiz edilerek bulgular ileri sürülmüştür. Hemen ardından gelen birinci bölümde köyün aile yapısı ve akrabalık ilişkileri, eğitim ve öğretim durumu, üretim, beslenme, giyim kuşam alışkanlıkları gibi konuların üstünde durulmuştur. Birey ve toplum tarafından gerçekleştirilen her ritüelin temelinde inanç vardır. Alevi inanç sisteminde gerçekleştirilen ritüellerin bu inanç sistemine özgü olması ve sosyal hayatın bütün unsurları bahsedilen ritüeller üzerine kurulu olması nedeniyle Yanyatır ocağına bağlı Tahtacılarda gerçekleştirilen inanç sistemine özgü bu ritüelleri ayrıntılı incelemek amacıyla bu tez çalışmasının ikinci bölümünde Yakapınar köyü örneklemleri ile Alevilik merkezli ritüeller ele alınmış ve incelenmiştir. Bu bölümün sonunda bölüm sonu değerlendirmesi yapılarak köyde bahsedilen bu ritüellerin geçmiş ile güncel durumu mukayese edilerek elde edilen bulgular aktarılmıştır. Çalışmamızın üçüncü bölümünde geçiş dönemi ritüelleri doğum, sünnet, askerlik, düğün ve ölüm olmak üzere beş alt başlıkta

ayrıntılı olarak incelenmiş ve alt başlıkların sonunda bu geçiş dönemlerine ait elde edilen bulgular analiz edilerek aktarılmıştır. Tezin son bölümünde ise Yakapınar köyünde yaşamakta olan halk inançları incelenmiştir. Çalışmanın sonuç bölümünde ise bahsi geçen konuların geçmişten günümüze kadar yaşadığı değişim, dönüşüm, güncel durumları hakkında genel bir değerlendirme ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Tahtacı, Alevi, Yanyatır ocağı, Yakapınar köyü, Ritüel.

ABSTRACT

Master Thesis

Beliefs and Practices in Tahtacı Alevi of Yakapınar Village

Sultan Yıldız AYDINLIOĞLU

İzmir Kâtip Çelebi University

Social Sciences Institute

Department of Turkish Language and Literature

Yakapınar Village which is subjected in this thesis is an Alaouite Village belonging to Yanyatır tribe in Bayındır Province, İzmir. Yakapınar Village which has been able to cherish the social, religious and cultural codes up to present is observed with monographic method and the changes in these codes are aimed to set forth in this study. The reason why Yakapınar Village is the main subject of the study is because the village has never been subjected in such a monographic study.

This thesis about Yakapınar consists of an introduction and four main parts. In the introduction part, general information about the subject, aim and method of the study is provided and after the information about the village's physical surrounding, economical structure and population is given, the verities about the village's history are propounded. The very first part of the thesis is focused on the family structure, relationships among the relatives, production, educational status, nourishment and apparel of the village. There is belief underlying every ritual which is performed by individuals and communities. These rituals are sometimes performed religiously or socially. In the second part of this thesis, religious rituals belonging to Alaouite people is covered and observed with the example of Yakapınar village in order to observe the religious rituals of Tahtacı people who belong to Yanyatır ocaks. At the end of this part, the verities are clarified after comparing the past and the present versions of these rituals in the village. In the third part of the thesis, the rites of passage is observed in five subheadings as birth, circumcision, military service, wedding and death and the verities are explained at the end of the part. At the final part of the study, the beliefs of the villagers residing in Yakapınar. In the conclusion part of the thesis, an overall evaluation about the chronological transformation of the previously mentioned subjects is put forward.

Keywords: Tahtacı, Alevism, Yanyatır ocak, Yakapınar Village, Ritual.

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR.....	xv
ÖN SÖZ.....	xvi
GİRİŞ	1
G.1 Araştırmanın Konusu, Alanı ve Amacı.....	1
G.2. Araştırmanın Yöntemi	2
G.2.1 Araştırma Konusunun Belirlenmesi ve Ön Hazırlık Dönemi	2
G.2.2 Kaynak Kişi Grubu	4
G.2.3 Kullanılan Teknik Araçlar	5
G.3 Araştırma Alanı	6
G.3.1 Fiziki Çevre, Beşeri Durum ve Ekonomik Yapı.....	6
G.3.2 Tarihçe.....	7
BİRİNCİ BÖLÜM.....	12
1. YAKAPINAR KÖYÜNDE SOSYO-EKONOMİK YAPI VE GÜNDELİK YAŞAM.....	12
1.1 Aile Yapısı ve Akrabalık ilişkileri	12
1.2 Eğitim ve Öğretim.....	13
1.3 Üretim.....	13
1.4 Beslenme.....	18
1.5 Evlerin Yapımı ve Kullanımı	18
1.6 Giyim-Kuşam.....	20
İKİNCİ BÖLÜM.....	23
2. YAKAPINAR KÖYÜNDE ALEVİLİK MERKEZLİ RİTÜELLER	23

2.1 Tahtacıların İnanç Yapısını Oluşturan Temel Yapılar	24
2.2. Alevilik Merkezli Ritüeller	29
2.2.1 Yola Giriş (İnisiyasyon) Ritüelleri.....	30
2.2.1.1 İkrar Alma	31
2.2.1.2 Musahiplik Cemi	42
2.2.1.3 Öz Kurbanı	47
2.2.1.4 Aşinalık	48
2.2.1.5 Peşinelik	48
2.2.1.6 Çiğildeşlik/ Çığıldaşlık	50
2.2.2 Takvimsel Ritüeller.....	50
2.2.2.1 Meydandan Geçme Cemi.....	51
2.2.2.2 Cuma Akşamları	52
2.2.2.3 Nevruz.....	57
2.2.2.4 Hıdırellez.....	59
2.2.2.5 Kurban Bayramı	63
2.2.2.6 Muharrem Ayı/ Muharrem Orucu	64
2.2.3 Kriz Ritüelleri.....	69
2.2.3.1 Düşkünlük Kaldırma.....	69
2.2.3.2 Adak Kurbanları	71
2.2.4 Yakapınar köyünde Alevilik Merkezli Ritüeller ile İlgili Genel Değerlendirme	75
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	79
3. YAKAPINAR KÖYÜNDE GEÇİŞ DÖNEMLERİ.....	79
3.1 DOĞUM	80
3.1.1 DOĞUM ÖNCESİ.....	81
3.1.1.1 Kısırlığı Giderme/ Gebe Kalma	81
3.1.1.2 Gebelikten Kaçınma	83

3.1.1.3 Aşerme	84
3.1.1.4 Gebelik ve Gebe Kadının Kaçınmaları.....	84
3.1.1.5 Çocuğun Cinsiyeti	85
3.1.2 DOĞUM SIRASI.....	86
3.1.3 DOĞUM SONRASI.....	87
3.1.3.1 Çocuğun Göbeği ve Eşi	88
3.1.3.2 Tuzlama.....	88
3.1.3.3 Belek- Kundaklama	89
3.1.3.4 Lohusalık- Alkarısı/Albasması	90
3.1.3.4.1 Yakapınar Köyünde Alkarısı İnancı ve Lohusalık Döneminde Alkarısından Korunmak İçin Uygulanan Pratikler	90
3.1.3.5 Subyan	92
3.1.3.6 Kırklama	92
3.1.4 ÇOCUK	93
3.1.4.1 Ad Koyma ve Adı Belirleyen Etmenler	93
3.1.4.2 Çocuk Görme	94
3.1.4.3 Altı Ay Kınası	95
3.1.3.4 Köstek Kesme/ Duşak Kesme	98
3.1.5 Yakapınar Köyü Doğum ile İlgili Genel Değerlendirme	99
3.2 SÜNNET	101
3.2.1 SÜNNET ÖNCESİ	102
3.2.1.1 Sünnet Yaşı ve Sünnet Mevsimi	102
3.2.1.2 Sünnet Töreni İçin Yapılan Hazırlıklar ve Sünnet Alışverişi	103
3.2.1.3 Bayraktar Seçimi	104
3.2.1.4 Pırtı Biçme	105
3.2.1.5 Aviyet Dağıtma	110
3.2.2 SÜNNET SIRASI	112

3.2.2.1 Bayrak Kaldırma	112
3.2.2.2 Kına.....	121
3.2.2.3 Düğün yemeği/ Gündüz Düğünü.....	122
3.2.2.4 Sünnet Çocuğunun Bağlanması.....	123
3.2.2.5 Sünnet işlemi.....	125
3.2.3 SÜNNET SONRASI	125
3.2.3.1 Ayazlama	125
3.2.3.2 Bayrak İndirme.....	126
3.2.3.3 Yakapınar Köyü Sünnet ile İlgili Genel Değerlendirme	126
3.3 ASKERLİK.....	128
3.3.1 ASKERLİK ÖNCESİ.....	128
3.3.1.1 Yapılan Hazırlıkları.....	128
3.3.1.1.1 Asker Eğlencesi	129
3.3.1.1.2 Asker Tıraşı	129
3.3.1.1.3 Asker Kınası	129
3.3.1.1.4 Asker Mendili	131
3.3.1.1.5 Askerin Uğurlanması	132
3.3.2 ASKERLİK DÖNEMİ	136
3.3.3 ASKERLİK SONRASI.....	136
3.3.3.1 Asker Adağı.....	136
3.3.4 Yakapınar Köyü Askerlik ile İlgili Genel Değerlendirme	137
3.4 EVLENME	137
3.4.1 EVLİLİK ÖNCESİ.....	138
3.4.1.1 Evlilik Yasakları	138
3.4.1.2 Evlenme Biçimleri.....	139
3.4.1.2.1 Görücü Usulü Evlilik	140
3.4.1.2.2 Kız Kaçırma.....	140

3.4.1.2.3 Beşik Kertmesi	141
3.4.1.3 Evlenme Çağı/ Yaşı.....	141
3.4.1.4 EVLİLİK SIRASI.....	141
3.4.1.4.1 Kız İsteme ve Söz	141
3.4.1.4.2 Nişan	142
3.4.1.4.2.1 Nişan Ayazlaması.....	145
3.4.1.4.2.2. Telli Koyun	147
3.4.1.4.2 Düğün Zamanı	148
3.4.1.4.3 Düğün Hazırlıkları.....	149
3.4.1.4.3.1 Davetiye/ Aviyet Dağıtımı.....	149
3.4.1.4.3.2 Kadife Biçme	150
3.4.1.4.3.3 Pırtı Biçme/ Asbab Biçme	152
3.4.1.4.3.4 Çeyiz Alma	156
3.4.1.5 EVLİLİK SIRASI.....	157
3.4.1.5.1 Sağdıçlık.....	157
3.4.1.5.2 Düğün Odunu	157
3.4.1.5.3 Bayrak Kaldırma.....	157
3.4.1.5.4 Kına Gecesi	160
3.4.1.5.2.5 Sabahlama ve Gelin Kınasının Yıkanması.....	161
3.4.1.5.2.6 Düğün Töreni.....	161
3.4.1.6 EVLİLİK SONRASI	167
3.4.1.6.1 Özne	167
3.4.1.6.2 El Öpme	168
3.4.1.6.3 Çeyiz Altı (Çeyiz Görme)	168
3.4.1.7 Yakapınar Köyü Evlenme ile İlgili Genel Değerlendirme	168
3.5 ÖLÜM.....	170
3.5.1 ÖLÜM ÖNCESİ.....	171

3.5.1.1 Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler	171
3.5.1.2 Kaçınmalar	171
3.5.2 ÖLÜM SIRASI.....	172
3.5.2.1 Ölüm Olayının Duyulması	172
3.5.2.2 Ölümünden Hemen Sonra Yapılan İşlemler.....	175
3.5.2.2.1 Ölünün Yıkanması	178
3.5.2.2.2 Ölünün Giydirilmesi	180
3.5.2.3 Cenazenin Mezarlığa Götürülmesi	184
3.5.2.4 Cenazenin Defnedilmesi	187
3.5.3 ÖLÜM SONRASI.....	190
3.5.3.1 Yas, Yas Süresi ve Yas Giyimi.....	190
3.5.3.2 Belirli Günler.....	191
3.5.3.2.1 Üçü.....	191
3.5.3.2.2 Yedisi.....	191
3.5.3.2.3 Kırkı	192
3.5.3.2.4 Yılı	192
3.5.3.2.5 Üleştirme	195
3.5.3.3 Mezarlık Yapımı ve Mezarlık Ziyaretleri.....	197
3.5.3.4 Yakapınar köyünde Ölüm ile Uygulamalarla İlgili Genel Değerlendirme ..	200
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	203
4. YAKAPINAR KÖYÜNDE YAŞAYAN HALK İNANIŞLARI	203
4.1 Tabiat Olayları İle ilgili Halk İnanışları.....	204
4.2 Yakapınar Köyünde Doğum ile ilgili Halk İnanışları ve Uygulamaları	204
4.3 Yakapınar Köyünde Düğün ile İlgili Halk İnanışları ve Uygulamaları	205
4.4 Yakapınar Köyünde Ölüm ile ilgili halk inanışları ve Uygulamaları	205
4.5 Yakapınar Köyünde Diğer Halk İnanışları ve Uygulamaları.....	206
4.6 Yakapınar Köyünde Halk Hekimliği Uygulamaları	207

4.7 Yakapınar Köyünde Yaşayan Halk İnanışları ile İlgili Genel Değerlendirme ...	209
SONUÇ.....	210
KAYNAKÇA.....	220

KISALTMALAR

akt.	: Aktaran
çev.	: Çeviren
bk.	: Bakınız
KK.	: Kaynak kişi
C.	: Cilt
s.	: Sayfa
M.Ö	: Milattan önce
M.S	: Milattan sonra
H.z.	: Hazreti
H.	: Hicri
S.	: Sayı
Vd.	: ve diğerleri

ÖN SÖZ

Tahtacılar, tarihsel süreç içinde Orta Asya'dan Anadolu'ya göç eden, eski Türk inanç ve kültürünü beraberinde getiren Alevi inanç sistemi içinde bulunan zümredir. Uzun yıllar boyunca ormanlık alanlarda konar-göçer olarak yaşayan ve geçimlerini ağaç işçiliği ile sağlayan Tahtacılar, yaptıkları meslek dolayısıyla bu ismi almış, kendine has kültür ve inanç ritüelleri nedeniyle daha sonraki yıllarda bir inanç zümresi olarak adlandırılmıştır.

Günümüzde Akdeniz, Ege, Marmara bölgelerinde dağınık halde yaşayan Tahtacılar, diğer Alevi zümrelerinde olduğu gibi ocak merkezli yapılıdır. Yanyatır ve Hacı Emirli ocağı olmak üzere iki ocak etrafında kültür ve inanç ritüellerini gerçekleştiren Tahtacılar, kendine has ritüel evrenleri ve bu ritüellerin farklılığı nedeniyle kapalı bir toplum özelliği gösterir. Kapalı toplum yapıları sayesinde son elli yıla kadar ritüel evrenlerini canlı bir şekilde yaşatmayı ve aktarmayı başarmışlardır. Çalışmaya konu olan Yakapınar köyü, İzmir ili Bayındır ilçesinde bulunan Yanyatır ocağına bağlı üç Tahtacı köyünden biridir. Yakapınar köyü, Tahtacılara ait sosyal, kültürel ve inançsal kodların birçoğunun günümüzde dahi canlı bir şekilde yaşadığı Tahtacı köylerinden biridir. Köyde eski Türk kültürü ve Tahtacı kültürüne ait ritüellerin canlı bir şekilde yaşatılıyor olmasından dolayı çalışmamızın merkezini bu ritüeller oluşturmuştur. Yakapınar köyü, Tahtacı kültürünün yaşayan canlı örneklerden biri olması bakımından bu çalışmada köy monografisi olarak ele alınarak halk bilimi disiplini bağlamında incelenmiştir. Çalışmanın giriş bölümünde, çalışmanın konusu, alanı, amacı, yöntemi, fiziki ve beşeri çevresi hakkında geleneksel bilgilerin verilmesinden sonra köyün tarihçesi hakkında sözlü ve yazılı kaynaklar mukayese edilerek bu konu üzerine elde edilen bulgular aktarılmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde Yakapınar köyünde gündelik yaşama odaklanılmış, bu bağlamda aile yapısı, akrabalık ilişkileri, eğitim, üretim, köyde bulunan evler son olarak giyim-kuşam alışkanlıkları geçmiş ve günümüzdeki durumu bir arada incelenmiştir. Çalışmanın ikinci bölümü Yanyatır Ocağına bağlı Tahtacılar dinî içerikli ritüeller yani Alevilik merkezli ritüeller ele alınarak Yakapınar köyünde bu ritüellerin geçmiş ve güncel durumları aktarılmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünü Yakapınar köyünde gerçekleştirilen geçiş dönemi ritüelleri oluşturmaktadır. Bu bağlamda Yakapınar köyünde doğum, sünnet, askerlik, evlenme ve ölüm gibi insan hayatının evreleri incelenmiş ve bu evrelerde uygulanan ritüeller ayrıntılı olarak incelenmiştir. Çalışmanın son bölümü olan dördüncü bölümde Yakapınar köyünde yaşayan halk inanışları incelenmiştir. Çalışmanın sonuç kısmında da incelenen bütün başlıklar geçmiş ile güncel durumu karşılaştırılmış, değişim ve dönüşümler tespit edilerek aktarılmıştır.

Giriş ve dört ana bölümden oluşan bu tez, kendinden sonra yörede Tahtacılar hakkında yapılacak olan bilimsel çalışmalara kılavuz olmayı ve Tahtacılar a ait gelenek, görenek, halk inançları, Alevilik merkezli ritüelleri kaydederek sonraki nesillere aktarmayı amaçlamaktadır.

Bu tez çalışmasının planlanması ve yazım aşamasının sonuna kadar benden desteğini esirgemeyen, bilgi ve birikimi ile yoluma her zaman ışık olan çok değerli danışman hocam, Doç. Dr. Mehmet ERSAL'a; yüksek lisans ders ve tez aşaması boyunca engin bilgilerinden yararlandığım çok değerli hocalarım Doç. Dr. Bülent AKIN'a; Doç. Dr. Ali Osman ABDURREZZAK'a; çalışma boyunca okumaları ve yardımları dolayısıyla Arş. Gör. Elif ŞAHİN'e; tez yazımı sürecinde desteğini esirgemeyen arkadaşım Fidan YAMAN ve Elif DURAN'a ayrıca en özel anılarını, arşivlerini benimle paylaşan, gönüllerini ve evlerinin kapılarını açarak bu tezin ortaya çıkmasında en büyük katkıyı sağlayan Yakapınar köyü halkına teşekkürü bir borç bilirim.

Hayatımda çıktığım her yolda yoluma yoldaş olan, bana inanmaktan bir an olsun vazgeçmeyen, bana güç veren, maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen annem, Yasemin GACAR'a, babam İsmail GACAR'a, kardeşim Ahmet GACAR'a ve eşim Murat AYDINLIOĞLU'na sonsuz şükran ve teşekkürlerimi sunarım.

Sultan Yıldız AYDINLIOĞLU

İzmir, 2024.

GİRİŞ

G.1 Araştırmanın Konusu, Alanı ve Amacı

Çalışmamızda İzmir ili Bayındır ilçesine bağlı üç Tahtacı¹ köyünden biri olan Yakapınar köyü inanış ve uygulamaları bağlamında monografik olarak incelenmeye çalışılmıştır. Yakapınar köyü, İzmir Narlıdere merkezli olan Yanyatır ocağına bağlı bir Tahtacı köyüdür ve son elli yıla kadar Tahtacı toplulukları kültür ve inanç alanlarında sahip oldukları ritüel evrenlerini canlı tutmayı başarmıştır, Yakapınar köyü bu durumun örneklerinden biridir.

Tahtacılar, kapalı toplum yapısını Alevi toplulukları özelinde güçlü şekilde sürdüren toplulukların başında gelmektedir. Ocak² yapılanmaları ve diğer Alevi ocakları ile ilişkileri başta olmak üzere Alevilik merkezli ritüellerini sır kavramı ile açıklamaları dolayısıyla da kapalı bir toplum yapısına sahip olmaları nedeniyle yaşam biçimlerini, kültürlerini, geleneklerini ve ritüel evrenlerini son elli yıla kadar canlı bir şekilde yaşatarak aktarmayı başarmışlardır. Yakapınar köyü de bu durumun canlı bir örneğidir. Köyde Tahtacı kültürüne ait ritüellerin canlı bir şekilde yaşatılıyor olmasından dolayı çalışmamızın merkezini bu ritüeller oluşturmaktadır. Yakapınar köyünde geçmişten günümüze kadar yaşatılan kültür ve bu kültüre ait ritüeller, şnanış ve uygulamalar değişim, güncelleme ve günümüzde uygulamama gibi unsurları dikkate alarak tespit etmeye çalışılmıştır. Yine bu çalışmada Yakapınar köyünde gerçekleştirilen ritüeller derinlemesine incelenerek bu ritüellerden geçmişten günümüze korunarak aktarılanları, yaşatılanları, tarihsel süreç içerisinde yitirilenleri bir araya getirmek amaçlanmıştır.

¹ Tahtacı tanımlaması ile Alevi toplulukları içerisinde meslekleri sebebiyle adlandırılan grup adı ifade edilmektedir. Mevcut literatür ve geleneksel yapıda Tahtacı tanımlaması inançsal bir kimlik kazanmıştır. Bu çalışmada Tahtacı kavramı mevcut literatürle uyumlu olarak bir meslek grubundan ziyade inançsal bir kimliği ifade edecek şekilde kullanılmıştır. Tekrara düşmemek adına bazı yayınlarda kullanılan Tahtacı Alevi kavramı yerine doğrudan Tahtacı'yı kullanmayı tercih ettik.

² “Soyu On İki İmam kanalıyla Ehlîbeye dayanan bir karizmatik inanç önderi adına kurulan, kendisine bağlı bir talip ve hiyerarşiye göre ocak, topluluğu olan, silsile olarak karizmatik inanç önderinin soyundan gelen temsilcilerine pir, mürşit, dede adı verilen, kendi içinde ve diğer ocaklarla bir hiyerarşisi olan, bazı yörelerde rehber, pir ve mürşit adları ile tanımlanan, takip ettiği bir süreklilik ya da erkân sistemi olan inanç sistemi yapılanmasına “ocak” ya da “dede ocağı” denir” (Ersal, 2016: 41).

G.2. Araştırmanın Yöntemi

G.2.1 Araştırma Konusunun Belirlenmesi ve Ön Hazırlık Dönemi

Araştırma konusunun seçimi 2022 yılında yapılmıştır. Konu seçimini yapmamızda en büyük etken Tahtacı kültürü içinde doğmam ve ailemin bu köyde yaşıyor olması, sahaya olan yakınlığının yanı sıra ritüellerin canlı şahidi olmamla birlikte daha önce köyle alakalı böyle bir çalışmanın yapılmamış olmasıdır. Bu etkenlerden dolayı çalışma konumuzu Yakapınar köyü olarak belirlenmiştir. Çalışma konumuzun belirlenmesinin ardından genel olarak Alevilik ve Tahtacılar hakkında mevcut literatür üzerine çalışma yürütülmüştür.³ Ardından araştırma sahamız olan Yakapınar köyü hakkında daha önce yapılmış olan çalışmaları incelenmiştir.⁴

Bu çalışmalardan bahsedecek olursak Güçlü (2013), yüksek lisans tezi olarak hazırladığı çalışmasında Yakapınar köyünde bulunan 18 ve 20. yüzyıllara ait 190 adet mezar taşı kitabelerini incelenmiş ve transkripsiyonları yapılarak Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Merdan (2019: 161-170), çalışmasında Bayındır Tahtacıları ve kullanılan dil özelliklerinden bahsetmiştir ancak her ne kadar çalışmanın adı Bayındır Tahtacıları olsa da Yakapınar köyü örneklem içine alınmamıştır. Biçici ve Çetin (2016: 143-170) ise çalışmalarında tıpkı İbrahim Güçlü gibi Yakapınar köyünde bulunan cep saati motifli mezartaşlarını incelemiş, bu motifli taşların Tahtacılar aile geleneği yansıtması bakımından önemine vurgu yapmışlardır. Bununla birlikte Caner Işık'ın Nejat Çetin ile "Yakapınar (Uladı) Köyünün Tarihi ve Halk Kültürüne Ait Notlar (2015: 77-91)" adlı çalışması mevcuttur. Ayrıca Nejat Çetin'in Bayındır Ülfet Onart Anadolu Lisesinde görev yaparken öğrencileri ile birlikte hazırladığı "Yakapınar (Uladı) Köyü Üzerine Bir Araştırma" adlı yayımlanmamış çalışması bulunmaktadır.⁵ Köy hakkında incelediğimiz bütün bu çalışmalara bakıldığında, Yakapınar köyü hakkında literatürde veri oluşturmasına rağmen Yakapınar köyü tarihi ve sosyokültürel yapısı hakkında ayrıntılı bilgi vermemekle birlikte Tahtacıların bölgeye ne zaman ve hangi yollar üzerinden geldiği hakkında da bilgilerin bulunmadığı tespit edilmiştir. Yapılan bu çalışmalar Tahtacılar üzerine son 10 yılda literatüre katkı sunan çalışmalar olsa da hala yeterli olmaktan uzaktır. Bu çalışmalar köyün

³ Bu konu üzerine taradığımız eserler şunlardır: Eröz, 1977; Yetişen,1986; Engin, 1998; Yörükkan, 2001; Çıblak Coşkun, 2005; Biçen, 2005; Selçuk, 2008; Ersal, 2016; Akın, 2020

⁴ Yakapınar köyü hakkında daha önce yapılmış olan çalışmalar için bk. Güçlü, 2013; Merdan, 2014; Biçici ve Çetin, 2016.

⁵Nejat Çetin'in hazırladığı "Yakapınar (Uladı) Köyü Üzerine Bir Araştırma" adlı yayımlanmamış çalışmasını kaynak kişilerimizden temin ettik.

ritüel, anlatı, inanış ve uygulama gibi halk bilgisi ürünleri yönünden zengin inançsal evreni ve kültürel birikimi düşünüldüğünde yeterli değildir. Yakapınar üzerine literatürün yok denecek kadar az olması ve var olan az sayıda çalışmada da Yakapınar'ın monografik olarak incelememesinin yanı sıra sözlü tarih ve mevcut literatürü bir bütün olarak ele alınmadığı görülmüştür.

Köyle ilgili yapılan araştırmaların kapsamlı olmaması, Yakapınar köyünün Tahtacı geleneğine ait zengin kültürel yapıya sahip olması bu konuda literatürde bulunan eksiklikten dolayı konumuzun yalnızca geçiş dönemleri ile sınırlanmaması gerektiğini düşünerek araştırmamızın bir monografik bağlamda çalışılmasına karar verilmiştir. Aça (2019: 204), monografileri “*Bilimsel alanlarda bir konu, sorun ya da kişi üzerine yazılan ve kendi başına bir bütün oluşturan kitaplar*” olarak tanımlamaktadır. Kalaycı (2021:49) da monografi tekniğinin sınırları belirlenmiş bir konu üzerine yapılan incelemelerde kullanılan bir yöntem olduğu üzerine vurgu yapar. Monografiler, bir örneklem üzerinden araştırılmak istenen toplumun sosyal, kültürel ve fiziki çevresine dair bilgilerin sistemli ve derinlemesine araştırılarak bu toplum hakkında genel yargılara ulaşabilmemize olanak sağlamaktadır. Bu durumu Çobanoğlu (2005: 54) “*sosyo-kültürel röntgen*” olarak açıklamaktadır. Yine Çobanoğlu (2005:54) köy, kasaba ve kent monografilerinin, toplumların zaman içinde yaşadıkları değişim ve dönüşümlere ait bilgilerin ve belgelerin derlenip daha derin analitik çalışmaları mümkün kılması bakımından hayati önem taşıdıklarına vurgu yapar.

Çalışmamıza rehberlik etmesi bakımından Özkul Çobanoğlu'nun “Halk Bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş (2005)” eserinden faydalanılmıştır. Bu eserde köy, kasaba ve kent monografisi çalışma planını ana taslak olarak kullanıp öncelikle Tahtacılar özelinde oluşan farklılıkları tespit edilmiştir. Daha önce Tahtacı köyleri üzerine hazırlanan monografileri de incelenerek⁶ konu başlıklarımız inançsal takvim, halk takvimi, öncelikli günler, Alevilik merkezli ritüeller, geçiş dönemleri ve geçiş ritüellerini de dikkate alarak hazırlanmıştır. Bunlardan köyde yaşatılmaya devam edenler, var olup son yıllarda ortadan kalkmış olanlar belirlenerek çalışma planını araştırma sahamız olan Yakapınar köyü üzerinde güncellenerek kullanılmıştır. Konu başlıklarının tasnifinin ardından genel olarak sosyal bilimlerde kullanılan araştırma yöntemleri özel olarak ise halk bilimi derleme teknikleri hakkında yapılan çalışmaları gözden geçirilmiştir.⁷

⁶ Tahtacı köyleri üzerine yapılan monografik incelemelerde literatürde yalnızca bir çalışmayla karşılaştık bu çalışma için bk. Arpacı, 2016.

⁷ Sosyal bilimlerde kullanılan araştırma yöntemleri nicel ve nitel araştırma yöntemleri olmak üzere iki başlıkta incelenmektedir. Karasar (2023:172-173), nicel yöntemler kullanılarak araştırılan unsurları “kişisel yargılardan

Araştırma konusunun seçilmesindeki asıl amaç Yakapınar köyü örneklemini üzerinden Tahtacılara ait yaşayan veya unutulmaya yüz tutmuş sosyokültürel ve inançsal kodları derinlemesine inceleyerek bir araya getirmektir. Daha önce Yanyatır ocağına bağlı Tahtacılarda sazandarlık geleneği hakkında hazırlamış olduğumuz makalede⁸ Tahtacılara ait araştırılması gereken pek çok şey olduğunu ve bunların incelenmesi gerekliliğinin oldukça önemli olduğunu ancak bu incelemenin yapılmasının oldukça zor olduğu görülmüştür. Bu zorluğun en temel nedenlerinden biri Tahtacıların kapalı bir toplum olmasının yanı sıra Akdeniz, Ege, Marmara bölgeleri başta olmak üzere geniş bir coğrafyada yaşıyor olmalarıdır.

Tahtacılar son elli yıla kadar toplum yapısını korumuş, bu durum onların ritüel evrenlerini ve bu ritüel evrenlerdeki farklılıklarını ayrıca yaşam biçimlerini yaşatmalarını olanak sağlamıştır. Araştırma sahamız olan Yakapınar köyü de Tahtacı gelenek ve göreneklerini yaşatan canlı örneklerden biridir. Köyde Alevi inanç sistemine özgü ritüeller gün geçtikçe azalmasına rağmen Tahtacı geleneğine ait pek çok inanış ve uygulama günlük hayatlarında ve geçiş dönemi ritüellerinde yaşamakta ve aktarılmaktadır. Yakapınar köyünde üzerinde durduğumuz konuların yukarıda bahsedilen nitel unsurlardan oluşması, kapalı topluluklarla ilgili sağlıklı bilgiye ulaşmak ve sağlıklı sonuçlar elde etmek için en uygun yöntemin nitel araştırma yöntemleri olmasından dolayı çalışmamızda nitel araştırma yöntemlerinden gözlem, katılımlı gözlem, görüşme, yönlendirilmiş ve yönlendirilmemiş görüşme yöntemleri kullanılmış, bu bağlamda derleme yöntemleri için Metin Ekici'nin "Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri (2013)" adlı eseri faydalandığımız temel kaynaklardan biri olmuştur.

G.2.2 Kaynak Kişi Grubu

Çalışmamız monografik bir inceleme olduğu için kaynak kişilerimizi bu hususa göre belirlenmiş ve 25 ile 81 yaş aralığında, 23 kadın ve 10 erkek olmak üzere toplamda 33 kişi ile görüşülmüştür. Bu kişilerin tamamı okuma yazma bilmekte ve en az ilkokul mezunudur. Çalışmamızda Tahtacılardaki cem ritüelleri hakkında veri elde etmek için inanç halkasına dahil

bağımsız olarak var olan, ortak ölçütlerle herkesin üzerinde anlaşabileceği türden gerçeklikler" olarak tanımlarken nitel yöntemler yardımıyla araştırılan unsurları da "nicel tekniklerle ölçülemeyen, öznel olmakla birlikte yorumlanması gereken veriler" olarak tanımlamaktadır. Halk bilimine ait unsurların genel-geçer yargılardan oluşabilen, ağırlıklı olarak sözlü kültür ortamında yaratılan ve aktarılan bu nedenle zamanla değişime uğrayabilen bundan dolayı yorumlanması gereken unsurlardan oluşması nedeniyle halk bilimi araştırmalarında da sıklıkla nitel araştırma yöntemleri kullanılır. Aça'ya göre bunun nedeni "*insan davranışını, içinde bulunduğu ortam içinde, çok yönlü bir şekilde anlamaya çalışmaktır*" (2019: 200). Halk bilimi derleme teknikleri hakkında ayrıntılı bilgi için ayrıca bk. Çobanoğlu, 2005; Artun, 2011; Ekici, 2013; Karasar, 2016; Aça, vd., 2019.

⁸ Ayrıntılı bilgi için bk. Gacar, 2022.

olan bireylerle ve cem ritüellerinde sazandarlık hizmeti gören hizmetli ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Köyün tarihi hakkında yazılı bir kaynak olmaması sebebiyle sözlü kaynaklara yönelerek ve bu konu üzerine köyde yaşayan yaşlı bireyler kaynak kişilere dahil edilmiştir. Gündelik yaşam ve geçiş dönemi ritüellerinin daha çok kadınlar tarafından uygulanması sebebiyle çalışmamızda ağırlıklı olarak kadınlarla görüşülmüştür. Ayrıca inanç sistemi ve gelenekteki değişimleri, nelerin unutulup nelerin yaşatıldığını daha iyi analiz edebilmek için tamamı üniversite mezunu olan gençlerle de mülakatlar yapılmıştır. Kaynak kişilerden alınan bilgileri zaman zaman ritüellere katılarak yapılan mülakatlar katılımlı gözlem ile desteklenmiştir. Yukarıda bahsedildiği gibi sahaya olan yakınlıktan dolayı kaynak kişilerle yapılan mülakatlar sırasında ve ritüellere katılmakta herhangi bir zorluk yaşanmamıştır. Ancak Alevilik merkezli ritüellerden Tahtacılar da cem ritüellerine inanç halkasına dahil olmayan bireylerin katılmasının inanç sisteminin kurallarına göre yasak olmasından dolayı bu ritüeller hakkında bilgiler, köyde yaşayan ve sazandarlık hizmeti gören İsmail Gacar ile mülakatlar gerçekleştirerek çalışmaya eklenmiştir.

G.2.3 Kullanılan Teknik Araçlar

Saha araştırmamız sırasında gözlem ve mülakat tekniklerini kullanılmıştır. Katılımlı gözlem yaptığımız durumlarda video kayıt cihazlarından faydalanılmıştır. Geçiş dönemi ritüellerini fotoğraf makinesi ve video kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır. Köyde gerçekleştirilen meydan cemlerine inanç halkasına dahil olmayan kişilerin alınmaması sebebiyle bu cemler kayıt altına alınamamıştır. Bu durum diğer cemler içinde geçerli olduğu için Tahtacı cemlerine ait yalnızca dışarı cemleri⁹ olarak adlandırılan cemlere kayıt altına alınmıştır. Geçiş dönemlerinden biri olan ölüm ritüellerinde video kaydının cenaze sahiplerine rahatsızlık vermesinden dolayı video kaydı yapılamamıştır. Yalnızca ses kayıt cihazı veya fotoğraf makinesinden yararlanılmıştır. Eskiden uygulanan ama günümüzde yapılmayan bu nedenle kayıt altına alamadığımız bazı ritüellere dair fotoğrafları kaynak kişilerin arşivlerinden temin edilmiştir.

⁹ Tahtacıların cem ritüelleri hakkında ilerleyen bölümlerde daha ayrıntılı bir şekilde bahsedilecektir.

G.3 Araştırma Alanı

G.3.1 Fiziki Çevre, Beşeri Durum ve Ekonomik Yapı

Yakapınar köyü, Bayındır'ın batısında ve 9 km uzaklıkta yer almaktadır. İzmir merkeze olan uzaklığı 40 km olan Yakapınar köyünün güneyinde Canlı, batısında Kızılcaova ve Çiftçigediği, doğusunda ise Elifli, Furunlu köyleri bulunmaktadır. Ayrıca Tire'ye 30 km, Ödemiş'e ise 46 km uzaklıktadır. Hemen yanında Uladı deresi olarak bilinen dere vardır ve köy bu derenin batısında bulunmaktadır.

Yakapınar köyünün güneyinde köy sakinlerinin tarım ve hayvancılık yaptıkları "Yakapınar çayırı/ovası" bulunmaktadır. Köyün ana geçim kaynaklarından biri sebze yetiştiriciliğidir. Yakapınar ovası verimli topraklara sahip olduğu için mevsim sebzelerinin çoğu burada yetiştirilebilir. Bunun yanı sıra hayvan yemi sanayisi için silajlık mısır, buğday, arpa gibi tahıllar da yetiştirilmektedir. Ayrıca son zamanlarda süs bitkisi yetiştiriciliği de yapılmaya başlanmıştır. Geçim kaynaklarından bir diğeri ise zeytindir ve kış aylarında zeytin hasadı yaparak zeytin yağı, sofralık zeytin ve zeytin yağı sabunu üretimi ile de geçimlerini sağlamaktadırlar. Köyde eskiden zeytin yağı fabrikası olarak kullanılan ancak şu an pirina üretimi yapan bir fabrika da mevcuttur.

2023 yılında yapılan nüfus sayımına göre köyün nüfusu 852'dir. Köyün nüfusunu büyük bir çoğunluğu Tahtacıdır. Köy eğitim ya da ekonomik nedenlerden dolayı dışarıya göç vermiştir¹⁰. Başta İzmir olmak üzere eğitim nedeniyle Türkiye'nin çeşitli illerine göçler yaşanmıştır. Yurt içinde eğitim başta olmak üzere ekonomik nedenlerle yapılan göçlerin yanı sıra yurt dışına yapılan göçler de mevcuttur. Ekonomik nedenlerden dolayı başta Almanya olmak üzere İngiltere, Avusturya ve Avustralya'ya da yapılan göçler vardır. Günümüzde bu göçler ekonomik nedenlerin yanı sıra evlilik yoluyla da yapılmaktadır. Köyün göç vermesinin yanında son yıllarda göç aldığını da söylemek mümkündür. Şehrin insan yaşamı üzerindeki olumsuz etkileri, Tahtacı köylerinin genellikle doğa ile iç içe olması, yine bu köylerde rahat yaşama imkanının bulunması nedeniyle Yakapınar köyü dışarıdan göç almıştır. Köye göç eden bireyler ağırlıklı olarak Alevidir ancak Sünni bireyler de son zamanda köye göç etmeye başlamıştır. 2020 yılında başlayan Covid-19 salgını, İzmir ve çevre şehirlerden Yakapınar

¹⁰ <https://www.nufusune.com/> (Erişim Tarihi: 24.02.2024). 2013 yılında yapılan nüfus sayımına göre köyün nüfusu 967'dir. 2023 yılında ise bu sayı 852'ye gerilemiştir. Kaynak kişilerle yapılan görüşmelerde bunun nedeni olarak eğitim ya da ekonomik sebepler gösterilmiştir.

köyüne yapılan göçleri hızlandırmış, Tahtacı geleneğinin diğer Alevi topluluklarının gelenekleriyle ve Sünni gelenek ile etkileşime girmesine sebep olmuştur.

Yakapınar köyünün tepeden görünüşü

Yakapınar köyünün girişi

G.3.2 Tarihçe

İzmir iline bağlı olan Bayındır ilçesinin bir yerleşim yeri olarak ne zaman kurulduğu bilinmemekle birlikte M.Ö 3000'li yıllardan başlayarak önce Hitit, Frigya ve Lidyalıların, M.S Bizans, Selçuklu ve Osmanlı himayesi altına girdiği bilinmektedir. Bayındır'da yerleşik

hayatın ne zaman başladığına dair kesin bir tarih olmasa da Bayındır tarihi hakkında yapılan araştırmalarda bölgede Bakır Çağına ait kalıntılar olduğunu belirtilmektedir¹¹.

“*Türklerin 1071 Malazgirt Savaşını kazanması ile Anadolu’ya Türk göçü başlamış, 12.yüzyılda Moğol istilası ile birlikte de bu göçler hızlanarak Anadolu’nun Batısına doğru kaymıştır*” (Hepkarşı, 2001: 5). Selçuk (2008: 31), Türklerin Anadolu’ya göçünü iki yoldan yaptığını belirtir: “*Bu yollardan birincisi Yunan-Helen ve Hint düşüncesinin hâkim olduğu Horasan bölgesi oluşturmaktadır. Türklerin Anadolu’ya girmek için kullandıkları diğer göç yolu ise Orta Doğu ve Şii düşüncesinin etkili olduğu Suriye yolu olmuştur.*” (2008: 31). Bununla birlikte İsmail Engin (1998) de Türkmenlerin Anadolu’ya göçünün İran üzerinden olduğunu belirtmektedir.

Türk göçünün artması ve batıya doğru ilerlemesi sonucunda bölgede Türk nüfusu da artmıştır. “*12. yüzyıldan itibaren Türkmen boylarının bölgedeki hakimiyeti güçlenmiş ve Bayındır yerleşimi 1308’de kurulan Aydınoğulları Beyliği’ne bağlanmıştır. Osmanlı Devleti’nin Anadolu’da güçlenerek hakimiyet alanlarını genişletmesi, bu bölgedeki idarenin Aydınoğlu Beyliği’nden Osmanlı Devleti’ne geçmesiyle sonuçlanmıştır*” (Höbel ve Akkurt, 2018:103).

Günümüzde, Bayındır’ın Yakapınar, Turan ve Hatay (eski adıyla Emirler) mahallelerinde yerleşik olan Tahtacıların bu bölgeye hangi tarihlerde geldikleri hakkında maalesef elimizde herhangi bir veri mevcut değildir. Lakin Tahtacıların Horasan bölgesinden Anadolu’ya girerek bir müddet Çukurova bölgesinde kalıp oradan Batı Anadolu’ya göç ettikleri hakkında araştırmacılar fikir beyan etmiştir.¹² Bununla birlikte Tahtacıların Anadolu’daki izlerine kaçınıcı yüzyıllarda rastlandığı ve Batı Anadolu’ya geçişleri hakkında araştırmacılar farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Literatürde hemen hemen tüm araştırmalarda ise genel kanı olarak Faruk Sümer (1962: 521-528)’in ileri sürdüğü “*Tahtacıların Anadolu’daki izlerine 16. yüzyılda rastlandığı*” bilgisi kabul edilmiştir. Ancak Cahit Telci (2016: 5-34), makalesinde daha önce Sümer tarafından ileri sürülen ve sonraki çalışmalarda da kabul edilen Tahtacıların Anadolu’daki izlerine 16. yüzyılda rastlandığı bilgisinin herhangi bir kaynak belirtilmediği için doğrulanabilir olmadığına değinmiş, Tahtacıların Anadolu’daki izlerine 15. yüzyılda rastlandığına ve Batı Anadolu’daki izlerinin Aydınoğlu Beyliği dönemine indirilebileceğine vurgu yaparak genel kabul olan “*Tahtacıların Osmanlı belgelerinde ilk olarak 16. yüzyılda*

¹¹ Bayındır’ın tarihi hakkında incelediğimiz çalışmalar şu şekildedir: Hepkarşı, 200; Höbel ve Akkurt, 2018; Duman, 2021.

¹² Tahtacıların göç yolları hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Yörükan,1998; Selçuk, 2008; Aytaş, 2012; Çıblak Coşkun, 2013;

rastlandığı ve Batı Anadolu'ya gelişlerinin 18. yüzyıl olduğu" bilgisinin geçerliliğini yitirdiğini belirtmiştir (Telci, 2016: 5-34).

Tahtacılar iki ocak etrafında şekillenen bir inanç sistemine sahiptir. Birincisi türbesi Adana Ceyhan'da bulunan Durhasan Dede'ye bağlı Yanyatır Ocağı, ikincisi ise türbesi Gaziantep İslahiye'de bulunan İbrahim Sani'ye bağlı Hacı Emirli Ocağı'dır.¹³

Yanyatır ve Hacı Emirli Ocağı etrafında inanç dünyalarını şekillendiren Tahtacıların göç hareketleri hakkında Çıblak Coşkun (2013) şu bilgileri aktarmaktadır:

"Tahtacıların bağlı bulunduğu Yanyatır Ocağı mensuplarının Maraş yöresinden önce Adana'ya oradan Kazdağı eteklerine ve İzmir Narlıdere'ye; aynı şekilde Hacı Emirli Ocağı'nın mensuplarının da Maraş'tan İslahiye'ye ve ardından İzmir ve Aydın civarına gitmesi; ayrıca her iki ocağın atası kabul edilen Durhasan Dede ile İbrahim Sâni'ye ait türbelerin Ceyhan ve İslahiye'de bulunması, Tahtacıların Anadolu'nun çeşitli bölgelerine Çukurova yöresinden dağıldıklarını göstermektedir" (2013: 43).

Araştırma sahamız olan eski adıyla "Uladı" şimdiki adıyla Yakapınar köyünün Yanyatır ocağına bağlı bir Tahtacı köyü olduğuna yukarıda değinilmiştir. Ancak bu köyün yerleşim yeri olarak ne zaman kurulduğu bilinmemektedir. Nejat Çetin¹⁴ köy ile ilgili bulunan en eski kayıttan H. 937/ M. 1590 yılına ait 116 numaralı "Vilayet-i Anadolu Mufassal" defterinde yer aldığını belirtmektedir. Bu kayıt dışında bulunan bir diğer kayıttan ise 1307 (1891/92) yılına ait olan Aydın Vilayet Salnamesi olduğunu ve köyün adının "Tahtacı Karyesi" olarak geçtiğini belirtir. Çetin'in verdiği bilgilere göre köy nüfusunu gösteren Salnameye göre köyün o zamanki nüfusu 617 kişidir.

Köyün kuruluş tarihi ile ilgili elimizde kesin bir kayıt bulunmamasına rağmen saha araştırması sırasında karşılaştığımız ve 1983 yılında köy okulunda, okul öğretmenlerince hazırlandığını düşündüğümüz anonim bir çalışmada, çalışmanın hazırlandığı yıldan 218 yıl önce köyün kurulduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte Rıza Yetişen (1986) "Tahtacı Aşiretleri" adlı eserinde Yakapınar köyüne de değinerek kaynak kişilerden aldığı bilgiler doğrultusunda köyün kuruluş tarihini 1700'lü yıllara odaklanmaktadır. Bunun yanı sıra köyün ilk yerleşim yeri hakkında da birtakım bilgiler ileri sürülmüştür. Işık ve Çetin'in köy üzerine hazırladıkları araştırmada köyün ilk yerleşim yerinin "Eski Uladı" denilen mevki olduğu, daha sonraları köylünün Eski Uladı'dan şu anki konumuna taşındığı belirtilmiştir (Işık ve Çetin, 2015: 79).

¹³ Tahtacı ocakları hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Yörükan, 1998; Çıblak Coşkun, 2005; Selçuk, 2008.

¹⁴ Nejat Çetin'in "Yakapınar (Uladı) Üzerine Bir Araştırma" adlı çalışması yayınlanmamış bir çalışmadır ve hangi tarihte yapıldığına dair bir bilgi maalesef bulunmamaktadır. Biz bu çalışmayı kaynak kişilerle yapılan mülakatlar sırasında kaynak kişilerin arşivinden temin ettik.

Yapılan görüşmelerde bazı kaynak kişiler bu durumu destekleyen ifadeler kullanmıştır (KK 32, 33). Ancak köyün eski yerleşim yeri ve yer değiştirmesi üzerine yaptığımız görüşmeler, köyün ilk yerleşim yerinin “Eski Uladı” mevki olduğu durumunu bir olasılık haline getirmiştir. Kaynak kişilerden elde ettiğimiz bilgilere göre köy üç Tahtacı Türkmen sülalesi tarafından şu an bulunduğu konumda kurulmuştur. Eski Uladı olarak adlandırılan bölgede de ayrı bir köy bulunmakta ve bu köy ile sosyal ilişkiler yaşanmaktadır (KK 4, 7, 9).

“Bir amcam vardı ismi Yörük Ali ’ydi. Eskiden kardeşleriyle birlikte eski uladı denilen yere düğüne giderlermiş, o köy ile bu köy ayrı aslında. Sonradan buraya göçme değil. Orası varken, burası kurulmuş” (KK 4).

Kaynak kişiden aldığımız bilgiye göre köye gelen üç Tahtacı sülalesi şu şekildedir:

“Köyümüze gelen ilk sülale “İmamoğulları” sülalesidir. İmamoğulları, köyün kuzey tarafında bulunan Tosan mevki üzerinden gelerek köyün şu anki konumuna yerleşmişlerdir. İmamoğulları sülalesinin ardından köye yerleşen diğer sülale Kellecioğlu sülalesidir. Kellecioğulları Yakapınar köyü ’nün bulunduğu bölgeye ilk olarak konar-göçer olarak gelmiştir. İmamoğlu sülasi yeni gelen sülaleyi misafir etmek istemiş ancak Kellecioğulları bu bölgenin iklimini, verimli topraklarını beğenmeleri üzerine burada yerleşik düzene geçmişlerdir. Üçüncü sülale ise Çakıroğulları sülalesidir. Bu sülale de Kellecioğulları gibi köye göçebe olarak gelmiş ancak köyü beğenmeleri üzerine burada yerleşik hayata geçmişlerdir. İmamoğulları soyadı kanunu ile Bakar, Kellecioğulları Kelleci, Çakıroğulları ise Çakıl soyadını almışlardır” (KK 7).

Yukarıda belirtilen İmamoğulları ve Çakıroğulları sülalesinin bir aşiret ismi olarak Telci’nin çalışmasında 19. yüzyılda Aydın’da “XV. yüzyıldan beri sancakta hemen hemen aynı yerde yaşayan, bütün Osmanlı tarihi boyunca devletin kayıtlarında belli bir vergi muafiyeti ile kaydedilmiş olan Tahtacı zümresinin...”(Telci, 2016: 24) nüfus bilgilerini gösteren defterde geçiyor olması bizce dikkat edilmesi gereken bir husustur. “Kaza-i Erbeğli tâbi-i Güzelhisâr-ı Aydın Aşîret-i Tâife-i Tahtacıyân” başlıklı listede 13 ve 17 numaralı hanede “İmamoğlu”, “Çanlı tâbi der Kaza-i Dallica Aşîret-i Taiife-i Tahtacıyân” başlıklı listede 5 numaralı hanede “İmamoğlu” ve “Karye-i Musluca tâbi’ der Kaza-i Köşk Aşîret-i Taiife-i Tahtacıyân” başlıklı listede 4 numaralı hanede “Çakıroğlu” ismi ile kaydedilen kişiler vardır (Telci, 2016: 26-30). Telci’nin makalesinde bulunan bu veriler sahamızdaki sözlü kültür ve köydeki sülale isimleri ile uyumlu bir tablo sergilemektedir.

Köyün tarihini elimizde bulunan yazılı ve sözlü kaynaklar bağlamında incelediğimizde köyün kuruluşunun kısa süreli bir göç hikayesi olmadığını, sözlü kaynaklardan aldığımız bilgiler doğrultusunda köyün yer değiştirmesinin doğrulanabilir varsayımdan öteye geçemeyeceğini ayrıca Tosan (bir diğer adı Avcıoturağı) bölgesinden Eski Uladı mevkinin kuzeyinde yer alması ve İmamoğulları sülalesinin bu yol üzerinden geldiği göz önüne alındığında, Eski Uladıyı bir geçiş güzergâhı olarak kullanarak köye ulaştıklarını düşünmekteyiz. Bununla birlikte Eski Uladı denilen bölgede daha önceki yıllarda mezarlar olduğu bilinmekle birlikte günümüzde bahsedilen bu mezar taşlarına ulaşamaması nedeniyle orada yaşamış olan kişilerin Tahtacı olup olmadığı bilgisine ulaşamamaktadır. Köy sınırları içerisinde bulunan mezarlık oldukça büyüktür ve eski mezar taşlarının fazladır. Mezarlıkta yapılan araştırmalar sonucunda en eski mezar taşı 1780 tarihli olduğu, incelenen diğer mezar taşlarında ise kullanılan motiflerin Tahtacılar a ait motiflerin bulunduğu, taşların üzerindeki yazılarda da Tahtacı ibarelerinin kullanıldığı görülmüştür (Güçlü, 2013: 75). Bütün bu durumlar göz önünde bulundurulduğunda köyün kuruluş tarihinin 1700'li yılların başlangıcında yani 18. yüzyılın başında olduğunu ve köyün şu an bulunduğu alanda kurulduğunu belirtmek mümkündür.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. YAKAPINAR KÖYÜNDE SOSYO-EKONOMİK YAPI VE GÜNDELİK YAŞAM

1.1 Aile Yapısı ve Akrabalık ilişkileri

Aile; üyesi olunan toplumun gelenek, görenek, dil, yaşam biçimi yani bütün anlamıyla kültürü oluşturan unsurların nesiller boyunca aktarıldığı toplumun en küçük birimidir. Aile kültür ile birlikte toplumsal normların aktararak toplumsal düzenin korunmasına yardımcı olur. Bunun yanı sıra bireylerin sosyalleşme süreçlerinin başladığı yer olan aile, toplumsal bir kurum olarak karşımıza çıkar. Anne, baba, çocuklar ve akrabalardan oluşan geniş ve çekirdek aile olmak üzere iki başlıkta kategorize edilmektedir. Geniş aileler, anne baba, çocuklar ve kan bağı bulunan akrabaların bir arada yaşadığı aile biçimidir. Geniş aile düzeni özellikle cumhuriyetin ilanından sonra yaşanan eğitim, ekonomi ve sosyal alanlardaki ilerlemelerle yalnızca anne, baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aileye dönüşmüştür. Kandiyoti (2019: 30) bu dönüşümün başlıca nedenlerinden biri olarak ekonomik alandaki değişimleri işaret eder. Köy ekonomisinin ulusal ekonomiye çekilerek 1950’lilerden sonra hane ekonomisinin çöktüğünü belirtmekte, bunun sonucu olarak da tarım işletmelerinin yetersizliği, aile üyelerinin geçimlerini topraktan sağlayamamaları ve başka gelir kaynaklarına yönelimin arttırdığını, oğulların baba evinden ayrılarak kendi çekirdek ailesini kurmalarına yol açtığını belirtir. (Kandiyoti, 2019: 30). Hane ekonomisindeki bu değişim, geleneksel aile yapısındaki değişimin başlıca nedenlerinden biri olmuş ve özellikle de kırsal alanlarda geniş aile yapısının bozularak çekirdek aile dönüşüm yaşanmıştır.

Yakapınar köyünde de ailelerin büyük bir çoğunluğu günümüzde çekirdek ailelerden oluşmaktadır. Ancak daha önceki yıllarda geniş ailelerden oluşan bir yapısının olduğu bilinmektedir. Yakapınar’da geniş aileler; anne, baba, çocuklar ve kan bağı bulunan akrabaların bir arada yaşadığı ailelerdir. Geniş aile olarak nitelendirilen aileler aynı evin içinde yaşamakta ve ekonomik anlamda bir bütün oluşturmaktadır. Ailede son söz evin büyüğü olan babaya aittir. Baba öldükten sonra söz anneye geçer. Ailenin düzeni, ekonomiden kısacası ailenin yapacağı bütün etkinliklerden anne sorumludur. Yukarıda belirtildiği gibi Cumhuriyet’in ilanından sonra yaşanan sosyal ve ekonomik dönüşümler Yakapınar’daki geniş aile yapısını da değişmesine

neden olmuştur. Eğitim öğretim seviyesindeki artış ve gençlerin köy dışına çıkması kurulan yeni ailelerin çekirdek aile olmasına neden olmuştur. Daha sonraki yıllarda ise geniş aile tam anlamıyla çekirdek aileye dönüşmüştür. Günümüzde köyde aileler anne, baba ve çocukların bulunduğu çekirdek ailelerden oluşmaktadır.

Aile yapısındaki bu dönüşüm akrabalık ilişkilerini de etkilemektedir. Saha araştırmaları sırasında evlerin bulunduğu alanlar incelendiğinde bir avlunun içinde birden fazla evin bulunduğu gözlemlenmiştir. Bunun nedeni olarak geçmiş yıllarda akrabaların aynı avluda yaşadıkları belirtilmiş daha sonra ise avludaki bu düzenin değişerek ayrı mahallelerde ve ayrı evlerde yaşanmaya başladığı kaynak kişiler tarafından aktarılmıştır. Ancak günümüzde akrabalar her ne kadar farklı alanlarda yaşıyor olsa dahi iletişimde bir kopukluk yaşanılmadığı da belirtilmiştir. Yaşanılan alanlar farklı olsa dahi birlik ve beraberliğin devam ettiği kaynak kişilerce aktarılmıştır.

1.2 Eğitim ve Öğretim

Yakapınar köyünde önem verilen olgulardan bir tanesi eğitimidir. Yapılan gözlem ve mülakatlar sonucunda, toplumsal değerlerin, normların ve geleneğin aktarıldığı yerin aile olduğu tespit edilmiştir. Yapılan mülakatlarda “annemden, babamdan duyduğuma göre, büyüklerimizden böyle gördük” gibi ifadeler bu durumu kanıtlar niteliktedir.

Saha araştırmalar sırasında okuma yazma bilmeyen kişilere rastlanılmamıştır. Yapılan mülakatlarda kaynak kişilerin en az ilk okul mezunu oldukları, ilköğretim seviyesinde eğitimi olan kaynak kişilerin de genellikle yaşça büyük olan kişiler olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte gençlerde eğitim seviyesi oldukça yüksektir. Gençlerin büyük bir kısmı üniversite mezunudur. Öğrenci sayısının yeterli olduğu durumlarda okul öncesi ve ilk öğretim eğitimini köyde bulunan Şehit Mehmet Turanlıoğlu İlköğretim Okulunda almaktadır. İlköğretim seviyesini tamamlayan öğrenciler Canlı ya da Bayındır’da bulunan okullarda orta okul eğitimini taşımaları olarak almaktadır. Yine lise eğitimi de Bayındır’da bulunan liselerde tamamlanmaktadır.

1.3 Üretim

Tahtacılar, uzun yıllar boyunca ağaç işçiliği ile geçimlerini sağlamış topluluktur. Dağlarda konar-göçer yaşadıkları zamanlarda yaptıkları meslek, zamanla bir inanç topluluğunun adı haline gelmiş ve yerleşik düzene geçtikleri dönemlerde de geçimlerini bu

yolla sağlamaya devam etmişlerdir. Günümüzde dahi geçimini ağaç işçiliği ile sağlayan ailelerin olduğu bilinmektedir.

Araştırma sahamız olan Yakapınar köyünde tahtacılık mesleği ile alakalı yapılan görüşmelerde kaynak kişiler köyde tahtacılık mesleğinin hiçbir zaman icra edilmediğini belirtmişlerdir (KK 1, 3, 4, 5, 6, 7, 32, 33). Geçmişten günümüze kadar köyde başlıca geçim kaynakları tarım ve hayvancılık olmuştur. Verimli arazilere sahip olan köylüler tarım ve hayvancılık yaparak geçimlerini sağlarlar. Yakapınar çayırının verimli topraklara sahip olması nedeniyle üreticiler sebze yoğunluklu olarak tarımsal üretim yapmaktadır. Kaynak kişimizden aldığımız bilgilere göre geçmişte Yakapınar köyünde sulama ile tarım yönteminin bilinmediği yalnızca kuru tarım yapıldığı (Kuru tarım saman, buğday gibi ürünler), zamanla köy etrafına yerleşen göçmenlerden sulu tarımı öğrenerek ve su kuyuları yaptırarak sebze üreticiliğine geçtikleri belirtilmiştir (KK 7). Günümüzde sulu tarım devam etmektedir. Üretilen sebzeler köyde kurulan organik üretici pazarında ya da Bayındır başta olmak üzere İzmir merkezde kurulan pazarlarda satılmaktadır. Bununla birlikte son zamanlarda tarımın yanı sıra süs bitkisi yetiştiriciliği de başlamıştır. Bazı tarım alanları çiçek ve bitki seralarına dönüştürülmüştür. Tarım ve hayvancılıkla birlikte köyde zeytin ve zeytin yağı üreticiliği de yapılmaktadır. Ancak bu üretim tarım ve hayvancılık kadar büyük ölçekli yapılmamaktadır.

Geçmiş yıllarda hane içinde bulunan bütün bireyler tarımsal üretimde çalışmaktayken günümüzde eğitim seviyesindeki artış ve gençlerin farklı mesleklere yönelmesiyle ücretli işlerde çalışmaya başlamıştır. Köyde gençlerin büyük bir çoğunluğu ücretli işlerde çalışmakta, bir kısmı da tarım ve hayvancılık yapmaya devam etmektedir. Bununla birlikte araştırma sırasında yapılan gözlem ve görüşmeler sonucunda, köyde kadınların erkeklere oranla daha fazla çalıştıkları tespit edilmiştir. Kadınlar kimi zaman gündelik işçi kimi zaman iş veren olarak üretimde yerini almaktadır. Erkeklerin tarımda gündelik işçi olarak çalıştıklarına rastlanmamıştır. Tarımsal faaliyetlerde kadın emeği erkeklere nazaran daha yükündür. Hayvancılıkta ise kadın ve erkek bir arada çalışmaktadır.

Zeytinden dönen yaşlı kadın

Köy pazarında süt ve tereyağı satan kadın üretici

Köy pazarında bulunan sergilerden biri

Kendi yetiştirdiği sebzeleri köy pazarında satan kadın

Köy pazarında bulunan kadın üretici

Köy pazarında kendi ürünlerini satan kadın

1.4 Beslenme

Köyde günlük hayatta yenilen yemekler, Sünni topluluklarından farklı değildir, her türlü yemek pişirilir. Mevsimsel ve geçiş dönemlerinde hazırladıkları yemekler mevcuttur. Yakapınar köyünde hemen hemen her türlü yemek yapılmaktadır ancak köyde tavşan avlaması ve yenmesi yasaktır. Hz. Fatma'nın adet gördüğü bezi Hz. Ali görmesin diye sakladığı ve bu bezin tavşana dönüşmesi, tavşan eti yenmemesinin nedeni olarak gösterilmiştir (KK 1). Bununla birlikte köyde dişi koyun, keçi, tavuk, inek kısacası dişi olan hiçbir hayvan kurban olarak kesilmemektedir.

Yakapınar'da otlar yemeklere eşlik eder. Özellikle kış aylarında turpotu, iğnelik, ebegömece her sofrada bulunur. Yazın ise köylünün yetiştirdiği mahsullerden taze börülce, patlıcan, kabak, ve kabak çiçeği dolması yemekleri pişirilmektedir. Geçiş dönemlerinden düğün ve ölümden pişirilen yemeklerin başında arpa şehriye çorbası, etli nohut yemeği, keşkek gelmektedir. Evde yapılan ve saçta pişirilen ekmeğe “*mayalı*”, geleneksel fırınlarda pişirilen ekmeğe de “*somun*” denilmektedir. Marketlerden alınan ekmekler de “*has ekmek*” olarak adlandırılmaktadır. Köyde yapılan yemekler sıralanacak olursa özellikle kış aylarında havaların soğumasıyla birlikte bulgur ve kuru börülceden yapılan bir çeşit çorba yapılır. Bulgurun ve börülcenin bir arada kaynatılıp salça ile terbiye edilerek pişirilen cilbir; kaynayan suyun içine unun elde ovalanarak eklenmesiyle yapılan üvelemeç çorbası; bayat ekmelerin küçük parçalara ayrılıp kavrulmuş soğan, yumurta ile pişirilen omaç; pirincin et suyu ile kaynatılıp ardından yoğurt eklenmesiyle yapılan tovga; düğünlerde, hayır ve adak yemeklerinde muhakkak pişirilen yemeklerin başında gelen buğday ve koyun eti uzunca bir süre kaynatılarak hazırlanan keşkek; tarhana suyu ile yapılan muhallebinin üstüne koyu ayran dökülerek hazırlanan yaş tarhana ve hayır ve adak yemeklerinde muhakkak yapılan su, un, nişasta ve şeker ile pişirilen dondurmadır. Dondurma, “*Meleklerin ve sabilerin ahiret azığı*” olarak nitelendirilmesinden dolayı muhakkak adak hayır ve düğün yemeklerinde pişirilmektedir (KK 1, 2, 3, 4, 5, 6, 9, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27).

1.5 Evlerin Yapımı ve Kullanımı

Yakapınar köyünde iki katlı ve dört odadan oluşan “*hanay*” adı verilen evler oldukça yaygındır. Geçmiş zamanlarda hanaylarda zengin ailelerin yaşadıkları kaynak kişiler tarafından belirtilmiştir. Hanayların yanı sıra Yakapınar'da yaygın olarak kullanılan tek ya da iki odalı evler vardır. Bu tarz evlerde odalar yan yanadır ve “*hayat*” olarak adlandırılan giriş kısımları

bulunur. Her iki evinde avluları vardır ve bu avluların içinde hayvan damları bulunmaktadır. Ayrıca bu evlerde mutfak ve banyo bulunmaz. Mutfak ya hayat denilen giriş kısmında ya da evin dışındadır. Banyolar da tıpkı mutfaklar gibi evin dışındadır ve avlunun en uzak köşesinde bulunur.

Köyde, her ailenin “*Yakapınar Çayı*” olarak adlandırılan bölgede de evi vardır. Bu bölgedeki evler tarla içindedir ve bu tarlalarda çiftçilikle uğraşırlar. Geçmişte köy sakinleri kışın köyde yaşarken bahar aylarının başlamasıyla birlikte at arabaları ile çayıra göçerler havalarm soğumasıyla birlikte de tekrar köye göçtükleri kaynak kişilerden alınan bilgiler arasındadır. Uzun yıllar aileler çayır ile köy arasında göçmüş ancak son yıllarda tarım ve hayvancılıkla yoğun olarak uğraşan aileler bu göçün zaman alması, hayvanların çoğalmasından dolayı yaz kış çayırdaki yaşamaya başlamıştır. Bazı aileler de çayırdaki evlerini satarak tarım ve hayvancılığı bırakmış, geliri daha fazla olan işlere yönelmişlerdir. Bunun yanı sıra köyde bulunan evlerin yapısı da günümüzde değişikliğe uğramıştır. Hanaylar yapısı bozulmamakta fakat iki odalı olan evler modern evlere dönüştürülmektedir.

Hanay

Tek odalı ev

1.6 Giyim-Kuşam

Yakapınar köyünde giyim, zamanla değişime uğramıştır. Bu değişimin asıl sebeplerinden biri modernleşme olgusudur. Türkiye’de modernleşme süreci Cumhuriyet’in ilanından sonra başlamış, geleneksel yapıda yaşayan toplumlara da etkilemiştir. Tahtacılar, modernleşme sürecinden etkilenen topluluklardan biridir. Modernleşmeyle birlikte Tahtacıların giyim alışkanlıklarında değişimler olmuştur.

Modernleşmeyle birlikte kadın ve erkek kıyafetlerindeki değişim giyilen kıyafetler ve geleneksel kıyafetlerin kullanım alanlarının değişiminde görmek mümkündür. Yetişen (1986: 15-18), İzmir bölgesinde yaşayan Tahtacıların giyim kuşamı hakkında ayrıntılı bilgi vermektedir. Burada dikkate değer bir husus erkek kıyafetinde değişimdir. Yetişen, yaptığı araştırmada erkeklerin başına fes giydiği, içlerine “köynek” adı verilen uzun kollu gömlek giydiklerini pantolon olarak dizleri çıplak bırakan şalvar giydiklerini, bellerine kuşak bağladıklarını ve bu kuşağa mendil, çakmak, sigara ağızlığı astıklarını belirtmektedir (1986: 15-16). Araştırma sahamız olan Yakapınar köyünde kaynak kişilerden alınan görsel arşivlere bakıldığında geleneksel erkek kıyafetlerindeki değişimi görmek mümkündür. Üst giyimi olarak gömlek, gömleğin üzerine yelek ve ceket; alt giyim olarak pantolon, ayakkabı; baş giyimi ise fôtr şapka ile değişmiştir (KK 18, 19, 20, 28). Erkek kıyafetlerindeki bu değişimin yanı sıra kadın giyiminde de değişimler olmuştur. Günümüzde kadınlara düğün sonrası baş

bağlama törenlerinde dualarla giydirilen değreyi¹⁵ geçmiş yıllarda günlük hayatta da giydikleri kaynak kişiler tarafından belirtilmiştir. (KK 1,2, 7, 9, 15). Değre giyilsin ya da giyilmesin kadınların başını sıralı altınlardan oluşan terlik adı verilen başlık ve yağlıkla bağladıkları da elde edilen bilgiler arasındadır. Bir bütün olarak değrenin birden fazla parçasının olması, günlük yaşamda hareketleri kısıtlaması nedeniyle değre giyiminden zamanla vazgeçilmiş, onun yerine paçaları lastikli şalvarlar, uzun kollu pamuklu gömlekler giymeye başlamışlardır. Başa giyilen terlik ve yağlıklar da çıkarılmış bunların yerine özellikle evli ve yaşlı kadınların bağladıkları beyaz keten kumaşlar kullanılmıştır. Günümüzde ise kadınlar şalvar giymeye devam etmektedir. Her kadının başında tülbent muhakkak bulunur. Beyaz ketenleri ise yalnızca yaşlı kadınlar kullanmaktadır. Erkekler de pantolon ve mevsime göre gömlek giymektedir. Yaşlı erkekler başlarına kasket ya da şapka kullanmakta, daha genç olanlar ise kullanmamaktadır. Gençlerin giyimi günümüz modası ile uyumludur.

Geçmiş yıllara ait kadın ve erkek giyimi

¹⁵ Değrenin parçaları ve giyim usulü hakkında Alevilik merkezli ritüeller başlığı altında daha ayrıntılı bilgi verilecektir. Bk. Baş bağlama.

Geçmiş yıllarda genç erkek giyimi

Yaşlı kadın giyimi

Erkek giyimi

İKİNCİ BÖLÜM

2. YAKAPINAR KÖYÜNDE ALEVİLİK MERKEZLİ RİTÜELLER

Yeniden yaratma kabiliyeti sayesinde birey ve toplum arasında bağı güçlendiren ve bireyin topluma olan aidiyetini sağlayan ritüeller, kutsal olarak kabul edilen olgu ve olayların yeniden yaşatılarak aktarıldığı yerlerdir. Şahin (2023:111), ritüellerin insanın yaratılışına dair geleneksel bilgilerin hatırlanarak yeniden yaratıldığı ve belirli tekrarlarla simgesel örüntülerin bir araya gelerek oluşturduğu davranış kalıpları olduğunu vurgular. Ritüeller, insan yaratılışına dair ilk bilginin korunduğu ve yeniden aktarıldığı yerlerdir. Ritüellerin toplumsal düzlemde önemi hakkında sosyolojik bir bakışla Durkheim (1995), dinin toplumsal alanda işlevlerini yerine getirmesindeki en büyük unsurun ritüeller olduğunu belirterek her ritüellerin kutsalla bağının olduğunu ve içinde kutsalı barındırmayan herhangi bir ritüelin olmadığını belirtir (aktaran Şahin, 2023: 112). Durkheim'a göre ritüellerin birey ile toplum arasında bağı güçlendirmesinin yanı sıra bireyin toplumsal aidiyetini güçlendirme ve toplumu yeniden yaratma kabiliyeti gibi temel işlevleri vardır (Durkheim, 1995: 41). “*Kutsalı içerisinde barındıran, üreten ve kolektif bir paylaşımın konusu haline getiren ritüellerin, inancın ifade edilmesini sağlayarak birey ve toplum arasında kutsal bir bağ kurduğu görülür.*” (Akın, 2020: 227).

Ritüellerin sınıflandırılması hakkında ilk çalışmayı yapan Arnold Van Gennep, ritüellerin dünyanın her yerinde aynı olduğunu belirtmiş ve ritüelleri ayrılık (preliminal), geçiş (liminal) ve birleşme (postliminal) olmak üzere üç başlıkta sınıflandırmıştır. Gennep'in ritüeller hakkındaki bu sınıflandırması sonraki yıllarda Victor Turner tarafından geliştirilmiştir. “*Turner, ritüellerin iklime bağlı, mevsimsel/sezonluk olabilecekleri gibi yaşamsal geçiş, dönüşüm ve krizleri de kapsayabileceklerini belirtmiş ve bu geçişlerin bireysel ya da toplumsal olabileceğinin altını çizmiştir*” (Akın, 2020: 235). Turner'dan sonra Lauri Honko da ritüellerin sınıflandırılması üzerine çalışmış ve diğer sınıflandırmaları dikkate alarak ritüellerin analizlerini kolaylaştıracak daha sistemli bir tasnif yaparak ritüelleri geçiş/giriş, takvimsel ve kriz ritüelleri olmak üzere üç başlıkta sınıflandırmıştır.¹⁶ Honko sınıflandırmasında giriş/ geçiş olarak incelediği ritüellerin kişinin önceki rolünden çıkarak yeni bir “ben” yarattığı ritüeller olarak açıklar. Gennep ve Turner tarafından mevsimsel ve sezonluk olarak açıklanan ritüellerin

¹⁶ Ritüellerin sınıflandırılması hakkın ayrıntılı bilgi için bk. Honko, 2006.

toplumun sosyoekonomik koşullarına göre değişebileceğinin altını çizer ve bu ritüelleri takvimsel ritüeller olarak inceler. Beklenmeyen durumlarda ortaya çıkan olayların etkilerini ortadan kaldırmak için uygulanan ritüelleri ise Honko, kriz ritüelleri başlığı altında incelemektedir (Honko, 2006: 131-132).

“Alevi inanç sistemi içerisinde dinî, sosyal, kültürel, hukuki ve ekonomik işlevlere sahip olan ritüellerin temel hareket noktası inanç (dinî) olduğu görülür” (Akın, 2020: 228). Çalışmamızın bu bölümünde Yakapınar köyünde Alevi inanç sistemine özgü ritüeller, Alevilik merkezli ritüeller başlığı altında incelenmiştir. Bahsedilen ritüellerin dinî temelli olmasının yanı sıra Alevi inanç sisteminde, inanç sisteminin temel yapıları olarak kabul edilen kutsal olguların yaşatıldığı, yeniden yaratılarak aktarıldığı ritüeller olması ve sosyal hayatın bütün unsurlarının bu ritüeller üzerine kurulu olması nedeniye ayrı bir başlıkta ele alınmıştır.

2.1 Tahtacıların İnanç Yapısını Oluşturan Temel Yapılar

Kapalı bir toplum yapısına sahip olan Tahtacılar, zengin bir ritüel evrenine sahiptir. Ritüellerini icra ederken “sır” kavramını kullanırlar. Onların ritüellerini sır dili ile icra etmeleri bir diğer deyişle ritüellere katılımı “gel de gör değil, gir de gör” düsturu ile açıklayan Tahtacılar, ocak yapılanmaları başta olmak üzere bu ocaklar vasıtasıyla şekillenen ritüel evrenlerindeki farklılıklar ve bu ritüellerin icraları bakımından diğer Alevi ocakları ile arasına kesin sınır çizmelerine neden olmuştur. Yalnızca inanç sistemi dışındaki kişilerin değil, Alevi olsa dahi Tahtacı olmayan kişilerin bahsi geçen ritüellere alınmaması onların kapalı toplum yapısını güçlü bir şekilde koruduklarının kanıtıdır. Ayrıca Tahtacı olsa dahi inanç halkasına dahil olmayan, ilerleyen bölümlerde bahsedileceği gibi ikrar vermeyen yani yola girmeyen kişilerin de Alevilik merkezli ritüellere katılamaması bu durumu destekler niteliktedir. Kaldı ki Tahtacıların ritüellerini sır dile icra etmeleri ve yukarıda bahsedilen nedenlerden dolayı kapalı bir toplum yapısına sahip olmaları, son elli yıla kadar hem Alevilik merkezli ritüellerini hem de kültürlerini canlı tutmayı başarmalarındaki en büyük etkendir.

Tahtacıların inanç merkezinde diğer Anadolu Alevi zümrelerinde olduğu gibi Allah-Muhammed-Ali üçlemesi, Ehlibeyt, On İki İmam ve Kırklar meclisi vardır. Bunlar, Tahtacıların Alevilik merkezli icra edilen ritüellerinin çekirdeğini oluştururlar. Allah- Muhammed-Ali üçlemesi, Tahtacıların yaşamlarının her alanda görülür. İnanca göre Allah, Muhammed ve Ali'yi kendi nurundan yaratmıştır. *“Kendi nurundan Muhammed ve Ali'yi yaratan Allah, daha sonra dünyayı yaratmıştır”* (Selçuk, 2008: 73). Tahtacılar da sıklıkla Allah-Muhammed- Ali birlikte zikredilir. Gündelik yaşamlarında bir işe “Ya Alah Ya Muhammed Ya Ali” diyerek

başlar, cemlerde gerçekleştirilen bütün ritüellerin başlangıcı yine bu sözle başlar. Yine Tahtacı cemlerinde sıklıkla Allah Muhammed Ali'nin isminin birlikte geçtiği nefesler okunmaktadır. Aşağıda verilen nefes buna bir örnektir:

Bu dünyada benim gönül verdiğim¹⁷

Birisi Muhammed birisi Ali

Adına şanına kurban olduğum

Birisi Muhammed birisi Ali

Can bülbülü ne gezersin kafeste

Ali'nin sırrını söylenen nefeste

Dünya kurulmadan oturan posta

Birisi Muhammed birisi Ali

Hızır Nebi içti ab-ı hayati

Yezit'e Zülfikar zehirden katı

Yine sizden olur er kerameti

Birisi Muhammed birisi Ali

Ab-ı hayat çeşmelerin açtıran

Dalga vurup deryaları coşturan

Dolu kevserleri bize içtiren

Birisi Muhammed birisi Ali

Pir Sultan'ım bu nefesi haklayan

Evliyanın gizli sırrını saklayan

Sirat köprüsünün başında bekleyen

Birisi Muhammed birisi Ali

Tahtacıların inanç merkezli ritüellerini oluşturan bir diğer inanç da On İki İmam ve Ehlibeyt inancıdır. Bu her iki inanç Anadolu Aleviliğine dolayısıyla Tahtacılarla Safevi

¹⁷ Sazandar İsmail Gacar (KK 7) ile yapılan görüşmelerde kayıt altına alınmıştır.

hükümdarı Şah İsmail döneminde aşılmıştır. Eski Türk inançlarında Atalar kültü olarak karşımıza çıkan ve daha sonra İslamiyetin kabulü ve Safevi propagandaları ile On İki İmam ve Ehlibeyt kültürüne dönüşerek Anadolu Aleviliğinin merkezine yerleşmiştir.¹⁸ Tahtacılar, bağlı oldukları ocakların karizmatik inanç önderlerini soyunun On İki İmam soyuna yani Ehlibeyt soyuna dayandığına inanırlar bu nedenle dedelik kurumu kutsal kabul edilir. Dedelik, soy esaslı ve babadan oğula geçer. Ehlibeyt soyundan gelmeyen kişi Tahtacılar tarafından dede olarak kabul edilmez ve Tahtacı cemlerinde gerçekleştirilen ritüelleri yönetemez. On İki İmamların adı Tahtacı cemlerinde icra edilen ritüellerde sürekli olarak zikredilir. On İki İmamların adının geçtiği nefeslere Tahtacı cemlerinde *bağlantı nefesleri* denilmektedir. Aşağıda verilen nefes örneği Tahtacı cemlerinde sazandarlar tarafından söylenen bağlantı nefeslerine bir örnektir:

Muhammed Ali 'ye kastettiler¹⁹

İmam Hüseyin'in başını kestiler

Mümince kulların yasını çektiler

Allah bir Muhammed Ali diyerek

İmam Hasan içti ağı tasını

İmam Zeynel akıttı gözünden yaşını

Mümince kulların çekti senin yasını

Allah bir Muhammed Ali diyerek

Muhammed Bakır'ın sırrına erip

Cafer-i Sadık'ın darına durup

Musa-i Kazım Rıza'ya şükürler edip

Allah bir Muhammed Ali diyerek

Taki Naki Hakk'ın nurudur

Hasan Ali Asker Mehdi sırdadır

Selman'ın yanında deste gülüdür

Allah bir Muhammed Ali diyerek

¹⁸ Ayrıntılı bilgi için bk. Ersal, 2016.

¹⁹Sazandar İsmail Gacar (KK 7) ile yapılan görüşmelerde kayıt altına alınmıştır.

*Şah Hatayîm ikrar verdik dizildik
Sırrımızı söylemedik asla bir kula
Sen şefaata eyle ya Muhammed ya Mustafa
Allah bir Muhammed Ali diyerek*

Tahtacı cemlerinde icra edilen ritüeller inancın mitik kökeninin tekrar edilerek yeniden yaratıldığı, aktarıldığı yerdir. Alevi inanç sisteminin mitik kökeni Kırklar Cemine dayandırılmakta ve ilk cemin Kırklar Meclisince gerçekleştirildiği kabul edilmektedir.²⁰ “Miraç gecesi Hz. Muhammed’in Kırklar ile gerçekleştirdiği ritüele dayanan cem, yapısal işlevsel ve bağlam özellikleri incelendiğinde olgunlaşma ve eşik atlamaya yönelik aşamalardan oluşan ritüel olarak karşımıza çıkar” (Akın, 2020: 93). Yanyatır ocağına bağlı bir talip “dört kapı” ve on iki erkândan oluşan ritüel hiyerarşisini tamamlamak için sırasıyla musahip, aşına, peşine ve çığıldaşlık evrelerini tamamlaması gerekir. Bu evreler tamamlandığında Yanyatır ocağına bağlı talip dört kapı yani Şeriat, Tarikat, Hakikat ve Marifet kapılarını tamamlamış olur. Her kapı kişinin olgunlaşma aşamasıdır. Kişi sırasıyla bu kapılardan geçtikçe olgunlaşır ve ritüel hiyerarşisini tamamlamış olur.

Yanyatır ocağına bağlı Tahtacılar da cem ritüelleri iki başlıkta incelenmektedir. “Tahtacıların ritüel dünyasında iki farklı icra vardır. “içeri” ve “dışarı” adları ile ikiye ayrılır” (Ersal, 2016: 100). “Dışarı cemleriyle cuma akşamı, bayram akşamları kurban törenleri vb. bütün taliplerin katılabildiği törenler; içeri cemleriyle ise meydandan geçme, musahip olma, düşkün kılma ve düşkün kaldırma vb. sadece musahipli olanlara açık olan törenler kastedilmektedir. Bunlardan birincisinde yer alan kurbana “dışarı kurbanı” ikincisinde yer alan kurbana “içeri kurbanı” denilmektedir” (Çıblak Coşkun, 2005:94). Tahtacılar da cemlerin içeri ve dışarı olarak ikiye ayrılmasının nedeni bu cemlerde gerçekleştirilen ritüellerdeki birtakım farklılıklardır. Bu farklılıklar cemlerde gerçekleştirilen hizmetlerden ve yine cemlerde okunan nefeslerdeki farklılıktan kaynaklanır. Örneğin içeri cemleri olarak adlandırılan cemlerde delil hizmeti²¹, hizmet sahibi tarafından gerçekleştirilir. Ancak dışarı cemleri olarak adlandırılan cemlerde delil hizmeti gerçekleştirilmemektedir. İçeri cemlerinde sadece Şah Hatayî’ye ait nefesler okunurken, dışarı cemlerinde Pir Sultan Abdal, Kul Himmet’e ait

²⁰ Alevi inanç sisteminde Kırk kavramı ve Kırklar Meclisi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Akın, 2020

²¹ Delil hizmeti (Çerağ hizmeti) cem ritüellerinde on iki hizmetten biridir. Delil hizmetini yapan kişiye *delilci* adı verilir. Tahtacılar da delil hizmetinin yaygın kullanımı “delil “uyandırma”dır. Bu nedenle çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde yaygın kullanım olan delil uyandırma şeklinde kullanılacaktır. Delil hizmeti hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Yetişen, 1986; Çıblak Coşkun, 2005; Ersal, 2016.

nefeslerin okunduğu bilinmektedir. Aşağıda verilen örnek Tahtacıların içeri cemlerinde okunan nefeslere bir örnektir:

*Eğer tarikattan haber sorarsan²²
Murtaza Ali 'dir pirimiz bizim
Göre geldiğimizi süre gideriz
Kırlardan ayrılmaz sürümüz bizim*

*Böyle gizli sırlara eğri bakmayız
Rıza kapısından dışarı çıkmayız
Cennet cehennem korkusu çekmeyiz
Ta ezelden sorumuş sorumuz bizim*

*Kazancımızı meydana getiririz
Eksiğimizi tamam eder yetiririz
Musahip aşına peşine tutunuruz
Binlere sayılır birimiz bizim*

*şükür biz bu yoldan geçtik
Nurdan doluyu ezelden içtik
Ne kinden ne gamdan ne hırstan geçtik
Ocaktan kadimdir yolumuz bizim*

*şah Hatâyîm gerçek erenler
Muharrem orucu tutup bilenler
Bin cana bir dolu verenler
Gerçekler darıdır darımız bizim*

²² Sazandar İsmail Gacar (KK 7) ile yapılan görüşmelerde kayıt altına alınmıştır.

2.2. Alevilik Merkezli Ritüeller

Alevilik merkezli ritüeller, inanç sistemine mensup kişiler tarafından belirli bir sistem ve sıralama ile gerçekleştirilen ritüellerdir. Bu ritüellerin gerçekleştirilmesi inanç sistemi içerisinde bulunan ocaklara ve yörelere göre değişiklik gösterir. Bu değişikliğin temel sebebi ise her ocağın kendi içinde geliştirdiği ritüel evreninden kaynaklanmaktadır. Her ne kadar bu ritüellerin uygulanış biçimleri ya da sırası değişiklik gösterse de ritüellerin uygulanma amaçları aynıdır. Bu durum inanç sistemi mensubu kişiler tarafından ve mevcut literatürün de hem fikir olduğu “yol bir, süre binbir” anlayışı ile açıklanmaktadır.

İnanç sistemi içerisinde icra edilen ritüeller, günümüze kadar pek çok araştırmacının dikkatini çekmiş ve belirli bir metodoloji yardımıyla incelenerek sınıflandırılmıştır. Alevilik merkezli ritüeller hakkında kapsamlı araştırmaları bulunan Bülent Akın'ın ,“*Alevi Cem Ritüellerinin Sınıflandırılması Sorunu ve Yeni Bir Sınıflandırma Önerisi*” (2018) başlıklı makalesinde yeni bir sınıflandırma önerisinde bulunmuştur. Ona göre Alevi inanç sistemi içerisinde gerçekleştirilen ritüeller hakkında birbirinden farklı sınıflandırmalar mevcuttur. Bu sınıflandırmalar araştırmacıların çalıştıkları yörelerdeki ritüellerin güncel durumuna göre ya da Alevi inanç sisteminin temel kavramları olan “erkân, cem, inanç” gibi genel kavramlar dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir (Akın, 2018 47). Bu nedenle Akın, inanç sistemine ait ritüeller hakkında geneli kapsayacak bir sınıflandırmanın mevcut olmadığını belirtir. Bahsi geçen çalışmada Akın, Honko'nun ritüeller hakkındaki tasnifini Alevilik merkezli ritüellere uygulayarak bu inanç sistemi içinde gerçekleştirilen ritüelleri “yola giriş, takvimsel ritüeller ve kriz ritüelleri” olarak sınıflandırır. Alevi inanç sistemine bağlı tüm topluluklarda inanç halkasına dahil olmanın ilk koşulu ikrar vermektir. İkrar vermek, inanç sistemine atılan ilk adımı yani ilk girişi temsil eder ve bu nedenle giriş ritüelidir. İlk giriş ritüeli olarak gerçekleştirilen ikrar verme ritüelinden sonra Tahtacılar da sırasıyla musahiplik, aşinalık, peşinelik ve çiğildaşlık aşamaları gelmekte ve ikrar verip bu aşamalardan en az birini yerine getirmeyen kişinin gerçekleştirilen diğer ritüellere katılması inanç sisteminin kurallarına göre mümkün olmamaktadır. Bunun yanı sıra ritüellerin belirli zamanlarda gerçekleştirilmesi ya da kriz olarak nitelendirilen durumlarda yapılması göz önünde bulundurulduğunda Honko'nun ritüel sınıflandırması ve Akın'ın sınıflandırma önerisi ile uyumlu bir tablo sergilediği görülür.²³ Bu nedenle araştırmamızda, araştırma sahamız olan Yakapınar köyünün bağlı olduğu Yanyatır ocağında gerçekleştirilen Alevilik merkezli ritüeller Bülent Akın'ın sınıflandırma önerisi esas

²³ Ayrıntılı bilgi için bk. Akın, 2020.

alınarak incelenmiş ve Tahtacılar da gerçekleştirilen Alevilik merkezli ritüellerin uygulama sırası ve aşamalarındaki farklılıklar dikkat alınarak Yanyatır ocağında gerçekleştirilen Alevilik merkezli ritüeller açıklanmıştır.

2.2.1 Yola Giriş (İnisiyasyon) Ritüelleri

Giriş/ geçiş ritüelleri bireyin içinde bulunduğu statüden başka bir statüye geçtiği ritüellerdir. “*Genellikle kişinin eski statüsünden ayrıldığı, yabancılaştırıldığı ayrılma ritüellerini kapsar. Önceki rolünü gündemden kaldırır ve eski egosunu (ben’i) öldürür*” (Honko, 2006: 131). Giriş ritüelleri kişi merkezli ve tekrarı olmayan ritüellerdir. Aynı zamanda bu ritüeller önceden tahmin edilebilir niteliktedir ve belirli bir ön hazırlık aşaması vardır. Alevilik merkezli inanç ritüellerinde kişinin eski statüsünden koparak yaşadığı toplumda yeni bir statü kazanması yola²⁴ girmesi ile mümkün olmaktadır. “*Yola girme kavramı, Alevi-Bektaşî inanç dairesi çerçevesinde, geleneksel yapı içerisinde sistemli hâle gelmiş olan dinî, ahlaki ve sosyal kaidelere uygun bir yaşantı sürdürüleceğine ilişkin söz vermek anlamında kullanılan bir kavramdır*” (Erdem Kük, 2023: 91). İnanç sistemi içerisinde ikrar vermek yola girmenin ilk şartı olarak kabul edilir ve yola girerek inanç halkasına dahil olan kişiler Honko’nun da işaret ettiği gibi eski statüsünden çıkarak eski benliğini öldürür ve dinsel ve toplumsal alanda yeniden yaratılır. İkrar vermeyen yani yola girmeyen kişiler yol kaidelerinden sorumlu değildir. Başka bir deyişle yola girmeyen kişinin inançsal bağlamında yükümlülüğü yoktur. Örneğin, ikrar veren kişi yolun kadilerinin dışına çıkıp herhangi bir suç işlediğinde düşkün sayılırken, yola girmeyen kişi yaptığı herhangi olumsuz bir davranışta düşkün sayılmaz.

Tahtacılar da yola giriş ritüellerinde ikrar vermenin yanı sıra sırasıyla Musahiplik, Aşinalık, Peşinelik ve Çiğildeşlik aşamaları vardır. İkrar veren Musahip, Aşına, Peşine ve Çiğildeş olan talip, dört kapıdan oluşan ritüel hiyerarşisini tamamlayarak olgun insan mertebesine ulaşır ve böylelikle kazandığı dini mertebeye birlikte toplumsal alandaki statüsünde de yükselir.

Tahtacılar da yola giriş ritüelleri başlığı altında incelenebilecek olan ikrar, musahiplik, aşinalık, peşinelik ve çiğildeşlik gibi giriş/geçiş ritüellerinin yanı sıra araştırma sahamızda

²⁴ Alevi inanç sisteminde kişinin eski statüsünden ayrılması ve hem dinî hayatta hem de toplumsal alanda yeni statü kazanması yola girmesi ile mümkündür. İnanç sisteminde oldukça önemli bir yeri olan yol kavramını Bülent Akın şu şekilde tanımlamaktadır: “*Yol/erkân, ocakların kurucu pirlinin ve devamlılığını sağlayan karizmatik inanç önderlerinin dinî, sosyal ve hukukî hayatı düzenlemek için ortaya koyduğu ilke-esaslar ile bu ilke-esaslar doğrultusunda gerçekleştirilen cem dâhil tüm ritüellerin ve bu ritüellerin içerisindeki hizmetlerin bütününe verilen addır*” (Akın, 2020: 89).

geçiş olarak nitelendirilen baş yülüme ve baş bağlama ritüelleri de bu başlık altında incelenmiştir. Baş yülüme ve baş bağlama olarak adlandırılan ritüeller Tahtacılar üzerine hazırlanan geçiş dönemi konulu çoğu çalışmada geçiş dönemi ritüelleri başlığı altında açıklanmaktadır. Bizim bu ritüelleri Alevilik merkezli ritüeller başlığı altında incelememizin sebebi ise bu ritüellerin tıpkı Honko'nun bahsettiği gibi bir statüden diğerine geçişin önemli örneklerinden olmasıdır. Çalışma sahamızda baş yülüme ile çocukluktan erkeklığe geçiş; baş bağlama ile kadınlığa geçiş vurgulanmaktadır. Her iki ritüelde de eski statüden ayrılıp yeni bir statüye geçiş vardır ve bu ritüellerin, kişilerin yaşadığı toplumdaki statüsünü etkileyen ve bir kereye mahsus yaşanan ritüeller olması dikkat çekicidir. Bu nedenle biz çalışmamızda baş yülüme ve baş bağlama ritüellerini yola giriş (inisiyasyon) ritüelleri başlığı altında inceledik.

2.2.1.1 İkrar Alma

Alevi inanç sisteminde yola girip inanç halkasına dahil olmanın ilk adımı olarak tanımlanan ikrar alma ritüeli, yola yeni girecek olan bireyler için gerçekleştirilen ritüeldir. İkrar alma ritüeli ile yola girecek olan talipler, yolun kural ve erkânına uygun davranacağına, kötü söz söylemeye harama el uzatmayacağına yani "*eline, beline ve diline*" sahip olacağına dair dede huzurunda ikrar (yemin) verir. "*Tahtacı ve diğer Alevi topluluklarında, yola erkâna, Aleviliğe girecek olan talipten mürşit ya da dedenin öğüt ve telkinlerini kabul, yolun bütün kaidelerini aynen benimseyip uyacağına dair verdiği sözdür*" (Eröz, 1977: 139). Yola girmeyen yani ikrar aldırmayan kişi yolun kaidelerinden sorumlu değildir, yola aykırı yapacağı herhangi bir şeyde düşkün sayılmaz.

Anadolu Aleviliğinde ikrar aldırmanın isteyen bir talip için ön koşul Alevi anne ve babadan dünyaya gelmektir ancak Tahtacılar da ikrar aldırmanın için bu ön koşul yeterli değildir. Bunun nedeni ise Tahtacı ocakları ile diğer Alevi ocakları arasında bulunan hiyerarşik yapıdır. Bu yapı Tahtacı ocaklarının diğer Alevi ocakları ile ritüel ve hizmet farklılıklarına neden olmaktadır. Bu nedenle Tahtacılar da ikrar aldırmanın ön koşulu Tahtacı anne ve babadan dünyaya gelmektir. Tahtacılar da ikrar aldırmanın için belirli bir yaş sınırı olmamakla birlikte ikrar aldırılacak olan kişinin ergenlik çağında olması ya da yetişkin bir birey olması gerekir. Erkeklerin ikrarı sünnet olduktan sonra 18 yaşına gelmeden alınmasına rağmen evlendikten sonra ikrarını aldırın erkekler de mevcuttur. Kızların ikrarı ise ancak evleneceği kişinin Tahtacı olması koşuluyla evlendikten sonra alınmaktadır. Bekar bir kadın ikrar aldırılmaz. Bunun nedeni ise kadının Tahtacı olmayan biri ile evlenebileceği ihtimalidir. Tahtacı kadınlarının düğünün ertesi günü başlarını bağlamaları bir nevi inanç sistemine giriş olarak kabul edilir. Çünkü Tahtacı ile evlenen kadının başı bağlanır, Tahtacı olmayan kişi ile evlenen kadının başı

bağlanmaz. Bu nedenle Tahtacıyla evlenmeyen ve dolayısıyla da başı bağlanmayan kadın inanç halkasına kabul edilmez.

İkrar alma ritüeli, yalnızca musahipli ya da ikrarlı kişilerin bulunduğu içeri cemlerinden olan meydan cemlerinde ya da musahiplik cemlerinde musahip olma ritüelinden önce gerçekleştirilir. İkrar aldırarak talip, Cebrail (horoz) kurbanı ve dolusu ile cem ritüelinin gerçekleştirileceği mekâna gelir. Cem ritüeli sırasında gerçekleştirilen hizmetlerin²⁵ tamamlanmasının ardından yola girecek taliplerin ikrarları alınarak ritüel tamamlanır. Aşağıda verilen nefes örneği ikrar alma cemlerinde sazandarlar tarafından okunan ve ikrar konulu nefeslere bir örnektir:

Kurbanlar kesildi gülbanklar çekildi²⁶

Gaflet uykusundan uyana geldim

Dört kapı sancağı orada dikildi

Üryan büryan oldum meydana geldim

Evvel eşiğine koydum başımı

İçeri aldılar döktüm yaşımı

Erenler yolunda gör savaşımı

Ecüş bücüş olup meydana geldim

Ol demde yandı batın çırası

Üç adım ileri attım ayağı

Rehberim boynuma bent etti bağı

Koç kurban dediler meydana geldim

Dört kapıdan selam verip aldılar

Pirin huzuruna çekip vardılar

El ele el Hakk'a olsun dediler

Allah eyvallah meydana geldim

²⁵ Alevi inanç sistemi içerisinde cem ritüelinde gerçekleştirilen pratiklerin bütününe “hizmet” adı verilir. Yanyatır Ocağına bağlı Tahtacılar cem ritüeli “on iki hizmet” adı verilen pratiklerin gerçekleştirilmesi ile tamamlanmaktadır. Bu hizmetlerin sırası ve uygulanışı cemlerin yapılma amacına göre değişmektedir. Örneğin cuma akşamı cemlerinde delil hizmeti yapılmazken musahiplik, meydan cemleri gibi cemlerde delil hizmeti yapılmaktadır. Tahtacılar on iki hizmet ve hizmet sahiplerine verilen adlar için ayrıca bk. Yetişen, 1986.

²⁶ Sazandar İsmail Gacar (KK 7) ile yapılan görüşmelerde kayıt altına alınmıştır.

Özüüm darda yüzüm yerde durmuş

Muhammed Ali 'ye ikrar vermişim

Şah İmam Ali 'yi burada görmüşüm

Kulumdur Şah Hatâyîm meydana geldim

2.2.1.2 Oğlan İkrarı/ Baş Yülüme

Baş yülüme; sünnet olan çocuğun, çocukluk çağından çıkıp erkeklığe geçişinin kutlandığı bir ritüeldir. Bu ritüelde çocuğun saçı ustura ile kesilir, bu artık onun erkek olduğu ve ustura ile tıraş olabilecek olgunluğa geldiğinin bir sembolüdür. Temel amacı, sünnet olan çocuğun çocukluk döneminden çıktığı erginlik dönemine giriş yaptığını belirtmek olan baş yülüme ritüeli ile çocuğun toplumsal kabulü sağlanmış olur. Böylelikle de ikrar aldırarak çağa geldiği kabul edilir.

2.2.1.3 Baş Bağlama

Gelinin kadınlığa geçişini kutsayan ve kutlayan baş bağlama, yörede oldukça önemli olan bir törendir. Bu tören düğünün ertesi günü yani gerdek gecesinden sonra yapılır. Baş bağlama gelinin genç kızıktan kadınlığa geçişinin bir temsilidir. “*Erkekler için baş yülüme töreni ergenlik çağının başlangıcı (erkek olma) sayılışı gibi, kızlarda da baş bağlama kadınlığın başlangıcı, genç kızığa veda ediş olmanın ilk zahiri uğurlanışı olur*” (Yetişen, 1986: 39). Baş bağlamanın önemi başı bağlanan kadının ikrar aldırarak yola girebileceği anlamına gelmesidir. Yukarıda da söylendiği üzere Tahtacılar da kadınların ikrar aldırmasının ön koşulu Tahtacı bir kişiyle evlenmesidir ve bir kadın ancak başı bağlandıktan sonra ikrar aldırarak yola girebilir. Ancak burada dikkat çekici husus bu kaidenin sınırlarının zamanla değişmesidir. Son yıllara kadar Tahtacıyla evlenmeyen kadına baş bağlanmaz ve dolayısıyla yola kabul edilmezken son zamanlarda bunun değiştiği ve Tahtacıyla evlensin ya da evlenmesin kişinin başının bağlandığı bilinmektedir. Bununla birlikte kaynak kişilerden aldığımız bilgilere göre Tahtacı olmayan bir geline baş bağlanmaktadır. Bunun nedeni olarak da kaynak kişilerimiz “verdiğimiz bizden çıkıyor, aldığımız bize dönüyor” açıklamasında bulunmuşlardır (KK 1, 2, 3, 7, 9, 15). Bu durum şunu göstermektedir: Evlilik ile birlikte kadın Tahtacıyla evlenmesi durumunda belirtilen inanç halkasına dahil olabilmektedir. Tahtacıyla evlenmeyen kadın toplumsal alanda onaylanmaz ve inanç halkasından çıkarılır, yine bu halkaya dahil olması engellenir. Ancak Tahtacı olmayan bir kadının inanç halkasına girmesinde bir sakınca görülmez çünkü topluma yeni giren kadın bu topluma giriş ile birlikte eski benliğinden ayrılarak yeni bir benliğe giriş/geçiş yapar.

Baş bağlama ritüeli Yakapınar köyünde şu şekilde yapılmaktadır:

Yalnızca kadınların bulunduğu baş bağlama töreni için hazırlıklar düğünün ertesi günü sabahdan başlar. Akşam çalgılı eğlence olacağı için yemekler hazırlanır, eğlencenin yapılacağı alan temizlenir ve hazırlanır. Her şey hazır olduktan sonra baş bağlama töreni başlar. Gelinin başını varsa dede ya da mürebbi karısı yoksa da eşi ölmemiş müsahepli bir kadın bağlamakta, baş bağlamayı gerçekleştiren kadına ise anabacı denilmektedir.

Gelinin başının bağlanacağı odaya bir sandalye koyulur. Gelin üzerinde yalnızca *köğnek* olarak adlandırılan beyaz kumaştan dikilmiş uzun bir içlik ile ortaya gelir. Anabacı kutnu kumaştan dikilmiş olan *değreyi* ve *yebelde (ibilde)*²⁷ olarak adlandırılan hırkayı birbir içine katarak hazırlar. Ardından bu iki parçayı gelinin sağ omzuna tutar, “*Peygambere selevet, selleğne Muhammed, Fatma anamızdan kaldı bu adet, kutlu olsun diyenin akabeti hayır olsun*” (KK 9) diyerek üç kere salavatlayarak geline giydirir. Değre giydirildikten sonra *peştamal* adı verilen önlük gelinin beline bağlanır, ardından kadifesi giydirilir. Dört parçadan oluşan değre giydirildikten sonra sıra başının bağlanmasına gelir. Öncelikle gelinin başına kırmızı bir krep kumaş bağlanır. Kırmızı krep kumaşın bağlanmasının ardından *terlik* olarak adlandırılan üzerinde iki ya da üç sıra *koşar*, her iki yanında da *dulukçak* olarak adlandırılan altınların dizili olduğu başlık da üç kere salavatlanarak giydirilir.²⁸ Ardından *keten* olarak adlandırılan “*aşirette yeni evlenmiş kadınlar için mecburi*” (Yörükân, 1998: 220) olan uçlarında sıralı gümüşlerin bulunduğu örtü de üç kere salavatlanır, uçları arkaya gelecek şekilde tepeden bağlanır. Ketenin bağlanmasından sonra renkli krep kumaşlar bir iğne yardımıyla başının arkasına asılır. Ardından *tomaka* adı verilen “*üstünde altın ya da gümüş kakmalar bulunan*” (Yörükân, 1998: 220) bağ, üç kere salavatlanır ve çene altından başın üst kısmına geçirilerek bağlanır. Tomakanın bağlanmasının ardından sıra renkli kumaşların birbirine eklenecek şekilde dikildiği *ulamalara* gelir. Gelinin başına iki çeşit ulama bağlanır. Bu ulamaların bir tanesi yedi renkten oluşur, diğeri ise kırmızı, mor ve yeşil olmak üzere üç renkten oluşmaktadır. Öncelikli olarak yedi renkten oluşan ulama, ardından üç renkten oluşan ulama kırmızı renk üste gelecek şekilde bağlanır. Ulamaların bağlanmasının ardından gelinin başı çiçeklerle süslenir. Çiçeklerin gelinin başına dizilmesinden sonra *pullu filik* olarak adlandırılan parlak yeşil kumaş örtülür. Son olarak *yaşmak*²⁹ adı verilen kumaş ile anabacı gelinin ağzını kapatır. Anabacı gelinin yaşmağını bağlarken kayınvalideye “yaşmak bağlanmıyor” diyerek seslenir. Kayınvalide gelinine elini

²⁷ Tahtacı kadınların giydiği değre (üç etek)’de bulunan parçaların yörelere göre farklı adlandırılması mevcuttur. Bu adlandırmalar için bk. Yetişen 1986; Yörükân 1998; Çıblak Coşkun 2005.

²⁸ Terlik olarak adlandırılan başlıklarda köyde “koşar, sekizenlik” altın olarak adlandırılan altınların diğer bir adı sandıklı altındır. Bunun yanı sıra yine terliklerin sağ ve sol yanlarında bulunan “dulukçak” olarak adlandırılan altınların bir diğer adı da Osmanlı meciidiyesidir.

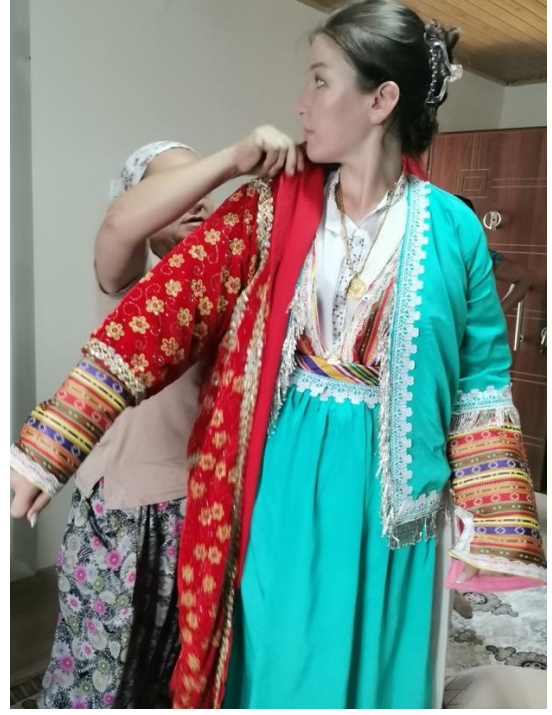
²⁹ Yaşmak, gelinin yeni girdiği ailede büyüklerine saygılı olacağı, yersiz konuşmayacağı anlamına kullanılan bir nevi semboldür.

öptür ve karşılığında para verir. Ardından kayınvalide işaret parmağını ocakta bulunan kazanın karasına sürer. Ardından yine bu karayı nokta şeklinde gelinin iki kaşının ortasına sürer. Gelinin alnına sürülen bu kara, onun “kız oğlan kız” olduğu anlamına gelmektedir³⁰. Baş bağlama işleminin tamamlanmasının ardından gelin, orada bulunan bütün misafirlerin elini öper. Misafirler de el öptürme karşılığı olarak geline gönüllerinden kopan bir miktarda para vermektedirler. Orada bulunan kadınların hepsi sırasıyla elini öptürdükten sonra gelin evin bahçesine çıkarılır. Ardından baş bağlama için düzenlenen eğlence başlar. Bu eğlencede kadınlar eğlenir, yer içer.

Değrenin giydirilmesi

³⁰ Geçmiş yıllarda baş bağlama töreni gerçekleşmeden gelinin izli çarşafı odasına serilir ve baş bağlamaya gelen kadınlara gösterilirdi. Çarşafa bakan kadınlar üstüne para atarlar, baş bağlama işlemi tamamlandıktan sonra da gelinin alnına kayınvalide ya da sağdıç kazan karasını sürer, yine kayınvalide gelininin beline altın takardı. Günümüzde izli çarşaf gösterilmese de gelinin alnına bu siyah leke sürülmektedir (KK 1, 9).

Kadifenin giydirilmesi

Kırmızı krep kumaşın bağlanması

Kırmızı kumaşın üstüne giydirilen terlik

Ketenin bağlanması

Ketenin arkasına bağlanan krep kumaşlar

Tomakanın bağlanması

Yedi renkten oluşan ulamanın bağlanması

Üç renkten oluşan ulamanın bağlanması

Tomakanın tepeden bağlanması

Arkadan görünüm

Gelin başının çiçeklerle süslenmesi

Gelin başının arkadan ve önden görünümü

Ağzında yaşmak olan gelin

2.2.1.2 Musahiplik Cemi

Kökeni, Moğollar ve Oğuzlara kadar indirilen musahipliğin Alevi inanç sisteminde yaygın olarak iki olaydan kaynaklandığı kabul edilmektedir. İlki, Miraç Gecesi sonrasında Hz. Muhammed'in kendinden sonraki temsilcisi olarak Hz. Ali'yi gösterdiği olay, diğeri ise Gadir-i Hum Olayı'dır.³¹ İnanç sisteminde musahipliğin Hz. Muhammed ve Hz. Ali'den kaldığına inanılır.

Tahtacılar da önemli bir ritüel olan musahiplik cemleri, "dört kapı" inancının ilk evresidir. Musahiplik cemi, yalnızca musahiplilerin katılabildiği ve musahipli olmayanların girmesine izin verilmeyen cemlerdir. Musahiplik, yola giren ikrarlı taliplerin yaşamları boyunca yalnızca bir defa gerçekleştirebilecekleri bir ritüeldir. Musahip olan iki ailenin yalnızca bu dünyada değil, ahirette de birbirleriyle kardeş olacakları inancından dolayı "*Ahiret kardeşliği*" olarak da tanımlanmaktadır. İki aile musahip olduğunda çocukları, torunları, anne ve babaları, akrabaları birbirinin olur. Bu nedenle musahip olan iki ailenin çocukları da kardeş sayıldığı için evlenmeleri kesinlikle yasaktır. "*Yol kardeşliği bel kardeşliğinden daha kutsaldır. Yol kardeşinin evladı, kendi evladındır. Kardeşin kardeş ile evlenmesi nasıl ki mümkün değilse*

³¹ Musahipliğin kökeni hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Akın, 2020.

musahiplerin çocukları da birbirleri ile evlenemezler” (Ersal, 2016: 380). Musahiplik, inançsal anlamda verdiği sorumluluğun yanı sıra sosyal bağları da güçlendirerek toplumsal düzenin korunmasına katkıda bulunan bir kurumdur.

Toplumsal düzeni koruyan ve sosyal bağları güçlendiren musahipliğin gerçekleşmesi için belirli ön koşullar vardır. Öncelikle musahip olabilmek için evlilik şarttır ve musahip olacak eşlerin rızası önemlidir. Tahtacılar da musahip olacak ailelerin aynı ocaktan gelmesi şartı da vardır. Bununla birlikte dede ile talip musahip olamaz. Dede, kendisi gibi dede soyundan gelen kişiler ile musahip olabilirken talip de talip ile musahip olabilir. Bu durum Aleviliğin yazılı kaynağı olan buyrukta “*Mürşit ile Mürit’in musahip olması erkân değildir. Mürşit erkândır; mürit bakırdır.*” (Bozkurt, 2018: 79) olarak belirtilir. Ayrıca musahip olacak ailelerin sosyal statülerinin, yaşlarının yakın olmasının yanı sıra yaşadıkları şehir ve köylerin de aynı olması gerekmektedir.³²

Musahip olacak aileler, koşulların uygun olması durumunda birbirleri ile musahip olacaklarına dair sözleşirler. Bir müddet görüşürler. Bu görüşme süreci olumlu giderse bağlı oldukları ocak dedesine haber vererek musahip olmak istediklerini iletirler. Musahip olacak taliplerin öncelikli olarak meydan cemlerinde meydandan geçerler. Musahipliğe herhangi bir engel olmadığına karar verildiği takdirde musahiplik cemi için en uygun zaman belirlenir. Bu süreçte musahip olmak isteyen diğer ailelere de haber gönderilir, musahip olacak çiftler hazırlanmaya başlar. Musahiplik ceminin yapılacağı gün talipler yıkanmış ve temiz bir şekilde cemin yapılacağı yere gelirler. Ceme gelen erkekler ve kadınlar öldüğünde hangi kıyafeti ile defnedilecekse o kıyafetini giyerek gelirler. Yakapınar köyünde erkekler özne kıyafeti ile kadınlar da baş bağlama günü giydikleri değreleri ile ceme katılırlar. Musahip olacak kişiler kurban olarak koyun, dolu ve mezeliklerini getirirler.

Musahiplik cemlerinde kesilen koyun kurbanına *tercüman* denilmektedir. Tercüman kurbanı en yüksek mertebede olan kurbandır. Çünkü bu kurban musahipli olacak kişiler için kurban edilmektedir. Bu nedenle cemlerin sonunda kurbanın derisi, iç organları, kemikleri kısacası yenilmeyen bütün parçaları beyaz bir beze sarılarak tıpkı insan cenazesi gibi kuyucu hizmetini gören hizmetliler tarafından kuyuya gömülür. Büyük bir öneme sahip olan bu kurbanı yalnızca musahipli olanlar yiyebilmektedir. İkrarı olan ancak musahibi olmayan kişiler bu kurbandan yiyemez. Aşağıda verilen nefes örneği, içeri cemleri olarak adlandırılan cemlerde okunan ve tercüman kurbanı hakkında bilgi vermesi bakımından oldukça önemli bir örnektir:

³² Musahipliğin ön koşulları hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Bozkurt, 2018.

Dinlen Muhammed Ali 'nin ününü³³

Muhammed Ali 'ye dönmüş yönünü

İçeride kesilen kurbanın kanını

Kuru yere akıtmasın dediler

Dinlen Muhammed Ali 'nin işini

Ali 'ye pay çıkarsınlar döşünü

İçeride kesilen kurbanın başını

Dört kapıyı tamam eden yesin dediler

Dinlen Muhammed Ali 'nin firağını

Güzel şahım yakın etsin ırağı

İçeride kesilen kurbanın yüreğini

Ehl-i sadık olan yesin dediler

Dinlen Muhammed Ali 'ni hürüsünü

Güzel şahım yakın etsin sürüsünü

İçeride kesilen kurbanın derisini

Götürüp rehberine post etsin dediler

Şah Hatâyîm bu böyle olsun dediler

Üçler beşler kırklar yediler

İçerideki kurbanın erkânını

El ele el Hakk'a olsun dediler

Musahiplik ceminin yapılacağı gün hazırlıklar sabahtan başlamaktadır. Kadınlar ekmek yaparlar, oduncu hizmetini gören hizmetliler cemin yapılacağı alana kurbanların pişirilmesi için odun taşırlar, kuyucular da akşam üstüne doğru cemin yapılacağı uygun bir yerde kurbanın sırılanması için kuyu kazarlar. Akşam karanlık kavuştuktan sonra delil, dede tarafından uyandırılır. Delilin uyandırılmasının ardından gözcü, eşiği meydana getirir. Eşikten önce dede

³³ Sazandar İsmail Gacar (KK 7) ile yapılan görüşmelerde kayıt altına alınmıştır.

geçer. Dede, mürebbi ile niyazlaştıktan sonra eşikten geçerek delile niyaz eder ve postuna oturur. Ardından mürebbi kalkar, delilci ile niyazlaşır, eşikten geçerek delile niyaz eder ve dedenin yanına oturur. Delilci de bu işlemi tıpkı dede ve mürebbi gibi gerçekleştirdikten sonra cemdeki yerini alır. Son olarak mürebbi, gözcü ile niyazlaşır ardından gözcü eşikten geçer, delile niyaz eder ve yerini alır. ardından sırasıyla kurbancılar, kurban sahipleri, dışarıda kurbanın pişmesine yardım edecek bacılar da eşikten geçerek delile niyaz ederler.

Eşik hizmeti tamamlandıktan sonra kurbancı üç adımda “Hü cemaat! Kurban geliyor” diyerek kurbanı meydana getirir. Bu aşamada kurbanın işaret vermesi gerekir. Eğer kurban işaret vermezse örneğin silkelenmez, ses çıkarmazsa dede, musahip olacak kişileri dışarı göndererek niyazlaşmalarını söyler. Kurbanın işaret vermemesi hayra yorulmaz, eğer kurban işaret vermezse musahip olacak kişilerin içlerinde bir bozukluk olduğu düşünülür bu nedenle dede onları dışarı göndererek içlerindeki bozukluğu temizlemelerini ister. Kurbanın işaret vermesinin ardından dede kurban hayırlısını verir, kurban sahipleri hayırlı verildikten sonra kurbanları ile niyazlaşır ve kurban, kurbancı tarafından kesilmek üzere dışarı çıkarılır.

Bir yandan kurban kesilirken bir yandan da mürebbi, musahipli olan kişiler ve en son musahip olacak kişilerin meydan geçme ritüelleri gerçekleştirilir. Mürebbinin karısı, meydana döşek getirir ve bu döşegi dedenin önüne serer. Ardından mürebbi, musahip olacak talipleri elinden tutar “Hü cemaat katar uzatıyorum” diyerek üç adımda meydana getirir, eşikten niyaz alarak dedenin önünde dara durular. Ardından dede bellerine kement bağlayarak öğütte bulunur.

Meydandan geçme tamamlandıktan sonra kurbancıların kurbanı çevirmesi beklenir ve kurbancıların “Hü cem erenleri! Kurbanlar çevrildi” demesiyle erkâna geçilir. Öncelikli olarak üç dolu hizmeti gerçekleştirilir, şemsi kurban sahiplerinin dolularını sırasıyla cemde bulunan taliplere paylaştırır. Üç dolu hizmetinin gerçekleştirilmesinin ardından üç nefes hizmetine geçilir. Sazandarlar sırasıyla üç nefes söylerler. Aşağıda verilen nefes örneği sazandarlar tarafından cem esnasında söylenen nefeslere bir örnektir:

Eğer farz içinde farzı sorarsan³⁴

Yine farz içinde fardır musahip

Dört kapı kırk makamı sorarsan

Yine far içinde fardır musahip

³⁴ Sazandar İsmail Gacar (KK 7) ile yapılan görüşmelerde kayıt altına alınmıştır.

Farz Allah'tan kaldı ya Sünnet kimden

Musahibin işi her daima sırdan

Musahibin sahibi ol Şahımerdan

Yine farz içinde farzdır musahip

Musahipsiz kişi ceme mi gelir

Niyaz etse niyazı kabul mü olur

Ona Muhammed Ali yolundan şefa'at mi olur

Yine farz içinde farzdır musahip

Musahipsiz kişiyi ceme getirmen

Tecellesi yoktur Hakk'a yetirmen

Musahipsiz kişiyle kalkıp oturman

Yine farz içinde farzdır musahip

Şah Hatayîm aslını tanı

Eletirler mizâna bildirirler seni

Musahip olmuşsun aşınan hani

Yine farz içinde farzdır musahip

Üç nefes hizmetinin tamamlanmasından sonra sıra üç semah hizmetine gelir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta musahiplik cemi sırasında semah hizmetini kadınların gerçekleştirmesidir. “Bacı, bacıyla semah döner. Çünkü kerbelada erkeklerin hepsi öldürülmüştür. Bundan dolayı bu hizmeti kadınlar görür” (KK 7). Önce dedenin karısı “anabacı”, mürebbinin karısı ile semaha kalkarak ilk semah hizmetini gerçekleştirir. Ardından delilcinin karısı, gözcünün karısını semaha kaldırır ve ikinci semah hizmeti gerçekleştirilir. Son semah hizmetini ise cemde bulunan aşinalı ya da peşineli kadınlar gerçekleştirmektedir. Üç semah hizmetinin tamamlanmasının ardından sıra on iki erkân hizmetinin gerçekleştirilmesine gelir. İzmir’de bulunan Yanyatır ocağına bağlı Tahtacıların cemlerinde on iki erkân adı verilen ve kadınlar tarafından gerçekleştirilen hizmetler vardır. Bu hizmetler sırasıyla: Mesel erkânı, seki erkânı, pehlivan erkânı, çamaşır yıkama erkânı, doktor erkânı, demirci erkânı, başka bir

demirci erkânı, çoban erkânı, kadı erkânı, tekne erkânı, değirmenci erkânı ve lale erkânıdır³⁵. Bu erkânlar sırasıyla erkânları iyi bilen kadınlar tarafından gerçekleştirilir. Erkânlar gerçekleştirilirken bir yandan da dışarıda kurbanlıklar kurbanın pişmesi ile ilgilenir. Kurbanlar piştikten sonra kurbanlı meydana kurbanlı getirir. Kurbanın ciğerinden birer lokma olmak üzere dede, musahip olan taliplere verir ve ardından orada bulunan herkes kümeleşerek birer sofraya oluşturur. Kurbanlar eşit şekilde sofralara paylaştırıldıktan sonra dedenin izni ile kurbanlar yenilir. Kurban yenildikten sonra dede sofraya duası verir. Musahiplik cemlerinde ve diğer içeri cemlerinde kurbanlar yenilip sofraya duası okununcaya kadar su içilmez. Kurbanlar yenilip sofraya duası okunduktan sonra su dağıtılır. Dağıtılan bu suya *sakka suyu* denilmekte ve bu hizmeti sakkacı olarak adlandırılan hizmetli yapmaktadır. Bu sırada kuyu hizmetini yapan kuyucular artan kurbanlı, kurbanın iç organlarını, derisini kemiğini, ekmek parçalarına kadar cem boyunca tüketilen ancak artan ne varsa beyaz bir beze sarıp cem başlamadan önce hazırlanan kuyulara gömerler. Tekrar cemin yapıldığı yere gelerek dededen hayırlılarını aldıktan sonra yerlerine geçerler. Ardından cem boyunca hizmet görmüş olan mürebbi, cem boyunca delilden sorumlu olan delilci, cemin asayişinden sorumlu olan gözcü, kurbanlıların kesiminden ve pişirilmesinden sorumlu olan kurbanlılar, sazandarlar, dolu hizmetini gören şemsiler, cem dışındaki asayişini sağlayan pervaneler, sofraya hizmetini gören sofracılar, sakka hizmetini gören sakkacılar/sucular ve son olarak cemin gerçekleştirildiği alanın temizliğinden sorumlu olan süpürgeci hizmet hayırlılarını alır. Son olarak dede, delil hayırlısı vererek delili söndürür. Bütün bu süreç tamamlandıktan sonra orada bulunan herkes birbiriyle niyazlaşır ve musahiplik cemi tamamlanmış olur.

2.2.1.3 Öz Kurbanı

Öz kurbanı cemi, musahiplik ceminin yapıldığı günün ertesinde gerçekleştirilen cemdir. Bu cem iki amaçla yapılmaktadır. Musahip olan çiftler daha önce bahsettiğimiz gibi bu dünyada ve ahirette kardeş olurlar. Mallarını mallarına, canlarını canlarına katarlar. Biri yolun usul ve erkânına uymadığı zaman düşkün sayılır, dolayısıyla musahibi de düşkün olmaktadır. Öz kurbanı cemi de musahipli olan taliplerin yolun usul ve erkânına uymadıkları zaman birbirlerinden sorumlu olmaması için gerçekleştirilen cemlerdir. Öz kurbanı keserek özlerini ayıran musahipli taliplerin herhangi bir düşkünlüğü yol kardeşini etkilemeyecektir. Öz kurbanı kesilmesinin bir diğer nedeni ise bir üst mertebeye geçebilmektir. Yanyatır ocağına bağlı Tahtacılar dört kapı inancından bahsetmiştik. Yola ikrar verip sırasıyla musahip, aşına, peşine

³⁵ İzmir’de yaşayan Yanyatır ocağına bağlı Tahtacıların içeri cemlerinde gerçekleştirdikleri on iki erkân hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Yetişen, 1986.

ve çiğildaş olan talipler dört kapı inancını tamamlar. Öz kurbanı cemleri de musahipli taliplerin bir üst mertebeye geçebilmeleri amacıyla yapılmaktadır. Öz kurbanı keserek özünü musahibinden ayıran talipler sonraki süreçte kendine aşına seçerek bir üst merbebeğe geçebilirler.

2.2.1.4 Aşinalık

Aşinalık, dört kapı inancının ikinci evresi, tarikat kapısıdır. Öz kurbanı kesen musahipli talipler bir süre sonra isterlerse aşına olabilirler. Aşına olmak isteyen talipler, musahiplikte olduğu gibi aşına olmak için bir çift ile anlaşılır. Bir müddet görüşürler. Herhangi bir engel olmadığı vakit aşına olmak istediklerini dedeye bildirirler.

Aşına olmak için musahiplikte olduğu gibi ayrı bir cem yapılmaz. Aşına olacak talipler musahip olma ceminde ya da musahiplikten sonra yapılan öz kurbanı ceminde aşına olurlar. Aşına olmak isteyen çiftler musahiplik cemine ya da öz kurbanı cemine giderken Cebrail (horoz) ve dolu götürürler. Eğer aşına olacak çiftler öz kurbanı ceminde aşına olacaksa, musahiplik ceminde görülen hizmetler aynı şekilde yerine getirilir. Eğer musahiplik ceminde aşına olacaklarsa önce musahip olacak taliplerin hayırlısı verilir, ardından aşına olacak talipler tıpkı musahiplikte olduğu gibi döşeğe yatarak hayırlısını alıp aşına olurlar. Burada önemli bir nokta bulunmaktadır. Cemde yürüten dedenin talipleri aşına yapabilmesi için kendisinin de aşinalı olması gerekir. Ayrıca cem ritüelinde de muhakkak aşinalı taliplerin bulunması gerekir. Aksi taktirde talipler aşına olamazlar (KK 7).

2.2.1.5 Peşinelik

Peşinelik, musahipli ve aşinalı olan taliplerin erişebileceği, dört kapı inancının üçüncü evresi marifet kapısıdır. Musahipli ve aşinalı olan talipler dilerlerse peşine olabilirler. Tıpkı musahiplik ve aşinalıkta olduğu gibi peşine olmak isteyen bir çift ile sözleşirler ve bir müddet görüşürler. Peşinelik için herhangi bir engel olmadığı durumda bunu dedeye bildirirler.

Peşinelik, aşinalıkta olduğu gibi öz kurbanı ceminde ya da musahiplik ceminde dedenin önce musahiplere ardından aşına olacak taliplere hayırlı vermesinden sonra gerçekleştirilir. Musahiplik ve aşinalıkta olduğu gibi peşine olacak talipler kurban kesmez, elma ve dolu getirirler. Dede, elmayı dörde böler ve peşine olacak çiflere paylaştırır ardından hayırlılarını verir. Peşinelikte paylaşılan elma, tercüman kurbanı yerine geçer. Bu nedenle peşineli olan talipler Muharrem ayında tutulan oruçlarda kesinlikle elma yemezler. Aşağıda verilen nefes örneği içeri cemlerinde taliplerin peşine yapılacağı vakit okunan nefese bir örnektir:

*Cennetten Ali 'ye bir elma geldi
Ali 'ye tercüman inen elmalar
Ali kokladı yüzüne sürdü
Ali 'ye tercüman inen elmalar*

*Elmanın kokusu misk ile amber
Toplanmış başına cümle peygamber
Teni Fatma ana kabuğu kamber
Ali 'ye tercüman inen elmalar*

*Elmanın rengini al boyarlar
Melekler hep donun giyerler
Kadrini bilmeyenler kabuğunu soyarlar
Ali 'ye tercüman inen elmalar*

*Elma senin dallarını aşarlar
Meyvelerini yerler ağacını taşlarlar
Sultan olan günahını bağışlarlar
Ali 'ye tercüman inen elmalar*

*Şah Hatâyîm vahdetimdir vahdet
Çığırından çıkmış ol düldül at
Bir adı seydullah bir adı hayat
Ali 'ye tercüman inen elmalar (Yetişen, 1986: 113).*

Tıpkı aşinalıkta olduğu gibi eğer talipler peşine olmak isterlerse cemi yürüten dedenin de peşineli olması gerekmektedir. Ayrıca cemde de peşineli taliplerin olması gerekir. Aksi takdirde peşine olamazlar.

2.2.1.6 Çiğildeşlik/ Çiğildaşlık

Çiğildaşlık, dört kapı inancının son evresi olan hakikat kapısıdır ve ulaşılması en zor olan mertebedir. “Çiğildaş olacak kişi önce bir dergâhta uzun süre hizmet etmesi, çile çekmesi gerekmektedir” (Yetişen, 1986: 114). Bir talibin çiğildaş olması için bu hizmeti gerçekleştirecek dedenin de çiğildaş olması gerekir. Bununla birlikte tercüman kurbanlarında kurbanın başını bu mertebeye ulaşan kişiler yiyebilmektedir. Nefeste geçen “*Dinlen Muhammed Ali'nin işini, Ali'ye pay çıkarırsınlar döşünü, içeride kesilen kurbanın başı, Dört kapıyı tamam eden yesin dediler*” dizeleri bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. Ancak hem kendi araştırma sahamız olan Yakapınar köyünde hem de sahamız dışında diğer Tahtacı köylerinde yaptığımız görüşmelerde bu mertebeye ulaşabilmiş kişilerin olmadığı belirtilmiştir. Bu nedenle musahiplik cemlerinde kesilen tercüman kurbanlarının başı, cem sonunda kurbanın diğer parçaları ile kuyucular tarafından gömülmektedir.

2.2.2 Takvimsel Ritüeller

“Takvimsel ritüeller, dönemler halinde ortaya çıkan, topluluk tarafından organize edilen ve sosyo-ekonomik mevsimlerin çoğunlukla başında yada sonunda yapılan ritlerdir” (Akın, 2020: 377). Takvimsel ritüeller, doğanın gözlemlenmesi ve toplumun ekonomik ilişkilerine bağlı olarak gerçekleştirilirler. “Sosyal etkileşimi düzenleyen bayram takvimini izledikleri için yazılı hiçbir takvim bulunmamasına rağmen takvimsel ritler olarak adlandırılır” (Honko, 2006: 132). Alevi inanç sisteminde belirli dönemlerde gerçekleştirilen ve yılda bir kez ve sürekli olarak tekrar edilen cemler vardır. Bu cemlerin yapılacağı tarihler toplumun ekonomik ilişkilerine bağlı olarak belirlenmektedir. Tahtacılar da Alevilik merkezli ritüellerini zamanla ekonomik şartlara göre düzenleyen Alevi topluluklarındandır.

Tahtacıların zaman içinde görülen yaşam tarzlarındaki değişim, ritüel takvimlerinin değişen yaşam tarzına göre güncellenmesine neden olmuştur. Orman işçiliğiyle uğraştıkları zamanlarda konar-göçer bir yaşam tarzı sürdüren ve dağınık halde yaşayan Tahtacılar, ritüellerini bu yaşam tarzına göre düzenlemiştir. Daha sonraki yıllarda köylere yerleşerek yarı göçebe olarak yaşamaya başlamaları ve zamanla orman işçiliğini bırakıp tarım ve hayvancılıkla uğraşmaya başlamalarıyla ritüel takvimlerini bu yaşam tarzına göre güncellemişlerdir. Son yıllarda ise köyden kente yapılan göçlerle birlikte zamanla tarım ve hayvancılığın yerini ücretli işlerin alması, ritüel takvimlerinin yeniden güncellenmesine neden olmuştur. Tahtacıların yaşam tarzlarındaki değişimle birlikte ritüel takvimleri de sosyal ve ekonomik şartlara göre düzenlenmiş ve güncellenmiştir. Çalışma konumuz olan Yakapınar köyünde inanç halkasına

dahil olmuş kişilerle yaptığımız görüşmelerde cemlerin yaygın olarak sonbahar başlangıcında başlayıp kış aylarında son bulduğu bilgisine ulaşılmıştır (KK 6, 7, 8, 9, 10).

Tahtacıların “*senelik takvimin başlangıcı niteliğinde*” (Akın, 2020: 378) olan meydandan geçme cemi sonbahar aylarında başlayarak bahar aylarının gelmesiyle son bulmaktadır. Bu cem ritüelleri taliplerin ve dedenin kararlaştırdığı bir zamanda yapılır. Bununla birlikte her sene gerçekleştirilen Nevruz, Hıdırellez cemleri belirli tarihlerde yapılmaktadır. Perşembeyi cumaya bağlayan gecelerde gerçekleştirilen Cuma akşamları ise belirli bir süresi olmadan taliplerin isteklerine göre özellikle her Perşembe günü yapılan ritüellerdir. Muharrem Kurbanı cemi ve Kurban bayramlarında gerçekleştirilen cemler ise hicri takvime bağlı gerçekleştirilen cemlerdir. Yola giriş ritüelleri başlığı altında incelediğimiz ikrar alma cemi, musahiplik cemi yola girecek olan taliplerin ve dedenin kararlaştırdığı tarihlerde yapılması, belirli bir tarihinin olmamasından dolayı sürekli olarak değişkenlik göstermektedir. Bu nedenle çalışmamızda bu cemler takvimsel ritüeller başlığı altında incelenmemiştir.

2.2.2.1 Meydandan Geçme Cemi

Meydandan geçme cemleri, içerisinde farklı ritüellerin de gerçekleştirilmesinden dolayı oldukça önemli bir cem ritüelidir. Meydandan geçme cemlerinin yapıldığı zamanlarda ikrar alma, musahiplik buna bağlı olarak da aşinalık, peşinelik yapma ritüelleri de gerçekleştirilebilir. Tahtacılar genel olarak “meydanın açılması” olarak tabir edilen bu ritüellerde eğer ikrar verecek ya da musahip olacak talipler var ise meydan açılacağı vakit bunu dedeye bildirirler ve daha önce ikrarlı musahipli olan kişiler meydandan geçtikten sonra diğer hizmetler görülür. Talipler önce meydandan geçer daha sonra musahiplik ceminde belirtilen ritüeller gerçekleştirilir. Lakin meydandan geçme cemleri, senelik takvimin başlangıcından itibaren gerçekleştirilen ve yola giriş ritüelleri olmaksızın da yapılan cem ritüelleri olduğu için bu cem ritüelinin takvimsel ritüeller başlığı altında değerlendirilmesinin daha doğru olacağını düşünüyoruz.

Meydandan geçme cem ritüelleri inanç halkasına dahil olmuş bireylerin yılda bir kez dede huzuruna çıktığı ve ikrarını tazelediği cem ritüelleridir. “*Alevi inanç sistemi içerisinde dede ve talip toplulukları, her yıl bir defa düzenli olarak görgü yaptırmak ve sorgu-sualden geçerek ikrarlarını tazelemek zorundadır*” (Akın, 2020: 380). İkrar verip inanç halkasına dahil olan kişiler eğer meydandan geçmez ve yıllık ikrarını tazelemezlerse yol düşkününü kabul edilir dolayısıyla da diğer cemlere katılamazlar. Yola giren ve inanç halkasına dahil olan kişiler meydandan geçme cemlerinde dedenin ve cemaatin huzurunda bir yıl içerisinde varsa işledikleri suçların hesabını verirler. Cemaatin suçu onayladığı vakit ise dede kişiyi düşkün

eder. Eğer kişiler ikrar verdikten sonra “eline, beline, diline” düsturuna sadık kalıp yolun kural ve erkânından ayrılmadıysa yıllık ikrarını tazeleyerek meydandan geçer. Bu açıdan meydandan geçme cemlerinin toplumsal birlik ve beraberliğin yanı sıra toplumsal düzenin korunması bakımından oldukça önemli bir işleve sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Meydandan geçme cemleri yalnızca ikrar verip yola girmiş olan kişilerin katılabildiği cemler olduğu için içeri cemi olarak adlandırılır. İkrar alma ve musahiplikte olduğu gibi bu cemde de delil uyandırılır. Daha önce musahiplik konusunda anlattığımız gibi meydana önce eşik gelir ve sırasıyla dede, mürebbi, delilci, gözcü, diğer hizmet sahipleri, musahipli kişiler ve en sonra ikrarlı kişiler niyaz ederek eşikten geçer. Meydandan önce mürebbi ve bacısı, ardından diğer hizmet sahipleri ve bacıları, daha sonra musahipli çiftler, ikrarlı çiftler ve en son varsa ikrarlı bekar kişiler geçer. Kesilen Cebrail kurbanları sofralara gelmeden önce süpürge ve su hizmeti gerçekleştirilir (KK 7). Bu hizmetlerin gerçekleştirilmesinin ardından sofralar kurulur ve kurbanlar eşit bir şekilde pay edilerek sofralara dağıtılır. Kurbanlar yenildikten sonra dede, sofrada duasını okur. Daha sonra cemde hizmet gören hizmet sahipleri sırasıyla hayırlısını alır. Delil dede tarafından söndürölür ve herkes dede ile niyazlaştıktan sonra cem biter (KK 7).

2.2.2.2 Cuma Akşamları

“Tahtacılar arasında yaz aylarında herkesin tarlada, bağ-bahçede, ormanda vb. yerlerde çalışarak geçimini sağlamak zorunda olması nedeniyle, cemlere ara verilir. güz başlarında ise özellikle ekim ayından itibaren tekrar bir araya gelinir ve cemlere başlanır. Kış sürecinde düzenli olarak yapılan cemlerden birisi de cuma akşamıdır” (Çıblak Coşkun, 2005: 128). Haftada bir kez, perşembeyi cumaya bağlayan akşam gerçekleştirilen bu cemler, dede olsun veya olmasın gerçekleştirilen cemlerdir. Bu cemler ikrarlı ya da musahipli olsun olmasın herkesin katılabildiği cemler olduğu için Yanyatır Ocağına bağlı Tahtacılar da dışarı cemi olarak adlandırılır.

Yakapınar köyünde Cuma akşamlarına oldukça önem verilir. Ancak cem ritüeli şeklinde gerçekleştirilmez, üleştirme şeklinde gerçekleştirilir.³⁶ Bunun yanı sıra Cuma akşamı cemlerini yapan kişiler de mevcuttur. Köyde Cuma akşamları cemleri şu şekilde yapılmaktadır:

Cuma akşamı yapacak olan birkaç gün önceden hazırlıklara başlar ve gelecek olan kişilere haber gönderir. Perşembe günü sabahtan ev sahibi olan aile Cebrail kurbanı keser ve pişirir. Cuma akşamına gelecek olan kişilerde isterlerse Cebrail kurbanı keser, bununla birlikte eğer kurban kesmeyecekse evinde pişirdiği yemeklerden ceme getirir. Herkes toplandıktan

³⁶ Perşembe’yi cumaya bağlayan gün akşam üstü kadınlar tarafından üleştirme yapılır. Üleştirme konusu *ölüm* başlığında ayrıntılı olarak incelenmiştir. Bk. Üçüncü Bölüm.

sonra eğer dede yoksa dedenin vekili olarak mürebbi, mürebbi de yoksa cemde hizmet sahibi olan kişiler yol hiyerarşisine göre oturur. Selman elinde süpürge ile meydana gelir, “Ya Allah, Ya Muhammed, Ya Ali” diyerek yeri süpürüyor gibi yapar. Ardından yol hiyerarşisine göre orada bulunan kişilere selmanlık hizmetini yapan kişi el suyu dağıtır, herkes parmaklarının ucunu bu suya değdirir. El suyu en son yola girmemiş kişilere dağıtıldıktan sonra evin ocağına ya da bir saksıya dökülür. Ardından şemsi tarafından dolu hizmeti görülür ve dolu üçlenir. Dolunun üçlendiği sırada kadınlar orada bulunan kişilere leblebi ve meyve tabakları hazırlayarak dağıtır. Dolu üçlemesi tamamlandıktan sonra bir sofranın içine ekmek koyulur ve sofracı erkân yerine oturur³⁷ kişilerin önüne üç adımda “Hü! Sofra geliyor” diyerek oturur. Orada bulunan kişiler “Allah eyvallah” der ve sofracı sofrayı serer. Bu sırada kadınlar pişen kurbanı bir tabağa koyarak sofracıya verir. Sofracı tekrardan üç adımda “Hü! Kurban geliyor” diyerek erkân yerinde oturan kişilerin önündeki sofraya tabağa koyar. Ardından kurban sahipleri meydanda bulunan sofraya gelir, kurbanın ciğerinden birer lokma alır ve sofraya niyaz ederek kalkar. Birden fazla kurban varsa diğer kurban sahipleri içinde bu süreç gerçekleştirilir. Kurban sahipleri kurbanlarından lokma aldıktan sonra kurbanlar ve gelen diğer yemekler sofralara eşit bir şekilde paylaşılır. Kurbanların yenmesinin ardından orada bulunan herkes sofranın ucundan tutar, sofraya duasının okunmasının ardından sofraya niyaz ederler. Ev sahibi olan ve kurbanı pişiren kadın tahta kaşık ile meydana gelerek dara durur, orada bulunan kişiler “Allah hizmetini kabul etsin” dedikten sonra yerden niyaz alır, sonra yerine geçer böylelikle ritüel tamamlanmış olur.

³⁷ Erkân yerine oturma ifadesi ile cem ritüelini gerçekleştirecek hizmetliler kastedilir. İçeri cemlerinde erkân yerine oturan kişiler başta dede olmak üzere mürebbi, delilci ve sazandarlardır. Ancak dedenin ve mürebbinin bulunmadığı cemlerde erkân yeri için yoldaki hiyerarşiye göre bir oturma düzeni yapılır. Erkân yerine dışarı cemi dahi olsa ikrarsızlar, meydandan geçmeyenler ve düşkünler oturtulmaz.

El suyunun dökülmesi

Dolunun üçlenmesi

Hazırlanan mezeler

Kurban tabaklara katılırken

Sofralara dağıtılan kurban

Erkân yerinde oturan kişiler

Bacının kaşığı ile dara durması

2.2.3.3 Nevruz

Tahtacılar arasında “Sultan Navruz” olarak da adlandırılan nevrzun anlamı “*yeni gündür*” (Boratav, 1984: 218). Toprağın, suyun, böceklerin yani kısacası doğanın uyanışını simgeler. Yakapınar köyünde *mart dokuzu* olarak adlandırılan nevrz, doğanın uyanmasıyla birlikte bereketin habercisidir, bu nedenle nevrza büyük bir önem verilmektedir. “*Tahtacılar nevrz gününü; Hz. Adem’in yaratıldığı, Hz. Nuh’un tufandan kurtulduğu, Hz. Yunus’un balığın karnından dışarı çıktığı, Hz İbrahim’in Nemrut’un elinden ateşte yanmaktan kurtulduğu ve Hz.Ali’nin doğduğu gün olarak kabul ederler*” (Selçuk, 2008: 358). Doğanın uyanışını simgeleyen ve inanç temelli olan nevrz, aynı zamanda ölülerin bayramı olarak da kabul edilmesinden dolayı araştırma sahamız olan Yakapınar köyünde son yıllara kadar mezarlıklarda kutlandığı bilinmektedir. Kaynak kişilerimiz ile geçmiş yıllardaki nevrz kutlamaları hakkında yaptığımız mülakatlarda hazırlıkların bir gün öncesinden başladığı, nevrz bayramının kutlandığı 21 Mart günü ise mezarlıklara gidildiğini ve kutlamaların orada yapıldığını belirtmişlerdir (KK 1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 13, 18). Mezarlıkta yapılan kutlamalar şu şekildedir:

Herkes eşeğini, at arabasını yiyecek ve içeceklerle doldurur. Tıpkı bir düğün konvoyu gibi mezarlığa gidilir. Herkes kendine ait olan mezar avlusuna yiyecek ve içeceklerini indirir

ve orada eğlenirler. Kimi mezar avlusunda çalgı eğlence olur, kimi mezar avlusunda yemekler pişirilir. Herkes mezar komşusuna tıpkı günlük hayatta olduğu gibi kahve içmeye gider. Pişirilen her ne varsa öncelikle mezarın başucuna döküldükten sonra yenir. Bütün bu eğlenceler tamamlandıktan sonra herkes toplanır ve evine gider. Günümüzde Yakapınar köyünde nevruz kutlamaları mezarlıklarda yapılmamaktadır. Köyde genç ölümlerinin yaşanması ve bu ölümlerin köylüyü derinden etkilemesi de nevruzun mezarlıklarda kutlanılmamasının sebepleri arasında gösterilmiştir (KK 3, 9, 13, 14, 15).

Günümüzde ise Yakapınar köyünde nevruz kutlamaları şu şekilde yapılmaktadır:

Nevruzdan bir gün önce yani 20 Mart günü bayram arifesi kabul edilerek mezarlık ziyaretlerine gidilir. Mezarlar temizlenir ve kireçlenir. Ertesi gün yani 21 Mart günü üleştirilmek üzere yemekler ve ikramlıklar hazırlanır, kimileri lokma döker. Konu komşu birbirine bayram ziyaretine gidiyor gibi gezmeye gider, yenirler ve içilir. Akşam üstü olduğu vakit herkes tepsilerine üleştirmelerini yerleştirir ve sokağa çıkar. Yoldan geçen herkese bu paylar dağıtılır. İkrarlı ya da musahipli olan aileler de bir araya gelerek kurban keser. Nevruz'da kesilen kurbanlar tıpkı Cuma akşamı kurbanlarında olduğu gibi belirli ritüeller yapılarak yenir.

Nevruzda kurbanlarını cemevinde yiyen canlar

Kurbanların ve lokmaların yenilmesi

2.2.2.4 Hıdırellez

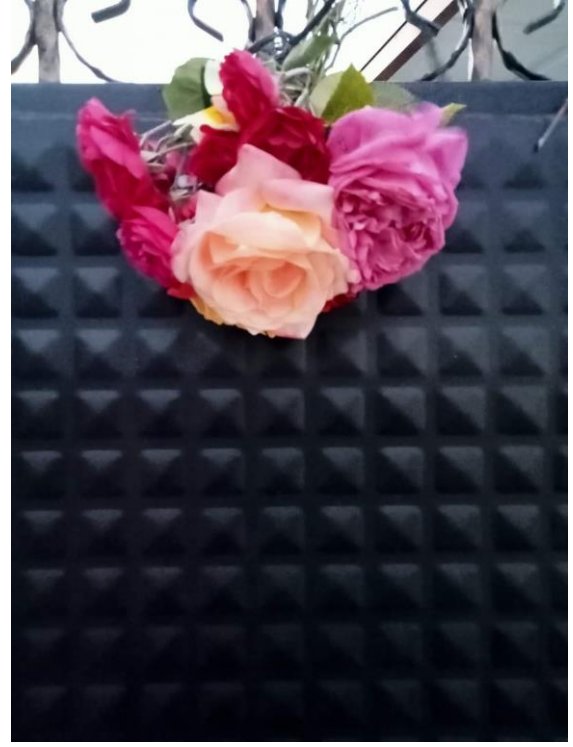
“Hıdırellez, halk inanişına göre peygamber veya veli olduğu rivayet edilen Hızır ve İlyas’ın bir araya geldiği günün anısına düzenlenen bir kutlamadır” (Çıblak Coşkun, 2005: 161). Tahtacılar’da Hızır, bereketin, koruyuculuğın ve kurtarıcılığın sembolüdür. Hızır’ın zor zamanlarda kendilerini kurtaracağına ve koruyacağına, doğada bereketi sağladığına inanılır bu nedenle “Boz atlı Hızır yardımcın olsun/ Yetiş ya Hızır/ Hızır yoldaşın olsun” gibi cümleler zor ve sıkıntılı süreçlerde sık sık kullanılır. 6 Mayıs Tahtacılar’da Hıdırellez bayramı olarak kutlanmaktadır. Bunun nedeni iki temele dayandırılır. İlki Hızır’ın 5 Mayıs’ı 6 Mayıs’a bağlayan gece dünyaya ineceği ve dilekleri kabul edeceği, bununla birlikte kışın bitip baharın gelmesiyle bolluk ve bereketin başlayacağı, ikincisi ise Hızır ve İlyas’ın kardeş olduğu yılda bir kez o da 6 Mayıs günü kavuştukları inancıdır. Bu nedenle 6 Mayıs Tahtacılar’da Hıdırellez Bayramı olarak kutlanmaktadır. Hızır ve İlyas’ın bir araya gelmesiyle tabiatın uyanıp bolluk ve bereketin başladığı inancı ile kutlamalar yapılır.

Yakapınar köyünde Hıdırellez her 6 Mayıs’ta kutlanır. Bolluk ve bereketin yıl boyu devam etmesi için Hıdırellez’e özenle hazırlanırlar. 5 Mayıs günü sabah herkes mezarlık ziyaretine gider, mezarları temizler, kireçler ve çiçeklerle süslerler. Kurban kesecek olan kişiler ise ertesi gün pay dağıtmak için kurban yufkası pişirirler. Yine 5 Mayıs günü akşam üstü güneş batmadan önce özellikle genç kızlar çiçek toplamaya çıkar. Yedi kapıdan gül toplanır ve toplanan bu çiçekler evlerin giriş kapısına asılır. Gül toplamaya gidemeyenler ise bahçelerinde bulunan renkli ve yeşil ne varsa toplar kapısına asar. Güneş batmadan dilekler bir kağıda yazıldıktan sonra sabah güneş doğmadan akar suya atmak için gül ağacına bağlanır. Daha

önceki yıllarda köylünün Nevruz kutlamalarında olduğu gibi Hıdırellez kutlamalarını mezarlıklarda ya da dağa çıkararak dağda yaptıkları bilinmektedir. Artık Hıdırellez kutlamak için dağa ya da mezarlıklara gidilmemektedir. Kutlamaları herkes kendi evinin bahçesinde yapmaktadır. Günümüzde Yakapınar köyünde Hıdırellez şu şekilde yapılır:

6 Mayıs günü dileyenler Hıdırellez kurbanı keser, kurban kesmeyenler evlerinde ne varsa üleştirme tepsisi yapar ve bunu konu komşuya dağıtır. Kurban olarak Cebrail kurbanı ya da koyun kesilir. Koyun kurbanı kesen aile eğer ikrarlı ya da musahipli ise Cuma akşamı ve Nevruz kurbanlarında olduğu gibi belirli ritüeller gerçekleştirilir. Hıdırellez’de kesilen kurban parçalara ayrılmaz ve bütün olarak pişirilir. Bu nedenle bu kurbanı *tüm kurban* ya da *İmam Hüseyin Kurbanı* denilmektedir. Kurban pişirildikten sonra kurbanın suyundan bir miktar alarak tovga çorbası yaparlar. Bütün bunlar hazır olunca ikrarlı ya da musahipli kişiler tarafından süpürge, el suyu, dolu ritüelleri gerçekleştirilir. Evin müsait bir odasında cem olunur, hepbirlikte yere niyaz ederler ve Selman gelerek erkân yerinde oturan kişilerin önünde dara durur. Elindeki süpürgeyle üç defa “ Ya Allah Ya Muhammed Ya Ali” diyerek yeri süpürür ardından el suyu hizmetini gerçekleştirir. El suyu hizmetinin tamamlanmasından sonra sıra dolu üçlemeye gelir. Kurban sahibinin dolusu üçlendikten sonra hepbirlikte tekrar yere niyaz edilir. Cuma akşamları ve nevrüz kurbanlarında olduğu gibi bir sofranın içine yufka koyulur ve kapatılır. Sofracı bu sofrayı koltuğunun altına alarak meydana gelir ve üç defa “Allah Allah diyelim, gadim Allah diyelim, gelen Ali sofrası, Allah versin biz yiyelim” (KK 7) der,³⁸ orada bulunanlar “Allah eyvallah” der ve sofracı sofrayı açar. Ardından kurban sahipleri gelir ve kurban sahiplerine kurbanın ciğerinden birer lokma verilir. Ardından kurban ortadan kaldırılır, tüm sofralara pay edilir. Bu ritüeli gerçekleştiren kişilerin kurbanı yemesinin ardından kurban etleri bir gün önce hazırlanmış yufkalara paylaşılır, bu lokmalara *pay* adı verilir. Tovga da *helke* denilen büyük tencerlere koyulur. Genç kızlar değrelerini giyer, helke ve payları olarak köyde kapı kapı gezer, bu payları dağıtırlar.

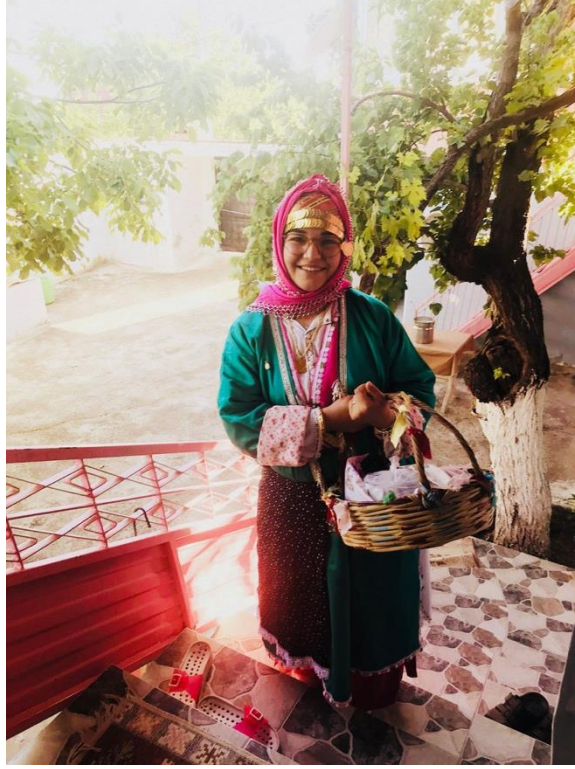
³⁸ Bu söz, yalnızca tüm kurban olarak adlandırılan kurban cemlerinde sofracı hizmetini gören kişi tarafından söylenmektedir. Cebrail kurbanı kesilen cemlerde kullanılmaz.

Hıdırellezde kapılara asılan güller

Hıdırellez için kesilen tüm kurban

Pay dağıtın genç kız

Gençlerin Hıdırellez kutlaması

Hıdırellez kutlayan aileler

2.2.2.5 Kurban Bayramı

Yakapınar köyünde takvimsel ritüeller arasında bulunan Kurban Bayramı, Ramazan Bayramı'na göre daha çok önem verilen bir bayramdır.

“İslam dininde Kurban Bayramı, Hz. İbrahim'in oğlunu Tanrı'ya kurban edeceği sırada Tanrı'nın emriyle gmkten inen bir koçun oğlunun yerine geçmesinin bir anısı olarak kutlanmaktadır” (Çıblak Coşkun, 2005: 136). Yakapınar köyünde bu olay şöyle aktarılmaktadır: Hz. İbrahim'in çocuğu olmamaktadır ve Tanrı'dan kendisine bir evlat vermesini diler. Duasının kabul olması karşılığında çocuğunu tanrıya kurban vereceğini söyler. Hz. İbrahim'in bir süre sonra oğlu olur, adını İsmail koyar. Verdiği söz üzerine oğlunu kurban vermesi gerekmektedir ancak bir süre bundan kaçır. Oğlu yedi yaşına geldiğinde Tanrı tarafından kendisine kurbanını yerine getirmesi gerektiği bildirilir. Bunun üzerine oğlunu kurban etmek üzere Hz. İbrahim oğlu İsmail'i hazırlar, eşine de haber verir, eşi çok üzülür. Ancak yapabileceği bir şey olmadığı için kabul etmek zorunda kalır. İbrahim peygamber İsmail'in ayaklarını ve gözlerini bağlar, bıçağı kesmek için İsmail'in boğazına dayar ancak bıçak İsmail'in boğazını kesmez. Birkaç kez dener ancak bıçak yine kesmez. Daha sonra yanında bulunan taşa çalar, taş ikiye ayrılır. Tekrar bıçağı İsmail'in boğazına götürdüğünde Cebrail'in kendisine bir koç getirerek, İsmail'in yerine bu koçu kurban etmesi gerektiğini Allah tarafından İbrahim'in kurban adağının kabul edildiğini bildirir. (KK 7). Yakapınar köyünde Kurban Bayramı'nda kurban kesilmesinin temel nedeni bu olaya dayandırılmaktadır.

Kurban Bayramı'ndan on gün önce gökyüzüne bakılır, Ay ince bir hilal şeklinde görüldüğü vakit bunu gören köy sakinleri tüfek atar, teneke çalar. Tüfek sesini duyan Kurban Bayramı'nın yaklaştığını anlamaktadır.

Kurban Bayramı'ndan bir gün önce yani arife günü herkes mezar ziyaretlerine gider. Mezarlıklarını temizler, kireç vurur ve çiçeklerle süslerler. Yine aynı gün kurbanlıklar hazırlanır, bıçaklar keskinleştirilir; evler, avlular temizlenir ve kireçlenir. Genellikle dul olanlar, yaşlılar kurbanlarını arife gününden keserler.

Kurban Bayramı'nın birinci günü sabah erkenden kalkılır. Eskiden yapılan ama günümüz Kurban Bayramlarında yapılmayan bir adet vardır ki o da koyun tokuşturmadır. Kurban kesecek olan kişiler (bu kişiler genellikle erkeklerdir) kurbanlık koyunlarını alarak köy meydanına gider. Burada toplanan koyunlar sırayla tokuştururlur. Kazanan koyun o senenin en iyi koyunu demektir. Günümüzde ise artık köy meydanında kurban tokuşturulmamaktadır. Kurbanlar her evin kendi avlusunda kesilir, bunun için ayrı bir alan yoktur. Kurbanın kesileceği yere kanının akması için çukur kazılır. Kurbanı kesecek olan kişi eğer ikrarlı ya da musahipli ise sağ ayak baş parmağını sol ayak baş parmağının üstüne koyarak dara durur, kemendine üç kere niyaz ederek bağlar. Başına da yırtma bağlar. Daha sonra koyun, kesim yapılacak yere getirilir. Sağ ön ayağı arka ayakları ile bağlanır, gözleri bağlanır. Ardından koyunu kesecek olan kişi bıçağı kurbanın boğazına “Ya Allah ya Muhammed ya Ali” diyerek üç kere sürdükten sonra kurbanını keser, derisini yüzdükten sonra parçalara ayırır.

Kurbanın kesilen başı güzelce temizlenir. Eğer kurban kesen aile ikrarlı ya da musahipli ise kurbanın başını tekbirleyerek yemek zorundadır. Aksi halde kurbanının kabul olmayacağına düşünürler. Kurbanın başı temizlendikten sonra başını pişirmek için kurbanı ocağa koyacak kişi kement kuşanır. Kazana önce niyaz alarak başını, daha sonra yine niyaz alarak ayaklarını koyar, üzerine bir miktar su koyduktan sonra yine dara durur “Ya Allah ya Muhammed ya Ali” diyerek kazanı ocağa koyar. Bu süreçten sonra kurbanın pişmesi beklenir. Bu süreçte kurban parçalara ayrılarak dolaba kaldırılır. Kurban piştikten sonra müsaitliği olan bir evde ikrarlı ve musahipli kişiler toplanırlar. Cuma akşamlarında yapılan ritüeller aynı şekilde gerçekleştirildikten sonra hepbirlikte kurbanlarını yerler.

Kurban Bayramı'nın ilk günü kurbanlar kesildiğinden bayram ziyaretleri sonraki günlere bırakılır. İkinci günden itibaren bayram ziyaretleri gerçekleştirilir.

2.2.2.6 Muharrem Ayı/ Muharrem Orucu

“Alevi inanç sistemi içerisinde yas/matem ve oruç ayı olarak kabul edilen Muharrem Ayı, inanç merkezli ritüellerin en yoğun yaşandığı ay olma özelliği gösterir” (Akın, 2022: 397). Hz. Hüseyin ve 72 yakınının Kufe yakınlarında bulunan Kerbela'da şehit edilmesi Alevi inancına mensup toplulukları derinden etkileyen bir olaydır. Tahtacıların içeri cemlerinde önemli bir yeri bulunan Kerbela olayı, sazandarların söylediği nefeslerde ve cem içerisinde icra edilen erkânlar

sırasında tekrar yaşanılır. Aşağıda verilen nefes örneği Yanyatır ocağına bağlı Tahtacılar da içeri cemlerinde erkân ritüellerinde icra edilen ve Kerbela olayını konu edinen nefeslere örnektir:

Üryan edip develere sardılar³⁹

Yirmi dört bacıya zulüm ettiler

Fırat akarken masumlara su vermediler

O vakit arşa ağdı ahı dünyanın

Bakın dünyaya ne halden ne hale kaldı

Kerbela çölü kan ile doldu

Cümle Ehlibeyt hep şehit oldu

O vakit arşa ağdı ahı dünyanın

Her yara bitti bu yara azdı

Benim kervarım gamlı kederli gezgi

Nefesler söyledi kitaplar yazdı

Kerbelada şehit oldu şahı dünyanın

Kimi ağlar kaybetmiş eşini

Kimi dindirememiş gözünün yaşını

Anası aldırılmış elinden yavru kuşunu

O vakit arşa ağdı ahı dünyanın

Şah Hatâyîm Kerbalayı bilelim

Ağlayı ağlayı gözyaşı silelim

Yetmiş üç şehidin yasını çekelim

O vakit arşa ağdı ahı dünyanın

“Alevi topluluklar Kerbela hadisesinde Hz. Hüseyin ve 72 yakınının yaşadıklarını anlamaya daha doğrusu onların haliyle hallenmeye çalışırlar” (Ersal, 2016: 355). Bu nedenle Alevi inancına mensup topluluklar ocaklara göre farklılık göstermekle birlikte kimi yerde on,

³⁹ Sazandar İsmail Gacar (KK 7) ile yapılan görüşmelerde kayıt altına alınmıştır.

kimi yerde on iki gün oruç tutar. Muharrem ayının belirli bir zaman dilimi içinde tutulan bu oruçlara “Muharrem orucu” denilmektedir. Kimi yerde Matem Ayı, Muharrem Ayı olarak da adlandırılan bu süreç her ne kadar oruç olarak bilinse ve uygulansa da aslında yas/matem sürecine işaret eder.

Muharrem Ayı, Yakapınar köyünde herkesin bu süreç içerisinde yası yaşadığı dönemdir. Köyde on iki gün olmak üzere tutulan Muharrem orucu, Kurban Bayramının birinci gününden itibaren yirmi gün sayılarak yirminci gün başlar. Orucun başlayacağı gün halk arasında “ağzın bağlanacağı” şeklinde ifade edilir. Orucun başladığı günden itibaren on iki gün boyunca köyde hiçbir eğlence ve kutlama nitelikli etkinlikler yapılmaz. Yine bu süreç içerisinde duru su içilmez, suyun rengi bulanıklaştırılır ve öyle tüketilir. Bunun temelinde ise Kербela olayında Hz. Hüseyin ve yakınlarının susuz kalması yatmaktadır. Bunların yanı sıra içki tüketilmez, et ve et ürünleri yenmez, hiçbir canlıya zarar verilmez. Yas olarak nitelendirilen bu süreçte erkekler sakal tıraşı olmaz, sabuna dokunulmaz. Daha önceki dönemleri köyde kadınların on iki gün boyunca çamaşır yıkama gibi temizlik işlerini yapmadığı bilinmektedir (KK 9, 13, 15). Bu yasakların yanı sıra dikkat edilen bir diğer husus da yine bu süreç içerisinde top oynanmaması ve soğan başı kesilmemesidir. Bunun nedeni olarak da Hz Hüseyin başının kesilerek şehit edilmesi ve Kûfe sokaklarında Hz. Hüseyin’in başı ile oynandığı rivayetinden kaynaklanmaktadır.

Köyde Muharrem ayı orucunun on iki gün tutulduğunu ifade etmiştik. Orucun on birinci günü sağlığı elverişli olan kişiler *uğundurma* tutarlar. On birinci günden on ikinci gün aşurelerin pişmesine kadar oruçlar açılmamasına uğundurma denilmektedir. On ikinci gün orucun son günüdür ve sabah erkenden aşure yapımı için hazırlıklar başlar. Yakapınar köyünde aşure “tatlı çorba” olarak adlandırılmaktadır. Muharrem orucunda aşure pişirilmesinin nedeni olarak yine Kербela olayı gösterilmiştir. Kербeladan kurtulan kadınlar develerle bir yerleşim yerine gelirler. Orada yaşayanlar kadınların bu halini görünce hemen onlara sahip çıkarlar ve herkes evinde ne varsa getirir bir çorba pişirilir. Bu nedenle Muharrem orucu sonunda aşure pişirildiği aktarılmıştır (KK 9).

Aşureler pişinceye kadar orucunu bozmayan kişileri aşureler piştikten sonra oruçlarını aşure ile açarlar ancak akşam Cebrail kurbanı yeninceye kadar su içmezler. Pişirilen aşureler konu komşuya dağıtılır.

Muharrem orucunun bittiği gün Cebrail kurbanı kesilir. Bu kurbanın kesilmesindeki asıl sebep Kербela olayından erkek olarak yalnızca Hz. Hüseyin’in oğlu İmam Zeynel Abidin’in kurtulmasıdır. Ehlîbeyt soyunun İmam Zeynel Abidin’den devam ettiğine inanılmaktadır ve

bundan dolayı kesilen bu kurban şükür niteliğindedir. On iki gün boyunca oruç tutan herkes ikrarlı olmak şartıyla Cebrail kurbanı kesmelidir. Kurban kesen kişiler ya belirlenen bir evde ya da cemevinde bir araya gelir. Tıpkı Cuma akşamı, nevruz, hıdırellez cemlerinde olduğu gibi cem ritüeli gerçekleştirilir. Muharrem kurbanı için gerçekleştirilen cem ritüelini diğer cem ritüellerinden (Cuma akşamı, nevruz, hıdırellez) ayıran tek farklılık cem ritüelinin sonunda *sakka suyu* içilmesidir. Tercüman kurbanı cemlerinde cemin sonuna kadar su içilmediğinden ve cemin sonunda sakka suyu hizmetinden bahsetmiştik. Muharrem ayı boyunca su içilmediği için de orucun sonunda kesilen kurban yeninceye kadar su içilmemeye devam edilir ve kurbanlar yendikten sonra sakka suyu içilir. Bu ritüel tamamlandıktan sonra yas bitmiş olur.

Muharrem orucunda birlikte oruç açan canlar

Pişirilen aşıre

Aşıre dağıtan kadın

Cebrail Kurbanı

2.2.3 Kriz Ritüelleri

Beklenmeyen bir durumda orataya çıkan olayların belirsizliğini ve huzurluğunu ortadan kaldırmak için gerçekleştirilen ritüeller, kriz ritüelleri olarak adlandırılır. Önceden tahmin edilemeyen, kişilerde veya toplumda şaşırtan ve zamanına dair bir müdahale gerçekleştirilemeyen kriz ritüellerinin amacı Honko'ya göre kazanın nedenlerini ortaya çıkarmak, suçluyu belirlemek ve beklenmeyen olayların problematik doğasını çözmektir (Honko, 2006: 133). Bülent Akın, kriz ritüellerin amacını genişleterek bu ritlerin, prolemin kökenine inerek çözüm bulmak için gerçekleştirildiklerini belirtir (Akın, 2020: 436). Aynı zamanda Akın, Alevi inanç sisteminde gerçekleştirilen kriz ritüellerinin bir diğer amacının da “önlem ve korunma” olduğunu belirtmektedir (Akın, 2020: 437). Araştırma sahamız olan Yakapınar köyünde istenmeyen bir durumda olayların belirsizliğini ortadan kalmak için, önlem ve korunma amaçlı gerçekleştirilen kriz ritüelleri olarak düşkünlük kaldırma, adak kurbanları incelenmiştir.

2.2.3.1 Düşkünlük Kaldırma

“Alevi örf ve adetin, ahlâk görüşünün yasak ettiği şeylerin yapılması halinde uygulanan ve suçun ağır olması durumunda toplumdaki tecrit edilmeyi, âyinlere ve Meydan'a alınmamayı ve sürgün edilmeyi hatta öldürülmeyi de içeren suçluluk durumuna düşkünlük denir” (Yörükan, 1998: 80). Düşkünlük Alevi inanç sisteminde geleneksel hukukun temelini oluşturur. Tahtacılar da inanç sisteminin yasaklarına uymayan yani zina eden, yalan

söyleyen, hırsızlık yapan, adam öldüren, Sünni'den kız alıp Sünni'ye kız veren, kısacası ikrarından dönen talip yolun erkân ve kurallarına göre düşkün olur. Bunların yanı sıra cemde dolu fincanını yere koymak, cem ritüelinde istenmeyen davranışta bulunmak ve yine cem ritüelinde delilin sönmesi düşkünlük sebeplerindedir (KK 7). Cem ritüeli sırasında delilin sönmesi iyiye işaret olmamakla birlikte oldukça büyük bir sorundur. Delilin sönmesi cem ritüelinde bulunan herkesin hatta dedenin bile düşkün olmasına sebep olmaktadır (KK 7, 8, 9, 10, 28). Dedenin düşkünlüğünü ise ocaklı başka bir dede tarafından kaldırabilir.

Düşkünlük cemleri düşkün durumunda olan talibin düşkünlüğünü kaldırmak için gerçekleştirilen ritüellerdir. İkrarından dönen yani yolun kural ve erkânına uymayan talip cezalandırılır. Bu cezaların geçmiş yıllarda oldukça ağır olduğu bilinmektedir.⁴⁰ Düşküne verilen başlıca cezalardan biri yaşadığı toplumdan dışlanmasıdır. Düşkün olan kişiden alışveriş yapılmaz, hiç kimse onunla konuşmaz, ateş yakmak için ateş dahi alınmaz. Bunun yanı sıra kestiği kurbanlar yenmez ve yedi sene boyunca cemlere alınmaz. Ancak düşkünlüğü kaldırıldığı vakit cemlere girebilir, yeniden toplumun bir parçası olabilir. Bu durum Alevi inanç sisteminin yazılı kaynaklarından olan Buyrukta şu şekilde aktarılmaktadır:

“Ve bir dahi mürrebi ve musahip onlar dahi öyle gerektir ki evliyanın âyin-i erkânı ve mürşidin sır nefesi yerini ala. Birbirinin yurduna oturup ondan sonra terk-i mal ve terk-i can ve terk-i dünya ve terk-i bed fil ve terk-i hava bunları terk edip ve teslim-i rızayı kabul edip rıza kapısında olmasalar ve erkân-ı şeriat ve erkân-ı tarikat ve erkân-ı marifet ve erkân-ı hakikat ile rıza gösterip teslim olmasalar gerek pîr gerek talip ikrarları caiz olmaz. Ve bir kavilde Hazreti imam Cafer Sadık buyurur ki: Bunlar yoldan ve erkândan düşkündür. Yüzleri er hak meydanında kalırlar. Cemden reddedip komayasınız. Tercüman ve kurban yidirmeyesiniz ve erkân çalmayasınız” (Aytekin, 2001: 30).

Günümüzde ise düşkün olan kişilere verilen cezalar geçmişteki gibi ağır değildir. Düşkün olan kişiler cemlere belirli bir müddet alınmazlar. Yanyatır Ocağına bağlı Tahtacılar da düşkünlük kaldırma ritüeli *içeri açtırma* ve *dışarı açtırma* olmak üzere iki aşamalı olarak gerçekleştirilir.

Düşkün olan kişi eğer musahipli ise içerisini ve dışarısını açtırmak şartıyla düşkünlüğü kaldırılır. Musahipli olan bir kişi düşkün ise içeri cemlerine alınmaz, uzun bir süre bekler. Ancak dışarı cemlerine dışarısını açtırdığı vakit girebilir. Bir Cebrail ve bir dolu ile meydan cemlerinde dışarısını açtırır yani cuma akşamı cemlerine, Muharrem Orucu cemlerine, Nevruz

⁴⁰ Düşkün olan kişilere verilen cezalar hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Yetişen, 1986: 133; Yörükân, 1998: 80-85.

ve Hıdırellez cemlerine katılabilir ama dışarısını açtırmış olsa bile bu cemlerde hizmet edemez, erkân yerine oturmaz. Dışarısını açtırdıktan bir süre sonra kişi yine meydan cemlerinde tercüman kurbanı ile içerisini açtırır. İçiresini açtıran kişi kestiği tercüman kurbanından sonra içeri cemlerine girebilir ve böylelikle düşkünlüğü kalkmış olur. Eğer düşkün olan kişi yalnızca ıkrarlı ise bir Cebrail ve bir dolu ile düşkünlüğünü kaldırır.

2.2.3.2 Adak Kurbanları

İnsanlar, hastalıktan korunma veya kurtulma, çocuk sahibi olma, evlenme, okuldan mezun olma, araba alma, askerden sağ salim dönme, bir mal sahibi olma, kötülöklere ve aksiliklere karşı önlem alma amacıyla adaklar adar ve bu dileklerinin yerine gelmsi durumunda adaklarını gerçekleştirirler. Bu dünyevi ihtiyaçların karşılanması için araştırma sahamız olan Yakapınar köyünde türbelere, yatırlara, ulu kişilere adaklar adanmakta ve kurbanlar kesilmektedir.

Yakapınar köyünde herhangi bir durumun olması ya da olmaması için yatırlara, türbelere, ulu kişilere adaklar adanır. Herhangi bir dileğin gerçekleşmesi için adaklar köyde bulunan Gökbashlı Dede Türbesine, Kemalpaşa'da bulunan Hamza Baba Türbesine ya da yol ulularına adanmaktadır. Dileğin kabul olması ya da istenilen şeyin gerçekleşmesi durumunda adak sahibi, adak adadığı yere giderek ya da onların niyetine evinde kurbanını gerçekleştirir. Adak yapılmadan birkaç gün önce adak sahibi hazırlıklara başlar, adak olarak koyun, cebrail satın alınır, gerekli diğer malzemeler satın alınır. Saha araştırmalarımız sırasında Hamza Baba Türbesinde yapılan adak kurbanına katılma imkanı bulduk.

Hamza Baba Türbesinde yapılan adak için bir gün öncesinden türbeye gidilir, misafirlerin ağırlanacağı yere karar verilir. ertesini gün sabah kurban kesildikten sonra yemekler hazır oluncaya kadar misafirlerin gelmesi beklenir. Misafirler geldikten sonra kurbandan önce hazırlanmış olan yemekler ikram edilir. Ardından kurbanın yanına yapılacak olan salata, pilav, tatlı için hazırlıklar yapılır. Yemekler hazır olduğu vakit kurban yenmeden önce adak sahibi gelen misafirleri ile türbe ziyaretine gider. Türbeye girmeden önce herkes sırasıyla önce eşige daha sonra kapının sağına daha sonra soluna niyaz alarak içeri girer. İçeri giren herkes önce mezar taşının başından daha sonra ayak ucundan olmak üzere üç defa niyaz alır ve bu işlemi üç defa mezarın etrafında dönerek tekrar eder. Daha sonra adak sahibi, orada bulunan ıkrarlı veya musahipli kadına türbe için getirdiği örtüyü verir. Örtü el birliği ile açılır, herkes bir ucundan tutar. İkrarlı ya da musahipli olan kadın üç kere "Peygambere sevelet, Seyit Ali Muhammed, kutlu olsun diyenin akıbeti hayır olsun" der. Salavatlama tamamlandıktan sonra herkes örtüden niyaz alır ve el birliği ile örtü serilir. Örtü serildikten sonra orada bulunan kişiler

daha önce türbenin üzerine örtülmüş olan kumaşlardan çocuğu olmayan kadınlara ya da bir dileği olup da gerçekleşmesini isteyen kişilere götürmek üzere bir parça alır. Yanında örtü getiren diğer kişilerde önce dilek dileyip adak adadıktan sonra bu kumaşları yatırım üstüne sererler. Dualar edilip dilekler dilendikten sonra yine herkes sırasıyla mezara arkasını dönmeden geri geri türbenin kapısından çıkarlar. Türbe ziyareti tamamlandıktan sonra eğer adak sahibi yola girmiş yani inanç halkasına dahil olmuş biri ise cem ritüeli diğer ritüellerde olduğu gibi aynen gerçekleştirilir, eğer inanç halkasına dahil olmamış ise herhangi bir ritüel gerçekleştirilmeden kurban sofralara dağıtılır.

Gökbaşı Dede Türbesinin girişi

Gökbaşı Dede türbesinin içi

Türbeye giriş

Türbeye giriş

Hamzababa Türbesinin içi

Yatıra örtülecek kumaşın salavatlanması

2.2.4 Yakapınar köyünde Alevilik Merkezli Ritüeller ile İlgili Genel Değerlendirme

Alevilik merkezli ritüellerde diğer Alevi topluluklarda olduğu gibi Tahtacılar da kapsayıcı ritüeller yola giriş ritüelleridir. Bu ritüeller kişinin yaşamında yalnızca bir defa yaşayabileceği yani tekrarı olmayan ritüeller olmasının yanı sıra kişinin eski benliğinden yeni benliğine geçişini sağlar. Bu geçiş ile kişi, bir yandan toplum ile kendi arasındaki bağı güçlendirirken bir yandan da toplumsal alanda statü sahibi olur. Tahtacılar yola girmenin ilk şartı ikrar aldırmandır. İkrar aldırmanın belirli bir yaşı olmamasına rağmen Tahtacılar oğlan ikrarı baş yülüme ritüelinin gerçekleştirilmesiyle mümkün olur. Geçmişte baş yülüme ritüeli sünnetten sonra yapılmaktayken günümüzde ise Yakapınar köyünde bu ritüelin gerçekleştirilmediği gözlemlenmiştir. Kadın ikrarı ise evlenip baş bağlama ritüelinin gerçekleştirilmesinden sonra alınır. Yakapınar'da baş bağlama ritüeli, günümüze kadar yaşatılmış en canlı ritüellerden biridir. Lakin köyde Tahtacıyla evlensin ya da evlenmesin kişilerin başı bağlanmaktadır. Nitekim Yakapınar köyünde başı bağlandıktan sonra yola girip ikrar veren kadınlar oldukça azdır. Bu nedenle ritüellerin inançsal bağlamdan uzaklaşarak yalnızca bir uygulamaya dönüştüğünü söylemek pek de yanlış olmayacaktır.

İkrar verip yola giren kişiler ise aşına peşine ve çığildeş olarak inanç halkasına dahil olurlar. Böylelikle de inanç sisteminde bulunan dört kapı inancı tamamlanmış olur; kişi, olgun insan mertebesine yükselir. Yola girmeyen kişilerin katılmasının mümkün olmadığı ikrar cemi, musahiplik cemi ritüelleri içinde aşına, peşine ve çığildaş olma ritüelleri gerçekleştirilir.

Araştırma sahamız olan Yakapınar köyünde bu merbelere ulaşmış kişiler yok denecek kadar azdır. Hatta günümüzde musahipli olan çok az sayıda aile bulunmaktadır.

Önceleri göçebe olarak dağlarda yaşayan ve orman işçiliği ile geçimlerini sürdüren Tahtacılar daha sonraki yıllarda yarı göçebe olarak yaşamaya devam etmiş, mevsimlik olarak orman işçiliği ile uğraşmaya başlamışlardır. İlerleyen süreçlerde ise yerleşik düzene geçmeleri ile geçim kaynakları tarım ve hayvancılık olmuştur. Son yıllarda ise tarım ve hayvancılığın yavaş yavaş bırakarak ücretli işlere girmişlerdir. Toplum yapısındaki bu değişim onların ritüellerini de etkilemiştir. Ritüel takvimleri de bu değişim ve dönüşüm ile sürekli olarak güncellenmiştir. Ekonomik ve mevsimsel temelli olan takvimsel ritüeller, yola giriş ritüellerine nazaran Yakapınar köyünde gerçekleştirilmeye devam eden ritüellerdir. Köyde her ne kadar inanç halkasına dahil olan bireyler oldukça az olsa da zaman zaman köyde bulunan ikrarlı ve musahipli kişilerce meydan cemlerinin açıldığı gözlemlenmiştir. Meydan cemlerinde yola giriş ritüellerinden yalnızca ikrar alma ritüeli gerçekleştirilmektedir. Araştırmamız sırasında da köyde bir kez meydan cemi düzenlenmiştir. Ancak Tahtacıların ritüellerini sır kavramı ile açıklamaları ve yola girmemiş kişilerin bu cemlere katılamamasından dolayı cemde gerçekleştirilen ritüeller kayıt altına alınamamıştır. Bu cem hakkındaki bilgiler ise kaynak kişilerimizin bize aktarabildiği kadardır.

Takvimsel olarak gerçekleştirilen ritüellerin kaynağını eski Türk inançlarından atalar kültü ile ilişkilendirmek mümkündür. Türklerin İslamiyeti kabulü ile birlikte dini temellere de dayandırılan bu ritüeller, Yakapınar köyünde yaşatılmaya devam etmektedir. Eski Türk inançlarından olan Şamanizm’de, şamanların ölümleri ile iletişim halinde olduğuna inanılır. Bu nedenle şamanların bir işlevi de yaşamakta olan insanlar ile ölmüş atalar arasında bağlantı kurmaktır. Atalar ile iletişime geçilirken onlar için kurbanlar sunulur, birtakım ritüeller gerçekleştirilir. Bu ritüeller vasıtasıyla şamanlar gelecekte haberdar olur ve bunları insanlara bildirir. Sunulan bu kurbanlar, ölen kişilerin canlı olarak görüldüğüne işaret etmektedir. Çünkü bu kurbanların kesilmesindeki bir diğer amaç da kurbanların ölen kişinin ruhuna yoldaşlık yapacağına dair inançtır.⁴¹ Ölümlerin canlı bir varlık olarak görüldüğü inancı günümüzde Tahtacılar da devir inancı olarak görülmektedir. Kişinin ruhunun devrettiği inancı, ölümün bir son değil yeni bir başlangıç olarak kabul edilmesi eski Türk inançlarında olan atalar kültürünün İslamiyetle birlikte devriye inancına dönüştüğünün bir göstergesidir. Yakapınar köyünde gerçekleştirilen takvimsel ritüeller Orta Asya’dan gelen ve İslamiyet’in kabulü ile birlikte dönüşüme uğrayan atalar kültürünün izlerini taşıdığını söylemek mümkündür. Yakapınar’da

⁴¹ Şamanizm ve şamanlar hakkında bk. Eröz, 1977; Eliade, 1999.

günümüzde dahi ölen kişiler için Cuma akşamlarında üleştirmeler yapılması, Nevruz'un ölümler bayramı olarak kutlanması ve son yıla kadar bu kutlamaların mezarlıklarda yapılması, Hıdırellez'de Hızır ve İlyas başta olmak üzere ataların ruhu için kurbanlar kesilmesi, Kurban Bayramlarında kesilen kurbanların dini temelli olmasının yanı sıra bu kurbanların öbür dünyada kişiye yoldaşlık/rehberlik edeceği inancı İslam dininin kabulü ile dönüşüme uğrayan atalar kültürünün canlı bir şekilde korunduğunun kanıtıdır.

Takvimsel ritüeller arasında incelediğimiz Kurban Bayramından yirmi gün sonra başlayan Hz. Hüseyin ve 72 yakınının Kerbela'da şehit edilmesi olayı üzerine şekillenen Muharrem orucu diğer Alevi topluluklarının ritüellerinde olduğu gibi Tahtacıların Alevilik merkezli ritüellerinin vazgeçilmez bir parçasıdır. Tahtacıların içeri cemleri olarak adlandırılan cem ritüellerinde Kerbela olayının erkân adı verilen hizmetlerde yeniden calandırılarak yine bu erkânlarda okunan nefeslerin konusunu oluşturması bakımından oldukça önemli bir yeri vardır. Bu olay Tahtacıların cem ritüellerinde yeniden yaratılır ve aktarılır. On iki gün olmak üzere tutulan matem oruçlarının sonunda kesilen kurban, şükür niteliğinde olmasının yanı sıra Kerbela'da şehit olan kişilerin ruhuna da adanmaktadır. Burada dikkat çekmek istediğimiz nokta, eski Türk inancında bulunan atalar kültürünün veli kültürüne dönüşerek Alevilik merkezli inanç ritüellerinde yaşatılmaya devam ettiğidir. İslamiyetin kabulünden sonra Orta Asya'dan Anadolu'ya gelen ilk Türk dervişlerinin zamanla Safevi Devleti, dolayısıyla da Şiilik ile temas etmeleri onların inançsal ritüellerine On İki İmam ve Hz. Ali kültürünün yerleşmesini ve atalar kültürünün veli kültürüne dönüşerek Anadolu Aleviliğinde yaşatılmaya devam etmesinde etkili olduğunu bilinmektedir.⁴²

Beklenmedik bir durumda ortaya çıkan olayların belirsizliğini ve huzursuzluğunu ortadan kaldırmak amacıyla gerçekleştirilen ritüeller kriz ritüelleri olarak adlandırılır. Bu ritüellerin bir diğer amacı da bir olay ya da olguya karşı önemlem almak ve korunmaktır. Tahtacılarda kriz ritüelleri başlığı altında incelediğimiz düşkünlük cemleri ve adak kurbanları beklenmeyen bir anda ortaya çıkan, kişiye ya da topluma zarar verebilecek olan durumları engellemek ve bunların zararlı etkilerinden korunmak için gerçekleştirilir. Önlem ve korunma amaçlı gerçekleştirilen adak kurbanları, bir şeyin olmasını istendiği durumlarda ve gerçekleşmesi durumunda gerçekleştirilir. Kişilerin yatırlara, türbelere ya da ulu kişilere adak adamasıyla gerçekleştirilen bu kurban törenlerinin yine diğer ritüellerde olduğu gibi ölümler ve atalar kültürü ile ilişkili olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Bir işin başlangıcından bitimine

⁴² Eski Türk kültüründe bulunan atalar kültürünün İslamiyet'le birlikte veli kültürüne dönüşümü hakkında bk. Ersal, 2016.

kadar olan süreçte kötülüklerden korunmak, kötü olana karşı önem alma amaçlı gerçekleştirilen bu adaklardaki asıl amaç adama amacıyla kesilen kurbanın kendilerine rehber olacağı ve onları koruyacağı inancıdır. Kişinin herhangi bir dileği gerçekleştiğinde kesilen kurbanlar yatırlara ya da türbelere götürülmesi ve orada bulunan yatıra bez bağlama ya da örtü sermesi de eski Türk inançları ile paralellik göstermektedir.

Anadolu Aleviliğinde toplumsal hukukun temelini oluşturan düşkünlük toplumsal düzenin ve ahlâkın korunması için oldukça önemli bir kurumdur. Aleviliğin yazılı kaynakları olan Buyruklarda düşkünlüğün nedenleri ve uygulanacak olan cezalar açıkça belirtilmektedir. Bu kurumun işleyişi kişinin düşkünlük nedenine bağlı olarak değişmekle birlikte Alevi inancına sahip olan bireyin istemediği bir durumdur. Düşkünlük, Anadolu’da bulunan Alevi topluluklarda olduğu gibi Tahtacılar da istenmeyen bir durum olarak kabul edilir. Kişi yola girmek için verdiği ikrarından dönerse yani “eline, beline, diline” düsturuna uymazsa yol kural ve erkânına göre düşkün kabul edilir. Kişinin düşkün olması durumunda iki aşamalı olarak düşkünlük kaldırılır. İçeri ve dışarı açtırma olarak düşkünlüğünü kaldıran kişi tekrar cem ritüellerine katılabilir. Uzun yıllar göçebe olarak yaşayan ve kapalı bir toplum olan Tahtacıların kendi içinde kurdukları bu geleneksel mahkemenin temel amacı toplum sınırları içerisinde kimseye muhtaç olmadan sorunlarını çözebilmektir. Bunun nedeni ise Sünni yönetimlere duyulan güvensizlikten kaynaklanmaktadır. Tahtacıların yerleşik düzene geçmeleriyle birlikte bu geleneksel mahkemenin etkisini kaybederek yerini devlet mahkemelerine bıraktığını söylemek mümkündür.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YAKAPINAR KÖYÜNDE GEÇİŞ DÖNEMLERİ

İnsan yaşamında doğum, evlenme ve ölüm olmak üzere başlıca üç geçiş dönemi vardır. *“Bir takım alt bölümlere ve basamaklara ayrılan bu üç önemli aşamanın çevresinde birçok inanç, âdet, töre, tören, âyin, dinsel ve büyüsel özlü işlem kümelenerek söz konusu “geçiş”leri bağlı buldukları kültürlerin beklentilerine ve kalıplarına uygun bir biçimde yönlendirmektedirler”* (Örnek, 2016: 183). Yapılan büyükün bu adetlerin, ritüellerin, törenlerin amacı kişinin yeni durumunu kutsayarak onu yaşadığı bu geçiş evrelerinde kötü etkilerden korumak ve yine bu geçişi kutlamaktır. *“Çünkü yaygın olan inanca göre, insan bu tür dönemler sırasında güçsüz ve zararlı etkilere karşı açıktır”* (Örnek, 2016: 183).

Tahtacılar da geçiş dönemlerinde uygulanan birtakım ritüeller, gelenekler vardır. Geçiş dönemlerinde yapılan ritüellerin tamamı tıpkı diğer topluluklarda olduğu gibi kişinin bu dönemdeki durumunu kutsamak, kutlamak ve korumak içindir. Tahtacıların bu dönemlere bakışları ve yine bu geçiş dönemlerinde uyguladıkları ritüeller üzerine araştırmalar yapılmıştır.⁴³ Bu araştırmalar çoğunlukla lisans üstü düzeydedir ve bu çalışmalarda Tahtacıların dini ve sosyal yapılarıyla birlikte geçiş dönemlerine yer verilmektedir. Rıza Yetişen’in 1986 yılında hazırladığı Tahtacı Aşiretleri kitabında İzmir’de bulunan Tahtacı köylerinden Naldöken, Narlıdere, Doğançay, Bademler, Cumaovası (Karakuyu Mahallesi), Uzundere ve bizim de çalışma sahamız olan Yakapınar’a değinilmiş, bu köylerde geçiş dönemlerinde uygulanan birçok adet, gelenek ve görenek açıklanmıştır. Nilgün Çıblak Coşkun’un 2005 yılında hazırladığı Mersin Tahtacıları adlı çalışmasında Tahtacıların tarihi, ocak yapılanmaları açıklanmış bununla birlikte Mersin’de bulunan Tahtacıların geçiş dönemleri uygulamalarına da yer verilmiştir. Sinem Ersin Genç (2017), hazırladığı çalışmada İzmir ili Kemalpaşa ilçesi Çınarköy’de yaşayan Tahtacıları örneklem olarak burada yaşayan Tahtacılar üzerinden Tahtacı kültürüne dair çalışmalar yapmıştır. Ahu zeynep Duman (2019) yaptığı çalışmasında Aydın Yılmazköy’de yaşayan Tahtacıların geçiş dönemlerine odaklanmıştır. Durmuş Yıldız da (2020) Tahtacıları sosyo-kültürel ve dini yönden araştırdığı çalışmasında geçiş dönemlerine de yer vermiştir. Mehmet Can Bilge (2021), Muğla’da Ortaca

⁴³ Tahtacılar da geçiş dönemleri hakkında yapılan çalışmalar için bk. Yetişen, 1986; Çıblak Coşkun, 2005; Kocadayı, 2013, Genç, 2017; A. Duman, 2019; Yıldız, 2020; Bilge, 2021; Gök, 2023.

ve İzmir'in Bergama ve Narlıdere ilçelerinde yaşayan Tahtacıları gelenekleri bağlamında incelemiş yine çalışmasında belirtilen bölgelerde yaşayan Tahtacıların geçiş dönemleri uygulamalarına yer vermiştir. Beste Gök (2023) hazırladığı çalışmasında Çanakkale Kazdağlarında yaşamakta olan Tahtacıları dini ve sosyal hayat çerçevesinde incelemiş ve çalışmasında o bölgedeki Tahtacıların geçiş dönemlerine değinmiştir. Tahtacıların geçiş dönemleri hakkında yaptığımız literatür taramasında, bu çalışmalar dışında başka çalışmalara rastlamadık. Bu çalışmalardan sadece A. Duman (2019), Bilge (2021) ve Genç (2017) Ege'de yaşayan Tahtacılar odaklanmış Yetişen (1986), Genç (2017) ve Bilge (2021) dışında İzmir ilinde yaşayan Tahtacılar özelinde çalışmalar yapılmamıştır. Bunun yanı sıra Bayındır'da bulunan üç Tahtacı köyünü hakkında da halk bilimi alanında kapsamlı çalışmalar maalesef literatürde mevcut değildir. Literatürdeki bu eksiklik bizim bu çalışmayı yapmamızdaki en büyük etkenlerden biridir.

Çalışmamızın bu bölümünde Yakapınar köyünde geçiş dönemleri incelenecek, bu dönemde uygulanan pratikler nedenleriyle birlikte açıklanmaya çalışılacaktır. Yine bu bölümde üç ana geçiş dönemi olarak bilinen doğum, evlenme ve ölümün yanı sıra sünnet ve askerlik de geçiş dönemlerine dahil edilerek incelenecektir.

3.1 DOĞUM

Doğum, insan hayatının başlangıcı, bu hayatta geçireceği evrelerin ilkidir. Geçiş dönemlerinden ilki olan “doğum” tüm toplumlarda her zaman mutlu bir olay olarak kabul edilmiştir. Çünkü doğum, çoğalmak ve devamlılık anlamına gelmekle birlikte anne ve babaya toplum içinde saygınlık kazandırır. Anne ve babaya kazandırdığı saygınlığın yanı sıra soyun devamlılığı için de doğum önemli bir olaydır. “*Her doğum ailenin, akrabaların, soyun ve sopun sayısını arttırmaktır; sayı artışıysa gücün, dayanışmanın artması demektir*” (Örnek, 2016: 184).

Hayata başlangıcın ilk eşiği olarak da sayılabilen doğum, sadece dünyaya yeni gelen bireyin hayatının başlangıcı değil, aynı zamanda onu dünyaya getiren kadın ve erkeğin toplum ve aile içindeki saygınlığını etkileyen bir olaydır. “*Kısır kadın, doğurmadığı için yakınlarının ne kadar küçümsenirse erkek de aynı biçimde çevreden gelen baskının ve “erkek yerine konmamanın” toplumsal ve ruhsal ezikliğini duyar*” (Örnek, 2016: 184). Bu nedenle doğum yapan bir kadının öncelikle aile içindeki konumu sağlamlaştırmakla, diğer yandan toplum içindeki saygınlığı da artar. Aynı durum erkek içinde geçerlidir. Bir erkek baba olduğunda hem özgüven kazanır hem de toplumdaki saygınlığı artmaktadır.

Toplum içinde kadına ve erkeğe verdiği saygınlık, topluma yeni bir birey kazandırma, mensubu olunan toplumda ya da etnik grupta çoğalma ve bununla birlikte toplumsal gücü de arttırması bakımından doğum, önemli bir geçiş dönemidir. Doğum öncesinden başlayarak doğum sonrasına kadar bu olayı kutlamak, kutsamak, anne ve bebeği kötü ruhlara karşı tehlikelerden korumak amacıyla birtakım adetler, ritüeller uygulanmaktadır.

Yakapınar köyünde de doğumdan önce, doğum sırasında ve doğum sonrasında uygulanan adet ve ritüeller mevcuttur. Tıpkı diğer kültürlerde olduğu gibi bu adet ve uygulamaların temel amacı da doğum olayını kutlamak, kutsamak, anne ve bebeği kötü ruhların zararlarına karşı korumaktır. Uygulanan bu adet ve ritüeller çalışmamızda doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası olmak üzere üç ana başlık altında incelenecektir.

3.1.1 DOĞUM ÖNCESİ

“Bu dönem, çocuk sahibi olmaya karar verilmesinden başlayarak, doğum olayının başladığı döneme kadar olan bölümü içermektedir” (Artun, 2011: 145). Yakapınar köyünde evlilikten hemen sonra çiftlerin çocuk sahibi olması beklenir. Çocuk bereket olarak nitelendirilmiş, bununla birlikte çocuğu olan çiftlerin bir merteye atladığı da belirtilmiştir. Yaşlı ve genç bireylerle yaptığımız mülakatlarda çocuk sahibi olmaya bakış açılarında farklılıklar tespit edilmiştir. Yaşlı bireyler evlendikten kısa bir süre sonra çocuk sahibi olunması gerektiğini, gençler ise bunun planlı ve zamanla olması gerektiğini belirtmiştir. Bunun başlıca nedenleri olarak kişilerin eğitim seviyesindeki artış, kadınların iş hayatına girmeleri gösterilebilir.

3.1.1.1 Kısırlığı Giderme/ Gebe Kalma

“Gelin gittiği yerde saygınlık kazanması, erkeğin gözüne girmesi, analık zevkini tatması ve soyun devamı için, kadının doğurması gerekir. Kısır kadın, özellikle geleneksel kesimde horlanır, ezilir ve aşağılanır. Bu nedenle kadın, gebe kalmak, çocuk doğurabilmek için birtakım çarelere yollara başvurur” (Örnek, 2016: 185).

Yakapınar köyünde kısırlığı giderme ve gebe kalmak için başvurulan yöntemleri; geleneksel sağaltma yöntemleri, dinsel- büyüsel nitelikli yöntemler ve modern tıbbi yöntemler olmak üzere üç başlıkta inceledik. Yapılan saha çalışmaları sırasında gebe kalmak ve kısırlığı gidermek için kullanılan en yaygın yöntemin modern tıbbi yöntemler olduğu belirtilse de bu yöntemlerin yanı sıra dinsel- büyüsel nitelikli yöntemlere de başvurulduğu görülmüştür. Dinsel büyüsel nitelikli olan yöntemlerin başında türbeleri ve yatırları ziyaret ederek adak adama

gelmektedir. Gebe kalmak isteyen kadınlar köyde bulunan “Gökbaşı Dede” türbesine ya da İzmir Kemalpaşa’da bulunan Hamza Baba türbesine giderek gebe kalmak için dua etmekte, adak adamaktadır.

Benim dört sene çocuğum olmadı. Köyde bulunan Gökbaşı Dede türbesine gidip çocuğum olması için dua ettim, mum yaktım. Dualarımın kabul olması için orada kurban kestik ve evde yemek yapıp dağıttık. Bir de Hamza Baba’ya gittim. Hamza Baba’nın yatırının üstündeki yeşil örtüden babaannem kuşak şeklinde kesti, yatırın başucunda üç kere çevirip belime bağladı (KK 9).

Köyde gebe kalmak için modern tıbbi yöntemler, dinsel büyüsel nitelikli olan uygulamaların yanı sıra geleneksel sağaltıcı yöntemlerin de uygulandığı bilinmektedir. Bu uygulamaların çoğu günümüzde yapılmasa dahi geçmişte bu yöntemleri uygulayan kadınlar olduğu belirtilmiştir.

Yakapınar köyünde Bir kadının hamile kalmamasının başlıca nedenleri olarak kadının üşüttüğü ya da rahminin kaydığı düşünülmektedir. Aşağıda kaynak kişilerden bu gibi durumlarda uyguladıkları pratikler aktarılmıştır:

Kadın eğer hamile kalmadıysa rahminin kaydığı düşünülür ve karsığı çekilir. İki kadın, hamile kalmak isteyen kişinin ayaklarından tutarak yukarı doğru kaldırır. Bu işlem son bulduktan sonra bir bez sıkı sıkıya katlanır ve kadının beline rahminin tekrar kaymaması için bağlarlar. Beline kuşak bağlandıktan sonra kadının bu kuşağı çıkarmaması gerekmektedir. Bu kuşakla birlikte ilişkiye girmesi söylenir (KK 1, 2, 9,13).

Rahmi düşen kadının gebe kalması için karnına kuşak bağlanır (KK 1, 2, 9, 15).

Kadının üşütmesini gidermek için rakı çıkışı⁴⁴ denilen bir uygulama yapılır. Ceviz büyüklüğündeki pamuk iple sarılır. Pamuk daha sonra rakıya batırılır ve ocakta ütülenir. Kadına zarar vermeyecek bir sıcaklığa gelince onu kadının rahmine salarlar. Bu kadının vücuduna sıcaklık verir ve üşütmesini geçirir böylece kadının hamile kalmasına yardımcı olunur. (KK 1, 2).

Hamile kalmak isteyen kadının üşüttüğü düşünülen durumlarda yapılan bir diğer uygulama *soğan çıkısıdır*.

Küçük bir soğan külün içine gömülür bir süre sonra soğan külden çıkarılır ve tülbentin içine koyularak bağlanır. Bu tülbentte zeytin yağına batırılır ve rahme koyulur.

⁴⁴ Çıkı: Bir bez parçasının katlanarak kullanılmasına verilen ad.

Tülbentin sıcaklığının hamile kalmak isteyen kadının varsa üşütmesini aldığı düşünülür (KK 1).

Kısırlığı gidermek ve hamile kalmak için uygulanan diğer uygulamalar şunlardır:

Kara üzümü hayıt tohumu ile döverler ve balla karıştırırlar. Her sabah bir kaşık yerler (KK 3).

Hamile kalmak için maydonoz suyu kaynatılarak buharına otururlar (KK 3).

Gebe kalmak için arpa kaynatılır, kaynadıktan sonra kadın buharına oturur. Soğudukça ısıtılarak uygulamaya devam edilir. Kadının üşütmesini alacağı düşünülür (KK 9).

Köyde girebeleri⁴⁵ vardı eskiden. Rakıdan, yağdan bir şeyler yaparlardı hamile kalsın kadın diye. Çam sakızını yağla kavurur, aşağı yanına bir şeyler yaparlardı. Girebelerinin yaptıklarıyla çocuğa kalıyordun. Şimdi doktor var, girebeleri yok (KK 13).

3.1.1.2 Gebelikten Kaçınma

Kısırlığı giderme ve hamile kalma isteği gibi gebelikten kaçınmak da kadınlar için doğal bir durumdur. Köyde bulunan kadınların geçmişte gebelikten kaçınmak istemelerinin başlıca sebebi olarak yoksulluk gösterilmiştir. Bununla birlikte kadınların birden çok işle uğraşması gerektiği için çocuğa bakamama durumu da gebelikten kaçınmanın nedenlerindedir. Alan araştırmamızda gebelikten kaçınmanın çok tercih edilen bir durum olmadığı söylenmiştir. Çocuğun iş gücü olarak görülmesi ve aile nüfusunun genişlemesinin güç olarak nitelendirilmesinden dolayı çok tercih edilen bir durum olmadığı, ancak gerekli durumlarda birtakım uygulamalar yapılarak gebeliğin sonlandırıldığı belirtilmiştir.

Yaptığımız görüşmelerde gebelikten kaçınmada tercih edilen ilk yöntem doktor tedavisi ve tıbbi müdahale olarak belirtilmiştir. Ancak daha önceki yıllarda doktor tedavisinin yanında geleneksel yöntemler de tercih edildiği elde edilen bilgiler arasındadır. Geleneksel yöntemler tıpkı gebe kalma yöntemlerinde olduğu gibi “girebeleri” denilen köyde ebelik yapan yaşlı kadınlar tarafından yapılmaktadır. Bunun dışında gebeliğin sonlanması için yüksek bir yerden atlama, çeşitli bitkilerden yapılan çayların içilmesi de gebelikten kaçınma yöntemleri olarak söylenmiştir (KK 1, 2, 3, 9, 13). Son dönemlerde tıbbın gelişmesi, gebelikten korunma

⁴⁵ Girebesi: Köyde halk hekimliği yapan yaşlı kadınlara verilen ad.

yöntemlerinin bireyler tarafından öğrenilmesi ve sağlık kuruluşlarına ulaşımındaki kolaylıkla geleneksel yöntemlerden vazgeçilmiştir.

3.1.1.3 Aşerme

“Deyimin aslı “aş yeme”, bu biçimiyle “yiyecek şeylerden tikslenme” demektir. Deyim giderek anlam değiştirmiş ve “yükli kadının kimi yiyecekleri canı çekmesi, onları tatmaktan kendini alamaması” demeye gelmiştir” (Örnek, 2016: 188).

Aşerme, hamileliğin belirtilerinden biridir. Aşeren kadın belirli yiyeceklerden tiksindir, ya da canı herhangi bir şey isteyebilir. Aşeren kadına köyde önem verilmekte ve bu süreçte ona yardımcı olunmaktadır. Çünkü kadının aşerdiği şeyi yememesi sonucu çocukta bir iz bırakacağına inanılır. Bu, kadınlar için istenmeyen bir durum olduğu için aşeren kadının canı ne isterse yapılır. Kadının aşerdiği şey evde bulunmuyorsa komşudan yardım alarak temin edilir. Köyde meyve bahçesi olan kişiler mevsim meyvelerini hamile kadınlar için evinde muhakkak bulundurur ya da meyvelerden hamile kadınlara götürür. Ayrıca aşeren kadın, canının istediği bir şeyi yiyemezse “ummaca” olacağı düşünülür. Bu hastalığın en belirgin özelliği kadınlarda göğüs şişmesiyle birlikte yine göğüslerde hissedilen ağrıdır. Ummaca hastalığının geçmesi için yapılan uygulamayı kaynak kişimiz şu şekilde aktarmıştır:

Aşerme olduğunda gebe kadının canı mevsimi olmayan şeyler çekebilir, farklı yemekler çekebilir ya da bir anda burnuna herhangi bir meyve ya da yemek kokusu gelir. Ne canı çekerse yapılmaya çalışılır. Eğer canı çektiği bir şeyi yiyemezse göğüsleri şişer hatta çocuk doğum lekesi ile doğabilir. Eğer kadının bir yeri şişerse oraya bulaşık bezi sürülür. Bunu ummacası geçsin diye yaparız (KK 1).

Aşerme döneminde köyde hamile kadınlara yapılan en yaygın yemek arapaşı ve yaş tarhana olduğu belirtilmiştir (KK 1, 3, 9, 13, 20). Arapaşı, nohut ve un ile yapılan, yaş tarhana ise yöresel tarhananın yapımında elde edilen su ile ayran yapılarak yine tarhananın suyundan yapılan muhallebi ile yenen bir yemek türüdür.

3.1.1.4 Gebelik ve Gebe Kadının Kaçınmaları

Gebelik, bütün topluluklarda önem verilen bir durumdur. *“Kadın gerek gebeliği gerekse lohusalığı süresince çevresinde bir çeşit hasta olarak kabul edilir ve buna göre işlem görür”* (Örnek, 2016: 188). Bebek doğuncaya kadar hem annenin hem de bebeğin sağlığını korumak ve bebeğin sağlıklı bir şekilde dünyaya gelmesini sağlamak için süreç içerisinde birtakım

uygulamalar yapılır. “Çocuğun anne karnındayken birtakım olumlu veya olumsuz davranışlardan etkilenmesi söz konusudur. Gebe kadın doğacak çocuğun olumsuzluklardan etkilenmemesi için bazı eylemlerden kaçınır; bebeği olumlu etkileyecek bazı eylemleri uygular” (Artun, 2011: 155).

Yakapınar köyünde de kadının gebelik sürecinde hem kendi sağlığı hem de bebeğin sağlığını koruması için dikkat etmesi gereken bazı durumlar vardır:

Gebe kadın zıplamamalı, parmağının ucuna kalkmamalı, ağır kaldırmamalıdır (KK 9, 18).

Gebe kadınlar mezarlık ziyaretlerine ve cenazelere gitmemelidir. Kötü ruhlar onları etkiler (KK 9).

Hindi yumurtası yememelidir. Hindi yumurtasının çilli olmasından dolayı çocuğun çilli olacağına inanılır (KK 1, 2, 3, 9, 13).

Olgunlaşmamış meyve dalından koparılmamalı, koparılsa çocuk kusurlu doğar (KK 3, 9, 13, 15).

Gebe ağır kaldırmamalı, çocuğa zarar verir (KK 1, 9, 15, 18, 19)

Gebe kadın ne aşeriyorsa o muhakkak yapılmalıdır ya da alınmalıdır. Aşerdiği şeyi yiyemezse çocukta lekesi çıkar (KK 9).

3.1.1.5 Çocuğun Cinsiyeti

Gebelik süresince önemli olan bir nokta da bebeğin cinsiyetidir. Bu nedenle bebeğin cinsiyetinin kız ya da erkek olup olmayacağı merak edilen bir durumdur. Kaynak kişilerden alınan bilgilere göre kız ile erkek çocuğu birbirinden ayrılmamakta, her ikisinin de sağlıklı bir şekilde doğması temenni edilmektedir. Ancak yine de erkek çocuğunun olmasını isteyen veren aileler de mevcuttur. Erkek ya da kız çocuğu arasında herhangi bir ayırım yapılmazken, kız çocuğu aileye yardımcı olacak ve yaşlılık durumunda anne babasını gözeterek onlara bakacak, erkek çocuğu da soyun devamlılığını sağlayacak kişi olarak görülmektedir. Çocuğun cinsiyetinin öğrenilmesi aileye yeni katılacak olan birey hakkında ilk bilgidir ve bu nedenle heyecan verici olduğu belirtilmiştir. Bebeğin cinsiyetinin öğrenilmesi doktor kontrolünde gerçekleşmektedir. Ancak bunun yanında bebeğin cinsiyetini belirlemede geleneksel yöntemler de uygulanmaya devam etmektedir. Bu yöntemlerin en yaygını “kelle açma”dır.

Kurban Bayramı’nda kesilen koyunun kellesi pişirilmeden önce temizlenerek yıkanır. Köyde kim gebeysen yakınlarından biri onun için niyet tutar. Erkek gücüyle

koyunun kellesi çene kısmından ikiye ayrılır. Çene kemikleri kelleden ayrılığında etsiz çıkarsa erkek, etli çıkarsa kız çocuğu olacağına inanılır (KK 1, 9, 7, 15).

Bir diğer uygulama da kadının oturacağı sandalyenin altına bıçak ve makas koyulmasıdır. Gebe kadının haberi olmadan iki sandalye hazırlanır ve sandalyelerin üstüne döşek koyulur. Döşeklerin birinin altına makas, diğerinin altına da bıçak koyularak sandalyeyeler yan yana dizilir. Gebe kadının oturduğu döşegin altından makas çıkarsa kız, bıçak çıkarsa erkek çocuğu olacağına inanılır (KK 15, 17, 18).

Bu uygulamaların yanı sıra gebe kadının fiziki özellikleri ve yediği şeylerden de cinsiyet belirlenmektedir:

Annenin karnı sivri olursa oğlan, kalçaları genişler ve iri olursa kızı var derler (KK 3).

Kız olacağı zaman kadının kalçası geriye doğru olur, erkek olacağı zaman kalçası düz ve karnı sivri olur (KK 1).

Gebe kadının erkek çocuğu olacaksa yüzüne güzellik gelir, kız çocuğu olacaksa yüzündeki güzelli bebek alır (KK 9).

Ekşi yerse kızı olur, tatlı yerse oğlu olur derler (KK 1, 2, 3, 9, 15, 18).

3.1.2 DOĞUM SIRASI

“Doğum denen biyolojik olayın gerçekleştiği bu aşama çok önemlidir; bu nedenle de çevresinde doğumu kolaylaştıracak, çabuklaştıracak birtakım uygulamaların kümelendiği görülmektedir. Çocuk isteğinden başlayıp, aşırme ve gebelik aşamalarından geçip yeni bir canlının ortaya çıkacağı bu noktaya varma, yani doğum eylemi, geçiş dönemlerinden birincisi olan doğumun en dramatik noktasıdır” (Örnek, 2016: 194-195).

“Gebe kadınların doğum sırasındaki güçlüklerini gidermek, onların kolay doğum yapmasını sağlamak için birçok inanma ve pratik vardır. Bunlar doğumun kolay geçmesi amacına yöneliktir” (Artun, 2011: 156). Günümüzde tıbbın gelişmesi, sağlık hizmetlerine erişimdeki kolaylık ve hastanelere kolay ulaşımın sonucu hamile kadınlar köyde doğum yapmamaktadır. Daha önceleri köyde “girebeleri” olarak bilenen, doğum ve diğer tüm hastalıklarda muhakkak başvurulmuş yaşlı kadınlar da artık mevcut değildir. Yapılan görüşmelerde doğumların artık köyde girebeleri tarafından yapılmadığı, artık gebeliğin başlangıcından doğuma kadar doktorlara gidildiği, doğumun ebeler tarafından yaptırıldığı dönemlerde ise doğumu kolaylaştıracak uygulamalar üzerine bir bilginin olmadığı kaynak kişilerimiz tarafından belirtilmiştir.

Yapılan mülakatların sadece birinde doğumu kolaylaştırdığına inanılan bir uygulama ile karşılaşmıştır. Bu uygulama Hz. Fatma'nın çocukları olduğuna inanılan "Medet ve Mürvet'ten" yardım dilemektir. İnanca göre Hz. Fatma ikiz çocuğu hamiledir ve doğduklarında onlara Medet ve Mürvet adlarını vereceğini söylemiştir. Ancak doğum yapamadan onları düşürmüştür. Düşük yaptıktan sonra yezitlerin onları görmemesi için birini kapı eşiğine diğerini de eşiğin içine defnetmiştir. Bu nedenle köyde doğum yapan kadının eğer zorlandığı görülürse ebe "Medet Mürvet şafaatçı⁴⁶ çıkın" (KK13) diyerek yardım diler, bu yalvarış ile doğumun kolay geçeceği düşünülürmüş.

3.1.3 DOĞUM SONRASI

Doğum sonrasına Anadolu'da büyük önem verilmektedir. Doğum yapan kadının ve çocuğun korunması için birtakım tedbirler alınır. Bu evrede göbek kesme, yıkama, tuzlama, lohusalık, albasması, ad verme, kırklama gibi geçişler için bazı tedbirler alınıp pratikler uygulanır" (Artun, 2011: 158).

Doğum sürecine kadar uygulanan inanç ve pratikler hem gebelik sürecinin sağlıklı geçmesi hem de anne ve bebeğin sağlığını korumak amacıyla gerçekleştirilmektedir. Doğum sonrasında uygulanan inanç ve pratikler de tıpkı gebelik sürecinde olduğu gibi anne ve bebeğin sağlığını korumak amacıyla yapılmakta, bununla birlikte dünyaya yeni gelen bebeğin geleceğini olumlu etkileme ve onu olumsuz etkilerden korumak amacıyla da bu uygulamalar gerçekleştirilmektedir.

Doğumdan gerçekleştikten sonra, anne ve bebek hastaneden dönünce kendileri için hazırlanan odaya alınır (KK 9).

Doğum yapan kadının başı bağlandığı zaman giydiği kadifesi duvara asılır (KK 1, 9, 15).

Eskiden doğum yaptığı zaman kadına değresi giydirilir, başı bağlanır yatağa öyle yatırılırdı (KK 1).

Anne ve bebeği olumsuz etkilerden korumak için özellikle lohusalık döneminde dikkat etmesi gereken birtakım kurallar vardır, çocuğun geleceği ve sağlığı için kırklama, tuzlama, göbek bağı ve duşak kesme olarak adlandırılan uygulamalar yapılır. Bu uygulamalara aşağıda ayrıntılı olarak değinilmiştir.

⁴⁶ Şafaat.

3.1.3.1 Çocuğun Göbeği ve Eşi

Çocuk dünyaya geldikten sonra eğer doğum evde gerçekleşiyse doğumu yaptıran ebe tarafından bebeğin göbek bağı kesilir. Yapılan görüşmelerde evde doğum yapılmadığı için bebeğin eşi (sonu) ile alakalı herhangi bir uygulamanın da yapılmadığı söylenmiştir. Günümüzde doğumlar hastane ortamlarında yapıldığı için bebeğin eşi de hastanede kalmaktadır.

“Bebeğin anne karnında büyüğü yer eşidir. Ebe çocuğun doğumunu yaptıktan sonra o eşi atar. Bir komşumuz vardı, doğum sırasında eşi, rahmine yapışmıştı ve çocuk doğduktan sonra onu atamadı. Kan kaybından vefat etti” (KK 1).

“Bebeğin göbek bağı kesildikten sonra göbek bağı düşünceye kadar yıkanmaz” (KK 15).

Bebeğin göbeği düştükten sonra yapılan uygulamalar vardır. Bu uygulamalar çocuğun geleceği ile alakalı olmakla birlikte onun beden sağlığını da korumaya yöneliktir. Göbek bağının düşmesinin hemen ardından yapılan ilk işlem göbek bağının bir yere gömülmesi ya da bir yerde saklanmasıdır. İnanca göre bebeğin göbek bağının gömüldüğü ya da saklandığı yer bebeğin gelecekteki mesleğini etkilemektedir.

“Göbek bağı düştükten sonra temiz bir beze sarılarak bir yere gömülür” (KK1, 2, 3, 13, 15, 18)

“Çocuğun göbeği 10-12 gün aralığında düşer. Eğer kız çocuğu doğduysa onun göbeği dikiş makinesi çekmecesine koyulurdu. Bazen kitabın arasına bazen de kaleme bağlarlardı” (KK 1).

“Neye bağlarsan orada kalır derler. Kitabın araya koyarsan okur, makasa bağlarsan terzi olur derler” (KK 3).

“Bebeğin göbek bağı dikiş makinesinin çekmecesine koyarsan terzi olur” (KK 1, 9)

“Göbek bağını kitabın arasına koyarsan çocuk ilerde okur, büyük insan olur” (KK 15)

“İki çocuğum var, birinin göbek bağını hastane avlusuna gömdüm, diğerini kitabın arasına sakladım” (KK9).

3.1.3.2 Tuzlama

Göbek bağının düşmesinin hemen ardından yapılan uygulama bebeği tuzlamaktır. Bebeğin ne zaman tuzlanacağına dair kesin bir gün verilmez. Bu nedenle göbek bağı ne zaman düşerse o vakit tuzlama işlemi yapılmaktadır. Bebeği tuzlamadaki asıl amaç beden temizliği

ve sağlığını korumaktır (KK 1, 2, 3, 9, 11, 13, 15, 17). Bebeğin pişik olmaması ve terinin kokmaması için tuzlama işlemi gerçekleştirilir. Tuzlama işlemi varsa babaanne, anneanne ya da bu işi iyi bilen bir kadın yapmaktadır. Öncelikle çocuğu tuzlamak için kullanılacak olan tuz havanda ezilir ve süt süzgecinden geçirilir. Ardından çocuğun bedeni duru su ile ıslatılır. Süzgeçten geçirilen tuz, teri kokmaması için koltuk altına, pişik olmaması için bacak aralarına ve eklem yerlerine, ağzı kokmaması için dudaklarının kenarına ve ağzının içine ince bir tülbent yardımıyla sürülür. Ardından emmesi için annesine verilir. Tuzlanan çocuk birkaç saat bekletilir ve tekrar duru su ile yıkanır (KK1, 3, 9).

“Çocuğu tuzlamadan önce bedeni güzel olsun, ağzı tatlı olsun diye bedenine ve ağzına bal sürülür” (KK9).

“Çocuk güzel tuzlanmazsa pişik olur, teri kokar” (KK 1).

“Önce çocuğun bedeni duru suyla yıkanır, sonra tuzun içine azıcık pudra atılır. Bu tuz kollarına, kollarının arasına, ellerinin içine, inciklerine hatta dudağına bile ağzı kokmasın diye sürülür” (KK 3).

“Tuzun içinde çocuk uyursa çok güzel olur” (KK 3).

3.1.3.3 Belek- Kundaklama

“Belek yani kundaklama işlemi çocuk doğduğu andan itibaren yapılmaktadır. Vücut gelişimin sağlıklı olması için yapılan belek, çocuk dört ya da beş aylık oluncaya kadar yapılır. Bebek daima kundaktadır. Kırk gün boyunca kundaktan çıkarılmaz” (Yetişen, 1986: 34). Kundaklama iki aşamada yapılır, önce ayakları ve kolları düzeltilip belinin yarısına kadar kundaklanır buna yarım kundak denir, daha sonra da kare bir bezin köşesi içe kıvrılarak bebeğin tüm vücudu sarılır. Bu hem bebeğin vücudunun sıkı durması hem de üşümemesi için uygulanmaktadır.

“Bebeğin belinin sağlam olması için doğduğu andan itibaren tülbentle beli sarılmalıdır. Tülbent dört kat olacak şekilde katlanır, bebeğin beline bağlanır. Çocuğun beli, bel kemiği sağlam olur. Oğlan çocuğu ilerde iş yaparken beli zorlanmaz, kız çocuğununun beli bağlandığında da ilerde çocuğununun olması kolaylaşırmış” (KK 9).

“Eskiden insanlar bebeklerini hep kundaklardı, sağlam olurdu eski insanlar. şimdiki çocuklarda ayaklarında, kollarında problem oluşuyor. Ama önceden bu rahatsızlıklar yoktu” (KK 9, 15).

3.1.3.4 Lohusalık- Alkarısı/Albasması

*Acıpayamlı, lohusalığı yeni doğurmuş, doğurup da henüz yataktan kalkmamış kadına verilen ad olarak tanımlamaktadır*⁴⁷ (aktaran Örnek, 2016: 199). “Loğusanın olumsuzluklardan etkilenmemesi, kutlanması ile ilgili birçok inanç ve pratik vardır. Loğusalık dönemi, doğumdan sonraki kırk günü kapsar. Bu dönemde kadın her türlü dış etkiye açık olduğundan dolayı bu dönem kaçınmalar önemlidir” (Artun, 2011: 164).

“Lohusalık süreci kadının vücut direncine, doğumun zorluğu ya da kolaylığına, aile ilişkilerine ve yaşadığı çevreye göre değişiklikler göstermektedir. Doğum, kadının bünyesinde önemli bir sarsıntı meydana getirdiği için, kadın belirli bir süre dinlenmek gereksinimindedir. Devletin yasayla belirlediği ve kadına doğum sonrası tanıdığı dinlenme süresi altı haftadır. Geleneğin sınırladığı, ön koştugu süreyse genel olarak kırk gündür” (Örnek, 2016: 200).

Lohusalık sürecinde kadının ve bebeğin olumsuzluklardan etkilenmemesi yine bu sürecin sağlıklı bir şekilde sonlandırılması için uygulanan birtakım inanç ve inanca bağlı pratikler mevcuttur. Lohusa kadının kırk gün boyunca mezarının açık olduğu inancı en yaygın inançlardan biridir. Bununla birlikte anne ve bebeği albasması ya da bir diğer adıyla alkarısından korumak amaçlanır.

Halk arasındaki inanca göre alkarısı, loğusalara ve kısıraklara musallat olan korkunç bir yaratıktır. Dev kadar büyük, uzun boylu, uzun parmaklı ve uzun tırnaklıdır. Çok çirkin ve iğrenç bir suratu vardır. Bedeni yağlı, uzun ve siyah saçlıdır. Saçları, aynı zamanda darmadağıniktır ve kocaman bir başa sahiptir. Dişleri at dişi gibi iri ve seyrek, ayakları ise terstir. Bunlar, loğusaların ve yeni doğan çocukların ciğerlerini yiyerek beslenirler (Şimşek, 2017: 101).

3.1.3.4.1 Yakapınar Köyünde Alkarısı İnancı ve Lohusalık Döneminde Alkarısından Korunmak İçin Uygulanan Pratikler

“Loğusa kadınla çocuğun kırk gün içinde hastalanmasına kırk basması adı verilir. Bunlardan kaçınmak için veya şifa için bazı inanma ve pratikler uygulanır” (Artun, 2011: 166). Yakapınar köyünde alkarısı inancı lohusalık döneminde anne ve bebeğe zarar veren kötü ruh olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte lohusa kadının kırk gün boyunca mezarının açık olduğuna inanılmaktadır (KK 1, 9, 13, 15). Kaynak kişilerimizin bebeğin ve annenin

⁴⁷ Acıpayamlı, Orhan, Türkiye’de Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etnoloji Etüdü, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Erzurum, 1974.

alkarasından korunması için aldıkları önlemler ve uygulanan pratikler hakkında aktardıkları şu şekildedir:

“Lohusa kadın kırk gün boyunca yalnız bırakılmaz, eğer yalnız bırakılması gereken bir durum olursa odasının kapısına tel süpürge koyulur. O süpürge her bir teli askerdir, lohusa kadını ve bebeğini korur” (KK 9).

“Annem doğum yaptığımda kırk gün beni yalnız bırakmazdı, bırakması gerektiğinde kapıya süpürge koyardı” (KK 19).

“Lohusa kadın mezarlığa gitmemeli, cenazelere katılmamalıdır” (KK 9, 15).

“Lohusa kadın düğünlere gitmemelidir” (KK 9).

“Anne ve bebeğin yastığının altına bıçak koyulur, birer lokma ekmek de baş uçlarına koyulur” (KK3, 9, 13, 15).

“Kadın doğum yapınca kadifesi kırmızı olduğu için al basmasın diye başucuna asılır” (KK 9).

“Lohusa kadının başına al basmaması için kırmızı yağlık bağlanır” (KK 13).

“Lohusalı kadının sürekli al bağlaması lazım. Eğer görünür yerine bağlamazsa etine illa degecek şekilde içine al bir şey koymalı” (KK 3).

“Lohusa kadının 40 gün boyunca üstünden al eksik olmaması lazım. Benim kızım doğum yaptığımda kırkı çıkmadan düğüne gitmişti. Üzerine kırmızı bir şey giymesini ya da tenine degecek bir yere kırmızı herhangi bir bez parçası koymasını söylemiştim ama beni dinlemedi. O gece büyük bir sıkıntı ve korkuyla uyandı. Al basması olmuştu” (KK 1).

“Kırkı çıkmayan çocuğun ve annenin yıkanan kıyafetleri gün inmeden (güneş batmadan) toplanır” (KK 1)

“Kırk gün boyunca çocuğun bezini dışarı sermezler, geceletmezler. Gündüz sererler gün indiğinde alırlar uğrayacak olanlar (kötü ruhlar) uğramasın diye” (KK 3).

“Kırkı çıkmayan anne ve çocuk gezmeye gitmemeli ya da başka bir kırkı çıkmayan çocuğu ziyarete gitmemelidir. Kırk karışması olur derler” (KK 1, 9).

“Kırklı kadının yanına aybaşı gören kadın gitmemelidir. Çocuğun yüzünde lekeler çıkar” (KK 1)

“Eskiden doğum yapan kadınlar başını bağlarmış. İki lohusa kadın yolda karşılaşırsa birbirlerine başındaki iğnelere verirlermiş kırkları karışmasın diye” (KK 1, 9).

3.1.3.5 Subyan

Hamile bir kadın ya da kırkı çıkmamış lohusa kadın cenaze evine, mezarlığa giderse subyan olacağına inanılır. Subyan, “subyan perisi” olarak bilinmektedir. İnanca göre subyan kalabalığı sevmez bu nedenle hamile ya da lohusa kadın kalabalığa girdinde, cenazelere katıldığında subyan perisi ona musallat olur (KK 9). Eğer kadının subyan olduğu düşünülürse bir hocaya götürülmekte ve muska yazdırılmaktadır. Kadını ve bebeği subyandan korunması için uyması gereken kurallar şu şekilde belirtilmiştir:

“Kadın cenaze evine gitmemelidir” (KK 2).

“Lohusa kadın kırk gün boyunca evden çıkmamalıdır” (KK 1, 2, 3, 5, 9, 13,15).

“Lohusa ya da hamile kadın mezarlık ziyaretlerine gitmemelidir” (KK 9, 15).

“Lohusa kadın kalabalığa girmemelidir” (KK 1, 9).

“Eskiden köyde sokaklardan akardı sular. Sokakta akan suya bastığında subyan olursun derlerdi. Ben yeni doğum yaptığım zaman Kurban Bayramı’nda gezmeye göndermemişlerdi. Çünkü yollardaki kanlı sulara basarsam subyan olacağımı söylemişlerdi” (KK 9).

3.1.3.6 Kırklama

Lohusa kadın ve bebeğinin kırk gün içinde hastalanmalarına kırk basması adı verilmektedir. “*Kırklı çocuk ve anne, allı yeşilli türlü kumaşlarla süslenmiş salıncağı ile kırk günün geçmesini ve kırklama törenini bekler ve hazırlanır. Kırklı çocuk çok dikkat ister. O, beri ile öte arasındadır*” (Yetişen, 1986: 34). Anne ve bebeği kırk gün içinde nazardan, kırk basmasından ve diğer olumsuzluklardan korumak için çeşitli pratikler uygulanır. Bu süreç içerisinde anne ve bebeği dışarı çıkmaz, iki kırklı kadın bir araya getirilmez. Kırk gün dolduktan sonra da “arınma” olarak da nitelendirebilecek kırklama işlemi yapılmaktadır. Acıpayamlı (1974), kırklama işlemini “*çocuğun kırk gün dolduktan sonra yıkanmasına verilen ad*” olarak belirtir. “*Bu uygulama bölgelere göre değişiklikler gösterir. Kırklama, loğusa ile çocuğu, gebeliğin ve loğusalığın kirlerinden arıtma özelliği olan bir pratiktir*” (aktaran Artun, 2011: 166).

Yakapınar köyünde kırklama işlemi “yarı kırk” ve kırkıncı gün yapılan “kırklama” olarak iki aşamada yapılır. Yarı kırk, bebek yirmi günlük olduğunda yapılır. Çocuğun yirminci günü yarı kırkı çıkar. Yirmi tane taş toplanarak bir kova suyun içine koyulur ve bu duru su bir tas yardımıyla çocuğun başından aşağı üç kere dökülür. Kalan su ile aynı işlem anne için yapılır. Suyun içindeki taşlar alınır ve bir bezin arasında kırklama için saklanır.

“Çocuk doğduğunda yirminci gün oldu mu yirmi tane taş toplarsın, yirmi kaşık su sayılır bu suyla çocuk çimdilir⁴⁸” (KK 3).

“Çocuğun kırkının çıktığı gün yirmi taş daha toplanır ve bezin içindeki taşlarla birlikte yine kovanın içindeki suya atılır. Bu su ile anne ve çocuk yıkanır” (KK 1).

“Çocuk kırklarken kırk taş toplanır, kırk kaşık suyun içine atılır. Bu su ile önce anne sonra bebek yıkanır. Kalan su da elekten geçirilerek çocuğun başından aşağı dökülür. Eleğin delikleri fazladır ama kırk musluktan akmış olsun diye elek kullanılır” (KK 9, 15).

“Kırklanan çocuğun suyunun içine anneden bir altın atılır. Geleceği, kalbi altın gibi olsun diye. Daha önce hiç kullanılmamış bir sabun kullanılarak yıkanır” (KK9).

Bebeğin yarı kırkı ve kırklama işleminin yapıldığı gün aynı zamanda bir kutlama olarak da nitelendirilir ve bebeğin kırkı çıktığı gün kurban kesilir. Yarı kırkında evde davetlilerle çay içilip lokma yapılarak konu komşuya dağıtılırken kırkında ise maddi durum iyi olan aileler kırk kurbanı keserek köylüyü bu kırk kurbanına davet eder. Maddi durumu el vermeyenler de Cebrail kurbanı keserek konu komşusuna dağıtır. Kırkı çıkan çocuğu görmeye gelenlere lokumlar ikram edilir. Kırklanan anne ve çocuk artık arınmıştır ve dışarıya çıkabilir. Bebeğin kırkının çıkmasından sonra yapılan gezmelere kırk gezmesi denir. Kırk gezmesine giden anne ve bebeğe ev sahibi hediyeler hazırlar.

“Anne ve bebek kırk gezmesine gittiğinde çocuğun koynuna yumurta koyarlar yumurta gibi yuvarlak büyüsün diye. Para koyarlar parası çok olsun diye, yanaklarına ve saçlarına sağlıklı bir şekilde yaşlansın diye un sürerler” (KK 9).

3.1.4 ÇOCUK

3.1.4.1 Ad Koyma ve Adı Belirleyen Etmenler

“Ad, insanın toplumsal ve bireysel kişiliğinin yanı sıra büyüsel ve gizemsel gücünü de belirten bir simgedir. Onun için yanı doğan bir çocuğa gelişigüzel bir isim konulmaz; adı taşıdığı karşıladığı ya da içerdiği anlamın çocuğun karakterini, kişiliğini geleceğini, toplum içindeki yerini ve başarısını damgalayacak, biçimlendirecek simgesel bir öz taşımasına özen gösterilir. Adın sözcük anlamının, o adı taşıyan kişiye geçtiğine inanılmaktadır” (Örnek, 2016: 206).

Yörede çocuğun ismi doğmadan önce aile büyüklerinin de iznini alarak belirlenmektedir. Babanne, anneanne ya da dedelerin adlarından biri çocuğa verilmek istenirse, adını alacağı büyükten anne ve baba izin alarak, elini öperler. Bebeğin adı, sevilen bir aile büyüğü tarafından

⁴⁸ Çimdirmek: Yıkamak.

kulağına üç kez okunur. Bebeğin kulağına ad verilirken; “Rabbin Allah, Nebin Muhammed, dinin İslam, Kitabın Kur’an, Mürşidin İmam Ali,..... Hünkarın Hacı Bektaş Veli ,,,, adın....” denerek bebeğin kulağına üç kez söylenir ve artık çocuğun adı verilmiş olur.

Geçmişte çocuklara aile büyüklerinin, yol ulularının, hısım akrabada sevilen kişilerin adları verilmekteyken günümüzde bu durum giderek azalmaktadır. Anne ve babalar daha güncel isimler tercih etmekte, illa bir aile büyüğünün adı koyulacaksa da bebeğe çift ad verilerek hem aile büyüklerinin hem de anne-babanın gönlü yapılmaktadır. Eğer bebek bir türbe ya da yatır ziyareti sonucu dünyaya geldiğine inanılırsa, ziyarete gidilen yatırların adları örneğin “Ali Baba, Hamza, Durhasan vb.” gibi adlar bebeklere verilmekte ya da göbek adı olarak kullanılmaktadır. Ayrıca “Deniz, Mahir, Mustafa” vb. gibi geçmişte yaşayan siyasi kişilerin adları da köyde bebeklere verilen adlardandır. Bununla birlikte yörede “Osman, Ömer, Yavuz, Bekir” vb. gibi adlar verilememektedir. Saha araştırması sırasında da bu adlara rastlanılmamıştır. Bunun yanı sıra başta “Ali” olmak üzere “Zeynel Abidin, Hasan, Hüseyin, Ali Rıza” gibi On İki İmamlara ait adlar sıkça kullanılmaktadır. Yörede bazı aileler mecburi olarak çift ad kullanmaktadır. Bunun nedeni olarak “tek isim kullanımının aileye uğursuz gelmesi” olarak belirtilmiştir (KK 21).

“Oğlum olduğunda babamın adını koymak istedik, bunun için babamdan izin aldık “iznin olursa adını koymak istiyoruz” diye. Babamda adını koymamıza izin verdi, elini öptü” (KK 20).

“Torunum olduğunda adımlı koymak istediler, seve seve verdim” (KK 1).

“Bizde Ömer, Osman isimleri kullanılmaz. O isimler Sünnilere aittir” (KK 7, 9).

“Bizim aileye tek isim yaramazmış çünkü babamın, babamdan önceki üç kardeşine tek isim vermişler ve hepsi ölmüş. Anlamışlar ki tek isim yaramıyor babamdan itibaren çift isim verilmeye başlanmış” (KK 21).

3.1.4.2 Çocuk Görme

“Kadın doğum yaptıktan sonra akrabaları, komşuları ve yakınları tarafından ziyaret edilir. Bu ziyaret hem soya ve sülaleye yeni bir üye kazandıran annenin, hem de ileride toplum içerisinde yerini alacak olan kutlanması amacıyla yapılır” (Örnek, 2016: 221). Yörede yeni doğum yapmış olan kadınlar kırk gün boyunca ziyaret edilir. Bu ziyarete “bebek görme, hayırlı olsun gitme” gibi adlar verilir. Ziyaret sırasında “ömürlü olsun, Allah analı babalı büyütsün” gibi dileklerde bulunulur. Eğer bebek erkek ise “Allah sünnetini, damatlığını da göstereyin”, kız

ise “Allah gelinliğini de göstereyim” gibi temennilerde de bulunmaktadır. Bebek görmeye giden kişiler eğer birinci dereceden akraba ise altın hediye etmektedir. Bunun yanı sıra bebeğe kıyafetler, anneye pijama takımı, şeker, meyve suyu, bisküvi de götürülür. Gelen misafirlere de ev sahibi olan babaanne ya da anneanne dolu ile birlikte leblebi ikram edilmektedir. Bununla birlikte gelen her misafire lokum verilir. Yapılan görüşmelerde günümüzde artık dolu ikram edilmediği sadece lokum ikram edildiği bilgisine ulaşılmıştır.

“Eskiden bebek görmeye gelen olduğunda kaynana gelene birer fincan dolu ve leblebi ikram ederdi. Sonra lokum verirdi. Ben doğum yaptığımda kaynanam hayırlı olsun gelen misafirlere hep dolu verdi” (KK 1).

“Çocuk görmeye gelen misafirlere gayınna⁴⁹ dolu verirdi” (KK 13).

“Eskiden dolu ikram edilirmiş gelen misafirlere, şimdi dolu verilmiyor” (KK 9).

3.1.4.3 Altı Ay Kınası

Altı ay kınası, Yakapınar’da kız bebekler için son yıllarda yapılan bir uygulamadır. Kız bebekleri altı aylık olduğu zaman, bebeğin anneannesi tarafından evinde yemek verilir. Yemek hazırlıkları yaklaşık bir ay öncesinden başlar. Bu yemek için genellikle koyun kurbanı yapılır ancak koyun kurbanının yapılamayacağı durumlarda ikramlıklar hazırlanır. Altı ay kınasında bebeğin giyeceği kıyafeti (bu kıyafet genellikle bebekler için dikilen bindallıdır), kına tepsisini getirmesi için yakın akrabalarından ya da annenin yakın arkadaşlarından kına annesi seçilir. Kına annesi altı ay kınasının yapılacağı gün kına tepsisiyle birlikte bebeğin o gün giyeceği kıyafeti getirir. Bazı kına anneleri bebek için hediyelik tepsi de hazırlamaktadır. Bu tepsinin içine bebek için alınmış eşyalar yerleştirilerek getirir.

⁴⁹ Kayınvalide.

Altı ay kınası yapılan bebek

Altı ay kınasında anneanneninin bebeğe bilezik takması

Altı ay kınasında bebeğe kına yakılırken

Altı ay kınasında bebek ve annesi

Altı ay kınasında bebeğe kınalık ve hediyelik getiren kına annesi

3.1.3.4 Köstek Kesme/ Duşak Kesme

“Yaygın olan halk inancına göre çocuğun yürüyememesi ya da yürümeye başlamadaki gecikmesinin nedenlerinden en önemlisi ayağındaki “köstektir”. Genellikle zararlı cinler tarafından vurulduğuna inanılan bu köstek, genellikle “köstek kesme” diye adlandırılan bir işlemle giderilmektedir” (Örnek, 2016: 228). Yakapınar köyünde köstek kesme uygulamasının bir diğer ve yaygın olarak kullanılan adı “duşak kesmedir”. Duşak kesme, yaygın olan halk inancına göre geç yürüyen ya da yürümede zorluk çeken çocuğa değil, yeni yürümeye başlayan çocuk için yapılır. Bu bir nevi çocuğun ilk adımlarını kutlamaktır. Bunun yanı sıra duşak kesmenin asıl amacı yeni yürümeye başlayan çocuğun düşmeden yürümesi, ilerleyen yaşlarda önüne çıkacak zorlukları kolayca yenmesi, engelleri kolayca aşması içindir. Sık sık düşen kişilere “duşağı kesilmemiş” gibi yaygın bir söylem de vardır.

Çocuk ilk adımlarını atmaya başladıktan kısa bir süre sonra aile büyükleri duşak kesmek için gün belirler. Konu komşuyu “şu gün duşak keseceğiz” diyerek davet eder (KK1, 3). Duşak kesme işlemi, duşak kesilecek olan çocuğun evinde yapılır. Öncelikle çocuğun önüne türlü şekerler, lokumlar koyulur ve daha sonra ayağına ince bir ip bağlanır. Karşısına bir ya da iki tane erkek çocuk ellerine bıçak alarak geçer. Elllerinde bıçak olan çocuklar koşarak bebeğin ayağındaki ipi kesmeye gelir ve “duşak kesilmiyor” diye bağırır. Duşağı kesilen çocuğun annesi, babası ve aile büyükleri duşak kesen çocuğa harçlık verir ve çocuk duşağı keser. Bu işlemden sonra ev sahibi kadın, gelen misafirlerine kestiği Cebrail kurbanından ya da hazırladığı ikramlıklardan ikram eder.

Duşak kesmek için ipin bağlanması

Duşak kesmek için gelen çocuk

Duşağın kesilmesi

3.1.5 Yakapınar Köyü Doğum ile İlgili Genel Değerlendirme

İnsan hayatının ilk eşiği olan doğum, tüm toplumlarda olduğu gibi Yakapınar'da da mutlu bir olay olarak karşılanmaktadır. Geçiş dönemlerinden belki de en önemlisi olarak kabul edilen doğum; çoğalmak, devamlılık anlamının yanı sıra kadının ve erkeğin "anne-baba"

mertebesine yükselmesiyle mensubu oldukları toplumda özgüven ve saygınlık kazanmalarını da sağlar.

Doğum olayının aileye yeni bir üyenin katılmasının yanı sıra soyun devamlılığı için de önemli bir olay olduğunu bilinir. Bu nedenle her toplumda olduğu gibi Yakapınar'da da yeni evli çiftlerden ilk beklenti çocuktur. Daha önceki dönemlerde bu beklentinin temel nedeni olarak iş gücüne olan ihtiyaç, soyun devamlılığı, anne ve babanın yaşlılık döneminde kendini güvende hissetmek istemesi gösterilebilir. Ancak çocuk sahibi olmanın nedenleri günümüzde kısmen de olsa değişmiştir.

Kadın-erkek ayrımının yaşadığımız yüzyılda dahi oldukça belirgin olduğu toplumumuzda çocuk sahibi olma döneminde de kendini gösterdiğini söylemek pek de yanlış olmaz. “Erkek adamın erkek çocuğu olur”, “erkek çocuk doğurmayan kadın eksiktir” gibi düşünceler maalesef günümüzde geçerliliğini korumaktadır. Çocuk sahibi olma konusunda sahamızda yaptığımız görüşmelerde bu gibi ifadeler rastlanılmamıştır. Yakapınar köyünde de çocuk sahibi olmak her evli çiftin istediği bir şeydir. Ancak çocuk sahibi olmada bazı problemler yaşanabilir. Bu durumda köyde uygulanan geleneksel, dinsel-büyüsel ve tıbbi yöntemler mevcuttur. Günümüzde kısırlığı gidermek ve gebe kalmak için geleneksel sağaltım yöntemleri artık uygulanmasa da dinsel-büyüsel nitelikli pratikler devam etmektedir. Tıbbi yöntemler ise her dönemde başvuru alan ilk yöntem olmuştur.

Soyu devam ettirecek olan her ne kadar erkek çocuk olarak görülse de Yakapınar köyünde bu yönde ciddi ayrılıkların söz konusu olmadığı, kız ve erkek çocuğun aynı sevinç ve beklentiyle karşılandığı yapılan görüşmelerde tespit edilmiştir. “Önemli olan çocuğun erkek ya da kız olması değil, sağlıklı bir şekilde dünyaya gelmesi” temennisi sık sık dile getirilmiştir. Araştırma sahamızda doğacak çocuğun cinsiyetini belirlemede diğer aşamalarda olduğu gibi tıbbi yöntemler başvuru alan ilk alan olsa da günümüzde hala geleneksel inanç ve uygulamaların devam ettiği gözlemlenmiştir.

Yakapınar'da geçmiş dönemde doğumların evde “gırebeleri” denilen yaşlı kadınlar tarafından yaptırıldığı dile getirilmiş, günümüzde ise yaklaşık kırk yıldır doğumun evlerde yapılmadığı, sağlık açısından daha güvenilir olması sebebiyle hastanelerin tercih edildiği elde edilen bilgiler arasındadır. Ayrıca doğum sırasında, Hz. Fatma'nın çocukları olduğuna inanılan “Medet ve mürüvet'e” yakarışın dışında doğumu kolaylaştırıcı herhangi bir uygulama tespit edilememiştir.

Doğum öncesinden doğum sonrasına kadar anne ve bebeğin sağlığına oldukça önem verilir. Bu nedenle doğum öncesinden başlayarak anne ve bebeğin sağlığının korunması için

birtakım kaçınmaların yanı sıra yapılan uygulamalar mevcuttur. Bu uygulamaların birçoğu anne ve bebeğin lohusalık olarak adlandırılan dönemi rahat geçirebilmesi ve alkarası olarak adlandırılan tasarımın zararlarından korunması için yapılırken bebeğin beden sağlığı ve geleceği hakkında yapılan uygulamalar da vardır. Bebeğe ad verme aşaması da oldukça önemli bir noktadır ve birtakım değişimler söz konusudur. Bebeklere geçmişte Alevi inanç geleneğine uygun isimler, siyasi kişilerin isimleri, dede, babaanne ya da anneannelerin isimleri verilirken son dönemlerde sosyal medyanın, iletişim araçlarının ve özellikle televizyon dizilerinin de etkisiyle bu durum değişmiştir.

Köyde doğum etrafında oluşan inançlar, koruma ve kutsama isteği sebebiyle yapılan uygulamaların büyük bir çoğunluğu günümüzde devam etmektedir. Özellikle tıp alanındaki gelişmeler, sağlık hizmetlerine ulaşımında kolaylık gebelik öncesi ve gebelik sürecinde köyde yapılan uygulamalardan vazgeçilmesine sebep olurken gebelik sonrası anne ve çocuk etrafında oluşan inanç ve uygulamaların bir kısmı güncellenerek bir kısmı da geçmişte uygulandığı şekilde devam etmektedir.

3.2 SÜNNET

Her toplumda bir insanın bebeklik, çocukluk, gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık dönemleri, bu dönemler arasındaki geçişleri belirli törenlerle kutlanmaktadır. Bir insanın dünyaya gelişinden başlayarak ölüm olayının gerçekleşmesi de dahil olmak üzere toplumların bu geçiş dönemlerinde yerine getirdikleri uygulamalar mevcuttur. Bu uygulamaların bir kısmı cinsiyet temelli olup bir kısmı ise kültürel ve inanç temellidir. Kültürel, inanç ve cinsiyet temelli olan bütün bu uygulamaların amacı kişinin bu geçiş dönemlerindeki yeni durumunu kutsamaktır. Bunların yanı sıra cinsiyet temelli olan uygulamaların kişiye yaşadığı toplumda sosyal statü vermesi vurgulanması gereken bir noktadır. Sosyal statü kazanmakla birlikte kişinin toplumsal kabulü de kolaylaşmaktadır.

Geçiş dönemi ritüellerinde cinsiyet temelli olan uygulamaların başında belki de en önemlisi olarak kabul edilen uygulama sünnettir. Sünnet, çocukluk çağında olan bireyin ergenliğe geçişini kutsayan ve bu geçişi kutlayan uygulamadır. *“Türkiye’de çocukla ilgili geleneksel işlemlerden biri de sünnettir. Dinsel ve töresel işlemler içerisinde en katısı ve en yaygın olanı sünnet geleneğidir”* (Örnek, 2016:235). Kırımlı (2009: 151), sünnetin yalnızca biyolojik bir olay olmadığı, aynı zamanda kültürel ve toplumsal bir olay olduğuna vurgu yapmaktadır. Sünnet olan bir çocuk yalnızca biyolojik açıdan değişime uğramaz, yaşadığı ve üyesi olduğu toplumda sünnet aşamasının tamamlanmasıyla birlikte yer almaya başlar ve yine üyesi olduğu topluma katılarak içinde yaşadığı kültürün bir parçası olur. *“Türkiye’de sünnet*

geleneğinin yüzyıllar boyu sıkı ve kesin bir biçimde yerine getirilmesinde birtakım inançlar ve görüşler egemendir. Bunların bir bölümü dinsel, bir bölümü de toplumsal ve cinsel içeriklidir” (Örnek, 2016:239). Sünnet olan çocuğun yeni bir döneme başladığı ve “erkek” olduğu inancı toplumumuzda oldukça yaygındır. Sünnetin amacı da işte tam bu noktada kendini gösterir. Sünnet yapılmasının başlıca amacı hem inançsal hem de toplumsal kabuldür. Çocuk sünnet olmasıyla birlikte Müslüman toplumuna katıldığı ve böylelikle de toplumda kabulünün gerçekleştiğine inanılır.

Sünnet ve sünnet çevresinde gerçekleştirilen uygulamalar araştırma sahamız olan Yakapınar köyünde günümüze kadar sıkı bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Gerek sünnet öncesi gerekse de sünnet sırasında ve sonrasında dahi uygulanan ritüeller devam etmektedir. Bu uygulamaların bir kısmı değişmeden devam ederken bir kısmı da sosyo-ekonomik nedenlerle değişime uğramıştır. Bu bölümde Yakapınar köyünde hayatın geçiş dönemlerinden biri olan sünneti, sünnet öncesi, sünnet sırası ve sünnet sonrası yapılan uygulama ve ritüeller bakımından üç başlıkta inceleyerek bu uygulama ve ritüellerdeki varsa değişimler geçmişteki uygulamalarda kıyaslanarak açıklanacaktır.

3.2.1 SÜNNET ÖNCESİ

3.2.1.1 Sünnet Yaşı ve Sünnet Mevsimi

Yakapınar köyünde sünnet yaşı belirli bir zamanı olmamakla birlikte genellikle 6-9 yaş aralığındadır. Bir çocuğun sünnet yaşına geldiğinin belirtileri kendi başına birtakım basit işleri görebilmesi, sünnetin neden ve niçin yapıldığını anlayabilmesi ve sünnet için biyolojik açıdan hazır olmasıdır. Altı ile dokuz yaş aralığına gelen çocuğun sünnet yaşının gelip gelmediği durumu aileler belirlemektedir. Ancak bazı durumlarda çocuk bebeklik çağında da sünnet olabilmektedir. Bazı aileler çocuklarının acı çektiğini hatırlamaması için henüz bebekken sünnet işlemini yaptırmakta ilerleyen yaşlarında ise sünnet törenini gerçekleştirmektedir. Sünnet yaşı hakkında kaynak kişimizden aldığımız bilgi şu şekildedir:

Altı yaşına gelince çocuk sünnet yapılır, altı yaşına gelmeden yapılmaz. 6 ile 9 yaş arasında yapıyordu ama şimdi önden kesiliyor çocuk. İki yaşında filan kestiriyorlar sonra tılasımını⁵⁰ yapıyorlar (KK3).

⁵⁰ Tılasım (Tılsım). Buradaki anlamı sünnet törenidir. Sünnet töreni yöre halkı tarafından bir tılsım olarak görülmektedir.

Çocuğun biyolojik, psikolojik ve sosyal gelişimi uygun olduğunda aileler sünnet töreni yapmak için hazırlıklara başlar. Bazen çocuğun gelişimi tamamlanmış olsa dahi aileler ekonomik nedenlerden dolayı bir müddet bekleyebilir. Bu süreç içerisinde gerekli birikim yapıldıktan sonra çocuk sünnet olur. Bununla birlikte sünnet töreni yapmak için genellikle yaz ayları tercih edilmektedir. Çocuğun sünnet olduktan sonra eğitiminin aksamaması, kışın zeytin ve diğer toprak ürünlerinden gelen gelir ile birikim yapabilme olanağının olması nedeniyle sünnet törenleri yaz aylarında gerçekleştirilir.

3.2.1.2 Sünnet Töreni İçin Yapılan Hazırlıklar ve Sünnet Alışverişi

Çocuklarını sünnet ettirecek olan aileler öncelikle sünnet töreninin yapılacağı günü aile büyükleriyle bir araya gelerek belirler. Sünnet düğünü için tarih belirlerken dikkat edilen iki husus vardır. Sünnetin iki bayram arasına ve muharrem ayına denk gelmemesi gerekir. Muharrem ayı aynı zamanda bir matem ayı sayıldığı için düğün başta olmak üzere herhangi bir kutlama yapılmamaktadır. Bununla birlikte iki bayram arasında da düğün yapılmaması gerektiği, hayırlı olmayacağı inancı olduğu için belirtilen bu dönemlerde düğün yapılmamaktadır ve düğün yapacak olan aileler buna dikkat eder. Sünnet töreninin günü belirlendikten sonra bu tarih köy halkı ile paylaşılır. Bunun nedeni o tarihte başka bir törenin yapılmasını engellemektir. Çünkü köyde yaygın olan başka bir inanışa göre sünnet düğününün önüne başka bir düğün geçmez. Sünnet tarihinin belirlenip köy halkı ile paylaşılmasından sonra düğün için hazırlıklar başlar. Bu hazırlıklar genellikle bir sene öncesinden başlayarak düğüne son bir ay kala tamamlanmaktadır. Düğün yemekleri için gerekli malzemelerden, dağıtılacak hediyeliklere kadar her şey bu süreçte tamamlanır. Sünnet çocuğu ve ailesi için yapılacak olan alışveriş ise son birkaç ay içinde tamamlanmaktadır. Alışverişte sünnet çocuğuna mağazalarda satılan sünnetlik kıyafet, külot, atlet, çorap, ayakkabı alınmaktadır. Sünnet çocuğunun ailesi de o gün için kendine abiye elbiseler alır ya da diktirir. Bütün bunların yanı sıra günümüzde kullanılsa da sünnet çocuğuna dikilmesi için beyaz kumaş alınır. Yaptığımız görüşmelerde sünnet kıyafetinin zamanla değiştiği daha önceki dönemlerde çocuğa beyaz kumaştan iç don ve gömlek dikilerek sünnette çocuğun bu dikilenleri giydiği belirtilmiştir (KK1,2,3, 5, 9, 13, 15).

“Ayakları bağcıklı beyaz iç donu sünnet çocuğunda olurdu ve sünnetlik olarak kullanılırdı. Ama şimdi hazır alıp geliyorlar. Göstermelik pırtı biçiyoruz. Yağlık diktirmek isterlerse yağlık dikiyoruz istemezlerse geri veriyoruz. Aslında geri

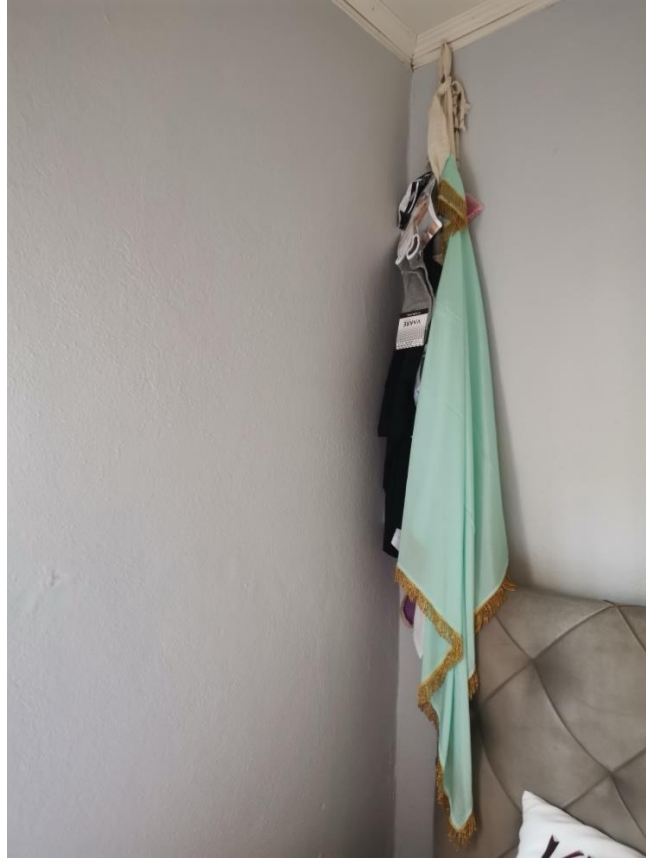
verilmemesi gerekiyor çünkü selevetleniyor o çocuğa. Sünnet çocuğuna dikilmesi gerekiyor.” (K.K.3)

Sünnet için yapılan alışveriş/ sünnet çocuğunun giyimleri

3.2.1.3 Bayraktar Seçimi

Bayraktar, düğün boyunca meydan bayrağı olarak adlandırılan bayrağı taşıyan, düğüne gelen gençlere hizmet eden kişiye verilen addır. Bayraktar genellikle sünnet çocuğunun babasının akrabalarından seçilir. Yakapınar köyünde bayraktar olacak kişi 7-18 yaş aralığında bekar erkeklerden seçilmektedir. Bu yaş aralığı içerisinde bayraktar olacak kişi için üç, yedi, dokuz gibi tek sayılar önemlidir. Yani bayraktar olan kişi iki kere bayraktarlık yaptıysa üçlemesi, dört kere yaptıysa beşlemesi gerekmektedir. Bayraktarlık sayısı çift sayılarda bırakılmaz. Eğer bayraktar olacak kişi belirli tek sayıya ulaştıysa ve bayraktar olmak istemiyorsa başka bir bayraktar seçilmektedir. Meydan bayrağını taşıyacak olan bayraktar için bayrağa asılmak üzere hediyelikler hazırlanır. Bu hediyelikler atlet, çorap, kıyafet, ve yağlık olabilir.

Bayraktarın taşıyacağı meydan bayrağına asılmak üzere hazırlanan hediyelikler

3.2.1.4 Pırtı Biçme

Bu uygulama düğün gününe bir hafta kala sünnet çocuğunun evinde kadınlar arasında yapılmaktadır. Sünnet çocuğunun annesi değresini⁵¹ giyerek pırtı biçme töreni için davete çıkar. Bu süreçte evde ikramlıklar hazırlanır ve davetli kadınlar eve gelir. Herkes geldikten sonra sünnet çocuğunun annesi dolu ile birlikte varsa dedenin eşi ya da kocası sağ olan müsahipli bir bacının önüne oturur. Salavatlayacak olan bacı önce doluya

“Allah Allah Allah Aliyyül Veliullah Mürşidi Kamürullah. La feta illa Ali la seyfe illa Zülfikar. Yezidin ensesinden inmesin tığ ile teber, müminin gönlünden eksilmesinin on iki imam’ül neylülnihar. Çağırmaq bizden himmet pirden ola On İki İmamlar yardımcımız ola gerçeğin demine Hü” (KK 9).

diyerek başlar. Ardından doluyu sırasıyla sünnet çocuğunun annesinden başlayarak varsa anneanne ve babaanneye paylaşır. Kalan doluyu ise sünnet çocuğunun annesi misafirleri ile paylaşır.

⁵¹ Köyde giyilen Aleviler arasında yaygın kullanımı “üç etek” olarak da bilinen kıyafete değre/ deyre denmektedir.

Bacı ve sünnet annesinin dolu paylaşması

Niyazlaşma

Sünnet annesi misafirleri ile dolu paylaşırken

Dolu üçlemesinin ardından ortaya beyaz bir çarşaf serilerek sünnet çocuğu bu çarşafın üstüne getirilir. Yüzü doğuya gelecek şekilde ayakta bekler. “Sünnet çocuğu selevetlenirken, yönünü güneşin doğduğu yere yani doğuya çeviririz. Güneş bizim için kusaldır ” (KK9).

Salavatlayacak olan kadın üç kere “Hü cemaat pırtı biçiyoruz” (KK9) diyerek misafirlere seslenir. Ardından sünnet çocuğu için alınan kumaş salavatlanmaya başlanır. Salavatlan kişi kumaşı sünnet çocuğunun sol omzuna tutarak üç kere “Peygambere selevet, selleğne Muhammed, Muhammed ’ten kaldı bu adet, düğünü kutlu mutlu olsun diyenin akıbeti hayır olsun”(KK9) der ve orada bulunanlar da “hayırlı olsun” diyerek katılır. Kumaşa ilk makas vurulmadan önce salavatlayan kişi “makas kesmiyor” diyerek orada bulunanlara seslenir ve herkes beyaz kumaşın içine gönlünden kopan miktarda para atar. Toplanan para salavatlayan kişi ve kumaşı dikecek olan terzi arasında paylaşılır. Salavatlanmanın tamamlanmasının ardından misafirlere lokum, çerez ve çay ikram edilir. Pırtı biçilip ikramlıklar dağıtıldıktan sonra kadınlar aviyetleri dağıtmak üzere evden çıkar. Böylelikle düğüne davet süreci tamamlanmış olur.

Sünnet çocuğunun selevetleneceği çarşafın serilmesi

Çocuğa biçilecek olan kumaşın açılması

Sünnet çocuğunun selevetlenmesi

Çarşafa atılan paralar

Kumaşın kesilmesi

Pırtı biçimde dağıtılan ikramlıklar

3.2.1.5 Aviyet Dağıtma

Sünnet davetiyesi köyde tercih edilen bir davet biçimi değildir. Davetiyeler genellikle köy dışında oturan aileler ya da sosyal çevresi geniş olan aileler tarafından kullanılır. Köy içinde yaşayan aileler davetiye yerine “*aviyet*” denilen hediyelikleri dağıtmaktadırlar. Aviyetler sünnet düğünleri için olmazsa olmaz hediyeliklerdir ve sünnet yapan her aile bu hediyelikleri dağıtır. Bu hediyeler kadınlar için şalvarlık kumaş, erkek için de gömlek, havlu veya mendil

olabilmektedir. Maddi durumu yerinde olan aileler bu hediyelikleri tüm köy halkına dağıtırken, maddi durumu buna elverişli olmayan aileler ise yakın akrabalarına ve eşe dosta dağıtır.

Sünnet daveti için hazırlanan aviyetlikler

Aviyetler

Düğünden bir gün önce davete çıkan aile

3.2.2 SÜNNET SIRASI

3.2.2.1 Bayrak Kaldırma

Düğünün ilk günü sabahtan hazırlıklar başlamakta ve öğle saatlerinde düğün olacak evde “bayrak kaldırma” töreni gerçekleştirilmektedir. Düğün günü bilindiği için pırtı biçiminde olduğu gibi anne davete çıkmaz. Eş dost, akraba düğün evine gelerek hazırlıklara yardımcı olur.

Bayrak kaldırma için öncelikle Cebrail kurbanı kesilir. Gelen akrabalar tarafından hazırlanarak pişirilir. Bununla birlikte salata, çorba, nohut yemeği de hazırlanır. Bu yemekler bayrak kaldırıldıktan sonra bayrak kaldıran cemaate dağıtılır.

Yemekler hazır olduktan sonra varsa dede, yoksa da müsahipli bir erkek aranarak bayrak kaldırması için eve davet edilir. Bayrak kaldıracak kişi geldikten sonra tören başlar.

Bayrak kaldıracak kişi orada bulunanlara “Hü cemaat bayrak kaldırıyoruz” diyerek seslenir ve herkes yerini alır. Daha sonra On İki İmamlar ve bayrak için şehit olmuş canlar aşkına hep birlikte yere niyaz ederler. Bu niyaz sırasında bayrak kaldıran kişi:

Bismişah ya Ali! Allah Allah Allah. La ilahe İllallah Muhammeden Resullah. Aliyyül Veliullah mürşidi kamurullah. La Feta İlla Ali La Seyfe İlla Zülfikar. Vakitleriniz hayır olsun, evleriniz ocaklarınız şen, kısmetleriniz gür olsun. Allahım cümlemizi münkirin münafiğın şerrinden muhafaza eylesin, hanede yatanlarımızı

mahmur her iki cihanda yüzleri ak gönüllerimizi pak eylesin. Allahım gökten hayırlı uğurlu yağmur, yerden de hayırlı uğurlu bereketler ihsan eylesin. Ailece birlik cümlemizi kulluğuna dahil eylesin. Tutmuş olduğumuz oruçlarımızı, yapmış olduğumuz ibadetlerimizi, kesmiş olduğumuz kurbanları Hak katında kabul eylesin. Bizleri Ehlibeyt'in şefaatine nail eylesin. Ölülerimizin Cennet-i Alâ'ya varmasını, Kevser havuzunu görmesini, Ebu şerbetinden içmesini Ali- Muhammed'in sancağının altında toplanmasını nasip eylesin. Allahım uzaktan yakından gelenleri, kazalardan saklasın çağırdıkları yerde Hızır Nebi beklesin. Gelin gardaşlarım Hakk'ın dini mahşerde Hakk ile olur büryan, aşk deryasında bizi seyreden Allah, bizi mümin kullarından eylesin. Birlerin, Üçlerin, Beşlerin, Yedilerin, On İki İmamların On Dört Masum Pakların, On Yedi Kemberbestlerin gatarından, didarından, sözünden, sohbetinden ayırmasın. Dil bizden ise nefes Hünkâr Hacı Bektaş Veli'den olsun. Kurbanları gönderen Celil, getiren Cebrail, Ol İsmail için kanını kurban etti tenini tercüman, Halil İbrahim Peygamber kazalarına kalkan, dertlerine derman oldu. La ilahe İllallah Muhammeden Resullah. Ali'ül Veliullah mürşidi kamurullah. La Feta İlla Ali La Seyfe İlla Zülfikar. Yezidin boynundan gitmesin tığ ile Teber, müminin gönlünden eksilmesin On İki İmam'ül neynülnihar. Çağırarak bizden himmet pirden ola, On İki İmamlar yardımcımız ola gerçeğin demine Hü Mümine ya Ali! (KK 7)

der ve yere niyaz edilerek bayrak kaldırma ritüeline geçilir.

Bayrağın altına serilmesi için beyaz ve kullanılmamış bir çarşaf müsahipli bir bacı tarafından getirilir. Cemaatin huzurunda dar olur "Hü Cemaat hayır himmet eyleyin" der ve cemaat bir ağızdan hayırlı olsun der. Çarşaf yere serilir. Daha sonra önceden hazırlanmış olan bayrak müsahipli derviş tarafından dışarıda teslim alınır. İçeriye girmeden evin eşiğine ve kapının her iki tarafına niyaz eder. Dara durarak içerideki canlara "Hü cemaat bayrak geliyor" der ve sağ ayağını bir adım ileriye atarak sağ ayak baş parmağı sol ayak baş parmağı üzerine gelir vaziyette dara durur. İçeride bulunan canlar bir ağızdan "Allah eyvallah bayrak gelsin" der. Bu iki kez tekrarlanır. Bayrağı getiren derviş bu kez içerideki canlara "Hü cemaat bayrak geldi" diyerek dara durur ve bayrağı beyaz örtünün üstüne "Ya Allah ya Muhammed ya Ali" diyerek bırakır (KK 7)

Bayrağı salavatlayacak olan kişi de bayrağın ucundan tutarak üç kere "Peygambere selevet, Muhammed'e selevet Alâ Ali Muhammed Peygamberlerden kaldı bu sünnet, düğünü kutlu olsun diyenin akıbeti hayır olsun"(KK7) der oradakiler "hayırlı olsun" diyerek katılırlar.

Böylelikle düğün evine asılmak üzere hazırlanan bayrak salavatlandıktan sonra evin balkonuna ya da yüksekçe bir yere asılır. Diğer bayrak ise “meydan bayrağı” olarak bilinir. Meydan bayrağı biraz daha büyüktür bu bayrak herhangi bir yere asılmaz, düğünün bayraklarına teslim edilir. Bayraklar bayrağı alır, uygun bir yere götürür (KK7).

Meydan bayrağı da aynı şekilde üç kere salavatlanır. Ardından tüm cemaat meydanda serili olan beyaz örtüden tutar, salavatlayan kişi son olarak:

Ey yücelerin yücesi, kâinatın efendisi on sekiz bin alemi yaratan yüce Allah'ım, şüphesiz ki sen olmasaydın bu alemleri yaratmazdım dediğin ahir zaman peygamberi Muhammed Mustafa'nın zürriyetinden intikal eden ve Kербela'da şehit düşen İmam Hüseyin'in yüzü suyu hürmetine öncelikle bu bayrağımızın semalarımızda dalgalanmasını nasip eyle. Bu bayrağımızın gölgesinde nice nice düğünler, nice nice bayramlar, nice nice erkânlar, nice adetlerimizi yapmayı nasip eyle Allah'ım. Her iki kâinatın efendisi yüce Allah'ım bizlere Oğuz Kağan'dan gelen bu adetlerimizi uzun süre yaşatmak, yaşattırmak ve gelecek kuşaklara intikal ettirmek maksadıyla bu adetlerimizi huzur ve güven içerisinde yapmayı, yaşatmayı nasip eyle. Allah Allah Allah muratları kabul ola murazları hasıl ola. Tuttukları ileri gide, Şah-ı Merdan Ali yardımcıları ola, bayrağımız Celal Abbas bayrağı ola, La ilahe İllallah Muhammeden Resulallah. Ali'ül Veliyullah mürşidi kamilullah. La Feta İlla Ali La Seyfe İlla Zülfikar. Yezidin boynundan gitmesin tığ ile teber, müminin gönlünden eksilmesin On İki İmam neylülnihar. Çağırnak bizden himmet pirden ola, On İki İmamlar yardımcımız ola gerçeğin demine Hü Mümine ya Ali! (KK 7)

diyerek bayrak kaldırma işlemini sonlandırır. Ardından sünnet çocuğunun kıyafetleri bayrağı kaldıran müsahipli kişi tarafından salavatlanarak giydirilir. Salavat yalnızca sünnet çocuğunun gömleğine, pelerinine ve şapkasına okunmaktadır (KK7, 9). Bu işlemin de tamamlanmasının ardından sofralar kurulur, yapılan yemekler bayrak kaldırmaya gelen cemaate ikram edilir. Böylece düğün başlamıştır.

Bayrağın hazırlanması

Bayrağın meydana getirilmesi

Bayrağın salavatlanması

Bayrağın salavatlanması

Bayrak kaldırmanın sonunda dua edilirken

Düğün bayrağının eve asılması

Gömleğin salavatlanması

Pelerinin salavatlanması

Şapkanın salavatlanması

Bayrak kaldırma için yapılan yemekler

Pilav, çorba, nohut yemeği ve dondurma⁵²

Bayrak kaldırma sonrası hazırlanan yemekleri yiyen topluluk

⁵² Dondurma nişasta, un, şeker ve su ile yapılan bir çeşit tatlıdır. Meleklerin, kimsesizlerin ve sabilerin ahiret azığı olarak nitelendirilmesinden dolayı köyde düğün, hayır ya da adak yemeklerinde muhakkak yapılmaktadır.

3.2.2.2 Kına

Sünnet düğünü köyde genellikle iki gün yapılır. İlk gün, gündüz bayrak kaldırıldıktan sonra düğün başlamış olur. Bayrak kaldırıldıktan sonra sünnet çocuğunun babası ve çocuk tıraş olmaya berbere gider, anne ve diğer yakın akrabalar da kuaföre giderek akşam kına merasimi için hazırlanır. Akşam üstü herkes hazır olduğu vakit sünnet çocuğu ata bindirilir. Daha sonra bayraktar önde olmak üzere düğün alayı kına gecesinin yapılacağı kültür merkezine doğru yola çıkar. Köyün kültür merkezinde sünnet kinası için orkestra eşliğinde eğlence düzenlenir. Bir süre sonra kına yakma işlemine geçilir. Önce sünnet çocuğu ortaya çıkarılır ardından bayraktar meydan bayrağı ile alana çıkar ardından kına merasimine katılacak olan davetliler çıkmaktadır. Sünnet çocuğunun sırtına kırmızı bir kumaş atılarak kına yakacak olan kişinin gelmesi beklenir. Kına yakacak olan kişi müsahipli bir kadın olmalıdır. Kadın, çocuğun yanına geldiğinde kınadan bir miktar alarak üç kere “Peygambere selevet, selleğne, Muhammed ‘ten kaldı bu adet, düğünü kutlu olsun diyenin akıbeti hayır olsun (KK9)” diyerek salavatladıktan sonra çocuğun sağ işaret ve baş parmağına kınayı yakar. Bu işlem tamamlandıktan sonra eğlenceye devam edilir.

Meydan bayrağının kına yakılacak alana gelmesi

Sünnet kınasının yakılması

3.2.2.3 Düğün yemeği/ Gündüz Düğünü

Kına gecesinin ertesi günü yapılan eğlenceye gündüz düğünü denmektedir. Gündüz düğünleri daha önce düğün sahibinin evinde yapılmaktaydı ancak günümüzde bu işlem alanın daha geniş olmasından dolayı köyün kültür merkezinin bahçesinde yapılmaktadır. Gündüz düğünü için bir gece öncesinden hazırlıklar başlar, davetliler için yemekler hazırlanır. Düğün sahibinin akrabaları, yakın arkadaşlar yemek yapılacak olan alana gelerek yemekler için ön hazırlıklara yardım eder. Düğün yemeklerini yapmak için köyde bulunan aşçılardan biri tutulur ya da yakın çevreden bunu yapabilecek olan kişiler düğün yemekleri ile ilgilenir. Düğün yemeği için yapılan başlıca yemekler; keşkek, nohut yemeği, çorba, salata, pilav, et kavurması, cacıktır. Eğer düğün sahibinin hali vakti yerindeyse düğünde içki verir bunun için de yemeklerin yanı sıra mezeler yapılmaktadır.

Tüm yemekler hazır olduğunda köy meydanında davul ve zurna çalmaya başlar bu düğünün başladığının habercisidir. Davul ve zurna eşliğinde sünnet çocuğunun babası köy meydanından yemek verilecek alana gelir. Aile büyükleri, sünnet çocuğu, anne ve babası kapının girişinde misafirleri beklemeye başlar. Davul zurna sesini duyan köylü sünnet yapılacak olan alana gelir, kapıda hediyelerini aileye verir ve “Allah damatlığını da göstereyim” gibi temennilerde bulunur. Gelen davetlilerin düğün sahiplerine verdikleri hediyeler “dürü” olarak adlandırılmaktadır. Dürü bir yardımlaşma biçimidir. Daha önceki yıllarda yoksulluğun olmasından dolayı düğünlerde dürü götürülür, düğün sahibinin bir eksiği tamamlanmak istenirdi. Dürü olarak tencere, sini, battaniye vb gibi ev ürünleri düğün sahiplerine hediye olarak verilir, evinin eksiği tamamlanmak istenirdi. Ancak dürü götürmek bir adet olarak

bilinmekle birlikte zamanla bu adet ortadan kalmıştır. Günümüzde zarfın içine bir miktar para koyularak düğün sahiplerine verildiği gözlemlenmiştir.

3.2.2.4 Sünnet Çocuğunun Bağlanması

Sünnet çocuğunun bağlanması düğüne eğlence katmak için yapılan bir uygulamadır. Düğün yemeği verilirken sünnet çocuğu, daha önceden belirlenen kendi yaştlarından sünnet olmuş bir erkek çocuk tarafından bağlanır. Sünnet çocuğunu bağlayacak olan çocuğun annesi daha önceden çikolataları ya da şekerleri şerit halinde birbirine ekler, balonla bu şekerleri süsler ve düğün günü çocuğu bağlar. Bir müddet çocuk bu şekilde kaldıktan sonra hediyeler karşılığında şekerleri sökülür bu uygulamaya “kurtarma” denir. Sünnet çocuğunu kurtarmak için öncelikle bir horoz verilmektedir. Bunun yanı sıra bağalayan çocuğun istediği herhangi bir şey de verilerek kurtarma işlemi gerçekleştirilir.

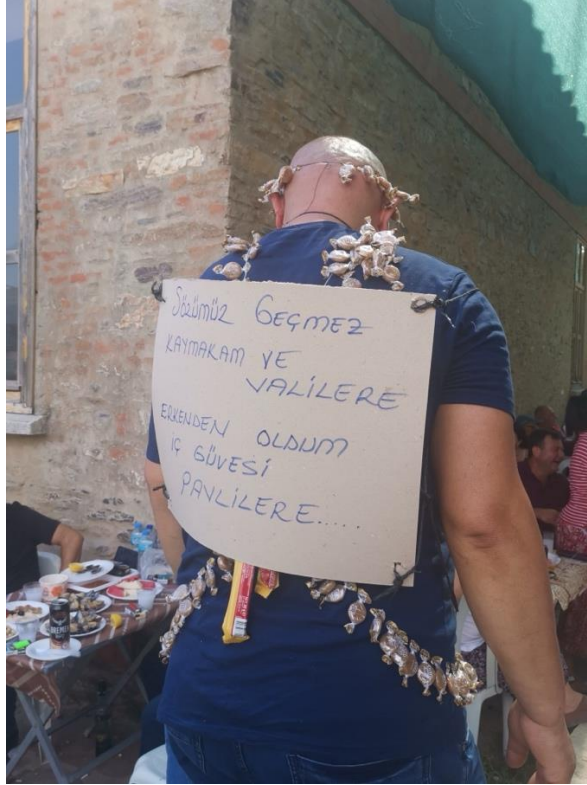
Sünnet çocuğunun bağlanmasının yanı sıra aynı uygulama babasına, amcasına, eniştesine varsa dedesine yapılmaktadır. Aynı şekilde bağlanan bu kişilerin bir de maniler yazılır. Yine bu kişiler bir müddet sonra horoz başta olmak üzere diğer hediyelerle kurtarılır.

Sünnet çocuğunun bağlanması

Dedenin bağlanması

Eniştenin bağlanması

3.2.2.5 Sünnet işlemi

Sünnet işlemi düğün yemeğinin verildiği gün yapılan işlemlerden biridir. Tıpkı düğün yemeğinin verildiği alan gibi sünnet işleminin yapıldığı mekan da zamanla değişmiştir. Yakapınar köyünde sünnet işleminin daha önceki yıllarda evlerde gerçekleştirildiği kaynak kişiler tarafından aktarılmıştır. Köyde daha önceki yıllarda sünnet işlemi şu şekilde yapılmaktadır:

Gündüz düğününün bitmesinin ardından akşam üzeri saatlerinde çocuk ata bindirilir gezdirilir. Bu gezdirme işlemi tamamlandıktan sonra düğün alayı ile birlikte eve gelinir, sünnet çocuğu banyo yaptırılır, kendisi için hazırlanan yatağa yatırılır. düğünden birkaç ay öncesinde civar köylerde bulunan sünnetçi ya da sağlık ocaklarında görevli ile görüşülerek sünnet tarihi bildirilir ve sünnet işleminin yapılacağı gün belirtilen saatte sünnetçi gelir. Her şeyin tamam olmasıyla birlikte sünnet işlemi başlar. Sünnet çocuğunun yanında dedeleri, babası, amcaları bulunur. Sünnet işlemi evin içinde devam ederken bahçede kadınlar bekler, sünnet işleminin ağrısız sızısız geçmesi için ellerinde oklava yuvarlarlar. Sünnet işleminin tamamlanmasının ardından dışarıya haber verilir. Sünnet işleminin tamamlanma haberini alan akrabalar tüfek atarak işlemin tamamlandığını duyurur. Tüfek sesleriyle, sünnet törenine katılmayan köylüler, çocuğun sünnet olduğunu anlar “gelmiş geçmiş olsun, Allah damatlığını da göstersiz” gibi temennilerde bulunur.

Günümüzde bütün bu uygulamalar yerini hastane ortamlarına bırakmıştır Genç kuşağın şehirlere yerleşmesi, sünnet işlemi hakkında bilinçlenmesi, evde yapılan sünnet işleminin hijyenik olmamasından dolayı bu işlem bir yıl öncesinden ya da birkaç ay öncesinden hastane ortamlarında yapılmaktadır.

3.2.3 SÜNNET SONRASI

3.2.3.1 Ayazlama

Ayazlama sünnet düğününün hemen ertesi günü, düğünde hizmet eden ve yardımcı olan kadınların eğlenmesi için yapılır. Ayazlamanın yapılmasının asıl amacı, bir gün önce gündüz düğününde yardımcı olan ve hizmet etmesinden dolayı eğlenemeyen kadınları eğlendirmektir. Ayazlama için herhangi özel bir uygulamanın mevcut olmadığı tespit edilmiştir. Ayazlama yapılacağı gün hazırlıklar öğlen başlar. İçkili bir eğlence olacağı için yemekler, mezeler, meyve ve çerez tabakları hazırlanır. Yan yana dizilmiş masalara hazırlanan bu ikramlıklar yerleştirilir. Bu süreçte orkestra gelir ve eğlence için hazırlıkları yapmaya başlar. Akşam saatleri

yaklaştığında sünnet annesi, varsa hala ve teyzeler değrelerini giyer. Yine sünnet annesi eline meyve tabağı alarak gelen misafirlerini karşılamaya başlar. Bu eğlenceye katılım gündüz düğünü gibi yoğun olmaz. Sünnet annesinin yakın arkadaşları, komşuları ve hısım-akrabaları katılır. Gündüz düğününde bağlanmayan kadınlar daha önceden belirledikleri bir kadın tarafından şekerlerle bağlanır. Ayazlamaya gelen davetliler, bağlanan kişileri kurtarmak için yanlarında meşrubat, meze, meyve gibi hediyeler getirir.

3.2.3.2 Bayrak İndirme

Bayrak indirme töreni hem bayraktar olan kişinin evinde hem de sünnet evinde gerçekleştirilir. Bayraktarın evinde meydan bayrağı, sünnet evinde ise sünnet bayrağı indirilir.

Bayrak indirme töreni kadınlar arasında yapılır. Bayrağın kaldırıldığı gün (kına gecesi günü) birinci gün sayılarak üçüncü günün hemen ertesi günü bayrak indirme töreni gerçekleştirilir. Bayrak düğün evinde muhakkak üç gün asılı kalması gerekmektedir, üçüncü günden önce bayrak indirilmez (KK 1,3,5,7,9,13,15).

Bayrağın indireceği gün önce düğün evindeki bayrak indirilir. Müsahipli olan b,r kadın bayrağı asılı olduğu yerden alarak içeri üç adımda getirir. Getirirken üç kere “Hü cemaat bayrak iniyor” (KK9) diyerek bayrağı beyaz çarşafın üstüne güzelce serer. Orada bulunan kadınlar bayraktan niyaz alır, bayrak katlanarak yüksekçe bir yere kaldırılır. Bu işlemin tamamlanmasının ardından bayraktarın evine geçilir. Orada da aynı süreç tekrarlanarak bayrak indirilir. Bayraktarın annesi gelen misafirlere ikram etmek için tavuklu pilav, lokma gibi ikramlıklar hazırlar. Bayrak indirme gerçekleştikten sonra gelen misafirlere ikram edilir. Sünnet, bayrak indirme töreni de gerçekleştirildikten sonra bitmiştir.

Bütün bu süreci istedikleri gibi güzel geçiren aileler de birkaç gün sonra Cebrail (horoz) keserek “şükür kurbanı” yapmaktadır. Şükür kurbanı; düğünün kavgasız, acısız, sağlıklı ve mutlu bir şekilde bittiği için yapılmaktadır.

3.2.3.3 Yakapınar Köyü Sünnet ile İlgili Genel Değerlendirme

Sünnet, erkek çocuk etrafında belirli inanç ve uygulamalarla gerçekleştirilen bu işlemler birlikte çocuğun tam anlamıyla “erkek” olduğu için sosyal statü kazandığı ve toplumsal kabulünün gerçekleştiği geçiş dönemidir. Bu çalışmada Yakapınar köyünde sünnet etrafında gerçekleştirilen bu uygulamalar sünnet öncesi, sünnet sırası ve sünnet sonrası olmak üzere üç

başlıkta incelenmiştir. Bu incelemeler sırasında değişime uğrayan, inançsal boyutunu kaybeden uygulamaların olduğu tespit edilmiştir.

Kaynak kişilerle yapılan görüşmelerde kıyafet değişimi üzerine vurgu yapılması dikkatimizi çekmiştir. Sünnet çocuğunun kıyafeti daha önceki yıllarda pırtı biçilme günü selevetlenen beyaz kumaştan dikilen iç don ve gömlek olduğu ancak daha sonra bunun yerini sünnet çocuğunun pelerin, asa, gömlek, pantolon şapkadan oluşan günümüz sünnet kıyafeti aldığı belirtilmiştir. Kıyafetin yanı sıra değişimin tespit edildiği bir diğer nokta mekanın değişimidir. Daha önceki dönemlerde sünnet gününün yapıldığı mekanlar ev iken günümüzde kültür merkezinin bahçesinde veya düğün salonlarında yapılmaktadır. Ayrıca üç gün yapılan sünnet düğünlerinin bir güne indirilerek yapıldığı da gözlemlenmiştir. Bunun nedeni düğünde yapılan adetlerin çok olması, ekonomik nedenler ya da “tercih” olarak kaynak kişiler tarafından aktarılmıştır. Değişimin görüldüğü dikkate değer bir husus da inançsal boyuttur. Tahtacılar geçiş dönemleri olan sünnet ve evlenme dönemlerinde bayrak dikerek/ kaldırarak bu geçişi başlatmakta ve yine bayrak ile sonlandırmaktadır. Tahtacı geleneğine göre bayrak dikme/kaldırma töreni bir dede ya da müsahipli erkekler tarafından yapılmalıdır. Bununla birlikte düğün bayrağı dikilecek olan ailenin Tahtacı olması ve yola girmiş olması önemle vurgulanır. Ancak bayrak kaldırma töreni köyde her ne kadar müsahipli bireyler tarafından gerçekleştirilse de yola girmemiş ve Tahtacı olmayan ailelerin sünnet düğünlerinde de bayrağın kaldırıldığı tespit edilmiştir. Aynı durum pırtı biçme ve kına yakma ritüeli için de geçerlidir. Pırtıyı biçerken ve kına yakılırken selevet okuyacak kişinin bir anabacı (dedenin eşi) ya da müsahipli bir kadın olması gerekir lakin zaman zaman düşkün olan ve yola girmeyen kişilerin selevet okuma ve kına yakma işlemlerini yaptığı tespit edilmiştir. Daha önce gerçekleştirilen günümüzde ise yapılmayan bir diğer uygulama baş yülümedir. Köyde, geçmiş yıllarda sünnet olan çocuğun büyüdüğü ve erkek olduğunun kabul edilmesi ve böylelikle Alevilik merkezli ritüellerde önemli bir yeri olan ikrar aldırma ritüeline katılabilecek ve ikrar aldırarak çağa geldiğini belirtmek için gerçekleştirilen baş yülüme günümüzde yapılamamaktadır.

Yukarıda belirtilen hususlar göz önüne alındığında sünnet etrafında gerçekleştirilen uygulamaların Yakapınar köyünde günümüzde yalnızca bir tören, adet, veya gelenek olması bakımından gerçekleştirildiği, sünnet etrafında gerçekleştirilen ritüellerin inançsal bağlamından uzaklaştığını söylemek mümkündür.

3.3 ASKERLİK

“Askerlik, delikanlının askere gideceğinin belli olmasından, askere uğurlanmasından, şiiirlere konu olmasından, ardından ağıt yakılmasından, gön derdiği mektuplara, karşılanmasına kadar geleneği olan bir geçiş dönemidir” (Artun, 2011: 260). Çalışmamıza konu olan Yakapınar köyünde askerlik her zaman kutsal görev olarak kabul edilmiştir. Bu görev aynı zamanda bir gelişme ve olgunlaşma dönemi olarak da kabul edilmektedir. Bu görevin tamamlanmasında geçmişte birtakım toplumsal yaptırımlar olduğu bilinmekle birlikte günümüzde de askerlik görevini yerine getirmeyen genç toplumsal hayat başta olmak üzere iş hayatı ve özel hayatında birtakım ön yargı ve yaptırımlara maruz kalabilmektedir. Bu nedenle her gencin askerlik görevini yapması beklenir.

Bu bölümde bir geçiş dönemi olan askerlik; askerlik öncesi, askerlik sırası ve askerlik sonrası olarak üç başlıkta incelenerek, Yakapınar köyünde askerlik çevresinde uygulanan pratikler, inançlar açıklanmaya çalışılacaktır.

3.3.1 ASKERLİK ÖNCESİ

3.3.1.1 Yapılan Hazırlıkları

Askerlik için hazırlıklar, gencin askerliğini yapacağı yer ve zaman belli olduktan sonra başlamaktadır. Köyde askere gidecek olan gence oldukça önem verilir ve saygı duyulur bu nedenle askere gidecek olan gencin yakın akrabaları, arkadaşları genci yemeğe davet ederler, onun için ziyafet düzenlerler. Bu süreçte askerin annesi de hazırlıklara başlamaktadır.

Gencin askere gideceği yer belli olduktan sonra annesi de hazırlıklara başlamaktadır. Yapılan ilk iş gence asker çantası hazırlamaktır. Bu çantanın içine gideceği yerin iklim koşullarına göre kıyafetler, iç çamaşırı, çorap, havlu, kişisel bakım ürünleri, iğne ve iplik koyulur. Eğer gencin askere gideceği gün için vakit varsa askere gitmeden bir iki hafta önce evde kurban kesilir. Hısım akraba, eş dost, komşu kısacası tüm köy halkı davet edilir ve yedirilir. Askere gidecek olan kişiye büyük bir saygı duyulduğu için herkes gitmeye çalışır. Kurbanı gidecek olan kişiler, valizine koymasını için askere iç çamaşırı, havlu, çorap gibi hediyeler götürür. Bu hediyelerin götürülmesindeki amaç bir nevi askere ve ailesine yardım etmektir.

3.3.1.1.1 Asker Eğlencesi

Askere gidecek olan gencin ailesinin evde yemek vermesinin ardından bir diğerk yapılan etkinlik eğlence düzenlemektir. Genç, askere gideceği günden birkaç gün öncesini belirler ve o gün için arkadaşlarını davet eder. Asker evinde ya da köyün bu tarz eğlencelerinin yapıldığı kültür merkezinde müzikli eğlence düzenlenir. Gençler o akşam yer, içer, eğlenir. Bu eğlencenin düzenlenmesinin amacı askere gidecek olan gencin arkadaşlarıyla vakit geçirerek stresini atmasına yardımcı olmaktır.

3.3.1.1.2 Asker Tıraşı

Askere gidecek olan genç, gideceği gün ya da birkaç gün önce köyde bulunan berberde asker tıraşı olur. Tıraşa başlamadan önce gencin yakın arkadaşları sırayla saçlarını kesmeye başlar. Tüm arkadaşları bu işlemi tamamladıktan sonra berber asker tıraşını bitirmektedir.

3.3.1.1.3 Asker Kınası

Kına, köyde yapılan birçok törende önemli bir yer tutar. Kına “kurban edilen/ kurban olan şeye” yakılmaktadır. Dört önemli olayda kına yakılmaktadır: evlenecek olan kıza, evlendiği aileye kurban gittiği için kına yakılır, ikincisi kurban edilen hayvana tanrıya kurban gittiği için kına yakılır, üçüncüsü askere giden gence vatanına kurban gittiği için kına yakılır dördüncüsü ise ölen kişiye toprağa kurban gittiği için kına yakılır (KK13).

Askere gidecek olan gence kına yakılması onu vatana kurban edildiğini göstermek amacıyla yapılmaktadır. Köyde bir genç kına yakılmadan askere uğurlanmamaktadır. Asker yola çıkmadan bir gün önce gündüz, evinde börek yapılmaktadır. Kadınlar asker evine gelerek orada börek yapan diğerk kadınlara sırasıyla yardım eder. Yapılan börekler gelen misafirlere ikram edilmekte ve bir kısmı da ertesi gün yolluk olarak askerın yanına koyulmaktadır. Daha önceki yıllarda ulaşımın zor olması ve bu nedenle askerlerin günler öncesinden yola çıkması nedeniyle böreğin yanı sıra yol boyunca dayanabilecek yemekler yapılmakta, bu yemekleri asker ve onunu teslim etmeye giden arkadaşları yolda yemekteydi. Ancak günümüzde ulaşım araçlarının gelişmesi ve yolculukların eskisi kadar uzun sürmemesinden dolayı askerın yanına yemek verilmemekte, askeri uğurlamaya gelen köylüye ikram etmek için börek yapılmaktadır (KK9,13). Böreklerin yapılması ve ikram edilmesinin ardından askerın annesi gençler için evde akşam yemeği hazırlamakta ve askerın arkadaşlarına bu yemekleri ikram etmektedir.

Asker böreğinin yapıldığı gün akşam asker evinde bulunan kadınlar, asker olan genç ve arkadaşları için yemekler hazırlar. Bu süreçte askere giden genci görmek ve annesine destek olmak misafirlere de gelmektedir. Yemekler yenildikten sonra sıra asker kınasını yakmaya gelir. Asker kınasını yakmak için köydeki musahipli kadın çağırılır. Musahipli kadın, kınadan bir

miktar olarak üç kere “Peygambere selevet, selleğne Muhammed, Muhammed ’ten kaldı bu adet, kutlu mutlu olsun diyenin akabeti hayır olsun” der ve askerin silah tutacağı elinin baş ve işaret parmağına kınayı yakar. Bu işlemin tamamlanmasının ardından gençler eğlenmeye devam eder. Bu eğlence ertesi gün genç yola çıkacağı için uzun sürmez.

Asker böreği yapan kadınlar

Arkadaşları ile yemek yiyen asker

Asker kınasının yakılması

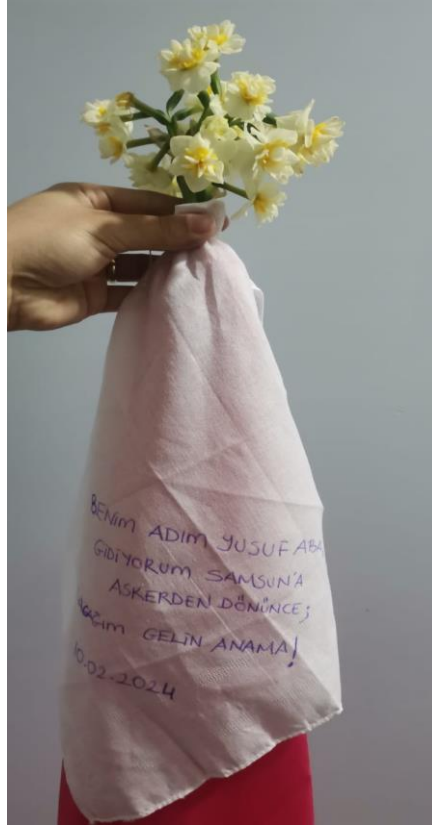
3.3.1.1.4 Asker Mendili

Asker mendili köyde askere gidecek olan gence mutlaka yapılır. Bu mendil askerin yakın kız arkadaşları tarafından hazırlanmaktadır. Beyaz bir mendil üzerine asker için maniler, türkü sözleri, şiirler yazılır, mor veya kırmızı krep kumaşa bağlanır ve ucuna da çiçekler eklenerek askere gidecek olan gence verilir. Asker, bu mendilleri yola çıkacağı gün köy meydanında arabaya binerken kalabalığa doğru atar. Mendilleri kim tuttuysa, asker dönünceye kadar hatıra olarak saklamaktadır.

Askere gidecek gencin sevdiği kız arkadaşları, o gence yakma⁵³ yakar. Arkadaşları “ben senin mendilini işleyecem” der. Kıza askerin annesi mendil verir, vermezse kendin alırsın yazı yazarsın mendile. Gidip de gelmesi için bir şeyler yazarsın. O askere bir saygıdır. Asker o mendilin içine para çıkılır⁵⁴. O mendili asker otobüse binerken arkaya atar. O mendili kızlar kapar. Mendili kapın kız ebediyen onu saklar (KK13).

⁵³ Yakma: ağıt.

⁵⁴ Çıkılmak: Katlamak, dürmek, bir şeyi sarmak.

Asker mendili

3.3.1.1.5 Askerin Uğurlanması

Asker uğurlaması daha önceki yıllarda köyün 3 km kadar altında bulunan Karpuzlu istasyonundan uğurlanırdı. Davul zurna eşliğinde evinden ayrılan asker, onu uğurlamaya gelen köylülerle birlikte yürüyerek bu istasyona kadar yürür, orada herkesle vedalaşarak ayrılırdı (KK1, 2, 4, 7) Günümüzde ise asker tren istasyonundan değil, köy meydanından uğurlanmaktadır. Askere gidecek olan genç davul zurna eşliğinde evinden arkadaşları ile birlikte köy meydanına doğru yola çıkar. Askerin hangi gün yola çıkacağı belli olduğu için davul zurna sesini duyan herkes köy meydanına giderek askeri beklemeye başlar. Askerin köy meydanına gelmesinin ardından orada bulunan herkes askerle vedalaşır, helalleşir. Bu sırada askerle vedalaşan herkes askerin cebine “*uğur parası*” olarak bir miktar para koyar. Bu para asker zora düştüğünde kullansın diye verilmektedir.

Eskiden yaşlılar bir genç askere gideceği zaman eğer köy meydanına gidemeyecek durumdaysa kapısının önüne otururdu. Asker geçerken elini öptürür, cebine uğur parası katardı. Parası yoksa yeleşinden bir düğme koparır; uğur getirsin, dara düşmesin diye cebine o düğmeyi katardı (KK9).

Uğurlamaya giden herkes askerin cöbüne (cebine) para katar. Elli lira, yüz lira katan olur, hiç parası olmayan yanındakinden beş lira alır illa o parayı askerin cöbüne katar (KK13).

Köy meydanında sırasıyla herkesle vedalaşan asker vakit geldiğinde arkadaşlarıyla birlikte arabalara biner. Genç, arabaya binmeden önce onun için hazırlanan mendili arkasına doğru atar. Bu sırada köyün genç kızları hazır bir şekilde beklemektedir. Asker mendilinin attıktan sonra kornalar eşliğinde köyden ayrılır.

Karpuzlu tren istasyonu

Askere giden genç ve onu uğurlayan arkadaşları

Asker uğurlaması

Askerin cebine uğur parası katılması

Askerin köy meydanından uğurlanması

Köy halkı ile vedalaşan asker

Arkadaşları ile oynayan asker

3.3.2 ASKERLİK DÖNEMİ

Askerlik dönemi hem aile için hem de asker için oldukça zor geçen bir dönemdir. Daha önceki yıllarda askerlik süresinin uzun olması, ulaşım ve haberleşme araçlarının gelişmemiş olması nedeniyle askerin ailesi ile görüşmesi ve haberleşmesi oldukça zorlayıcı olmuştur. O dönemlerde asker ve ailesi mektuplaşarak haberleşmektedir. Mektupların içine kendi fotoğrafını koyan askerler arkasına not yazarak ailesi ve sevdikleri için iyi dileklerde bulunmaktadır. Bunun yanı sıra telefon ile haberleşme ya bir komşu vasıtasıyla ya da köy muhtarlığında bulunan telefon ile sağlanmaktadır. Günümüzde ise askerler ailesi ve sevdikleri ile görüşmede ve haberleşmede zorluk yaşanmamaktadır. Ulaşım ve iletişim araçlarının gelişerek yaygınlaşması askerlik dönemindeki yaşanan bu zorlukların ortadan kalkmasını sağlamıştır.

3.3.3 ASKERLİK SONRASI

3.3.3.1 Asker Adağı

Yakapınar köyünde, oğlunu askere gönderen aileler ona sağ salim kavuşmak için köyde bulunan Gökbaşı Dede'ye ya da Kemalpaşa'da bulunan Hamza Baba'ya kurban adarlar. Aile,

askerin döneceği gün belli olduktan sonra “filanca gün adak yapacağız, buyurun gelin” diyerek hısım akraba, konu komşusunu kurban adağına davet eder. Kurban, asker evine döndüğü gün bu konuda donanımlı bir kişi tarafından ayağına kesilir. Kurbanın gencin ayağına kesilmesinin nedeni sağ salim “ayağına taş değmeden” evine geri dönmesidir. Köyde bulunan türbeye kurban adayan aileler kurban adaklarını evlerinde ya da türbenin yanında yapar. Hamza Baba’ya kurban adayan aileler ise eğer ekonomisi el veriyorsa Hamza Baba’ya giderek adaklarını orada gerçekleştirir.

3.3.4 Yakapınar Köyü Askerlik ile İlgili Genel Değerlendirme

Askerlik; kutsal bir görev olarak kabul edilen, bununla birlikte olgunlaşma ve gelişme evresi olduğu düşünülen geçiş dönemidir. Geçiş dönemlerinden bir olarak incelediğimiz askerlik çevresinde uygulanan ritüellerde köyde ciddi değişimlerin yaşanmadığı gözlemlenmiştir.

Bu evrede gerçekleştirilen uygulamaların geçmişteki yapılış amaçları günümüzde değişime uğrayarak yalnızca simgesel olarak yapılmaya başlandığı söylenebilir. Yapılış amacı değişime uğrayan uygulamaların başında asker böreği ve asker mendili gelmektedir. Geçmişte asker böreği hem gelen misafirlere ikram edilen hem de uzun yola gidecek olan gence yolluk olarak hazırlanan ve askere giden gencin yanındaki parayı harcamasını engellemek için yapılmaktadır. Ancak ulaşım araçlarının gelişmesi ve bu konuda yaşanan teknolojik nedenlerle artık askere gidecek olan gencin yanında yolluk götürmesine gerek kalmamış, asker böreği yalnızca gelen misafirlere ikram edilmek üzere yapılan bir uygulama olmuştur. Asker mendili de daha önceki yıllarda askerin kız arkadaşları tarafından yapılan askerin gideceği gün evlenmek istediği kıza vererek “*beni bekle, dönünce seni isteyeceğim*” anlamına gelen bir uygulamadır. Günümüzde ise tıpkı asker böreği gibi simgesel olarak yapılan bir uygulama haline dönüşmüştür.

3.4 EVLENME

Hayatın önemli geçiş dönemlerinden biri olan evlenme erkeğin ve kadının sosyalleşme sürecinin önemli bir aşamasıdır. Toplumun en küçük birimi olan ailenin kurulduğu bu aşama toplumsal düzenin sağlanması bakımından oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Bu nedenle evlilik yoluyla oluşturulan aile, toplumsal düzenin sağlanması ve devamlılığı bakımından önemli bir kurum olarak gösterilebilir. Artun (2011: 171-172), evliliğin evrensel bir nitelik taşıdığına vurgu yaparken, Örnek (2016: 255) de evliliğin, aileler arasında kurulan bağ ile toplumsal ve

ekonomik yapıyı düzenlemesinden dolayı her zaman ve her toplumda önemli bir olay olarak görüldüğüne vurgu yapmaktadır.

Toplumumuzda evlilik her zaman önemli bir kurum olarak görülmüş dolayısıyla bu kuruma bir kutsallık atfedilmiştir. *“Türk toplumları tarih boyunca ailenin kurumsal bir unsur olarak yaşamasına özel önem vermişlerdir. Bu onların ulusal, kültürel ve dinsel değerler sisteminden kaynaklanmaktadır”* (Süleymanov, 2009: 8). Süleymanov’un belirttiği bu ulusal, kültürel ve dinsel değerler evliliğin gerçekleştirilmesinde toplumsal birtakım kuralların uygulanmasına neden olmuştur. *“Her toplumda evlenme, bağlı bulunduğu kültür tipinin belirli kurallarına uyularak gerçekleştirilir”* (Artun, 2011:172). Çalışma sahamız olan Yakapınar köyünde evlilik Tahtacı inanç ve kültürünün kurallarına göre gerçekleştirilmektedir. Tahtacı inanç ve kültrünün en etkili şekilde kendini gösterdiği nokta evlilik yasaklarıdır. Bu yasaklar Alevi inanç geleneğine mensup diğer topluluklarında da mevcuttur. Tahtacı geleneğine göre *“Tahtacı olmayana”* kız verilmemesi evlilikteki en yaygın yasaklardanır. Bu yasaklarla ilgili gelenekte bazı yaptırımlar vardır. Ancak günümüzde tıpkı diğer Alevi topluluklarda olduğu gibi bu yasak aşılmakta, toplumun *“dışarı”* olarak belirttiği Sünni gelenekteki bireyler ile evlilikler yapılmaktadır. Evlilik yasaklarındaki değişimler gibi evlilik biçimlerinde de değişiklikler mevcuttur. Daha önceki yıllarda beşik kertmesi, görücü usulü evlilik ve kaçarak yapılan evlilikler yaygınken günümüzde bu evlilik biçimleri anlaşarak evlenme biçimine dönüşmüştür. Evlilik biçimleri ve yasaklarının zaman içinde uğradığı değişimler, evlilik aşamasında gerçekleştirilen uygulamaların da değişime uğramasına sebep olmuştur.

Çalışmamızın bu bölümünde Yakapınar köyünde evlilik aşamasında gerçekleştirilen uygulamaların neler olduğu evlilik öncesi, evlilik sırası ve evlilik sonrası olmak üzere üç başlıkta incelenerek bu uygulamaların zaman içinde yaşadığı değişimler ayrıntılı bir şekilde açıklanacaktır.

3.4.1 EVLİLİK ÖNCESİ

3.4.1.1 Evlilik Yasakları

Tahtacılar kapalı toplum yapısına sahip bir topluluktur. Kapalı toplum yapısını son elli yıla kadar koruyabilen Tahtacılar uzun yıllar boyunca toplum içi evlilikler yaparak geleneğin dışarıya açılmasını engellemişlerdir. *“Bu çerçeveden bakıldığında Tahtacılar da endogami uygulandığı görülmektedir”* (Selçuk, 2008: 224). Bu yapıyı korumabilmelerindeki en büyük etkenlerden biri evlilik yasaklarıdır. Bu yasaklar topluluk dışı ile ilgili olmasının yanı sıra topluluk içinde de geçerlidir. Tahtacı inanç ve geleneğine göre Tahtacı olmayana kız verilemez

ancak kız alınabilir. Yaptığımız görüşmelerde kız verilememesinin ancak alınabilmesinin nedeni olarak “verilen kız bizden çıkıyor, alınan kız bize dönüyor” olarak açıklanmıştır (KK1, 7, 9, 10, 13). Bu yasakları uygulamak için de yaptırımlar uygulanmaktadır. Eğer bir kişi kızını sünniye verirse düşkün ilan edildiği, yedi sene boyunca cemlere alınmadığı belirtilmiştir (KK1, 2, 7). Bunun yanı sıra kızını sünniye veren kişiden alışveriş de yapılmadığı elde edilen bilgiler arasındadır. Toplum içinde de bu yaptırımlar geçerlidir. Yine Tahtacı inanç ve geleneğine göre yola girmeyen (ikrar vermeyen) kişilerden kız alınmaz, kız verilmez. Bir kişi kızını yola girmemiş birine verdiyse yahut ikrarı olmayan bir aile kızını istediye kızını veren aile düşkün sayılmaktadır. Düşkünlük Tahtacı Alevlerinde oldukça önemli bir yaptırımdır⁵⁵. Bunun yanı sıra musahipli ailelerin çocuklarının birbirleriyle evlenmesi kesinlikle yasaktır. Belirtilen bütün bu yasaklar ve yaptırımlar toplumsal huzuru ve düzeni koruma amacıyla uygulanmaktadır.

Yakapınar köyünde son yıllara kadar bu yaptırım ve yasaklar uygulanmakta olduğu ancak günümüzde gençlerin bu yasaklara uymadığı, toplum dışı evlilikler yaptığı belirlenmiştir (1, 2, 3, 6, 7, 8, 9, 13, 15, 18, 20). Buradaki değişimin temel nedenlerinden biri göçtür. Köyden şehre göç hareketinin yaşanmasıyla bireylerin gelenek ile arasına mesafe koyması, sosyal ağlarının genişlemesi bu yasakların aşılmasına sebep olmuştur. Saha araştırmaları sırasında genç bireylerle yaptığımız görüşmelerde geleneğin evlilik yasakları “modern hayat çerçevesinden hatalı, ayrıştııcı” bir düşünce olarak nitelerken geleneğin penceresinden bakıldığında ise yanlış olmadığını belirtmişlerdir (KK 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27).

3.4.1.2 Evlenme Biçimleri

“Toplumların tarihsel boyutları, ekonomik yapıları, yerleşim düzenleri, üretim ilişkileri, gelenekleri, kısaca kültürleri evlenme biçimlerini de belirlemektedir” (Artun, 2011: 172-173). Bir toplumdaki ekonomik ve sosyal alanda yaşanan değişiklikler kültür alanını da etkilemekte, kültür alanındaki değişiklikler de alışlagelmiş olan gelenek ve uygulamaların zamanla değişmesine neden olmaktadır. Evlenme biçimleri de zamanla bu değişimlerden etkilenmiş ve evlilik sürecinde var olan gelenekler ve uygulamalar yeni bir form almıştır. Kültürel değişmelerin etkin görüldüğü büyük kentlerde doğrudan tanışıp anlaşarak evlenmeler giderek yaygınlığını arttırırken (Örnek, 2016: 255-256), kentleşmeden uzak ve kültürel değişmelerin daha az yaşandığı kırsal bölgelerde görücü usulü evlilik, kız kaçırma vb. gibi yollarla evlilikler yapılmaktadır.

⁵⁵ Ayrıntılı bilgi için bk. Çıblak Coşkun, 2005.

Yakapınar köyünde de son yirmi yıla kadar kız kaçırma, görücü usulü evlilik, beşik kertmesi gibi yollarla evlilikler yapılmakta olduğu kaynak kişiler tarafından katarılmıştır ancak köydeki eğitim seviyesinin artması, ekonomik yapıdaki yaşanan değişimler, yurt içine ve yurt dışına yapılan göçler, kadının eğitim seviyesindeki artış ile iş hayatına girmesiyle günümüzde evlilikler doğrudan tanışıp anlaşma yoluyla yapılmaktadır.

3.4.1.2.1 Görücü Usulü Evlilik

Örnek (2016: 256), görücü usulü evliliği evlenecek erkek ve kızdan çok ailelerin girişimi, isteği ve beğenisinin rol adlı bir evlilik biçimi olarak tanımlamaktadır. *“Evlilik çağına gelmiş olan erkeğe yakın çevresinden başlayarak kız bakılır. Akrabalarında, komşularında bekar olan kızlar araştırılarak yakın çevresi tarafından erkeğin ailesine iletilir. Evlenecek delikanlıya kız aramak, kız bakmak için başvuru adete “görücülük”, “görücüye çıkma” gibi adlar verilir”* (Örnek, 2016:263). Yakapınar köyünde geçmişte görücü usulü evliliğin iyi anlaşan aileler arasında gerçekleştirildiği, kız ya da erkek istemese dahi evliliğin anne baba baskısıyla gerçekleştirildiği belirtilmiştir (KK2, 3, 13). Ancak günümüzde görücü usulü ile gerçekleşen evliliklere rastlanılmamıştır. Görücü usulü evlilik hakkında kaynak kişimizin aktardığı bilgiler şu şekildedir:

Eveli hep görücülükle oluyordu. Ana baba beğeniyordu, kız da istiyordu. Kız istemese bile ana baba “bu çocuk çok terbiyeli, ona vercem seni” derdi, ona verirdi. Hep görücü usulü vardık ama geçindik bir de ölene kadar. Öldü söz gelimi başkasına varmak yok. Anan baban verdiyse, ona boyun eğdiysen, onun gelinliğini geydiysen, onun kefenini de geycen. (KK13).

3.4.1.2.2 Kız Kaçırma

“İbrahim Yasa’ya göre, genel anlamıyla kız kaçırma “ister tek tarafın, isterse iki tarafın da rızası bulunsun veya bulunmasın, evlenme ve dolayısıyla bir yuva kurmak amacı ile meydana gelen bir toplumsal olay olarak” kabul edilmektedir” (aktaran Örnek, 2016: 256).

Yakapınar köyünde kız kaçırma yoluyla evlilik yapılmasına tıpkı görücü usulü evlilikte olduğu gibi günümüzde çok fazla rastlanmamaktadır. Daha önceki dönemlerde yoksulluğun olması, ailelerin düğün yapacak ekonomiye sahip olmaması ayrıca evliliğe ebeveynlerin karar vermesi ve birbirini seven gençlerin kavuşmasından dolayı kaçma yoluyla evliliklerin gerçekleşmesinin nedenleri olarak belirtilmiştir. Günümüzde ise kaçarak evlenme biçiminin olmadığı da elde edilen bilgiler arasındadır.

3.4.1.2.3 Beşik Kertmesi

Köyde yaşlı bireylerler yaptığımız görüşmelerde daha önceki yıllarda beşik kertmesi uygulamasının olduğu belirtilmiştir (KK13). Bu uygulama tıpkı görücü usulü evlilikte olduğu gibi iki samimi aile arasında gerçekleştirilmektedir. lakin günümüzde bu evlilik biçimi uygulanmamaktadır.

3.4.1.3 Evlenme Çağı/ Yaşı

Köyde evlilik için belirli bir çağ/yaş yoktur. Kaynak kişilerle yapılan görüşmelerde evlilik yaşının daha önceki dönemlerde kızlar için 15-19 yaş aralığı olduğu bilgisi verilmişken erkek için bu aş aralığı 17-20 yaş aralığı olarak belirtilmiştir. Günümüzde ise gençlerdeki özellikle de kadınların eğitim seviyelerinin artması ve iş hayatına girmeleriyle evlilik yaşı kadınlarda 21 ve üstü, erkeklerde ise 26 yaş ve üstüne olarak görülmektedir.

3.4.1.4 EVLİLİK SIRASI

3.4.1.4.1 Kız İsteme ve Söz

Tahtacıların gündelik yaşamları, inanç pratikleri ve geçiş dönemlerinde üç sayısına oldukça önem verilmektedir⁵⁶. *“Tahtacılar da dinî inanışların dışındaki çeşitli inanç ve pratiklerde de üç sayısına sıklıkla rastlanmaktadır. Burada ise üç’ün birtakım “gizli, uğurlu ve kutsal” özelliklere sahip olduğuna inanılmakta ve bu inanç dolayısıyla çeşitli pratikler üç kez yerine getirilerek sayının söz konu- su “kutlu ve uğurlu” özelliğinden yararlanma isteği esas güdülmektedir”* (Çıblak Coşkun, 2010: 90). Çalışma konumuz olan Yakapınar köyünde de geçiş dönemlerinde karşımıza sıklıkla üçleme çıkmaktadır. Bir geçiş dönemi olan evlilikle kız isteme sürecinden baş bağlamaya kadar olan süreç içerisinde sık sık üçlemelerle karşılaşmıştır.

Kız isteme süreci belirli aralıklarla toplam üç günde tamamlanır. Köyde kız evine üç kere gidilmezse kız verilmez (KK3, 13). İlk görüşme kadınlar arasında olmaktadır. Öncelikle damadın annesi, kızın annesini arayarak ziyaret etmek için hangi gün müsait olduklarını sorar, kızın annesinin belirttiği günde erkek tarafının kadınları kız tarafına giderek kız isteme günü için konuşurlar. Çaylar, kahveler içilir; kızın annesi babasıyla görüşeceğini ve gün için onlara haber göndereceğini söyler, erkek tarafı kız evinden ayrılır. Kızın babasının da onay vermesinin

⁵⁶ Tahtacılar da üç sayısı ve üçleme için ayrıca bk. Çıblak Coşkun, 2010.

ardından erkek tarafına haber gönderilerek kız isteme günü için hazırlıklara başlanır. Kız istemek için tercih edilen gün perşembe günüdür. Perşembe günü, Alevi inanç sistemine mensup toplumlarda kutsal gün olarak kabul edilir. Bu kutsal günde hayırlı bir iş yapmanın güzelliklere vesile olacağına inanılır. Kız istemenin olumlu gitmesi, hayırlı bir evlilik olması için perşembe günü tercih edilmektedir (KK1,2,3,9,13).

Belirlenen günde erkek tarafı kız tarafına gelir. Bu ilk istemedir. Kızı; damadın babası, babası yok ise amca ya da dayısı istemektedir. Kızın babası ikrarlı, musahipli ise kız isteyecek kişinin de müsahipli ya da ikrarlı olması gerekir aksine kızın ailesi düşkün (KK7). Kızı isteyecek olan kişi “Hü! “Allah’ın emri peygamberin kavliyle, kızınınız ...’yı oğlumuz ...’ya istiyoruz. Ne dersiniz?” diyerek kızı tekrar ister, kızın babası “biz bir düşünelim” der, kız verilmez. Birkaç gün sonra kız isteme için erkek tarafı kız tarafına tekrar gelir ve kız tekrar istenir. Kız isteyecek olan kişi tekrar “Hü! “Allah’ın emri peygamberin kavliyle, kızınınız ...’yı oğlumuz ...’ya istiyoruz. Ne dersiniz?” diyerek kızı tekrar ister, kızın babası “Hayırlı olsun” der (KK2, 3, 13) Kız verilir ancak yüzükler takılmaz. Her iki taraf söz günü için uygun bir tarih belirler.

Belirlenen söz gününde damadın ailesi tekrar kız evine gelerek kız bir kez daha isterler. Bu istemede kız isteyecek kişi tekrar Allah’ın emrini okur. Kız isteme süreci gerçekleşikten sonra yüzükler aile büyüğü ya da sevilen bir kişi tarafından takılır. Siz töreni isteğe bağlı olarak aile içinde ya da orkestra tutularak köyün kültür merkezinde gerçekleştirilmektedir.

3.4.1.4.2 Nişan

Söz yapıldıktan sonraki süreçte aile büyükleri bir araya gelerek nişan günü için gün belirler. Nişan gününün belirlenmesinin ardından her iki taraf nişan hazırlıklarına başlar. Nişanda kızın giyeceği kıyafeti erkek tarafı, erkeğin giyeceği kıyafeti kız tarafı almaktadır. Düğünlerde yapılan takı merasimi, köyde nişan günü yapılır. Bu nedenle her iki taraf da kendi bütçelerine uygun bir şekilde takı hazırlığı yapar. Takı olarak kıza bilezik, beşi bir yerde denilen büyük altınlar takılır. Damada ise künye kolye, saat gibi takılar kız tarafı tarafından yapılarak nişan günü takılmaktadır (KK9). Nişan günü erkek tarafı davul zurna eşliğinde kadınların ellerinde nişan tepsileri, damadın annesinin hazırladığı çeyizlerin sergilendiği nişan şemsiyelerini getirirler. “*Heybeci*” adı verilen kişi de nişan dolusunu ve çerezleri heybe ile getirmektedir.

Nişan şemsiyeleri

Nişan tepsilere

Heybeci

Nişan, Yakapınar köyünde önemli bir törendir. Nişan günü, erkek tarafı kız tarafına geldiğinde son kez kız babasından istenir. Nişanda kızı varsa dede veya mürebbi, yoksa da musahipli biri istemektedir. Herkes bir halka oluşturarak yere oturur. Halkanın ortasına kızın ve oğlanın anne-babaları oturur, onların karşısına da kızı isteyecek olan kişi oturmakta ve isteme töreni gerçekleştirilmektedir.

Kız istenirken önce yere niyaz alınır ve üç defa kızın anne ve babasına “Allah’ın emri, Peygamberin kavli, Ehlibeytimizin sünnetiyle canı candan teni tenden aşk ile adet gönül sultan ... kızımızı, ... oğlumuz istiyoruz. Ne dersiniz?” diye sorar (KK 9). Kızın anne ve babası “hayırlısı olsun” diyerek cevap verir. Bu işlemin ardından kızı isteyen kişi üç kere “Birinizin alıp birinizin verdiğiğe dağlar taşlar, kurtlar kuşlar, börler böcekler, gökte melek yerde insanoğlu şahit olsun mu?” diye sorar, her iki aile “Allah eyvallah” diyerek cevap verir ardından anne ve babalar niyazlaşır, böylece kız verilir. (KK 6, 7, 8.). Bu işlemin tamamlanmasının ardından yere küçük bir örtü yazılır ve kıza takılacak altınları kayınvalide herkesin gözü önünde sergiler. Kızı isteyen kişi bu altınlara da salavat okur. Altınların açılıp salavatlanması ileride yaşanacak herhangi bir olumsuzluğa karşı cemaatin şahit olması için yapılmaktadır (KK 6, 7, 8, 9).

Takıların cemaate gösterilmesinin ardından *nişan dolusu* gelir. “Allah Allah Allah. Nefs-i ruhumuz bir can ola, yolumuz gadim ola, dolumuz abu kevser dolusu ola. Dolup taşıp eksilmeye, eksik yerlere uğratmaya. Nur ola, sır ola, Hakk’a teslim ola, On iki İmamlar yardımcımız ola. Gerçeğin demine Hü” diyerek hayırlısı verilir (KK 7). Fincana koyulan ilk dolu evin ocağına dökülür, ardından “kadeh senin, bade senin, vermeyelim yade seni. Münkirin yezitin ne hakkı var zerre kadar seni. Şah aşkına pir aşkına, er aşkına On İki İmamlar aşkına hayır himmet eyleyin erenler” diyerek kız isteyen kişi doludan üç yudum alır (KK7). Daha sonra her iki aile doluyu niyazlaşarak paylaşır. Nişanda dolu paylaşımı hakkında kaynak kişimizden aldığımız bilgiler şu şekildedir:

“Eskiden dolunun anlamı şuydu: Nişanda kız istenirdi, nişan bozulduğu anda kız anası babası veya oğlan anası babası eğer musahipliyse düşkün olurdu. Söz bozulduğu zaman aileler düşkün olmuyordu ama nişan bozulduğu zaman düşkün oluyordu. Bundan dolayı nişan dolusuz olmaz diyorlardı. Bizde geleneğimizi devam ettirmek için gördüğümüzü yapıyoruz” (KK7).

İçeride kız istenirken bir yandan da dışarıda erkek tarafından gelen malzemeler ile *nişan şerbeti* hazırlanır. Nişan şerbeti tatlılıktır. Bu şerbet yeni aile kuracak olan çiftlerin bir ömrü tatlılıkla geçirmeleri temenni edilerek hazırlanır. Şerbetin dağıtılmasından sonra nişan alayı köyün kültür merkezinde düzenlenen eğlenceye geçer.

3.4.1.4.2.1 Nişan Ayazlaması

Tıpkı erkek tarafının geline hazırladığı gibi, kız tarafı da damat için içinde hediyelerin bulunduğu tepsiler hazırlar. Bu tepsileri kız tarafı nişanın ertesi günü erkek tarafına götürmektedir. Köyde bu olaya “*nişan ayazlaması*” denilmektedir. Gelin erkek tarafına giderken omzuna kırmızı yağlık atılır. Orada bulunan genç kızlar, kadınlar erkek için hazırlanan tepsileri ellerine alır ve erkek evine doğru yola çıkarlar. Erkek tarafı ise nişan ayazlaması için yemek yapar ve hem kız tarafından gelen misafirlerine hem de gelen diğer misafirlere bu yemekleri ikram eder.

Damat için hazırlanan tepsiler

Damat için hazırlanan hediye

Damat için hazırlanan tepsi

3.4.1.4.2.2. Telli Koyun

Çiftin ne kadar nişanlı kalacağına bir süresi yoktur. Eğer nişanlılık süresi uzarsa, nişandan sonra ilk kurban bayramında erkek tarafı kız tarafına koyun götürür. Erkek evinden kız evine bayram arifesinde götürülen bu koyuna “*telli koyun*” denmektedir (KK 1, 2, 3, 5, 6, 9, 10, 13, 15, 20).

Kurban bayramının arife günü koyun erkek evinde özenle süslenir. Ayaklarına kına yakılır, üstüne renkli kumaşlar serilir ve alınına da nazar boncuğu ve bir bilezik asılır. Koyun hazır olduktan sonra davul zurna eşliğinde kız evine götürülür.

Telli koyunun hazırlanması

Süslenmiş telli koyun

“İzmir civarında 10 kadar Tahtacı Aşireti kçyü vardır. Bu köylerin adetleri ufak tefek farklılıklarla birbirine benzese de, önce yazdığımız gelin düğünü Bayındır’ın Yakapınar köyünde oldukça farklı yapılmaktadır” (Yetişen, 1986: 47). Bu farklılığın nedeni köyde düğün sırasında uygulanan bir takım adetlerden kaynaklanmaktadır. Bu adetlerin birçoğu günümüzde uygulanmaya devam ederken bir kısmı da ortadan kalkmıştır. Bu başlık altında, geçmişte Yakapınar köyünde düğün sırasında uygulanan ve İzmir’de bulunan diğer Tahtacı köylerinden ayıran adetler incelenerek günümüzde uygulanan ya da uygulanmayan adetlerin üzerinde durulacaktır.

3.4.1.4.2 Düğün Zamanı

Yakapınar köyünde geçmişte düğünlerin yapılma zamanı olarak zeytin hasadının yapıldığı kış ayları tercih edilmektedir (KK 2, 6, 7, 8, 9, 15). Geçmişte düğünlerin zeytin hasadının yapıldığı kış aylarında gerçekleştirilmesinin sebebi zeytin hasadıyla birlikte düğün yapacak olan ailelerin ellerine toplu para geçmesinden kaynaklanır. Günümüzde ise düğünler yaz aylarında yapılmaktadır. Bunun nedeni yaz aylarının tatil zamanına denk gelmesi ve kaynaklanır.

Düğünün hangi tarihlerde yapılacağına kız ve oğlan evi bir araya gelerek kararlaştırır. Gelin ve damat kendileri için uygun zamanı ailelere belirtir, aile büyüklerinin de onay vermesi ile düğün tarihine karar verilmiş olur (KK 6, 7, 8, 9, 15, 17, 18).

3.4.1.4.3 Düğün Hazırlıkları

Düğün hazırlıkları yaklaşık bir sene öncesinden başlamaktadır. Bu hazırlıklar kız ve erkek tarafında ayrı yürütülmektedir. Düğün hazırlıklarında her iki ailenen de yaptığı başlıca hazırlıklar vardır. Erkek tarafı geline ilerleyen bölümlerde bahsedeceğimiz, baş bağlama günü giydirilmek üzere dikilecek olan değrenin kumaşlarını alır. Bunun yanı sıra kayınvalide gelinine bir yatak odası hazırlar. Kız tarafı ise gelinin çeyizlerini hazırlamaya başlar. Geline çeyiz olarak ev eşyaları, mobilyalar alınmaktadır. Bununla birlikte gelinin annesi sandık alır ve sandığın içine ileride kullanması için yağlıklar (ketenler), tülbentler, patik, yelek gibi giyim kıyafetlerini hazırlayarak yerleştirir.

Düğünde her iki taraf yemek verir. Düğünün ön hazırlığından biri de yapılacak olan yemeklerin malzemelerini almaktır. Bununla birlikte kına gecesi ve düğün için davul zurna ayarlanır. Eskiden düğünler yalnızca davul zurna ile yapılmaktayken günümüz düğünlerinde orkestra ekipleri çağırılmaktadır. Daha önceki yıllarda düğün yemekleri evlerin odalarında misafirlere ikram edilir, misafirler evin içinde yer, içer, eğlenir (KK 8) bu nedenle masa ve sandalye kiralama zorunluluğu yoktur. Günümüzde ise bu durum değişmiş, düğün yemekleri kimi zaman evlerin bahçelerinde kimi zaman da kültür merkezinin bahçesinde verilmektedir. Bu nedenle düğün yapacak aileler düğünden önce masa ve sandalye kiralamaktadırlar.

3.4.1.4.3.1 Davetiye/ Aviyet Dağıtımı

Aviyet, tıpkı sünnet düğünlerinde olduğu gibi köyde davetiye yerine dağıtılan hediyeliklerdir. Ancak sünnet düğünlerinde olduğu gibi gelin düğününde aviyet dağıtma zorunluluğu yoktur. Gelin düğününde aviyetler genellikle aileler daha önce herhangi bir düğün yapmadıysa dağıtılır. Eğer ailelerin ekonomik olarak hali vakti yerindeyse daha önce düğün yapmış olsabiley aviyet dağıtmaktadır. Düğün daveti olarak yalnızca aviyet dağıtılmaz. Ke çıkarma, teklife çıkma, saça çağırma gibi adetlerle köy halkı davet edilmektedir. “*Düğünden bir gün önce kız ve oğlan, arkadaşlarını Aveet (mendil, ayna, lokum, şeker vs.) göndererek onların özel suretle davet ederler*” (Yetişen, 1986: 47). Gelin ve damadın yakın akrabalarındaki yeni büyüyen kızlarından seçerek bu kızlara Yetişen’in *Aveet* olarak tanımladığı hediyelikleri dağıttırarak arkadaşlarını davet ettirmesi olayına *ke çıkarma* denir. Ke çıkarma adeti hakkında kaynak kişimizden aldığımız bilgiler şu şekildedir:

“Yakın akrabaların yeni palasıyık (yeni büyüyen) kızlarından seçilirdi. Peştamal dikilir, peştamallara şeker koyulurdu. Ke, köyde kız olan bütün evlere uğrardı. Sonra damada giderlerdi. Damat da şekerini dağıtan kızlara bahşiş verirdi. Şeker verilmeyen

evdeki genç kızlar ke uğramadı diye düğüne çıkmazdı. Dağıtılan illa şeker olmak zorunda değil benim düğünümde ufak aynalar dağıtmıştık ” (KK 3).

Teklif çıkma ise yine düğünden bir gün önce hem kız tarafından hem de erkek tarafının birinci derece yakını olan kadınların değrelerini giyip köyü gezerek köy halkını düğüne davet etmesine denir. Gelin ve damat kına gecesinden bir gün önce akşam üzeri daha önceden belirledikleri kişilerin evlerine giderek onları ertesi gün kuaföre davet etmektedir. Bu davete de *Saça çağırma* denilmektedir.

“Önceden gelinler kına gecesinden bir gün önce nişanlısıyla birlikte yakın arkadaşlarını saça çağırırdı. Saça çağırmadıkları da “beni saça çağırmadı” diye kuaföre gitmezdi, bazen düğüne bile gitmedikleri olurdu ” (KK 9).

Ke çıkarma, teklif çıkma, saça çağırma adetleri geçmiş yıllarda muhakkak yapılmasına rağmen günümüzde yapılmadığı kaynak kişilerimiz tarafından aktarılmıştır (KK 1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9). Ke çıkarma ve teklif çıkma gibi davet biçimlerinin yerini muhtarlıktan yapılan anonslar almıştır. Bununla birlikte gelinler günümüzde saça çağırma için evleri gezmekte, telefon yoluyla sevdiklerini davet etmektedir.

3.4.1.4.3.2 Kadife Biçme

Alevili inanç geleneğinde çoğu yörede üç etek olarak bilinen kıyafete Yakapınar’da değre denmektedir. Değre, baş bağlama günü yeni gelinlere salavatlanarak giydirilir. Değre, Yakapınar köyünde gelinliğin yaygın olmadığı dönemlerde gelin olurken de giyilmiştir. Gelinlik yerine giyilen bu kıyafet süslü ve renkli kumaşlardan oluşmaktadır.

Değre Yakapınar’da kızlar için oldukça önem verilen bir kıyafettir. bir ailede kız çocuk olduğu zaman çocukluğunda ve genç kızlığında ona değreler dikilir. Bununla birlikte gelin olduktan sonra da giyeceği değre ayrı olarak dikilmektedir. Gelin olurken giyeceği değrenin anlamı oldukça büyüktür. Çünkü gelin değresi dualarla, selevetlerle biçilir, yine dualarla ve selevetlerle giydirilir. Değrenin önemli parçalarından ve yeni gelin simgelerinden biri Kadifedir. Kadife baş bağlama günü yeni geline değrenin üstünden giydirilen kaftana verilen addır. Bu kaftan için kullanılan kumaş, düğünden yaklaşık bir ay önce selevetlenerek dikilmektedir. Köyde kadifeyi, yalnızca yeni gelinler giymektedir. Doğum yapılmaya kadar giyilebilen bu kaftan doğum yaptıktan sonra giyilmemektedir (KK 1, 2, 3, 6, 9, 10, 11, 15, 18, 19, 20).

Gelinin giyeceği kadifenin kumaşını kayınvalide alır. Uygun görülen bir perşembe günü erkek tarafından kadınlar kadifenin içinde bulunduğu bohça ve bir kutu lokum ile kız evine gelirler. Erkek tarafı geldikten sonra kızın annesi ortaya beyaz bir çarşaf açar, kadife bohçası

açılır. Kız, bu beyaz çarşafın üstüne gelir. Kadifeyi selevetleyecek olan musahipli kadın önce yere niyaz alır ve ardından kumaşı gelinin sağ omzuna tutarak üç kere “Hü cemaat kadife biçiyoruz” der, ardından yine üç kere “Peygambere selevet, selleğne Muhammet, Muhammet’e selevet, Fatma anamızdan kaldı bu adet, kutlu olsun diyenin akıbeti hayır olsun” (KK 9) diyerek kumaşı selevetler. Orada bulunan diğer kadınlar “hayır olsun, allah giymeyi de nasip etsin” diyerek katılır. Kadifenin selevetlenmesinin ardından kız tarafının hazırladığı ikramlar ve erkek tarafını getirdiği lokum dağıtılır. Kadife biçme işlemi böylelikle tamamlanmış olur. Selevetlenen kadife pırtı biçme gününe kadar dikilir ve yeni gelin odasına asılır (KK 1).

Kadife bohçasının açılması

Kadifenin salavatlanması

salavatlanan kadifeyi kesen terzi

Dikimi tamamlanan kadife

3.4.1.4.3.3 Pırtı Biçme/ Asbab Biçme

Düğün hazırlıklarından biri de Pırtı biçmedir. Pırtı biçme, düğün öncesi yapılan hazırlıkların en önemli aşamalarından biridir. Ancak bu önemli aşamanın gerçekleştirilmesinde birtakım yasaklar mevcuttur. Öncelikle pırtı biçme töreni damadın evinde gerçekleştirildiği

için Tahtacı olmayan bir aileyle evlenen kıza pırtı biçilmemektedir. Bununla birlikte ikinci evliliğini yapan kişiye de pırtı biçilmez. bu konu hakkında kaynak kişimizden aldığımız bilgi şu şekildedir:

“Gayınnamdan, gayınbabamdan duyduğum kadarıyla yabancıya gelin gidine ne pırtı biçilir ne de baş bağlanır. Ama yabancından gelen geline baş da bağlanıyor, pırtı da biçiliyor. “Cavırdan da olsa, Türkiye’den de olsa o bize dönüyor makbuldür” derdi gayınbabam” (KK10).

Pırtı biçme, gelinin baş bağlamada giyeceği deyinrenin salavatlanarak geline dikilmesi için yapılır. Tıpkı sünnet düğününde olduğu gibi gelinin giyeceği deyinrenin kumaşları da varsa dedenin karısı (anabacı) yoksa musahipli bir kadın tarafından selevetlenir.

Pırtı biçme töreni başlamadan önce, damadın annesi eğer dul değil ise kendi değresini giyerek konu komşusuna davete çıkar (KK 9). Kayınvalide davet sürecini tamamlarken misafiler de eve gelmeye başlar. Damadın evinden varsa görümce veya elti yoksa yakın bir akrabalar gelini almak için kızın evine gider, gelini evinden alarak damat evine getirir. Gelin geldikten sonra pırtı biçme töreni başlar. Öncelikle ortaya önce beyaz bir örtü serilir. Beyaz örtünün serilmesinin ardından değrelik kumaşların bulunduğu bohça getirilerek açılır. Orada bulunan herkes yere niyaz alır. Niyazlar alındıktan sonra kayınvalide doluyu getirir. Dolunun getirildikten sonra musahipli olan kadın önce kayınvalide ile doluyu üç kere niyazlaşarak paylaşır, buna *dolu bölüşmek* denir. Bu paylaşımından sonra yine kayınvalide doludan bütün misafirlerine ikram eder. Dolunun bölüşülmesinin ardından gelinin sırtına kırmızı renkte yağlık atılır ve beyaz örtünün ortasına getirilir. Gelin geldikten sonra musahipli kadın yerden niyaz alarak kalkar. Ardından değrelik kumaşı gelinin sağ omzuna tutarak üç kere “Peygamber’e selevet, selleğne Muhammed, Muhammet’e selevet, Fatma anamızdan kaldı bu adet, kutlu olsun diyenin akıbeti hayır olsun” (KK 9) diyerek kumaşı salavatlar, orda bulunanlar “hayırlı olsun” diyerek katılır. En son okunan selevette ise orada bulunan misafirler “hayırlı olsun, allah giymeyi de nasip etsin” gibi temennilerde bulunur. Değreyi dikecek olan terzi ilk makası vurmada önce “makas kesmiyor” diye seslenir (KK 3). Orada bulunanlar tıpkı sünnet pırtı biçmesinde olduğu gibi beyaz örtünün içine gönüllerinden kopan miktarda para atar. Bu paralar terzi ile selevetleyen kişinin olur. Pırtı biçme tamamlandıktan sonra hazırlanan çay, lokum ve bisküvi misafirlere dağıtılır. Böylece gelinin pırtı biçmesi tamamlanmış olur.

Pırtı biçmede davete çıkan kayınvalide

Dolunun üçlenmesi

Niyazlaşma

Sevettenecek değrelik ve kadife kumaş

Değreliğin selevetlenmesi

İlk makasın terzi tarafından vurulması

Lokum ve bisküvinin dağıtılması

3.4.1.4.3.4 Çeyiz Alma

Çeyiz alma, düğünden bir hafta önce erkek tarafının davul zurna eşliğinde kız evine gelerek, gelinin hazırladığı çeyizlerini almasıdır. Düğünden yaklaşık olarak bir hafta önce damat tarafı davul zurnalar eşliğinde çeyiz almak için kız evine gelir. Damat tarafı gelmeden

önce evin bir odasında hazır olan gelinin çeyizleri kurdele ile bağlanır. Erkek tarafının gelmesiyle birlikte çeyizler arabaların kasasına taşınır. Tüm çeyizler taşındıktan sonra orada bulunan gençler arabalara binerek gelinin yeni evine gider. Eve gelindiğinde eşyalar el birliği ile taşınır. Eşyaların taşınmasının ardından erkekler oradan ayrılır ve genç kızlar gelinin çeyizlerini evine yerleştirir. Çeyizlerin eve yerleştirilmesine Yakapınar'da çeyiz serme denmektedir.

3.4.1.5 EVLİLİK SIRASI

3.4.1.5.1 Sağdıçlık

Sağdıç her ne kadar günümüzde yeni çiftler tarafından tercih edilmese de geçmiş dönemlerde muhakkak olması gereken ve gelinle damadın düğünün başlangıcından gerdek gecesine kadar olan süreçte yanında bulunan ve yardım eden kişilerdir. Sağdıçlık evli ve sünnet olmamış erkek çocuğu olan çiftlerden damadın annesi tarafından seçilmektedir. Oldukça ciddi bir görev olan sağdıçlıkta erkek çocuğu gelinin bakire çıkmaması durumuna karşı Hak katında kurban olarak verilmektedir. Bu nedenle sağdıçlığı herkes kabul etmemektedir.

3.4.1.5.2 Düğün Odunu

Düğün odunu, Yakapınar köyünde geçmiş yıllarda düğünden bir hafta önce köyün gençlerinin bir araya gelerek dağa çıkıp dağdan düğün evine odun getirdiği bir yardımlaşma biçimidir. Düğün odununa gidece olan gençler düğünden bir hafta önce organize olur, kimin düğünü varsa o düğün sahibi için eşek ya da atlarla dağdan odun çekmeye gider. Dağdaki zeytinliklerden aldıkları odunları eşeklere yükledikten sonra arka arkaya gelirler. Onların geldiğini gören çocuklar “düğün oduncuları geliyor” diye bağararak düğün evine gider ve haber verir. Odun getirenler yüklerini düğün evine indirdikten sonra kendileri için hazırlanan yemekleri yerler. Ardından düğün sahibi onlara mendil verir (KK 7, 8).

3.4.1.5.3 Bayrak Kaldırma

Yakupınar'da düğünlerin başlangıcı bayrak kaldırma törenidir. Tıpkı sünnet düğünlerinde olduğu gibi kına gecesinin yapılacağı gün bayrak kaldırılmaktadır. Bayrağı kaldıracak olan kişi varsa dede ya da mürebbi yoksa musahipli bir erkektir.

Kına gecesinin yapılacağı gün sabah hısım akraba düğün evinde toplanır. Kadınlar bayrak kaldırma töreni için Cebrail kurbanı keserler. Yemekler hazır olduktan sonra bayrağı kaldıracak

kişiyi haber gönderilir. Köyde bayrakları dede ve mürebbi olmadığı için musahipli bir kişi kaldırmaktadır. Bayrağı kaldıracak kişinin gelmesinin ardından tören başlar. Öncelikle yere beyaz bir çarşaf serilir. Bu sırada dışarıda meydan bayrağı ve düğün bayrağı hazırlanmaktadır. Bayraklar hazırlandıktan sonra yine musahipli ya da ikrarlı bir erkek bayrağı almak üzere dışarı çıkar. Bayrak getirilmeden önce bayrağı kaldıracak kişi

“Bismişah ya Ali! Allah Allah Allah. La ilahe İllallah Muhammeden Resullah. Aliyyül Veliullah mürşidi kamurullah. La Feta İlla Ali La Seyfe İlla Zülfikar. Vakitleriniz hayır olsun, evleriniz ocaklarınız şen, kısmetleriniz gür olsun. Allahım cümlemizi münkirin münafiğın şerrinden muhafaza eylesin, hanede yatanlarımızı mahmur her iki cihanda yüzleri ak gönüllerimizi pak eylesin. Allahım gökten hayırlı uğurlu yağmur, yerden de hayırlı uğurlu bereketler ihsan eylesin. Ailece birlik cümlemizi kulluğuna dahil eylesin. Tutmuş olduğumuz oruçlarımızı, yapmış olduğumuz ibadetlerimizi, kesmiş olduğumuz kurbanları Hak katında kabul eylesin. Bizleri Ehlibeyt’in şefaatine nail eylesin. Ölülerimizin Cennet-i Alâ’ya varmasını, Kevser havuzunu görmesini, Ebu şerbetinden içmesini Ali- Muhammed’in sancağının altında toplanmasını nasip eylesin. Allahım uzaktan yakından gelenleri, kazalardan saklasın çağırıldıkları yerde Hızır Nebi beklesin. Gelin gardaşlarım Hakk’ın dini mahşerde Hakk ile olur büryan, aşk deryasında bizi seyreden Allah, bizi mümin kullarından eylesin. Birlerin, Üçlerin, Beşlerin, Yedilerin, On İki İmamların On Dört Masum Pakların, On Yedi Kemberbestlerin gatarından, didarından, sözünden, sohbetinden ayırmasın. Dil bizden ise nefes Hünkâr Hacı Bektaş Veli’den olsun. Kurbanları gönderen Celil, getiren Cebrail, Ol İsmail için kanını kurban etti tenini tercüman, Halil İbrahim Peygamber kazalarına kalkan, dertlerine derman oldu. La ilahe İllallah Muhammeden Resullah. Ali’ül Veliullah mürşidi kamurullah. La Feta İlla Ali La Seyfe İlla Zülfikar. Yezidin boynundan gitmesin tığ ile Teber, müminin gönlünden eksilmesin On İki İmam’ül neynülnihar. Çağırarak bizden himmet pirden ola, On İki İmamlar yardımcımız ola gerçeğin demine Hü Mümine ya Ali!” (KK 7)

der ve yere niyaz ederek bayrağın gelmesi beklenir. Bayrağı dışarıdan getiren kişi dara durarak “Hü cemaat bayrak geliyor” diye seslenir bir adım öne çıkar. Bu üç kez tekrarlandıktan sonra bayrak beyaz çarşafın üzerine serilir. Musahipli kişi bayrağın ucundan tutarak üç kere “Peygambere selevet, selleğne selevet, Muhammed’e selevet Alâ Ali Muhammed Peygamberlerden kaldı bu sünnet, düğünü kutlu olsun diyenin akıbeti hayır olsun”(KK7) der oradakiler “hayırlı olsun ” diyerek katılırlar. Böylelikle düğün evine asılmak üzere hazırlanan

bayrak salavatlanır ve düğün evine asılır. Daha önce sünnet bölümünde bahsettiğimiz gibi düğünlerde iki bayrak bulunmaktadır. Biri düğün evine asılmak üzere salavatlanan bayrak, diğeri bayraktarın taşıdığı meydan bayrağı. İlk bayrak yani düğün bayrağı salavatlanıp evin yüksekçe bir köşesine asıldıktan sonra sıra meydan bayrağının salavatlanmasına gelir. Düğün bayrağının salavatlanmasında yapılan uygulamaların aynısı yapılır. Meydan bayrağı salavatlandıktan sonra bayraktara teslim edilir. Her iki bayrak da salavatlandıktan sonra bayrak kaldırma töreninde bulunan herkes ortada serili beyaz çarşaftan tutar. Bayrağı kaldıran kişi son olarak

“Ey yücelerin yücesi, kâinatın efendisi on sekiz bin alemi yaratan yüce Allah’ım, şüphesiz ki sen olmasaydın bu alemleri yaratmazdım dediğin ahir zaman peygamberi Muhammed Mustafa’nın zürriyetinden intikal eden ve Kerbela’da şehit düşen İmam Hüseyin’in yüzü suyu hürmetine öncelikle bu bayrağımızın semalarımızda dalgalanmasını nasip eyle. Bu bayrağımızın gölgesinde nice nice düğünler, nice nice bayramlar, nice nice erkânlar, nice adetlerimizi yapmayı nasip eyle Allah’ım. Her iki kâinatın efendisi yüce Allah’ım bizlere Oğuz Kağan’dan gelen bu adetlerimizi uzun süre yaşatmak, yaşattırmak ve gelecek kuşaklara intikal ettirmek amacıyla bu adetlerimizi huzur ve güven içerisinde yapmayı, yaşatmayı nasip eyle. Allah Allah Allah muratları kabul ola murazları hasıl ola. Tuttukları ileri gide, Şah-ı Merdan Ali yardımcıları ola, bayrağımız Celal Abbas bayrağı ola, La ilahe İllallah Muhammeden Resulallah. Ali’ül Veliyullah mürşidi kamilullah. La Feta İlla Ali La Seyfe İlla Zülfikar. Yezidin boynundan gitmesin tığ ile teber, müminin gönlünden eksilmesin On İki İmam neylülnihar. Çağırarak bizden himmet pirden ola, On İki İmamlar yardımcımız ola gerçeğin demine Hü Mümine ya Ali!” (KK 7)

diyerek bayrak kaldırma törenini sonlandırır. Ardından hazırlanan yemekler misafirlere ikram edilir. Böylelikle düğün başlamış olur.

Düğün bayrağının kaldırılması

3.4.1.5.4 Kına Gecesi

Kına, Yakapınar köyünde geçiş dönemlerinin en önemli aşamasıdır. Daha önceki konularda bahsettiğimiz gibi köyde dört önemli evrede kına yakılmaktadır.⁵⁷ Yakapınar'da kurban edilecek hayvana, askere gidecek gence, yeni geline ve ölen kişiye kına yakılır. Gelin kınasının yakılma nedeni ise gelin olarak gideceği aileye ve yeni kurduğu ailesine kurban gittiği için yakılmaktadır. Kınayı erkek tarafı getirir, gelinin evinde kına karılarak hazırlanır.

Kına gecesi, bayrağın kaldırıldığı gün yapılır. Gelin ve yakın arkadaşları sabah saatlerinde kuaföre giderek hazırlanmaya başlar. Bu süreçte kız evinde kuaföre giden genç kızlar için yemekler hazırlanır. Gelin ve arkadaşları kuaförden geldikten sonra bu yemekleri yerler ve kına eğlencesinin başlaması için erkek tarafının gelmesini beklerler. Erkek tarafı düğün alayıyla birlikte kız evine gelerek gelini kına eğlencesinin yapılacağı alana götürür. Eğlence alanında orkestralar kurulur, alan süslenir. Gelin geldikten sonra misafirler de yavaş yavaş eğlence alanına gelirler. Bir müddet eğlenildikten sonra gelin ve arkadaşları kapalı bir yere giderek kına hazırlıklarına başlarlar. Daha önceki yıllarda gelinler kına gecesi için özel kıyafetler almazken günümüzde bindallı olarak bilinen ve kına gecelerinde giyilen kıyafetleri

⁵⁷ Bk. Asker kınası.

almaktadırlar. Gelin ve arkadaşları hazırlıklarını tamamladıktan sonra önce bayraktar, bayraktarın arkasında kına tepsisini taşıyan kişi ve onun arkasında gelin olmak üzere eğlence alanına gelirler. Gelin kensidisi için hazırlanan sandalyeye oturur, ardından damat da gelinin yanına oturur. Kına tepsisini taşıyan kişi üç kere gelin ve damadın etrafında döndükten sonra gelinin yanına gelerek bekler. Kınayı yakması için musahipli kadına haver verilir. Kadın gelinin yanına gelerek bir miktar kınadan alır ve kınayı üç kere “Peygambere selevet, selleğne Muhammet, Muhammet’e selevet, Fatma anamızdan kaldı bu adet, kutlu olsun diyenin akıbeti hayır olsun” diyerek salavatlar. Bu sırada gelin avcunu açmadığı için kayınvalide çağırılır. Kayınvalide gelinin avcunu açması için ona altın verir, böylelikle gelin avcunu açar ve salavatlanan kına gelinin avcunun içine vurulur. Kına merasiminin tamamlanmasının ardından eğlence devam eder. Gece sonuna kadar gelinin kınası yıkanmaz. Gelin kınasının yıkanması için eğlencenin bitmesi beklenir.

3.4.1.5.2.5 Sabahlama ve Gelin Kınasının Yıkanması

Geçmiş yıllarda evlilik sırasında yapılan eğlencelerden biri sabahlama diğeri ise gelin kınasının yıkanmasıdır. Kına geceninin bitmesinin hemen ardından gelin evinde yapılan ve sabahın ilk ışıklarına kadar süren eğlenceye sabahlama denilir. Sabahlama için eğlence alanında bulunan herkes kına gecesinin bitmesinin ardından kız evine gider. Orada yaşlı kadınlar tarafından kazanlarla tarhana çorbası pişilir. Tarhana çorbası, kız evine gelen herkese bakır tabaklarda dağıtılır. Tarhanaların yenmesinin ardından orada bulunan tüm gençler türkü söyleyerek, davul çalarak eğlenmeye başlar. Bu eğlence sabahın ilk ışıklarına kadar devam eder, gelinin evinde sabahlarlar. Sabahın ilk ışıklarında gelin, damat ve arkadaşları köyün içinde gezerler. En son köy meydanında bulunan çeşmede damat gelinin kınasını yıkar. Gelin kınasının yıkanmasının ardından orada bulunan herkes evine dağılır, akşam için hazırlıklara başlar (KK 1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 15, 19).

3.4.1.5.2.6 Düğün Töreni

Yakapınar köyünde geçiş dönemlerinden biri olan evlilikte değişime uğrayan törenlerden biri de düğünlerdir.⁵⁸ Düğünlerin yapıldığı mekanlarda ve düğün aşamasında uygulanan geleneksel öğelerde bu değişimi görmek mümkündür.

⁵⁸ Yakapınar’da gelin düğünleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Yetişen, 1986: 47.

Köyde geçmiş yıllarda düğünler şu şekilde yapılmaktadır: Gündüz hem kız evinde hem de erkek evinde ayrı ayrı yemekler hazırlanarak misafirler ağırlanır. Düğün yemekleri günümüzde olduğu gibi düğün salonlarında ya da köyün kültür merkezinde değil, düğün evlerinde verilir. düğüne gelen misafirler evlerin odalarında ağırlanır, yine bu odalarda eğlenir. Kaynak kişimizden aldığımız bilgilere göre evlerin içinde silah atıldığı ve bu nedenle düğünden sonra evin tavanlarının yapıldığı da bilinmektedir (KK 6). Gelin, sabah arkadaşları tarafından hazırlandıktan sonra müsait bir evin bahçesinde veya köy sinemasının bulunduğu kapalı alana geçer. Orada genellikle genç kızlar olmaktadır. Gelin alımı oluncaya kadar bu mekanlarda eğlenen gelin, erkek tarafından haber gelmesiyle birlikte kendi evine geçerek erkek tarafının gelmesini bekler. Bu süreçte bir gün önce erkek tarafının getirdiği *kepez*⁵⁹ hazırlanarak gelinin başına giydirilir. Erkek tarafının gelmesinin ardından gelin alma töreni gerçekleşir ve gelin ata bindirilerek damat evine doğru yola çıkar. Yolda *seymen* olarak adlandırılan ve düğün alayının önünde yaş sırasına göre dizilen gençler sırayla durarak istekte bulunurlar. Seymenlerin istekleri yapıldıktan sonra düğün alayı tekrar harekete geçer. Bu süreç erkek evine gelinceye kadar böyle devam eder. Güneş batmadan gelinin eve inmesi gerektiğinden bu süreç çok uzun sürmez. Damat evine gelindiğinde gelin dualarla attan indirilir. Böylelikle düğün bitmiş olur (KK 7, 8, 9, 10, 15).

Günümüzde ise düğünler gündüz değil akşam köyün kültür merkezinde ya da düğün salonlarında yapılmaktadır. Geçmiş yıllarda olduğu gibi gündüz her iki aile de düğün yemeği verir. Geçmiş yıllarda *dünür düşme* ve *ağırlık götürme* gibi adetler günümüzde de yapılmaktadır. Dünür düşmede kız evi erkek evine “*mübarek olsun*” gider. Giderken yanlarında herhangi bir şey götürmezler. Erkek tarafı dünür düşmeye gelen kız tarafına yemek hazırlar. Yemeklerin yenmesinin ardından kız tarafı gider. Bir müddet sonra erkek tarafı, kız tarafına ağırlık götürür. Ağırlık götürmede bir heybenin içine çay, şeker, rakı, kutnu kumaş, yırtma (poçu) ve bir bezin arasına bir miktar koyulur (KK 7, 8, 9). Çay ve rakı keyif için, şeker tatlılık için, kutnu kumaş anne için yırtma da baba için heybenin içine koyulmaktadır (KK 9). Bu heybeyle birlikte kız evine gidilir. Erkek tarafından gelenlere kız tarafı yemekler hazırlar, kahveler pişirir. Yemekler yenip kahveler içildikten sonra erkek tarafı kız tarafından ayrılır. Her iki tarafda da gelin alma zamanına kadar düğün yemekleri verilmeye devam eder. Bunun yanı sıra erkek tarafında damat, babası, erkek kardeşi, varsa amca ve dayıları şekerlerle bağlanır. Bir müddet şekerlerle bağlı bir şekilde eğlenceye devam edilir. Düğünde bağlanan kişilerin

⁵⁹ Kepez; canfesten, tozaklardan yapılan taca verilen addır (Yörükan, 1998: 222).

kurtarılması için bağlayan kişilere düğün sahipleri horoz ve rakı başta olmak üzere birtakım hedileyeler verir.

Erkek tarafında eğlence devam ederken yavaş yavaş gelin alma vakti yaklaşmıştır. Bu süreçte gelin de kuaförden gelir. Gelinin babasının evine gelmesiyle kız evinde hüznü bir atmosfer oluşur. Birkaç saat sonra erkek tarafından kız tarafına gelin alma için geleceklerine dair haber gelir. Haberin gelmesinin ardından gelin, evin bir odasına oturtulur. Etrafında yakın akrabası olan kadınlar ağıtlar yakar, anne ve babası kızına öğütlerde bulur. Erkek tarafının gelmesiyle kızın kuşağı varsa erkek kardeşi yoksa babası tarafından bağlanır. Gelinler geçmiş yıllarda olduğu gibi kepez giymemektedir. Bunun yerine başına kırmızı örtü atılır, sağ ayakkabısının içine para koyulur ve bir erkek çocuk tarafından ayakkabısı giydirilir. Son kez ailesiyle vedalaştıktan sonra babası gelinin koluna girerek dışarı çıkarır. Evden dışarı çıkmadan önce gelin eşik olarak adlandırılan kapının girişine niyaz eder. Daha sonra kızın babası gelini, damada ve damadın babasına teslim eder. Davullar yol havası çalmaya başlar, orada bulunan kişiler tüfek atarak bu olayı kutlar. Gelin geçmiş yıllarda olduğu gibi ata binmez. Kendisi için hazırlanan gelin arabasına biner. Gelin arabası hareket etmeden önce erkek tarafından getirilen koyun arabasının önünde kesilir. Daha sonra bu koyun her iki aileye eşit şekilde paylaşılması üzere kaldırılır.

Gelin almadan sonra düğün alayı, düğünlerin yapıldığı kültür merkezine ya da düğün salonuna geçer. Orkestranın kurulduğu kültür merkezinde eğlence düzenlenir. Düğün bittikten sonra gelin ve damat evlerine geçer ve böylelikle düğün töreni tamamlanmış olur.

Bağlanan damat

Bağlanan düğün sahipleri⁶⁰

⁶⁰ Hüseyin Ertürkmen'in (KK 28) arşivinden alınmıştır.

Düğünde seymenler⁶¹

Düğünde davulcu

⁶¹ Hüseyin Ertürkmen'in (KK 28) arşivinden alınmıştır.

Düğünde çalgıcılar

Düğünde köy halkı

3.4.1.6 EVLİLİK SONRASI

3.4.1.6.1 Özne

Özne, düğün günü akşam gerçekleştirilen bir nevi dini nikahın yani dede nikahının yapıldığı törenlerdir. Geçmiş yıllarda özne muhakkak yapılan bir törendir. Gelin attan indikten sonra eve girer ve akşam özne yapıncaya kadar bekler.

Özneni yapılması için dede ya da mürebbinin olması şarttır. Özneye herkes giremediği için düğün alayının çoğu dağılmış olur. Yalnızca özneye girebilenler kalmaktadır. Özne için önce erkân yürütülür daha sonra damat özne pırtısı denilen beyaz kumaştan dikilen don ve gömleği giyer. Gelin ise değresini başı bağlanmadan giymektedir. Ardından gelin ve damat çağırılır. Önde damat, arkada gelin ve gelinin arkasında bayraktar içeri girer. Bayraktar elinde bir bıçakla gelinin sırtına dayanır, kayınvalide ve kayınpederden gelin için bir şeyler ister. Kayınvalide ve kayınpeder gelin için zeytinlik, tarla gibi hediyeler verir. Gelinin kurtarılmasının ardından bayraktar oradan ayrılır. Ardından damat iç don ve gömlek ile ortaya gelir. Düğünde giydiği damatlığının ceketi ve pantolonu selevetlenerek giydirilir. Bu işlemin yapılmasının ardından özne için toplanan cemaat dağılır (KK 7, 8). Günümüzde ise Yakapınar'da özne törenini gerçekleştirecek dede ve mürebbi olmadığı için bu tören yapılmamaktadır.

Özne için hazırlanan gelin ve damat

3.4.1.6.2 El Öpme

Yakapınar köyünde baş bağlandığı günden itibaren gelin ve ailesi küs kabul edilir. Gelin ailesi ile birkaç gün görüşmez. Tekrar görüşeceği gün ise el öpme töreni yapılır. El öpme töreni düğünden birkaç gün sonra gelinin ailesinin evinde gerçekleştirilen “barışma” törenine verilen addır. El öpme günü gelinin ailesi erkek tarafı için yemek hazırlarlar. Gelin değresini giyer, erkek tarafı ile ailesinin evine gelir. Bu süreç boyunca gelinin yaşmağı bağlı olur. Aile büyükleri başta olmak üzere anne ve babasının elin öper. Aile büyükleri, anne ve baba el öpüldükten sonra geline “el öpmelik” verir. El öpmelik olarak zeytinlik, ev, arsa gibi mallar verilmektedir. Tahtacı geleneklerinde Sünni gelenekte olduğu gibi mehir yoktur. Geline ailesi ve büyükleri tarafından el öpmelik olarak verilen hediyeler bir nevi mehir olarak kabul edilebilir. El öpme töreni tamamlandıktan sonra gelin ve ailesi barışmış olur.

3.4.1.6.3 Çeyiz Altı (Çeyiz Görme)

Düğünden bir hafta önce gelinin çeyizleri yeni evine yerleştirilir. Gelinin annesi çeyiz sermeye gitmediği için düğünden bir hafta ya da birkaç ay sonra gelinin annesi çeyiz görmeye gider. Çeyizleri tek tek kullanılacakmış gibi sergilenir. Çeyiz görmeye giden anne, kızına hediyeler götürür. Gelinin annesinin yanı sıra diğer akrabaları da çeyiz görmeye gitmektedir. Yeni gelin gelen misafirleri için ikramlıklar hazırlar. Çaylar içilip ikramlar yapıldıktan sonra gelinin annesi ve diğer misafirler evlerine dönerler. Günümüzde anneler kızların çeyizlerini sermeye gittikleri için çeyiz altı yapılmamaktadır.

3.4.1.7 Yakapınar Köyü Evlenme ile İlgili Genel Değerlendirme

Hayatın geçiş dönemlerinden biri olan evlenme, kadının ve erkeğin sosyalleşme süreçlerinden biridir ve hatta en önemli aşamasıdır. Evlilik ile birlikte kurulan aile, bireylerin sosyalleşmeleri için önemli olduğu kadar toplumsal düzenin korunması için de oldukça önemlidir ve tüm toplumlar tarafından kutsal kabul edilir. Türklerin sahip olduğu kültürel, dini ve diğer toplumsal değerler sebebiyle evlilik, Türk toplumunda oldukça önemli bir yere sahiptir. Her toplumda evlilik, içinde sahip olunan ve içinde yaşanılan kültürel, dini değerlere göre gerçekleştirilmektedir. Araştırma sahamız olan Yakapınar köyünde de evlilik, Tahtacı kültür ve inanç değerlerine göre yapılmaktadır. Tahtacı kültür ve inanç değerlerinin en çok etki ettiği kısım evlilik yasaklarıdır. Tahtacı olmayana kız verilmemesi, evlilik yasaklarında en yaygın olanıdır. Ancak günümüz koşullarında bu yasak aşılmış toplumun “dışarı, öteki” olarak

nitelendirdiği Sünni gelenekteki bireyler ile evlilikler yapılmaya başlanılmıştır. Bununla birlikte geçmişte görülen ancak günümüzde görülmeyen dolayısıyla değişime uğrayan bir başka konu da evlilik biçimleridir. Köyde beşik kertmesi, görücü usulü ve kaçırma yoluyla evlilik yaygınken, günümüzde bu yollarla evliliklerin gerçekleşmediği gözlemlenmiştir. Gençlerin bilinçlenmesi, eğitim nedeniyle şehirde yaşamaları evlenecekleri bireyleri kendileri seçmeleri bununla birlikte süreç içerisinde anne-babaların da bilinçlenmesi bu tür evlilik biçimlerinin yapılmamasına neden olmaktadır. Evlilik yasakları ve evlilik biçimlerinde yaşanan değişimler dolayısıyla evlilik aşamasında yapılan uygulamaların da değişmesine sebep olmuştur.

Evlilik sürecinde yapılan uygulamalardan değişim, kız isteme sürecinde görülür. Tahtacı kültür ve inancına bakıldığında Tahtacı olmayan kişilere kız verilmemenin yanında damat tarafı Tahtacı olasa dahi ikrarsız ise kız verilmez. Yani, kız istemeye gidecek olan ailelerin ıkrarlı olması gerekir. Eğer belirli sebeplerden dolayı zamanında ıkrarı alınmamışsa kız istemeden bir süre önce damadın, anne ve babasının ıkrarını aldırması gerekmektedir. Ancak günümüzde köyde böyle bir ön koşul ortadan kalkmıştır. Bunun yanı sıra değişime uğrayan bir diğer konu gelin çevresinde gerçekleştirilen kadife ve pırtı biçme uygulamalarıdır. Geçmişte köyde, Tahtacıyla evlenmeyen kıza kadife ve pırtı biçilmezken, günümüzde bu durum değişmiştir. Aileler “içimizde kalmasın” diyerek Tahtacı olmayan bireylerle evlenen kızlarına kadife ve pırtı biçmektedir.

Salavat, Tahtacı toplumunda oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Neredeyse geçiş dönemlerinin çoğunda belirli zamanlarda salavat okunur. Evlilik aşamasında da geline pırtı ve kadife biçerken gelin kınasını yakarken salavat okunur. Ancak salavat Tahtacıyla evlenmeyen kızlara okunmamaktadır. Yakapınar köyünde bu durum da zamanla değişmiştir. Daha önceki yıllarda Sünnilerle evlenen kızlara pırtı ve kadife biçilmediği gibi gelin kınasının da yakılmadığı hatta düğün bayrağının bile kaldırılmadığı bilinmektedir. Ancak günümüzde Sünni bireylerle evlenen kızlara salavat okunmakta ve gelin kınası yakılmaktadır. Bununla birlikte değişime uğrayan bir diğer uygulama baş bağlama törenidir. Geçmişte Yakapınar köyünde baş bağlamanın ön koşulu olarak çocuklarını evlendiren her iki ailenin de musahipli olması gerekliliği varken, günümüzde bu ön koşul ortadan kalkmıştır hatta gelin diğer aşamalarda olduğu gibi Sünni biriyle de evlense başı bağlanmaktadır.

Geçiş dönemlerinden biri olan evlilikte Yakapınar köyünde gün geçtikçe değişen ve Tahtacı kültür ve inanç değerlerinden uzaklaşan bir süreç gözlemlenmiştir. Daha önceki yıllarda Tahtacı gelenek, görenek, kültür ve inanç değerlerine göre gerçekleştirilen evliliklerde,

günümüzde gün geçtikçe artan ve gözle görünür derecede olan değişimi görmek mümkündür. Bu durumun sebebi ise Yakapınar köyünün göç vermesinin yanı sıra göç alması böylelikle de farklı gelenekler ve toplumlar ile artan ilişkiler olduğu söylenebilir.

3.5 ÖLÜM

Ölüm, insanlık tarihinin başlangıcından beri toplumların karşı koyamadığı doğa olaylarından biri olmuştur. “*İnsan topluluklarının inanış ve törelerinde doğum ve evlenme gibi, ölüm de bir geçiş aşamasıdır*” (Artun, 2011: 200). Bu geçiş, bireyleri ve toplumları derinden etkiler. Bu nedenle ilahi dinler ve inanç gruplarınca bir son ya da yeni bir hayatın başlangıcı olarak tanımlanabilen ölüm olgusunun etkilerini hafifletebilmek için toplumlar birtakım ritüellere ve törenlere başvurur. Bu nedenle de her toplumda doğum ve evlenmede olduğu gibi ölüm çevresinde de birçok adet ve ritüeller oluşmuştur. Toplumların sahip oldukları kültür ve inanç yapısına göre de bu adet ve ritüellerin uygulanış biçimi ve içerikleri değişmektedir.

Tahtacılar da ölüm, bir son değil yeni bir hayatın başlangıcı olarak kabul edilmesinin yanı sıra öze dönüşün bir temsilidir. İnanca göre Allah, insanı kendi nurundan yaratmıştır ve insan öldüğü vakit tekrar Allah’a dönerek özüne kavuşacaktır. Bu nedenle Tahtacılar da bir ölüm olduğu zaman “Hakk’a yürümek” deyimini sıklıkla kullanılmaktadır. Bununla birlikte insan ruhu, sahip olduğu bedenden ayrılarak başka ortamlarda yeniden zuhur edeceği ve ruhun Allah’tan gelip tekrar Allah’a dönüleceği böylelikle insan ruhunun bu dünyada sürekli devredeceği düşünülmektedir. Ölen kişinin ardından “devri daim olsun” gibi avutucu sözlerin kullanılması Tahtacılar da devriye⁶² inancının olduğunun kanıtıdır. Anadolu Aleviliğinde ve dolayısıyla Tahtacılar da iki tür ölüm anlayışı vardır. Birincisi “ölmeden önce ölmek”, ikincisi ise insan yaşamında ölüm olayının gerçekleşmesidir. Ölmeden önce ölmek, tarikatta taliplerin ikrar vermesi yani yola girmesi ile gerçekleşir. Er (1998) Alevilikteki ölmeden önce ölmek anlayışını şu şekilde açıklar:

“Belli bir yaşa gelen kimse ailesiyle birlikte, dedenin ve toplumun huzurunda kurbanını keserek beyaz seccade üzerinde görülüp ölmeden evvel ölmek için kurbanını alıp ceme gider. Burada; küs olduğu birisi varsa onunla barışır, alacağı vereceği varsa bunları halleder ki, burada sorulan öteki dünyada sorulmasın. Yine o anda yalan söylemeyeceğine, kimseyle ilgili kötülük düşünmeyeceğine, komşusu ile iyi geçineceğine, yolunu inkâr etmeyeceğine yemin eder. Burada kötü huy ve alışkanlıklardan uzak durmaya söz veren kişi, artık ahlaki anlamda arınmayı hedefler. Bu da ancak kişinin ölmeden evvel ölmesiyle mümkün olacaktır. Böylece insan, benliğinden arınıp nefisini öldürerek Hakk’a ulaşır” (aktaran Yıldız, 2007: 95).

⁶²Tahtacılar da devir inancı hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Çıblak Coşkun, 2005; Selçuk, 2008.

Diğer ölüm anlayışı kişinin realitede ölmesi ve bu dünyadan ayrılması olarak açıklanabilir.

Tahtacılar da ölüm olayının çevresinde gelişen adet ve ritüeller Yakapınar köyünde canlılığını korumaktadır. Bu adet ve ritüellerin içerikleri ve uygulanma biçimleri ölüm öncesinden başlayarak ölüm sırası ve ölüm sonrası olmak üzere üç başlıkta kategorize edilebilir.

3.5.1 ÖLÜM ÖNCESİ

3.5.1.1 Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler

“Ölüm korkusunun bilinç altındaki baskısıyla tedirgin olan halk düşüncesi, alışlagelmişin dışındaki birtakım davranışları, araç-gereçlerin şu ya da bu biçimdeki kullanışlarını meteorolojik olayları, hayvanların hareket ve seslerini, düşlerdeki görüntülerle hastadaki psikolojik ve fizyolojik değişiklikleri çoğu zaman ölümün bir işareti, bir önbelirtisi saymaktadır” (Örnek, 2016: 286). Yakapınar köyünde de ölümün habercisi olarak birtakım fizyolojik ve psikolojik belirtiler hayvanlar, doğa olayları gösterilmiştir. Fizyolojik belirtiler olarak ölüm döşeginde olan kişinin yeme içmeden kesilmesi, göz bebeklerinin sararması, psikolojik belirtiler olarak bu dünya ile değil diğer dünya ile iletişime geçmesi, halisinyasyon görmesi gösterilmiştir (KK 1, 2, 3). Ölümün olayının belirtilerinden biri de hayvanlardır. Baykuş uğursuz bir hayvan olarak bilinmekte ve eğer baykuş bir evin çatısında ötüyorsa o evde ölüm olacağına inanılmaktadır. “Evine baykui tünesin” gibi beddular da bunun bir etkisidir. Ayrıca horozların vakitsiz bir zamanda ötmesi, çakalların mezarlıkta uluması da ölümün habercisi olarak kabul edilir. Doğa olaylarında ise yıldız kayması, şiddetli derecede rüzgar esmesi yine ölümün habercisi sayılmaktadır (KK 1, 2, 3, 9, 10, 13, 15). Bununla birlikte bazı rüyalar ölümün habercisi olarak kabul edilir. Bir kişi rüyasında dişlerinin döküldüğünü görürse bu hayra yorulmaz. Alt dişler hane içinden, üst dişler de hane dışından bir ölümün olacağını habercisi sayılmaktadır. Bununla birlikte eğer rüyada ölen bir kişi görülmüşse, ölümün habercisi sayılabilmekte ve ölümü engellemek için o kişinin mezarına bir sopa dikilmektedir (KK 7).

3.5.1.2 Kaçınmalar

“Halk kültüründe ölümü uzaklaştırmak, etkisiz hale getirmek için birtakım uygulamalara, kaçınmalara özen gösterilmekte; bunların yerine getirilmemesi durumunda ölüm olayının

gerçekleşeceğine inanılmaktadır” (Çıblak Coşkun, 2005: 194). Yakapınar köyünde ölüm olayının bir daha yaşanmaması için birtakım kaçınmalar mevcuttur. Bu kaçınmalar hem eşyalar, düşler, fiziki ve psikolojik değişimler çevresinde hem de gerçekleşen ölümün ardından başka bir ölümün olmaması için uygulanmaktadır. Ölümden kaçınmak ve bir cenazenin ardından başka bir cenaze olmaması için cenaze defnedildikten sonra küreği ve çapayı ilk vuran kişi defin işlemi tamamlandıktan sonra küreğin ve çapanın üstünü kazır (KK 10). Bunun yanı sıra hava karardıktan sonra eve soğan ve sarımsak alınmaz. Acı tadı olmasından dolayı hava karardıktan sonra eve alınmasıyla acı getireceğine inanılmaktadır. Soğan ve sarımsağın yanı sıra yine acı getireceği inancından dolayı hava karardıktan sonra eve sabun alınmamaktadır. Ölüm olayının gerçekleşmesinden sonra cenazeyi yıkamak için kullanılan sabun bir daha kullanılmaması için cenazeye birlikte gömülür. Ayrıca bir daha acı yaşamamak için tabutun içine koyulmak üzere hazırlanan yatağı dikmek için kullanılan iğne kırılarak atılır.

3.5.2 ÖLÜM SIRASI

3.5.2.1 Ölüm Olayının Duyulması

“Ölüm olayının duyulmasının en doğal biçimi ölenin geride bıraktıklarının ağlamalarıyla olur. Olayı duyan komşular ölü evine toplanarak, ölenin yakınlarının acılarına ortak olmaya, onları avutmaya ilk hazırlıkları yapmaya yardımcı olurlar” (Örnek, 2016: 292).

Köyde ölüm olayı gerçekleştiği vakit, ölen kişinin yakınları öncelikle haber verilmesi gereken kişilere haber verir. Bu kişiler varsa uzakta olan çocukları, yakın akrabalar ve öleni hazırlayacak, defnedecek olanlardır. Ölümün gerçekleştikten sonra bu kişiler yoluyla diğer köylüler de ölümden haberdar olmaktadır. Bunun yanı sıra eğer ölen kişi erken bir vakit öldüyse ve aynı gün defnedilecekse tüm köy halkının duyması için muhtarlıktan anons edilmektedir. Ancak ölüm akşam saatlerinde olduysa ve cenaze ertesi gün defnedilecekse, muhtarlıktan anons defnedileceği gün sabah erken saatlerde yapılmaktadır. Son birkaç yıldır ise muhtarlığın anonsunun yanı sıra sosyal medyadan da paylaşımlar yapılmakta ve ölüm olayı daha hızlı duyulmaktadır.

“Tahtacılar toprağın mühürlenmesi inancı sebebiyle defin işlemini gün batmadan önce yaparlar. Eğer ölüm olayı akşama doğru olursa, ölüünün hazırlanması ve defnedilmesi işlemleri bir sonraki güne bırakılır, ölü sabaha kadar bekletilir” (Selçuk, 2008: 268). Ölen kişinin sabah kadar beklenilmesine Yakapınar’da “ölünün sabahlaması” denir. Eğer cenaze sabahlayacaksa evin içinde müsait bir oda hazırlanır. Odanın ortasına yatak serilir, üzerine halı serilir halının üstüne cenaze koyulur ve cenazenin üstü örtülür, şişmemesi içinde cenazenin üstüne bıçak

koyulmaktadır. Ayak ucuna defnedilirken giyeceği kıyafetleri koyulur ve sabaha kadar başında ağıt edilir (KK 7, 9). Geçmiş yıllarda ölen kişi eğer musahipli ise normalde cemlerde dede tarafından uyandırılan delil köydeki mürebbi ya da sazandarlar tarafından delil uyandırılır ve sazandarlar cenazenin balında üç ayrı ölüm nefesleri söylemektedir. Ölüm nefesi bittikten sonra delil sırlanır. Aşağıda verilen nefesler Tahtacılar da cenazenin başında okunan ölüm nefeslerine örnektir.⁶³

*Elime dolarlar kefin bezimi
Doyup usanamadığım yalan dünya kalıyor*

*Bir vakitte bey idim başıma
Gider gelirdim kendi işime
Tedarikler görürdüm kendi başıma
Çürüyesi toprak gözüme doluyor*

*Karşıdan gelen altı atlı
Altısı da yaman birbirinden fırgatlı
Diyorlar da yalan dünya çok tatlı
Tadına doyamadığım yalan dünya kalıyor*

*Yalan dünya benim yurdum mekanım
Günden güne artıyor ahım figanım
Ben de bu dünyada ölünmez sanırdım
Çürüyesi toprak göğüsüme doluyor*

*Pir Sultan Abdalım dünyalar yıkılır
Taşı toprağı üstümüze dökülür
Yalan dünyada başa gelen çekilir
Çürüyesi toprak gözüme doluyor*

⁶³ Sazandar İsmail Gacar (KK 7) ile yapılan görüşmelerde kayıt altına alınmıştır.

*Gaibte kandilde sır idim
Atanın belinden sızdırdın felek
Ağca murakıblara⁶⁴benzer iken
Al kızıl kanlara dönderdin felek*

*Atamdan sızdım anama indim
Ol muhabbette kızıl kan oldum
Dokuz aylık yoldan seferden geldim
Anamın sütüne kandırdın felek*

*Anamdan doğdum elendim
Elendim de tuzlu çapıtlara belendim
Dokuz aylık yoldan seferden geldim
Anamın sesine kandırdın felek*

*On beşinden yirmisine yol oldum
Otuzunda dört bir tarafımda göl oldum
Kırk yaşında boz bulanık sel oldum
Böyle bir mevsime dönderdin felek*

*Ellisinde yaşım yarıyı geçti
Atmışında yollarım yokuşlara düştü
Yetmişinde tepkilerim hepten şaştı
Öğüttün de ömrümü un ettin felek*

*Sekseninde seyirsen de yetemen
Doksanında otursan da kalkaman
Yüz yaşında kavrasan da tutaman
Çürüttün ömrümü hiç ettin felek*

⁶⁴ Mürekkep

*Yandırdın Şah Hatayim yandırdın
Verdin ecel şerbetini de beni kandırdın
Durmadın azraili de üstüme gönderdin
Dünyaya gelmemişe dönderdin felek*

Günümüzde artık cenazeler evlerde sabahlamamaktadır. Eğer cenaze sabahlayacaksa morglara götürülmektedir. Ayrıca köyde delil uynadırma hizmetini yapacak kişilerin ve musahipli kişilerin olmamasından dolayı cenazelerin başında delil uyandırma hizmeti yapılmamakta ve ölüm nefesleri okunmamaktadır.

3.5.2.2 Ölümünden Hemen Sonra Yapılan İşlemler

Yakapınar'da ölüm olayı gerçekleştiğinde yapılan ilk iş, ölen kişinin yakınlarına haber vermektir. Bu sırada cenaze evinde bulunan kadınlar ölen kişinin çenesini ve ayaklarını bağlarlar. Bu eyleme “çene çatmak” denmektedir. Çene çatmak “çenen çatılsın” şeklinde beddua olarak da kullanılmaktadır. Ölen kişinin çenesi çatıldıktan sonra ayak baş parmakları da bağlanır ve doktor beklenilir. Bu sırada cenaze sahibi tarafından *ölüm bohçası* açılır. Bir yandan da orada bulunan kadınlar tabuta koyulması için yatak ve yastık hazırlamaktadır. Yatak ve yastık elde dikilmekte ve içine yün katılmaktadır. Bu işlem tamamlandıktan sonra yatak ve yastığı diken kadın, dikiş sırasında kullandığı iğneyi kırar. Bu bir daha ölüm olmaması ve aynı evden bir daha cenaze yatağı dikilmemesi amacıyla yapılmaktadır. Ardından hazırlanan yatak ve yastık erkeklerin getirdiği tabutun içine yerleştirilir.

Kadın ve erkeğin ölüm bohçaları belirli bir yaşa geldikten sonra hazır olur. Eğer ölüm ani bir şekilde gerçekleştiyse ölüm bohçası o gün hazırlanır. Kadının ölüm bohçasının içinde baş bağlama gün giydiği değresi, kadifesi, ulaması olur. Erkeğin ölüm bohçasında ise öznedeye giydiği beyaz gömlek ve pantolonu vardır (KK 1, 9, 13). Ölüm bohçasının yanı sıra cenazenin sarılması için battaniye, kefenlik kumaş ve cenazenin taşınması için “golan” adını verdikleri el örmesi ip bulunur. Bunlar; hasta ağırlaşmaya başladığı zaman hazırlanır. Eğer ani bir ölüm olduysa o gün temin edilmektedir. Ölümünden hemen sonra yapılan işlemler hakkında kaynaklarımızdan aldığımız bilgiler şu şekildedir:

Cenaze sabahlayacaksa sabaha kadar otururlar ölüyü ellemezler. Sonra boyuna üç kere ip ölçerler, ipi koparıp üstüne atarlar. Sonra üstüne bir sabun ve bıçak koyarlar. O sabun çimdirmeye (yıkamaya), bıçak da ölünün karnı şişmesin diye korlar. Kadınsa ellerine de kına vururlar çünkü gözünü yumdu artık toprağa gurban gidiyor. Geline kına vuruluyor, vardığı yere

gurban gidiyor çünkü orada ölecek, ölünce de toprağa gurban gidiyor diye illa garılara kına vurulur. Çimdirekene kınayı yurlar⁶⁵ (KK 13).

Bu süreçte erkekler mezarın hazırlığı ve tabut ile ilgilirlirler. Cenaze sahibi olan erkeklerin bir kısmı mezarlığa giderek mezarı kazar, diğler bir kısmı da cenazenin defnedileceğı tabutu bir diğler adıyla “sal ağacını”nın yapımıyla ilgilirlirler.

Yatağın hazırlanması

⁶⁵ Yumak: yıkamak

Yatağın dikilmesi

Ölüm bohçasında bulunan değre

3.5.2.2.1 Ölünün Yıkınması

Ölüm hastanede gerçekleşmediği müddetçe Yakapınar köyünde cenazeler evin bahçesinde yıkanmaktadır. Dışarıda kapalı bir alan yoksa müsait bir yeri belirler, etrafını çarşafarla kapatırlar ve yıkama işlemini yaparlar. Köyde kadın cenazelerini kadınlar, erkek cenazelerini de erkekler yıkamaktadır.

Cenaze evde yıkanacaksa öncelikle kazana su koyulur ve ateş yakılarak su ısıtılır. Su kaynatılırken içine defne yaprağı atılır. Bu sırada cenaze erkekler tarafından yıkama işlemi yapılacak yere götürülür. Cenazenin yıkanacağı yere “*yunaklık yer*” denir (KK 7). Cenaze yıkanmaya başlamadan önce ilk olarak mahrem yerleri yedi katlı bez yapılarak kapatılır (KK 3). Bunun ardından saç, sakal ve diğer temizlikleri yapılmaktadır. Cenaze erkek ise sakalları temizlenir ancak bıyığına dokunulmaz. Cenazenin temizleme işlemi tamamlandıktan sonra ısıtılan su bir kovaya aktarılır. Köyde cenaze yıkanırken su kabağı kullanılır. Evinde kabak bulunan kişi ya da cenaze sahibi kabağın içini oyarak onu tas haline getirir, cenazeler yıkanırken olmazsa olmaz bu su kabaklarıdır. Başından başlayarak ayak ucuna kadar önce üç kabak su dökülür. Yıkama işlemi tamamlandıktan sonra helalleşmek isteyen yakınları sırayla içeri girerek birer kabak su dökerler. Ardından cenaze giydirilmek üzere alınır (KK 1, 3, 9, 13).

Cenaze yıkanırken kullanılan su kabağı mezarın başına koyulmak üzere tabutun içine yerleştirilir. Kullanılan sabun, havlu gibi malzemeler de tekrar kullanılmaması için atılır. Su kaynatılan kazan ters çevrilir, ocağın külü süpürülmez. Cenazenin yıkandığı yerde ölen kişinin ruhu dolaştığına inanıldığı için orada üç gün boyunca gaz lambası ya da çıra yakılır. Bu ışık üç gün söndürülmeden yakılmaktadır.

Cenazeyi yıkamak için hazırlanan su

Cenazenin yıkandığı yerde yakılan gaz lambası

3.5.2.2.2 Ölünün Giydirilmesi

Cenazenin giydirilmesi için hazırlanan yere cenaze getirilir. Öncelikle en alta battaniye serilir. Kaynak kişilerle yapılan görüşmelerde daha önceki yıllarda battaniye yerine ölüyü sarmak için halı yazıldığı belirtilmiştir (KK 7). Battaniyenin serilmesinin ardından Battaniyenin üstüne kefeni serilir, kefenin üstüne de kadın ise değresi, erkek ise özne kıyafetleri serilir. Bu süreçte cenazenin üstü bir çarşafı kapatılmaktadır. Cenaze yıkandıktan sonra orada bulunan erkekler tarafından giydirileceği yere getirilir. Tıpkı yıkama işleminde olduğu gibi kadın cenazesini kadınlar, erkek cenazesini erkekler giydirmektedir. İlk olarak iç gömlek denilen ve yakası bıçakla kesilmiş olan kumaş başından giydirilir. Cenaze kadın ise tıpkı gelin olduğunda giydiği gibi değresi giydirilerek başı bağlanır, kadifesi de tabuta serilir. Başına yağlık bağlanır, gırap bağlanır ve çiçekle süslenir. Eğer cenaze erkek ise düğün gecesini özne töreninde giydiği özne kıyafetleri giydirilir. Eğer ölen kişi genç kız ise kızlık değresi giydirilerek başına sümbül yağlık bağlanır (KK 1). Ardından kefene sarılır, en son battaniyeye sarılarak teslim edilir (KK1, 3, 13).

Bir yandan cenaze hazırlanırken bir yandan da cenazenin yerleştirileceği tabut hazırlanmaktadır. Yakapınar'da tabutlar özel olarak çaktırmakta ve içine yatak, yastık ve çarşaf serilmektedir. Tabutun hazırlanması da yine orada bulunan kadınlar tarafından yapılmaktadır. Tabutun içine öncelikle "çul" olarak adlandırılan halı serilmektedir. Ardından kadınlar tarafından hazırlanan yatak ve çarşaf serilir. Tabut hazırlanıp, cenaze giydirildikten sonra orada bulunan erkekler tarafından cenaze teslim alınır, tabutun içine yerleştirilir ve ardından mezarlığa götürülmesi için yine erkekler tarafından traktöre taşınır.

Üstü kefenle örtülmüş cenaze

Cenazenin giydirileceği yerin hazırlanması

Erkek cenazesi için hazırlanan özne kıyafetleri

Cenazenin bağlanacağı golan (kolan) adı verilen örme kuşak

Tabutun içine yatağın yerleştirilmesi

Kadın cenazesi

Tabutun içine yerleştirilmiş cenaze

3.5.2.3 Cenazenin Mezarlığa Götürülmesi

Köyde cenazeler mezarlığa traktörler ile taşınmaktadır. Cenazeyi teslim alan erkekler tabutu traktörün kasasına yerleştirmeden önce kasaya hasır serer ve ardından tabutu hasırın üstüne yerleştirirler. Bu sırada orada bulunan bir kadın traktörün önüne poşetlenmiş bir şekilde ekmek asar. Asılan bu ekmek ölen kişinin son lokmasıdır. Bu ekmek cenazenin defnedilmesinden sonra birkenara bırakılır (KK 1, 10, 17). Cenaze sahipleri de sırayla tabutun etrafına oturur. Mezarlığa gidinceye kadar eğer ölen kişi bir kaza sonucu ölmediyse yüzü muhakkak açılır. Mezarlığa gidinceye kadar yakınları ağıt yakar. Yakapınar köyünde eğer genç cenazesi olduysa, ölen gencin arkadaşları bir sırığın ucuna tütbent veya krep kumaş bağlar. Traktör mezarlığa giderken de en önde resmi, arkasında bayrak ve onun arkasında da ellerine sırık bulunan gençler olur. düğünlerde nasıl ki bayrak düğün alayının önünde gidiyorsa genç cenazesi olduğunda da bayrak önde gider. Cenaze, mezarlığa düğün yapıyor gibi götürülür. cenazenin defnedilmesinin ardından sırıkların ucuna bağlanmış krep kumaşlar mezarının üstüne asılır. (KK 1, 2, 3, 10, 13).

Cenaze evden çıkarılırken

Cenazenin traktöre yerleştirilmesi

Mezarlıkta cenazenin başında ağıt yakan kadınlar

Defnedilmek üzere hazırlanan erkek cenazesi

3.5.2.2.4 Cenazenin Defnedilmesi

Cenaze mezarlığa getirildikten sonra defnedileceği mezar hazırlanıncaya kadar müsait bir alana hasır serilir, hasırın üstüne tabutun kapağı koyulur, kapağın üstüne cenaze yatırılır. Cenazenin yüzü açılır ve bir eli dışarı çıkarılır. Bu sırada cenaze sahibi kadınlar başına toplanır ve ağıt⁶⁶ yakarlar. Bu sırada erkekler mezarın hazırlanması ile ilgilenir. Ölen kişinin mezar derinliği boyuna bir ip tutarak ölçülür. Eğer ölen kişi kadın ise göğüs hizasına kadar olan derinlikte, erkek ise göbek hizasına kadar olan derinlikte kazılır. Ardından tabutun sığacağı şekilde mezarın içi tuğlalarla örülür ardından tabut mezarın içine yerleştirilir. Mezar hazır olduktan sonra sırasıyla cenaze sahipleri cenazenin elini öperek helalleşir. Helalleşme bittikten sonra erkekler cenazeyi tabutun kapağı ile birlikte alarak mezarın içine yerleştirilmiş halde bulunan tabutun içine yerleştirir, yüzü kibleye çevrilir. Tabutun kapağı kapatılmadan sevdiği eşyaları tabutun içine yerleştirilir ve yüzüne bir avuç toprak atılır. Bu “gözünü toprak doyursun” anlamında yapılmaktadır (KK 9). Daha sonra tabutun kapağı kapatılır. Tabutun kapağının üstüne “gayrak” olarak adlandırılan büyük kaya parçaları koyulur. Tabutun üstüne taş koyulması geçmişte mezarın hayvanlar tarafından açılmasını engellemek için yapılmaktadır ancak günümüzde de bu uygulama devam etmektedir. Gayrak taşlarının koyulmasının ardından hazırlanan çimento kovalarla imece usulü taşınarak tabutun üstüne dökülür. Bütün bu işlemlerin tamamlanmasının ardından sıra mezarın üstüne toprak atmaya gelir. Mezarı kazarken ilk çapayı vuran kişi ilk toprağı atar, ardından orada bulunan kişiler sırayla mezarın üstüne toprak atarlar ve mezar tamamiyle toprakla kapatılır. Bir baş ucuna bir de ayak ucuna hece taşları dikilir. Baş ucundaki hece taşında adı soy adı ve ölüm tarihi yazılır. Hece taşlarından sonra mezarın üstü tamamiyle mersin yaprakları ile kapatılır. Mersin, kokusu olan bir bitkidir ve bu kokuya börtü böcek gelmeyeceği düşünülür. Bu nedenle mezarın üstü mersinle kapatıldıktan sonra bir de baş ucuna bir kova ile mersin koyulur. Cenazeyi yıkarken kullanılan su kabağının da mezarın baş ucuna koyulmasının ardından mezarı kazmak için kullanılan kürek ve çapanın ucu “tahtanın hakkı kalmasın diye” (KK 7, 9) kazılır. Bütün bu işlemlerin tamamlanmasının ardından orada bulunan kişiler cenaze sahiplerine baş sağlığı dileyerek mezarlıktan ayrılır.

⁶⁶ Cenazenin başında ağıt yakma İslamiyet öncesi Türklerde de görülmektedir. Ağıt yakmanın amacı ölüm karşısında duyulan üzüntüyü ve acıyı dile getirmektir. Yakapınar köyünde ağıtların içerikleri ölen kişinin hayatı ile ilgilidir. Bu dünyada yaptığı iyilikleri, yaşadığı olayları, iyi anıları ağıt şeklinde kadınlar tarafından söylenir. İslamiyet öncesi Türk kültüründe ölüm hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Çoruhlu, 2004; Onay, 2013; Örnek, 2018; Sayın Askan, 2022.

Mezarın kazılması için kullanılan kazma ve kürekler

Mezar için kullanılacak olan çimentonun hazırlanması

Mezarın içine yerleştirilmiş tabut

Üstü mersin ile örtülü mezar

Cenazeyi yıkamakta kullanılan su kabağı

3.5.3 ÖLÜM SONRASI

3.5.3.1 Yas, Yas Süresi ve Yas Giyimi

“Alois’e göre yas, toplum tarafından bizim için “önemli” olarak tanımlanmış insanların ve yakınlarımızdan birinin kaybıyla duyulan acı ve üzüntüyü toplumsal kalıplar içerisinde ifade etmektir” (aktaran Örnek, 2016: 307). Yakapınar köyünde yas, ölüm gerçekleştiği anda başlar. Ölümün hemen ardından yaşlı olan kişiler gerek kıyafetleri gerekse de duruşları bakımından yaşlı olduğunu belli etmektedir. Yas giyimi için kesin kurallar olmamakla birlikte köyde yas giyimi genellikle kadınlar tarafından uygulanır. Cenaze sahipleri ölüm olayının gerçekleşmesinin ardından giyim kuşamına dikkat eder, cenaze sahibi kadınlar başlarına tülbent takar, renkli veya yasa uygun olmayan kıyafetlerini değiştirerek yasa uygun olan kıyafetleri giymektedir. Yaşlı olan kadın siyah şalvar ve koyu renkli tişört veya kazak giymekte, başına siyah ya da buna benzer koyu renkli ya da beyaz tülbent bağlamaktadır. Eğer ölen kişi kadının eşi, çocuğu ya da torunu ise bu giyim kadın ölünceye kadar devam etmektedir. Diğer durumlarda yas giyimi ölen kişinin kırkıncı günü son bulmaktadır. Erkek cenaze sahipleri için kılık kıyafette bir değişiklik olmamakla birlikte yine gösterişli kıyafetlerden kaçınmakta, yaşlı

olan erkek kırk gün boyunca sakal tıraşı olmamaktadır. Daha önceki yıllarda yas sürecinde giyim kuşamda daha ağır şartların olduğunu kaynak kişilerimiz belirtmişlerdir. Yas boyunca kırk gün boyunca yeni kıyafetler giyilmemekte, sabun kullanılmamakta ve hatta banyo dahi yapılmadığı belirtilmiştir (KK 1, 7, 8, 9, 14, 15). Ancak günümüzde yas, bu ağır koşullarda tutulmamakta yeni kıyafet giyilmese dahi banyo yapılmakta kişiler öz bakımına dikkat etmektedir. Yas giyimi sadece yaşlı olan ailelerce değil diğer köy sakinleri tarafından da dikkat edilen bir husustur. Yaşlı olan kişilere verilen düğün aviyetlerine dikkat edilir. Özellikle yaşlı ve dul kadınlara aviyet verilecekse koyu renkli şalvar kumaşları ve beyaz tülbentler tercih edilmekte bu da kişilerin yasa olan saygısını göstermektedir.

Yasın belirli bir süresi olmamakla beraber genel olarak yas bir yıl tutulmaktadır. Ancak kırk gün boyunca yas muhakkak tutulur. Yaşlı olan kişi herhangi bir eğlenceye katılmaz, evde radyo ve televizyon açılmaz, aynaya bakılmaz, aynanın üstü bir örtü ile kapatılır. Hatta eğer iki ölüm arka arkaya gerçekleşiyse “yas yas üstüne gidilmez” inancıyla başka bir cenazeye de katılmaz (KK 1, 2, 9). Köyde yas süresi genel olarak bir yıl tutulsa dahi daha uzun süre yaşlı olanlar da mevcuttur. Uzun süre yas tutan kişiler genellikle yaşlı kadınlardır. Kocasını, çocuğunu ya da torunu vefat etmiş olan yaşlı kadınlar ölüncüye kadar renkli giyinmemekte, sadece beyaz keten denilen kumaşlardan dikilen örtüleri takmakta, üzerinde dikkat çeken herhangi bir obje taşımamaktadır. Bununla birlikte altın gümüş gibi ziynet eşyaları kullanmaktan kaçınır ve ayrıca herhangi bir eğlenceye katılmamakta ve düğünlerde oynamamaktadır.

3.5.3.2 Belirli Günler

Yas sürecinde cenaze sahiplerinin dikkat ettiği belirli günler vardır ve bu belirli günlerde ölen kişi için yemekler verilmekte bu vasıta ile da ölen kişi anılmaktadır. Bu belirli günler üçüncü gün, yedinci gün, kırkıncı gün, yıl dönümü ve her Cuma akşamıdır.

3.5.3.2.1 Üçü

Cenazenin öldüğü gün değil, defnedildiği gün birinci gün sayılır. Defnedildiği günden itibaren üçüncü gün cenaze sahipleri ekonomik durumlarına göre yemek yapar. Yemek yapmayan kişiler ya tavuklu pilav yapar ya da lokma döker. O gün baş sağlığına gelenlere, yoldan geçenlere ölen kişinin canı için dağıtır.

3.5.3.2.2 Yedisi

Yedinci gün de tıpkı üçüncü günde olduğu gibi cenaze evinde, cenaze sahiplerinin ekonomik durumuna göre yemekler yapılmaktadır. Eğer cenaze sahibi üçüncü gün lokma

döktüyse, yedinci gün muhakkak yemek vermeye çalışır. Eğer yemek verecek durumu yoksa tavuklu pilav, pide ve ayran dağıtmaktadır. Yapılacak olan hayırları, cenaze sahibinin ekonomik durumu belirler.

3.5.3.2.3 Kırkı

Kırkıncı gün yasın bittiği gündür. Ölen kişinin kırkı çıkmış olur. Kadınların kırk hayır yemeği kırkıncı günden bir gün önce yapılırken, erkeklerin eksik yapılmaz kırkıncı günü yapılmaktadır. Bunun nedeni kadınların “eksik etek” olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır.

Cenaze sahipleri kırkıncı gün ekonomik durumu ne olursa olsun yemek hazırlamaktadır. Tavuklu pilav ya da lokma yapılmaz. Keşkek, nohut yemeği, pilav, cacık ya da salata, çorba yapılır. Kırk hayır yemeği yapılacağı günden bir gün önce hayır sahibi ertesi gün kırk hayır yapacağına dair anons yaptırmakta, böylelikle herkesi davet etmektedir. Yine aynı gün akşam yemek için hazırlıklar başlar. Yemek yapacak olan aşçı ya da hısım akraba eğer hayır cem evinde yapılıyorsa cem evine; cenaze evinde yapılıyorsa, cenaze evine gelerek hazırlıklara yardımcı olur. Kırk hayrı için genellikle koyun kurban edilmektedir. Koyunun tıglama işlemi erkekler tarafından yapılır. Daha sonra orada bulunan herkes etlerin yemeklere göre ayrılmasında yardımcı olur. Bir yandan da yardıma gelen kadınlar salata malzemelerini hazırlar, keşkek için gerekli hazırlıklara yardım eder. Burada amaç cenaze sahibine yardım ederek onun bir iş yapmamasını sağlamaktır. Yemek hazırlıkları sabaha kadar devam eder. Sabah olduğunda yemekler pişmiş olur. Hazırlıklar tamamlandıktan sonra cenaze sahibi olan erkeklerden biri köy kahvelerine giderek orada bulunan diğer erkekleri davet eder. Yemekleri önce erkekler yemektir. Gelen erkeklere, erkekler hizmet ederken, kadın misafirlere cenaze sahibinin akrabası ya da yakını olan kadınlar hizmet etmektedir. Erkeklerin yemek yedikten sonra kadınlar gelir. Yemeklerin yenmesinin ardından cenaze sahibi ve yakınları etrafi toparlar. Bütün işler bittikten sonra cenaze sahibi çay demler ve “selemet (selâmet) çayı” içerler. Selâmet çayı, yapılan bir işin ardından kazasız belasız, sağ salim yapıldığına şükretmek için içilir.

3.5.3.2.4 Yılı

Tıpkı kırk hayrında olduğu gibi ölen kişinin ilk yıl dönümünde de yemekler yapılmaktadır. İlk yıl yemek yapılır. Diğer yıllarda eğer yıl hayrını yapacak kişilerin ekonomik durumuna göre yemek yapılır. Eğer yemek yapılmayacaksa köy meydanında ölen kişinin yakını tarafından lokma döktürülür ya da evinde ufak çaplı ikramlar hazırlayarak yakın akrabalarını ve komşularını çağırır.

Yemek hazırlığı yapan kadınlar

Yemeklerin pişirileceği ocaklar

Hayır için yemek hazırlığı yapan kadınlar

Yemeklerin yapımı

Hayır için pişirilen yemekler

Hayır yemeklerini dağıtan kadınlar

3.5.3.2.5 Üleştirme

Yakapınar köyünde yaşayan Tahtacılar da perşembeyi cumaya bağlayan gün “cuma akşamı” olarak tanımlamaktadırlar. “*Perşembe günü en saygın gündür. Ölülerin yol gözlediği, yiyecek beklediği gündür*” (Yetişen, 1986: 22). Ölen kişinin defnedildiği günden sonra gelen ilk perşembe günü cenaze evinde üleştirme yapılır. Cenaze evinde ölen kişinin canı için sevdiği tatlılar yapılır, mevsim meyveleri hazırlanır. Konu komşu hısım akraba da evlerinden ikramlık yaparak cenaze evine gelir. Gelen ikramlıklarla birlikte evde hazırlanan ikramlıklar “üleştirme çanağı” denilen tabaklara paylaşılır ve tabaklar tepsilere dizilir. Tepsilerden bir tanesi cenaze

sahibi kadın tarafından alınarak sokağa götürülür ve kadın “geliverin çocuklar” diye bağırır. Yoldan geçen kim varsa tabaklarda bulunan her şeyden birer adet alarak “Allah kabul etsin” der. Diğer tepside bulunan ikramlıklar da cenaze evine gelen kadınlara ikram edilir, hep birlikte yerler. Tepside bulunan her şeyden birer lokma da olsa tatmak şarttır. Üleştirme bittikten sonra üleştirme tabakları yıkanmaz, ertesi gün yıkamak için bir köşeye bırakılır.

Cuma akşamı üleştirilen yiyecekler

Sokakta üleştirme yapan kadın

3.5.3.3 Mezarlık Yapımı ve Mezarlık Ziyaretleri

Yakapınar köyünde mezarlar, cenazenin kırkının çıkmasının ardından yapılır. Kırkinci gündən sonra mezarın yapımı için bu alanda uzman kişiler ile iletişime geçilir. Mezarın boyutuna uygun mezar taşlarının siparişi verilir. Mezar taşları muhakkak yapılmakta, eski mezarlar haricinde Yakapınar'da taşsız mezar bulunmamaktadır. Bu nedenle de mezar taşının dikilmesi için çok uzun süre beklenilmemektedir. Kırkinci gün ya da daha sonraki bir hafta içinde mezar taşı dikilir. Kaynak kişilerimizden elde ettiğimiz bilgilere göre daha önceki yıllarda kırkinci gün yani kırk hayrının yapıldığı gün mezar taşı cenaze evine getirilmektedir. Evin oturma odasında baş köşeye koyularak ölen kişinin kıyafetlerinin bulunduğu bohça açılır buna “*asbab dökme*” denilmektedir. Bohçanın içinde bulunan ve ölen kişiye ait olan kıyafetler mezar taşlarına giydirilir. erkek ise mezar taşının baş kısmına yırtma, kadın ise yağlık bağlanır. Mezar taşları giydirildikten sonra ise başında ağıtlar yakılmakta ve mezar taşı bir gece evde böyle bekletildikten sonra ertesi gün mezarlığa götürülerek dikilmektedir. Ancak günümüzde mezar taşları eve gelmeden direk olarak mezarlığa götürülerek dikilir. Cenaze sahipleri mezar taşları dikildikten sonra kadın mezarı ise mezar taşının baş kısmına tülbent erkek ise yırtma bağlar. Bu mezarın erkek mi yoksa kadın mı olduğunu belli etmek için yapılır. Ayrıca mezar taşlarının başına işlenen semboller de mezarın erkek ya da kadın mezarı olduğuna işaret etmektedir. Kadın mezarlarının baş taşlarında koşar altın ya da çiçek sembolleri işlenirken erkek mezarlarının baş taşlarına ise silah, kılıç gibi semboller işlenir.

Köyde mezarlık yapımına olduğu kadar mezarlık ziyaretlerine de oldukça önem verilir. mezarlık ziyaretleri cenazenin defnedildiği günün ertesinden başlayarak kırk gün boyunca devam eder. Eğer köyde başka bir cenaze olursa o gün mezarlık ziyareti yapılmaz. Mezarlığı da bir yaşam alanı olarak kabul eden köylüler mezar avlularını sanki orada birileri yaşıyormuş gibi temiz tutar. Her Perşembe günü mezarlık ziyaretlerine gidilir, ziyarete giderken yanlarında çiçek, mersin götürürler. Eğer mezar avlusu kirli ise süpürülür ve kireçlenir. Ayrıca her bayram arifesinde de mezarlık ziyaretleri yapılmaktadır.

Mezarın başında ağıt yakan kadınlar

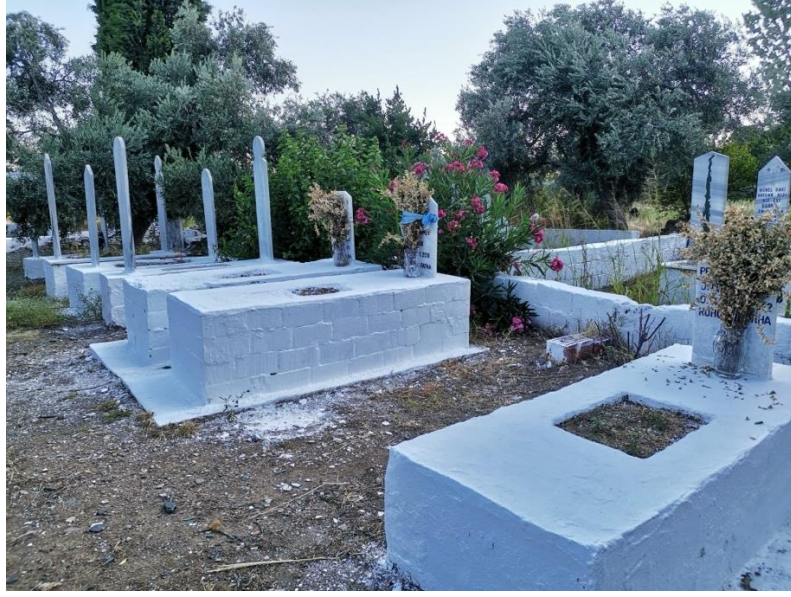
Mezar taşında çiçek ve koşar resmi bulunan kadın mezarları

Mezar taşında saat ve şişe resmi bulunan erkek mezarları

Çiçeklerle süslenmiş mezar avlusu

Bir aileye ait mezar avlusu

3.5.3.4 Yakapınar köyünde Ölüm ile Uygulamalarla İlgili Genel Değerlendirme

Ölüm insan hayatında en büyük belirsizliklerden biridir. Bu nedenle insanlar ölümün belirsizliğini belirli hale getirmek ve ölme karşı olan korku, endişe gibi duygularını hafifletmek için geçmişten günümüze birtakım ritüeller gerçekleştirmişlerdir. Ölümden sonra yaşamın devam edeceği, insanın yaşanılan dünyada değil, yaşanılacak olan dünyada hayatına devam edeceği inancı İslamiyet öncesi dönemlerden beri Türk kültüründe var olan bir inançtır.

Türklerin ölüm olayına karşı inançları, ritüelleri; coğrafya ve yaşanılan ortamlara göre zamanla değişmiştir. Her ne kadar ölüm ritüellerinin uygulanış biçimleri değişmiş olsa da amaç aynı kalmıştır. İslamiyet öncesi Türk kültüründe ölüm bir son değil başlangıç olarak kabul edilmiş ve ölümden sonra yapılan ritüeller ölen kişinin ruhunun huzur bulması için uygulanmıştır. Bu inanç Tahtacılar da devam etmektedir. Tahtacılar; ölümü bir son olarak değil, yeni hayatın başlangıcı olarak kabul ederler ve ölen kişinin ruhunun başka bedenlerde yeniden zahir edeceğine inanırlar. Tahtacılar için yaşanılan dünya ve yaşanılacak olan dünya arasında ölüm bir geçittir. Yaşanılacak olan dünyada, tıpkı yaşamış olduğu hayat gibi bir hayata devam edeceği inancından dolayı Tahtacılar, ölen kişinin değerli eşyalarını, bu dünyada giydiği kıyafetlerini tabutun içine koyarlar. Bu eski Türklerde de olan bir uygulamadır. Örneğin eski Türklerde ölüm geleneklerine bakıldığında ölen bir askerin atı ile gömülmesi onun yaşayacak olduğu dünyada savaşmaya devam edeceği inancından kaynaklanmaktadır. Tam da bu noktada üzerinde durulması gereken başka bir husus Tahtacılar da ölen kişinin kıyafetleri ile gömülmesidir. Tahtacılar ölüyü temizleyip yıkadıktan sonra kadın ise değresini, erkek ise

cemlere girerken giydiği kıyafetlerini giydirerek gömülmeye hazırlarlar. Tahtacılar da eski Türklerdeki ölüm etrafında oluşan inanç ve ritüellere başka bir örnek de ölen kişinin mezarının yapımında karşımıza çıkmaktadır. Eski Türklerde ölen kişi için hazırlanan kurgan adı verilen mezarlara lahitlerle gömüldükleri bilinmektedir. Tahtacılar da ölen kişi için tabut hazırlanır. Bu tabutun içine yatak ve yastık dikilerek yerleştirilir. Ölen kişi kendisi için hazırlanan bu tabut ile defnedilir. Kırk gün geçip mezarı yapıldığında ise tıpkı eski Türklerin kurganlarında olduğu gibi mezar taşının üstüne onun cinsiyetini belli eden semboller ve mesleği ile alakalı semboller ya da sevdiği herhangi bir şeyin resmi çizilir. Daha eski Tahtacı mezarlarına bakıldığında ise Tahtacı mezarlarında onlar için kutsal olan kazayağı sembolleri görülmektedir.

Tahtacılar da hala uygulanan cenazenin defnedilmesinden sonra cenaze evinde yemek verilmesi işlemi de eski Türk geleneklerinden günümüze ulaşmıştır. Eski Türk geleneklerinde cenaze defnedildikten sonra onun ruhu için atlar ve koyunlar kurban edilerek cenaze evinde yemek verilir. Tahtacılar da bu durum aynıdır. Cenaze defnedildikten sonra cenazeye katılanlar dönüşte cenaze evine uğrar ve konu komşunun getirdiği yemekleri yerler. Ayrıca ölen kişi eğer müsahipli ise Cebrail (horoz) kurbanı kesilir. Cenazenin defnedilmesinden sonra Cebrail kurban edilmesinin nedeni, ölen kişi yola girip ikrar verdiğinde yani ölmeden önce öldüğünde yolda ona rehber olması için Cebrail'in kurban verilmesidir. Nasıl ki bir kişi ikrar verip yola girdiğinde yolda kendisine rehber olması için Cebrail kurban ediyorsa öldükten sonra da bu dünya ile yaşanılacak olan diğer dünya arasındaki geçitte kendisine rehber olması için Cebrail kurbanı kesilir. Bunun yanı sıra ölen kişi ardından yas tutulması da günümüzde hala devam eden bir uygulamadır. Bu uygulamanın amacı ölüm dolayısıyla duyulan derin üzüntü ve acıyı belli etmektir. Bunun için eski Türkler yaşlı olduklarını belli etmek amacıyla çadırlarının uçlarına siyah bayrak asarlar, boyunlarına siyah kumaşlar atarlardı. Araştırma sahamızda da yaşlı olduğunu belli etmek için genellikle siyah ya da koyu renkli kıyafetler tercih edildiği gözlemlenmiştir. Eski Türklerde yasin sadece cenaze sahiplerince değil, oba tarafından da tutulduğu yapılan araştırmalarda belirtilmektedir. Bu durum araştırma sahamız olan Yakapınar köyünde de aynıdır. Köyde bir ölüm olduğu zaman hemen cenaze evine gidilir ve cenaze sahiplerinin acısı paylaşılır. Bunun yanı sıra günümüzde yapılmasa dahi geçmişte köyde bir ölüm olduğu vakit müzik dinlenmediği, belirli bir süre televizyon izlenmediği ve evlerde bulunan aynaların üstünün örtüldüğü bilinmektedir. Burada ölüm olayının bireysel bir olay olmadığını toplumsal bir olay olarak görüldüğünü belirtmek doğru olacaktır.

Eski Türk geleneklerinde ölüm anlayışı ve ölüm etrafında oluşan ritüeller zaman ve coğrafyaya göre değişikliğe uğramıştır. Tahtacılar da ölüm etrafında oluşan inanç ve ritüeller

eski Türk geleneğinde ölüm inancı ve ölüm etrafında gerçekleştirilen ritüellerle benzerlik göstermektedir. Yakapınar köyünde ölüm etrafında oluşan inanç ve ritüeller günümüzde de devam ettirilmektedir. Bu inanç ve ritüellerin uygulanış biçimleri değişkenlik gösterse de uygulama amaçları değişmemiştir. Tıpkı İslamiyet öncesi Türk kültüründe olduğu gibi Yakapınar köyünde de ölüm anında ve ölümden sonra yapılan ritüellerin tamamının amacı ölen kişinin ruhunu rahat ettirmek ve ölümden sonra duyulan derin acıyı, üzüntüyü belli etmektir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. YAKAPINAR KÖYÜNDE YAŞAYAN HALK İNANIŞLARI

İnsanlar, kadim zamanlardan bu yana bir anlam arayışı içindedir. Bu anlam arayışı onların tarih sahnesine çıkmasıyla birlikte evrende olup biten ne varsa gözlemleyip açıklamak istemesiyle başlamıştır. Doğanın ve insan yaşamının belirsizliği insanların hem doğayı hem de kendi varlığını açıklama çabasına girmesine neden olmuştur. İnsanoğlunun anlam arayışı ve dolayısıyla da bilme isteği halk inanışlarının oluşumundaki en büyük etkidir. “*Halk inançları bir toplum tarafından kabul edilmiş ilahî bir dinin bilinen hükümleri ve öğretileri dışında kalan, fakat halk arasında yaygın bir şekilde yaşayan, itibar gören ve bir sonraki nesle aktarılan itikadlardır*” (Şişman, 2000: 472). İnsanoğlunun yaşadığı evrende meydana gelen doğa olaylarını açıklama isteği, onların hem hayatlarını kolaylaştırmak hem de evren ile iletişime geçip bu doğa olaylarını yönlendirme isteminden kaynaklanır. Halk inanışlarının sadece doğayı anlamlandırmak, insan hayatını kolaylaştırmak gibi işlevlerinin yanında farklı birçok işlevleri mevcuttur. Bu işlevler sosyo-kültürel, eğitim, iletişim, psiko-sosyal, eğlence, sosyo-ekonomik işlevler gibi pek çok işleve de sahiptir.⁶⁷ Bu çeşitli işlevler ile birlikte halk inanışları insan yaşamının her alanına etki etmektedir. Anadolu coğrafyasında yaşayan halk inanışlarının kökeni hakkında birçok araştırma yapılmış ve bu araştırmaların bir kısmı yaşayan halk inanışlarının Anadolu’dan başka kökeninin olmayacağını savunurken bir kısmı da bu halk inançlarının Türklerin anayurdu olan Orta Asya kökenli olduğunu savunmaktadır.⁶⁸ “*Türkler müslüman olduktan sonra bile kısmen yaşattıkları bazı Şaman dini inançlarını, Anadolu’ya gelirken beraberinde getirmişler ve günümüze kadar yaşatmışlardır, yani Anadolu’ya Orta Asya’dan gelmiştir*” (Şişman, 2000, 475).

Eski Türk inanışlarına bakıldığında insanın kavrayabildiği ve anlayabildiği herşeyin (örneğin bir ağacın, suyun, taşın) bir iyisi (ruhu) olduğu inancının hakim olduğu bilinmektedir. Herşeyin bir iyisi vardır ancak bu iyeler iyi ve kötü olmak üzere iki şekilde kategorize edilir. İnsanlar başına gelen olumlu şeyler nedeniyle iyi iyelere şükretmek isterken kötüden korunmak içinde birtakım pratikler geliştirir. Bugün görmezden geldiğimiz veya fark etmeden de olsa

⁶⁷ Halk inançlarının işlevleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Abdurrezzak, 2020.

⁶⁸ Yaşayan halk inançlarının kökeni hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Şişman, 2000.

hayatımızın pek çok anında uyguladığımız çeşitli inanışlar ve bu inanışlara ait pratikler mevcuttur. Bu inanış ve pratikler insan yaşamının her evresinde uygulanmaktadır. Bu halk inanışlarına paralel olarak bahsi geçen halk inanışları bağlamında halk hekimliği uygulamaları da yapılmaktadır. Bu uygulamalar kişinin içinde bulunduğu “sağlıksız” durumdan kurtulabilmesi için gerçekleştirilmektedir. Çünkü insanlar tıbbın gelişmediği dönemlerde ortaya çıkan hastalıklara kötü ruhların sebep olduğuna inanır, bu nedenle de kötü ruhların saldırıları ve etkilerinden korunmak için bir takım geleneksel yöntemler oluşturarak sağlıksız olarak nitelendirilen durumlardan kurtulmak istemişlerdir.

Araştırma sahamız olan Yakapınar köyünde de Tahtacılar a ait birtakım özellikleri yansıtan ve eski Türk halk inanışlarını ve bu inanışlara ait pratikleri günümüzde de devam ettirdiği halk inanışları mevcuttur. Bu inanışlar tabiat olayları ile ilgili olanlar, doğum, düğün ve ölüm ile ilgili olanlar ve bu alanların dışında yaşatılan halk inançları olmak üzere beş başlıkta incelenmiş ve bu inanışların gibi insan yaşamının evrelerinde gerçekleştirilmesi ve halk hekimliği uygulamalarının araştırma sahasında halk inanışları ile bağlantılı olarak uygulanmasından dolayı bu başlık altında halk hekimliği uygulamaları da incelenmiştir.

4.1 Tabiat Olayları İle İlgili Halk İnanışları

Bir kişi gökkuşağının altından geçerse cinsiyet değiştireceği inanılır (KK 9).

Gece Ay'ın çevresinde çember olursa yağmurun çok yağacağı inanılır. (KK 1, 9, 15).

Gökyüzünde bulunan her yıldız bir insanı temsil eder bu nedenle yıldız kayması ölüme işarettir (KK 9).

Kurban bayramına on gün kaldığı vakit kurban ayı görüldüğü zaman tüfek atılır, teneke çalınır. Böylece kötü ruhların uzaklaştırılacağı, kurban ayının nurunun yeryüzüne yayılacağı inancı vardır (KK 1, 7, 8, 9, 10).

4.2 Yakapınar Köyünde Doğum ile İlgili Halk İnanışları ve Uygulamaları

Yeni doğum yapan annenin mezarının açık olduğuna inanılır bu nedenle yeni doğum yapan anne evden dışarı çıkarılmaz ve evde yalnız bırakılmaz. Eğer anne ve çocuk evde yalnız kalmak zorundaysa bebeğin yastığının altına bıçak, makas koyulur (KK 1, 2, 20).

Bebeği alkarasından korumak için bebeğin başucuna ekmek koyulur. bu ekmeği gören al karasının bebeğe zarar vermeyeceği inancı vardır (KK 1, 9)

Al basması inancından dolayı anne ve bebeğin kırkı çıkıncaya kadar odalarına al basmasından koruması için hiç kullanılmamış tel süpürge koyulur. Tel süpürgenin her bir telinin bir asker olduğu, anne ve bebeği koruyacağı inancı mevcuttur (KK 9)

Yeni doğum yapmış iki kadın karşılaşırsa albasması olmasın diye birbirlerine iğne verir (KK 9).

Yeni doğan bebeğin kıyafetleri sâbi olduğu için akşam yıldızını görmez. Yani bebeğin kıyafetleri yıkandıysa akşam balkona asılmaz, evin içinde kurutulur (KK 3).

Yeni doğum yapan bir kadının yanına bekar bir kız yalnız başına gidemez (KK 1, 9).

Yeni doğum yapan anne al basmasından korunmak için yanında ya da üzerinde mutlaka kırmızı bir yemeni taşınmalıdır. Kırmızı yemeni anneye bağlanırken, sarı yemeni ile çocuğun üstü örtülür. Bu uygulama çocuğu sarılıktan koruduğu inancı ile yapılmaktadır (KK 1, 2, 3, 15, 20)

4.3 Yakapınar Köyünde Düğün ile İlgili Halk İnanışları ve Uygulamaları

Düğünü olacak kızın çeyizi baba evinden çıkarılırken cam kırılır. Bu uygulamanın nedeni genç kızın gittiği evde “can/ kalp” kırılması içindir (KK 1, 4, 5, 20).

Yeni evlenmiş gelinin al basması olacağı inancı mevcuttur bu nedenle tıpkı doğumda olduğu gibi gelin çeyizine tel süpürge alınır ve süslenerek çeyize eklenir. Tel süpürgenin her bir telinin yeni gelini koruyacak asker olduğu inancı mevcuttur (KK 9).

Düğün yemeklerinin pişirildiği ocağın külü o gün dökülmez, bir sonraki gün temizlenir (KK 1),

Düğün gününün ertesi günü gelinin başı bağlandıktan sonra ağzı işlemeli bir bez ile büyüklerin eli öpülünceye kadar kapalı tutulur. Bu uygulama ile gelinin büyüklerine saygılı olacağı, dedikodu yapmayacağı düşünülmektedir (KK 1, 3, 5, 9, 18).

4.4 Yakapınar Köyünde Ölüm ile ilgili halk inanışları ve Uygulamaları

Cenazenin üstüne şişmemesi için bıçak ya da makas koyulur. Yaşamı boyunca giydiği kıyafetler ise kesilerek cenazenin yanına koyulur (1, 3, 5, 6, 9, 10, 15).

Yakapınar yöresinde cenazeler genellikle eskiden olduğu gibi evin bahçesinde yıkılmaktadır. Cenaze yıkamak için ocağa kazan ile su koyulur. Yıkama işlemi bittikten sonra

bu kazan içinde bir damla dahi su kalmasın diye ters çevrilerek kapatılır. Bu, o hanede bir daha acı yaşanmaması için yapılır (1, 3, 6, 7, 9, 15, 18).

Ölen kişi kadın ise toprağa kurban gittiği inancından dolayı avuçlarına, ayaklarına ve iki kaşının ortasına kına yakılır. İnanca göre kadının iki kaşının ortasında zühre yıldızı vardır ve öldüğünde yakılan kına ile onun diğer dünyada Tahtacı olduğu anlaşılacaktır (KK 1, 9, 15).

Cenaze yıkama işlevinden sonra, cenazenin yıkandığı sabun atılır, cenaze evinde bırakılmaz. Bu bir daha o eve acı girmemesi için yapılan bir uygulamadır (KK 1, 15, 29).

Yakapınar'da ölüm olduğu zaman tabutun içine koyulmak üzere dikilen yatak ve yastığı dikmek için kullanılan iğne tekrar evden cenaze çıkmasını diye kırılarak atılır (KK 29).

Cenaze, evinden çıkarılıp defnedildikten sonra cenaze evi süpürülür. Bu uygulama cenaze evinden ağırlığın gitmesi için yapılmaktadır (KK 1, 2, 6, 9).

Cenaze defnedildikten sonra, evde helva ekmek dağıtılır. Helva ve ekmeğin ölen kişinin ahiret yemeği olduğu inancı vardır (1, 3, 6, 7, 9, 15, 18).

Mezarın kazılması için kullanılan kazma ve kürek üst üste gelecek bir şekilde mezarın üstüne bırakılırsa ya da evde kaynayan kazan devrilirse ölüm olacağına inanılır (KK 24).

4.5 Yakapınar Köyünde Diğer Halk İnanışları ve Uygulamaları

Gece sakız çiğnenmez. Kişinin hayvanının kaçacağına ve çiğnenen sakız ölü etine benzer (9, 31).

Gece tırnak ya da saç kesilmez. Kesilen tırnak ya da saçlar bir beze sarılarak bahçede belirli bir noktaya gömülür. Diğer dünyada bunların sorulacağı inancı vardır (KK 1, 2, 9).

Akşam çöp atılmaz, ocak külü temizlenmez. Uğursuzluk getireceği inancı vardır (KK 1)

Muharrem Ayı'nda aynaya bakılmaz, top oynanmaz (KK 1, 11).

Hava karardıktan sonra eve soğan, sabun alınmaz. Uğursuzluk getireceği inancı vardır (KK 1, 2, 9, 15, 20).

Bir kişinin terliğinin ters gelmesi onu hastalanacağı anlamına gelir. Bu nedenle terlik ters bırakılmaz (KK 9).

Süt güğümüne güğüm kuruyken süt katılmaz, bereketi kaçar (KK 2, 9, 15).

Uzun yola giden kişinin ardından ev süpürülmez. Uzun yola giden kişinin süpürülüp gideceği inancı vardır (KK 9).

Yola çıkan kişinin ardından sağ salim dönmesi için su dökülür (KK 1, 2, 3, 5, 6, 9, 10, 11, 15, 18, 19, 20).

Merdiven altından geçilmez, uğursuzluk getirir (KK 19).

Ayakkabı, terlik ters gelirse uğursuzluk getirir (KK 9, 19).

Evin eşğine oturulmaz, uğursuluk getireceğine inanılır. Genç kız evin eşğine oturursa evde kalır (KK 9).

Yatan çocuğun üstünden geçilmez, çocuğu boyu kısa kalır (KK 19).

Kara kedi görünce saç çekilir, saç hızlı uzar (KK 19).

Bıçak dik koyulmaz, makasın ağzı açık bırakılmaz uğursuzluk getirir (KK 30).

4.6 Yakapınar Köyünde Halk Hekimliği Uygulamaları

Kadın eğer hamile kalmadıysa rahminin kaydığı düşünülür ve karsığı çekilir. İki kadın, hamile kalmak isteyen kişinin ayaklarından tutarak yukarı doğru kaldırırlar. Bu işlem son bulduktan sonra bir bez sıkı sıkıya katlanır ve kadının beline rahminin tekrar kaymaması için bağlarlar. Beline kuşak bağlandıktan sonra kadının bu kuşağı çıkarmaması gerekmektedir. Bu kuşakla birlikte ilişkiye girmesi söylenir (KK 1, 2, 9,13).

Rahmi düşen kadının gebe kalması için karnına kuşak bağlanır (KK 1, 2, 9, 15).

Kadının üşütmesini gidermek için rakı çıkısı denilen uygulama yapılır. Ceviz büyüklüğündeki pamuk ipe sarılır. Pamuk daha sonra rakıya batırılır ve ocakta ütülenir. Kadına zarar vermeyecek bir sıcaklığa gelince onu kadının rahmine salarlar. Bu kadının vücuduna sıcaklık verir ve üşütmesini geçirir böylece kadının hamile kalmasına yardımcı olunur. (KK 1, 2).

Hamile kalmak isteyen kadının üşüttüğü düşünülen durumlarda yapılan bir diğer uygulama *soğan çıkısıdır*. Küçük bir soğan külün içine gömülür bir süre sonra soğan külden çıkarılır ve tülbentin içine koyularak bağlanır. Bu tülbente zeytin yağına batırılır ve rahme koyulur. Tülbentin sıcaklığının hamile kalmak isteyen kadının varsa üşütmesini aldığı düşünülür (KK 1).

Hamile kalmak isteyen kadın için Kara üzümü hayıt tohumu ile döverler ve balla karıştırırlar. Her sabah bir kaşık yerler (KK 3).

Hamile kalmak için maydonoz suyu kaynatılarak buharına otururlar (KK 3).

Gebe kalmak için arpa kaynatılır, kaynadıktan sonra kadın buharına oturur. Soğudukça ısıtılarak uygulamaya devam edilir. Kadının üşütmesini alacağı düşünülür (KK 9).

Hamile kalmak isteyen kadına, doğum sancısı çeken kadının ısırıldığı elmanın yedirilmesi ya da közde pişen ve üstüne kimyon serpilten turuncun hamile kalmak isteyen kadının rahmine konulması.

Hamile kalmaktan kaçınmak için ise ekşi erik pestilinin ezilerek rahme koyulur (KK 2).

Çocuğun göbek bağı düştükten sonra tuzlanır (KK 20).

Çocuğun pişiklerini tedavi etmek için mersin yaprağının ezilerek zeytin yağ ile karıştırılıp çocuğun pişik bölgesine sürmek (KK 9).

Egzama için koyun tüyünden yapılan keçe ısıtılır, maşa ile alınır ve dua edilerek üzerine tükürülür. Keçe daha sonra egzama olan bölgeye sürülür/ Dolunayda dua okunarak birkaç süpürge teli ile egzama olan bölge süpürülür (KK 7).

Kişi ciğerlerini üşüttüğünde sırtına kupa vurulur. Bir bez zeytin yağı ile ıslatıldıktan sonra çakmak yardımıyla yakılır, bir bardağın içine ateş tutulur ve sırtına koyulur. Tüm sırt bölgesine uygulandıktan sonra sıcak bir bez ile sırt kapatılır (KK 13).

Üşütme durumlarında tuğla ısıtılır, üstüne bir miktar rakı dökülür ve rakının buharına oturulur. Buharın üşütmeyi ve vücuttaki iltihabı söktüreceğine inanılır (KK 1)

Üşütme durumlarında yapılan bir başka uygulama maydanoz ve soğan suyudur. Maydanoz ve soğan kaynatıldıktan sonra içilir. Vücuttaki iltihabı alacağı düşünülür (KK 6).

Derin kesilmiş yere sigara tütünü basılır, tütün kanamayı durdurur (KK 9).

Kişi bir şeyden tiksindiğinde üstüne soğuk su dökülür, irkilemeyle birlikte tiksinnmesinin geçeceği düşünülür (KK 9).

Diş ağrısında pamuğa bir miktar rakı dökülür, pamuk ağrıyan dişin üzerine yerleştirilir ve bir müddet bekletilir (KK 20).

Göz akıntısında akıntıyı durdurmak için demlenmiş çay ile göz silinir (KK 3).

Gözde arpacık çıktığında o bölgeye sarımsak sürülür (KK 9).

Vücutta çıkan siğilleri geçirmek için incir sütü sürülür (KK 15).

4.7 Yakapınar Köyünde Yaşayan Halk İnanışları ile İlgili Genel Değerlendirme

İnsanoğlu tarih sahnesine çıkmasıyla birlikte kendi dışında gerçekleşen olayları açıklamak ve varoluş nedenini ortaya koymak için birtakım inanç ve bu inançlara bağlı ritüeller gerçekleştirmiştir. Doğanın bilinmezliği karşısında çaresiz olan insanoğlu bu bilinmezliği aşmak için doğa olayları başta olmak üzere karşılaştığı tüm olaylarda bir neden-sonuç ilişkisi kurmuştur ve bu inançlar, var olduğuna inandığı iyi ve kötü ruhlar çevresinde gelişmiş; kimi zaman korunma kimi zaman ise önlem ve teşekkür niteliğinde gerçekleştirilen ritüellerle yaşatılmış ve aktarılmıştır.

İnsan yaşamının neredeyse her alanına etki eden halk inançlarının kökeni hakkında birçok araştırmacı görüş bildirmektedir. Bizim de desteklediğimiz görüşlerden biri, bu inançların Orta Asya kaynaklı olduğudur. Türkler, Orta Asya'dan Anadolu'ya gelirken bu inançları beraberinde getirmiş ve bu inançlar farklı yaşam tarzlarından, kültürlerden, dinlerden etkilenerek günümüze kadar aktarılmıştır. Araştırmamız sırasında karşılaştığımız ve yukarıda verilen halk inançları bu durumu destekler niteliktedir. Bu inançların eski Türk inançlarıyla sıkı bir bağının olduğunu görmek mümkündür. Araştırma sahamız olan Yakapınar köyünde geçiş dönemleri ile bağlantılı olmak üzere halk inancı uygulamaları hala canlı bir şekilde yaşatılmakta ve devam etmektedir.

SONUÇ

Konar-göçer yaşam tarzında orman işçiliği ile uğraşmaları sonucu bir meslek adı olarak karşımıza çıkan Tahtacılık, günümüzde bir inanç zümresini temsil eden adlandırmadır. Tahtacılar, Alevi inanç sistemine mensup bir topluluktur ve bu topluluğun diğer Alevi zümrelerden farklı olmasının en temel sebeplerinden biri kendi içinde bulunan ocak yapılanmasından kaynaklanır. Soylarının On İki İmam vasıtasıyla Ehlibeyt soyuna dayandığına inanılan bir karizmatik inanç önderleri adına kurulan ocaklar, inanç sisteminin temel yapısını oluşturur. Tıpkı diğer Alevi zümrelerde olduğu gibi Tahtacılar da kendi içinde bir ocak yapılanmasına sahiptir. Yanyatır ve Hacı Emirli ocakları Tahtacıların bağlı olduğu ocaklardır. Bahsi geçen bu ocakların diğer Alevi ocakları ve hatta kendi içinde dahi bir hiyerarşisi vardır. Tahtacılar, sahip oldukları sosyal, kültürel ve dini alandaki ritüel evrenlerini bu ocaklar etrafında şekillendirmiştir. Onların gerek siyasi gerekse sosyal nedenlerden dolayı çok uzun zaman boyunca göçebe olarak yaşadıkları ve yakın bir dönemde yerleşik hayata geçtiklerinin bilinmesinin yanı sıra yine bu sosyal ve siyasal nedenlerden dolayı kapalı bir toplum yapısına sahip oldukları da bilinmektedir. Kapalı toplum yapısı sayesinde yukarıda bahsedilen kültürel, sosyal ve dini alandaki ritüel evrenlerini canlı tutmayı başararak günümüze kadar aktarmışlardır. Tahtacıların sahip oldukları ritüel evrenleri yerli yabancı birçok araştırmacının dikkatini çekmiştir. Kapalı bir toplum olması, özellikle dinî alanda sahip oldukları ritüellerini sır kavramı ile icra etmeleri ve bu ritüellere kendinden olmayanları almaması sebebiyle bu ritüeller sırrını hala korumaktadır.

Çalışmamıza konu olan Yakapınar köyü, İzmir ili Bayındır ilçesinde bulunan Yanyatır ocağına bağlı üç Tahtacı köyünden biridir. Yakapınar köyü Tahtacılar için sosyal, kültürel ve dinsel öğelerin birçoğunun günümüzde dahi canlı bir şekilde yaşadığı örneklerden biridir. Köyde Tahtacı kültürüne ait ritüellerin canlı bir şekilde yaşatılıyor olmasından dolayı çalışmamızın merkezini bu ritüeller oluşturmuştur. Yakapınar köyünün seçilmesindeki asıl neden köy hakkında daha önce yapılan çalışmaların literatürde veri oluşturmasına rağmen köyün tarihi ve sosyokültürel yapısı hakkında ayrıntılı bilgi vermemesidir. Bununla birlikte Tahtacıların bölgeye ne zaman ve hangi yollar üzerinden geldiği hakkında da bilgilerin bulunmaması, yapılan bu çalışmaların Tahtacılar üzerine son 10 yılda literatüre katkı sunan

çalışmalar olsa da hala yeterli olmaktan uzak olmasıdır. Bu çalışmalar köyün ritüel, anlatı, inanış ve uygulama gibi halk bilgisi ürünleri yönünden zengin inançsal evreni ve kültürel birikimi düşünüldüğünde yeterli değildir. Yakapınar üzerine literatürün yok denecek kadar az olması ve var olan az sayıda çalışmada da Yakapınar'ın monografik olarak incelememesinin yanı sıra sözlü tarih ve mevcut literatürü bir bütün olarak ele alınmadığı görülmüştür. Bu nedenlerden dolayı Yakapınar köyü, çalışmamızın konusunu oluşturmuş ve köy, halk bilimi bağlamında ele alınarak incelenmiştir. Bundan dolayı çalışmamızda Yakapınar köyünde geçmişten günümüze kadar yaşatılan Tahtacı kültürü ve bu kültüre ait ritüeller, inanışlar ve uygulamalar değişim, güncelleme ve günümüzde uygulamama gibi unsurları dikkate alarak tespit edilmeye çalışılmış, köyde gerçekleştirilen ritüeller derinlemesine incelenmiş, bu ritüellerden geçmişten günümüze korunarak aktarılanları, yaşatılanları, tarihsel süreç içerisinde yitirilenleri bir araya getirmek hedeflenmiştir.

Bu hedef doğrultusunda hazırladığımız çalışma giriş ve dört ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmamızın giriş bölümünde araştırmanın konusu, alanı amacı, önemi, yöntemi ve kaynak kişi grubu, fiziki çevre, beşeri durum ve tarihçesinden bahsedilmiştir. Yakapınar köyünü konu alan çalışmalarda köyün tarihi üzerine kesin bilgilerin bulunmadığı, buna ek olarak köyün “Eski Uladı” denilen mevkiden taşınarak şu anki konumuna yerleştiği belirtilmiştir. Sözlü kaynaklardan aldığımız bilgiler köyün, üç Tahtacı sülalesi olan “İmamoğulları, Çakıroğulları ve Kellecioğulları” sülaleleri tarafından şu anki konumunda kurulduğu yönündedir. Bununla birlikte Cahit Telci'nin 2016 yılında Aydın sancağında bulunan Tahtacı topluluğu hakkında hazırlamış olduğu makalede bulunan veriler sahamızdaki sözlü kültür ve köydeki sülale isimleri ile uyumlu bir tablo sergilemektedir. Köye ilk yerleşen sülalenin İmamoğlu sülalesi olduğu ve bu sülalenin Tosan adı verilen bölgeden köye geçtiği bilgisi doğrultusunda bu bölgenin Eski Uladı mevkinin kuzeyinde yer alması ve İmamoğulları sülalesinin bu yol üzerinden geldiği göz önüne alındığında Yakapınar'a gelen Tahtacıların Aydın üzerinden şu anki konuma gelmiş olabileceği ve Eski Uladı'yı bir geçiş güzergahı olarak kullanıp köye ulaştıkları ihtimalini güçlendirmektedir. Bununla birlikte köyün yer değiştirmesi fikri yaptığımız literatür taramaları ve görüşmeler doğrultusunda doğrulanabilir varsayımdan öteye geçemeyeceği yönündedir. Çünkü Eski Uladı denilen bölgede daha önceki yıllara ait mezarlar olduğu bilinmekle birlikte günümüzde bahsedilen bu mezar taşlarına ulaşamaması nedeniyle orada yaşamış olan kişilerin Tahtacı olup olmadığı bilgisine ulaşamamaktadır. Köy sınırları içerisinde bulunan mezarlık oldukça büyüktür ve eski mezar taşları fazladır. Mezarlıkta yapılan araştırmalar sonucunda en eski mezar taşı 1780 tarihli olduğu tespit edilmiş ve incelenen mezar

taşlarında Tahtacılar a ait motiflerin ve Tahtacı ibarelerinin kullanıldığı yapılan araştırmalarda belirtilmiştir. Bu konu hakkında elimizde bulunan yazılı ve sözlü kaynaklar incelendiğinde köyün kuruluşunun kısa süreli bir göç hikayesi olmadığı görülmüş, belirtilen bütün durumlar göz önünde bulundurulduğunda köyün kuruluş tarihinin 1700’lü yılların başlangıcında yani 18. yüzyılın başında olduğunu ve köyün şu an bulunduğu alanda kurulduğunu söylemek mümkündür.

“Yakapınar Köyünde Sosyo-ekonomik Yapı ve Gündelik yaşam” başlıklı birinci bölümde köyün aile yapısı, akrabalık ilişkileri, eğitim, üretim, beslenme alışkanlıkları, yaşam alanları ve son olarak giyim-kuşam alışkanlıkları incelenerek zaman içinde sosyal ve ekonomik yapı başta olmak üzere diğer alanlarda yaşanan değişim ve dönüşüm aktarılmıştır. Saha araştırmalar sırasında okuma yazma bilmeyen kişilere rastlanılmamıştır. Yapılan mülakatlarda kaynak kişilerin en az ilkokul mezunu oldukları, ilkokul seviyesinde eğitimi olan kaynak kişilerin de genellikle yaşça büyük olan kişiler olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte gençlerde eğitim seviyesi yüksektir. Geçmiş yıllarda hane içinde bulunan bütün bireyler tarımsal üretimde çalışmaktayken günümüzde eğitim seviyesindeki artış ve gençlerin farklı mesleklere yönelmesiyle ücretli işlerde çalışmaya başlamıştır. Bu durum aile yapısını da etkilemiştir. Tıpkı diğer kırsal alanda yaşayan topluluklarda olduğu gibi Yakapınar köyünde de geçmişte aileler geniş ailelerden oluşmakta ve üretim ilişkilerindeki değişimle birlikte başka bir deyişle tarımsal üretimin yerini ücretli işlerin almasıyla geniş aile yapısından çekirdek aile yapısına dönüşüm yaşanmıştır. Günümüzde gençlerin büyük bir çoğunluğu ücretli işlerle uğraşmakta, bir kısmı da tarım ve hayvancılık yapmaya devam etmektedir. Bununla birlikte araştırma sırasında yapılan gözlem ve görüşmeler sonucunda, köyde kadınların erkeklere oranla daha fazla çalıştıkları tespit edilmiştir. Kadınlar kimi zaman gündelik işçi kimi zaman iş veren olarak üretimde yerini almaktadır. Erkeklerin tarımda gündelik işçi olarak çalıştıklarına rastlanmamıştır. Tarımsal faaliyetlerde kadın emeği erkeklere nazaran daha yoğundur. Hayvancılıkta ise kadın ve erkek bir arada çalışmaktadır. Uzun yıllar boyunca tarımsal faaliyetler nedeniyle aileler Yakapınar çayırı ile köy arasında göçmüş ancak son yıllarda tarım ve hayvancılıkla yoğun olarak uğraşan aileler bu göçün zaman alması, hayvanların çoğalmasından dolayı yaz kış çayırda yaşamaya başlamıştır. Bazı aileler de çayırdaki evlerini satarak tarım ve hayvancılığı bırakmış, geliri daha fazla olan işlere yönelmişlerdir. Bunun yanı sıra köyde bulunan evlerin yapısı da günümüzde değişikliğe uğramıştır.

“Yakapınar Köyünde Alevilik Merkezli Ritüeller” başlıklı ikinci bölümde Yanyatır ocağına bağlı talip topluluklarının Alevi inanç sistemine özgü olan ritüelleri incelenmiştir. Ritüeller yeniden yaratma kabiliyeti sayesinde birey ve toplum arasında bağı güçlendiren ve bireyin topluma olan aidiyetini sağlayan, kutsal olarak kabul edilen olgu ve olayların yeniden yaşatılarak aktarıldığı yerlerdir. Alevi inanç sistemine ait ritüeller, inanç sistemini oluşturan Allah-Muhammed-Ali üçlemesi, Ehlibeyt, On İki İmam ve Kırklar inancının ve bu inançların mitik kökeninin yeniden yaşatılarak aktarıldığı yerlerdir. Bu yeniden yaşatma ve aktarma inanç sisteminde cem adı verilen ritüellerde icra edilen hizmetlerle birlikte gerçekleştirilmektedir. Alevilik merkezli ritüellerde inanç sistemine mensup diğer topluluklarda olduğu gibi Tahtacılar da kapsayıcı ritüeller yola giriş ritüelleridir. Bu ritüeller kişinin yaşamında yalnızca bir defa yaşayabileceği yani tekrarı olmayan ritüeller olmasının yanı sıra kişinin eski benliğinden yeni benliğine geçişini sağlar. Bu geçiş ile kişi, bir yandan toplum ile kendi arasındaki bağı güçlendirirken bir yandan da toplumsal alanda statü sahibi olur. Diğer Alevi topluluklarda olduğu gibi Tahtacılar da yola girmenin ilk şartı ikrar aldırmandır. İkrar aldırmanın belirli bir yaşı olmamasına rağmen Tahtacılar oğlan ikrarı baş yülüme ritüelinin gerçekleştirilmesiyle mümkün olur. Geçmişte baş yülüme ritüeli sünnetten sonra yapılmaktayken günümüzde ise Yakapınar köyünde bu ritüelin gerçekleştirilmediği gözlemlenmiştir. Kadın ikrarı ise evlenip baş bağlama ritüelinin gerçekleştirilmesinden sonra alınır. Yakapınar’da baş bağlama ritüeli, günümüze kadar yaşatılmış en canlı ritüellerden biridir. Lakin köyde Tahtacıyla evlensin ya da evlenmesin kişilerin başı bağlanmaktadır. Nitekim Yakapınar köyünde başı bağlandıktan sonra yola girip ikrar veren kadınlar oldukça azdır. Bu nedenle ritüellerin inançsal bağlamdan uzaklaşarak yalnızca bir uygulamaya dönüştüğünü söylemek pek de yanlış olmayacaktır. Tahtacılar yola giriş ritüelleri arasında incelediğimiz ritüeller arasında aşına, peşine ve çığildeştir. Tahtacılar ikrar verip inanç halkasına girdikten sonra sırasıyla aşına, peşine ve çığildeş olarak inanç halkasına dahil olurlar. Böylelikle de inanç sisteminde bulunan dört kapı inancı tamamlanmış olur; kişi, olgun insan mertebesine yükselir. Bu ritüeller yola girmeyen kişilerin katılmasının mümkün olmadığı ikrar cemi, musahiplik cemi ritüelleri içinde gerçekleştirilir. Araştırma sahamız olan Yakapınar köyünde bu merbelere ulaşmış kişiler yok denecek kadar azdır. Hatta günümüzde musahipli olan çok az sayıda aile bulunmaktadır. Köyde her ne kadar inanç halkasına dahil olan bireyler oldukça az olsa da zaman zaman köyde bulunan ikrarlı ve musahipli kişilerce meydan cemlerinin açıldığı gözlemlenmiştir. Meydan cemlerinde yola giriş ritüellerinden yalnızca ikrar alma ritüeli gerçekleştirilmektedir. Araştırmamız sırasında da köyde bir kez meydan cemi düzenlenmiştir. Ancak Tahtacıların yola giriş ritüeli altında incelediğimiz cem ritüellerine yola

girmemiş kişileri alınmamasından dolayı cemde gerçekleştirilen Alevilik merkezli ritüeller kayıt altına alınamamıştır. Bu nedenle yola giriş ritüelleri hakkında bilgiler köyde yaşamakta olan ve Yanyatır ocağı cemlerinde sazandarlık hizmeti gören kaynak kişimizden aldığımız bilgileri içermektedir.

Alevilik merkezli ritüeller konusu altında incelediğimiz takvimsel ritüeller; toplum tarafından organize edilen ve belirli dönemlerde gerçekleştirilen ritüelleri kapsamaktadır. Tahtacılar da belirli dönemlerde, yılda bir kez ve süreki olarak gerçekleştirilen ritüeller kısacası takvimsel olarak gerçekleştirilen ritüeller vardır. Çalışmamızın bu bölümünde Meydan cemleri, Cuma akşamları, Nevruz, Hıdırellez, Kurban Bayramı ve Muharrem Ayı'nda gerçekleştirilen ritüeller takvimsel ritüeller olarak incelenmiştir. Takvimsel olarak gerçekleştirilen ritüellerin kaynağını eski Türk inançlarından atalar kültü ile ilişkilendirmek mümkündür. Türklerin İslamiyeti kabulü ile birlikte dini temellere de dayandırılan bu ritüeller, Yakapınar köyünde yaşatılmaya devam ettiği, gerçekleştirilen takvimsel ritüellerin Orta Asya'dan gelen ve İslamiyet'in kabulü ile birlikte dönüşüme uğrayan atalar kültürünün izlerini taşımakta olduğu görülmüştür. Yakapınar'da günümüzde dahi ölen kişiler için Cuma akşamlarında üleştirmeler yapılması, Nevruz'un ölümler bayramı olarak kutlanması ve son yıla kadar bu kutlamaların mezarlıklarda yapılması, Hıdırellez'de Hızır ve İlyas başta olmak üzere ataların ruhu için kurbanlar kesilmesi, Kurban Bayramlarında kesilen kurbanların dini temelli olmasının yanı sıra bu kurbanların öbür dünyada kişiye yoldaşlık/rehberlik edeceği inancı İslam dininin kabulü ile dönüşüme uğrayan atalar kültürünün canlı bir şekilde korunduğunun kanıtıdır.

Toplumların beklenmeyen bir olay karşısında ortaya çıkan belirsizliği ortadan kaldırmak ve ortaya çıkan sorunun kökenine inerek yine bu sorunun problematik doğasını çözmek amacıyla gerçekleştirdikleri ritüeller Lauri Honko tarafından kriz ritüelleri başlı altında incelenmiştir. Alevilik merkezli ritüeller hakkında çalışmaları bulunan Bülent Akın, bu ritüellerin amacını genişleterek önlem ve korunma amaçlı da gerçekleştirdiklerini belirtir. Araştırma sahımız olan Yakapınar köyünde istenmeyen bir durumda olayların belirsizliğini ortadan kalmak, önlem ve korunma amacıyla gerçekleştirilen ritüeller kriz ritüelleri başlığı altında düşkünlük kaldırma, adak kurbanları incelenmiştir.

Düşkünlük, Anadolu'da bulunan Alevi topluluklarda olduğu gibi Tahtacılar da istenmeyen bir durum olarak kabul edilir. Kişi yola girmek için verdiği ikrarından dönerse yani "eline, beline, diline" düsturuna uymazsa yol kural ve erkânına göre düşkün kabul edilir. Düşküne verilen başlıca cezalardan biri yaşadığı toplumdan dışlanmasıdır. Düşkün olan kişiden

alışveriş yapılmaz, hiç kimse onunla konuşmaz, ateş yakmak için ateş dahi alınmaz. Bunun yanı sıra kestiği kurbanlar yenmez ve yedi sene boyunca cemlere alınmaz. Ancak düşkünlüğü kaldırıldığı vakit cemlere girebilir, yeniden toplumun bir parçası olabilir. Tahtacılar da kişinin düşkün olması durumunda iki aşamalı olarak düşkünlük kaldırılır. İçeri ve dışarı açtırma olarak düşkünlüğünü kaldıran kişi tekrar cem ritüellerine katılabilir. Uzun yıllar göçebe olarak yaşayan ve kapalı bir toplum olan Tahtacıların kendi içinde kurdukları bu geleneksel mahkemenin temel amacı toplum sınırları içerisinde kimseye muhtaç olmadan sorunlarını çözebilmektir. Bunun nedeni ise Sünni yönetimlere duyulan güvensizlikten kaynaklanmaktadır. Tahtacıların yerleşik düzene geçmeleriyle birlikte bu geleneksel mahkemenin etkisini kaybederek yerini devlet mahkemelerine bıraktığını söylemek mümkündür. Bununla birlikte inanç halkasına dahil olan kaynak kişilerimizle yaptığımız görüşmelerde düşkünlük karşısında verilen cezaların geçmişteki kadar ağır olmadığı, toplumu derinden etkileyecek bir olay yaşanmadığı müddetçe düşkün olan kişinin toplumdan dışlanmadığı belirtilmiştir. Tahtacıların geleneksel mahkemelerinin yerini devlet mahkemeleri alması, bu geleneksel yargı sisteminin zayıflamasını ve toplum üzerinde tam anlamıyla etkisini kaybettiğini söylemek mümkün olmasa da gün geçtikçe zayıfladığını söylemek mümkündür.

Yakapınar köyünde Alevilik merkezli ritüellerin gün geçtikçe azaldığı yapılan gözlem ve mülakatlar ile tespit edilmiştir. Bunun sebebi olarak köyün göç vermesinin yanı sıra göç almaya başlaması böylelikle de farklı kültürler ile bir araya gelmesi, buna ek olarak bu ritüelleri devam ettirecek hizmetlilerin köyde bulunmamasının yanı sıra inanç önderleri ile bireylerin arasındaki bağın zamanla koptuğu bu nedenle Alevilik merkezli ritüellerin gün geçtikçe azaldığı tespit edilmiştir.

Çalışmamızın “Yakapınar Köyünde Geçiş Dönemi Ritüelleri” başlıklı üçüncü bölümde insan hayatının eşiği olarak da tanımlayabilceğimiz doğum, sünnet, evlilik ve ölüm aşamalarının yanı sıra askerlik de geçiş dönemlerine dahil edilerek incelenmiştir. Geçiş dönemi olarak adlandırılan bu dönemlerde kişinin yeni durumunu kutsamak, kutlamak ve kişiyi korumak amacıyla gerçekleştirilen âdet, inanç, töre, dinsel ve büyüsel nitelikli uygulamalar mevcuttur. Çalışmamızın bu bölümünde geçiş dönemleri olarak adlandırılan dönemlerde Yakapınar köyünde gerçekleştirilen, yukarıda bahsi geçen dinsel ve büyüsel nitelikli, âyinler, âdetler, törelere katılımlı gözlem ve görüşme yöntemleriyle derinlemesine incelenmiştir.

Geçiş dönemlerinden ilki olan doğum, çalışmada doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası olmak üzere üç alt döneme ayrılarak incelenmiştir. Yakapınar köyünde doğum öncesinden başlayarak anne ve bebeğin sağlığının korunması için birtakım kaçınmaların yanı

sıra yapılan uygulamalar mevcuttur. Bu uygulamaların birçoğu anne ve bebeğin lohusalık olarak adlandırılan dönemi rahat geçirebilmesi ve alkarası olarak adlandırılan tasarımı zararlarından korunması için yapılırken bebeğin beden sağlığı ve geleceği hakkında yapılan uygulamalar da vardır. Bebeğe ad verme aşaması da oldukça önemli bir noktadır ve birtakım değişimler söz konusudur. Bebeklere geçmişte Alevi inanç geleneğine uygun isimler, siyasi kişilerin isimleri, dede, babaanne ya da anneannelerin isimleri verilirken son dönemlerde sosyal medyanın, iletişim araçlarının ve özellikle televizyon dizilerinin de etkisiyle bu durum değişmiştir.

Köyde doğum etrafında oluşan inanışlar, koruma ve kutsama isteği sebebiyle yapılan uygulamaların büyük bir çoğunluğu günümüzde devam etmektedir. Özellikle tıp alanındaki gelişmeler, sağlık hizmetlerine ulaşımında kolaylık gebelik öncesi ve gebelik sürecinde köyde yapılan uygulamalardan vazgeçilmesine sebep olurken gebelik sonrası anne ve çocuk etrafında oluşan inanç ve uygulamaların bir kısmı güncellenerek bir kısmı da geçmişte uygulandığı şekilde Yakapınar köyünde yaşatılmaya devam etmektedir.

Yaşamın bir diğer geçişi olan sünnet, erkek çocuk etrafında belirli inanç ve uygulamalarla gerçekleştirilen bu işlemle birlikte çocuğun tam anlamıyla “erkek” olduğu için sosyal statü kazandığı ve toplumsal kabulünün gerçekleştiği geçiş dönemidir. Bu çalışmada Yakapınar köyünde sünnet etrafında gerçekleştirilen bu uygulamalar sünnet öncesi, sünnet sırası ve sünnet sonrası olmak üzere üç başlıkta incelenmiştir. Geçiş döneminde ritüellerin zamanla inançsal bağlamından koparak yalnızca bir “uygulama” niteliinde yapılan ritüellere dönüştüğünü söylemek mümkündür. Yapılan saha çalışmalarında bu değişimin en yoğun görüldüğü dönem sünnet öncesi ve sünnet sırasındaki uygulamalardadır. Sünnet çocuğunun kıyafeti daha önceki yıllarda pırtı biçilme günü selevetlenen beyaz kumaştan dikilen iç don ve gömlek olduğu ancak daha sonra bunun yerini sünnet çocuğunun pelerin, asa, gömlek, pantolon şapkadan oluşan günümüz sünnet kıyafeti aldığı belirtilmiştir. Kıyafetin yanı sıra değişimin tespit edildiği bir diğer nokta sünnet törenlerinin yapıldığı mekanlardaki değişimdir. Ayrıca üç gün yapılan sünnet düğünlerinin bir güne indirilerek yapıldığı da gözlemlenmiştir. Bunun nedeni düğünde yapılan adetlerin çok olması, ekonomik nedenler ya da “tercih” olarak kaynak kişiler tarafından aktarılmıştır. Değişimin görüldüğü dikkate değer bir husus da inançsal boyuttur. Tahtacılar geçiş dönemleri olan sünnet ve evlenme dönemlerinde bayrak dikerek/ kaldırarak bu geçişi başlatmakta ve yine bayrak ile sonlandırmaktadır. Tahtacı geleneğine göre bayrak dikme/kaldırma töreni bir dede ya da müsahipli erkekler tarafından yapılmalıdır. Bununla birlikte düğün bayrağı dikilecek olan ailenin Tahtacı olması ve yola girmiş olması önemle

vurgulanır. Ancak bayrak kaldırma töreni köyde her ne kadar müsahipli bireyler tarafından gerçekleştirilse de yola girmemiş ve Tahtacı olmayan ailelerin sünnet düğünlerinde de bayrağın kaldırıldığı tespit edilmiştir. Aynı durum pırtı biçme ve kına yakma ritueli için de geçerlidir. Pırtıyı biçerken ve kına yakılırken selevet okuyacak kişinin bir anabacı (dedenin eşi) ya da müsahipli bir kadın olması gerekir lakin son zamanlarda düşkün olan ve yola girmeyen kişilerin selevet okuma ve kına yakma işlemlerini yaptığı tespit edilmiştir. Bu durum da geçmişte inanç temelli yapılan uygulamaların günümüzde inanç temelinden uzaklaştığını belirtmek mümkündür.

Geçiş dönemleri arasında incelediğimiz askerlik tıpkı sünnette olduğu gibi erkeğin toplumsal statüsüne katkı sağlayan bir dönemdir. Bir erkeğin askere gitmesi ya da gitmemesi üzerinden toplumsal tanımlaması yapılmakta, askere giden gencin “evlilik çağına” geldiği ve dolayısıyla olgunlaştığı kabul edilir. Askerlik, erkek bireylerin hayatlarında bir geçiş aşaması olmasının yanı sıra olgunluğunun toplum tarafından kabul edildiği bir döneme işaret eder ve bu nedenle çalışmamızda geçiş dönemi başlığı altında incelenmiştir. Askerlik etrafında da Yakapınar köyünde uygulanan dinsel ve büyüsel ritüeller vardır. Askerlik etrafında gerçekleştirilen bu dinsel ve büyüsel ritüellerin askeri koruma amacıyla yapıldığını söylemek mümkündür. Bunun yanı sıra bu aşamada yapılan uygulamaların diğer geçiş dönemlerinde uygulanan ritüeller gibi zamanla inançsal bağlamından uzaklaşarak simgesel uygulamalara dönüştüğü yapılan katılımlı gözlem ve mülakatlar sonucu tespit edilmiştir.

Hayatın geçiş dönemlerinden biri olan evlenme, kadının ve erkeğin sosyalleşme süreçlerinden biridir ve hatta en önemli aşamasıdır. Evlilik ile birlikte kurulan aile, bireylerin sosyalleşmeleri için önemli olduğu kadar toplumsal düzenin korunması için de oldukça önemlidir ve tüm toplumlar tarafından kutsal kabul edilir. Türklerin sahip olduğu kültürel, dini ve diğer toplumsal değerler sebebiyle evlilik, Türk toplumunda oldukça önemli bir yere sahiptir. Tahtacı toplumunda da, toplumsal düzenin temelini aile olduğu kabul edilir ve evlilik olayı kutsal kabul edilir. Yakapınar köyü geçiş dönemlerinde evlilik aşamasında yapılan katılımlı gözlem mülakatlar sonucunda bu aşamasında yapılan uygulamalardan değişimin en yoğun yaşandığı alanların evlilik yasakları ve kız isteme süreci olduğu görülmüştür. Tahtacılar uzun yıllar boyunca toplum içi evlilikler yaparak geleneğin dışarıya açılmasını engellemişlerdir. Bu nedenle “kendinden farklı olan” kişiler ile başka bir deyişle Tahtacı olmayan kişilerle evlenmenin toplumsal olarak kabul edilemez bir durum olarak tanımlamışlardır. Köyde evlilik yasakları hakkında yaptığımız mülakat ve gözlemlerde son zamanlarda teknoloji ve iletişim araçlarının gelişmesiyle inanç sistemi dışındaki kişilerle de

yapılan evliliklerin arttığı ve bu durumun daha önceki dönemlerde toplum tarafından “anormal” bir durum olarak kabul edilirken günümüzde “normal” bir durum olarak karşılandığı tespit edilmiştir. Tahtacı kültür ve inancına hakkında yapılan görüşmelerde Tahtacı olmayan kişilere kız verilmemenin yanı sıra damat tarafı Tahtacı olmasa dahi ikrarsız ise kız verilmediği, kız isteme sürecinden önce ikrarsız olan ailenin ikrarını aldırıldığı belirtilmiştir. Yapılan görüşme gözlemler sonucunda günümüzde köyde bu ön koşulun ortadan kalktığı tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra değişime uğrayan bir diğer konu gelin çevresinde gerçekleştirilen kadife ve pırtı biçme uygulamalarıdır. Geçmişte köyde, Tahtacıyla evlenmeyen kıza kadife ve pırtı biçilmezken, günümüzde bu durum değişmiştir. Aileler “içimizde kalmamın” diyerek inanç sistemi dışından yapılan evliliklerde kızlarına kadife ve pırtı biçtiği elde edilen bilgiler arasındadır.

Geçiş dönemleri arasına son olarak incelenen konu ölümdür. Ölüm insan hayatında en büyük belirsizliklerden biridir. Bu nedenle insanlar ölümün belirsizliğini belirli hale getirmek ve ölme karşı olan korku, endişe gibi duygularını hafifletmek için geçmişten günümüze birtakım ritüeller gerçekleştirmişlerdir. Ölümden sonra yaşamın devam edeceği, insanın yaşanılan dünyada değil, yaşanılacak olan dünyada hayatına devam edeceği inancı İslamiyet öncesi dönemlerden beri Türk kültüründe var olan bir inançtır. Eski Türk geleneklerinde ölüm anlayışı ve ölüm etrafında oluşan ritüeller zaman ve coğrafyaya göre değişikliğe uğramıştır. Tahtacılar da ölüm etrafında oluşan inanç ve ritüeller eski Türk geleneğinde ölüm inancı ve ölüm etrafında gerçekleştirilen ritüellerle benzerlik göstermektedir. Yakapınar köyünde ölüm etrafında oluşan inanç ve ritüeller günümüzde canlı bir şekilde yaşatılmaktadır. Bu inanç ve ritüellerin uygulanış biçimleri değişkenlik gösterse de uygulama amaçları değişmemiştir. Tıpkı İslamiyet öncesi Türk kültüründe olduğu gibi Yakapınar köyünde ölüm anında ve ölümden sonra yapılan ritüellerin tamamının amacı ölen kişinin ruhunu rahat ettirmek ve ölümden sonra duyulan derin acıyı, üzüntüyü hafifletmektir.

Çalışmamızın son bölümünde “Yakupınar Köyünde Yaşayan Halk İnanışları” incelenmiştir. İnsanoğlu tarih sahnesine çıktığı andan itibaren kendi etrafında ve hakimiyeti dışında gerçekleşen olayları anlamlandırmak ve bu olayların bilinmezliğini aşmak için doğa olayları başta olmak üzere karşılaştığı tüm olaylarda bir neden-sonuç ilişkisi kurmuştur ve bu olayların etkilerinden kendini korumak için birtakım inanış ve bu inanışlara bağlı uygulamalar geliştirmişlerdir. Bu inanışlar, var olduğuna inandığı iyi ve kötü ruhlar çevresinde gelişmiş; kimi zaman korunma kimi zaman ise önlem ve teşekkür niteliğinde gerçekleştirilmişlerdir. Türklerin Anadolu’ya gelirken beraberinde getirdiği inanış ve bu inanışlar etrafında gelişen uygulamalar farklı yaşam tarzlarından, kültürlerden, dinlerden etkilenerek günümüze kadar

aktarılmıştır. Araştırmamız sırasında karşılaştığımız ve yukarıda verilen halk inanışları bu durumu destekler niteliktedir. Bu inanışların eski Türk inanışlarıyla sıkı bir bağının olduğu yaptığımız literatür taraması ve sahada gerçekleştirilen mülakatlar sonucunda tespi edilmiştir. Araştırma sahamız olan Yakapınar köyünde geçiş dönemleri ile bağlantılı olmak üzere halk inanışları uygulamaları hala canlı bir şekilde yaşatılmakta ve devam etmektedir.

Sonuç olarak Yanyatır ocağına bağlı Tahtacıların Alevilik merkezli ritüellerini, geçiş dönemleri başta olmak üzere halk bilimi alanına giren konuları Yakapınar köyü örneklemini üzerinden halk bilimi kuram ve yöntemleriyle inceleyerek köy hakkında bir kılavuz oluşturmayı amaçlayan bu çalışma, Tahtacılara ait kültürel öğelerin Yakapınar köyünde canlı bir şekilde yaşatıldığını, ancak yaşatılan bu kültürel öğelerin inançsal bağlamından uzaklaştığını, bununla birlikte köyde Alevi inanç sistemine özgü ritüellerin hızlı bir şekilde unutulması ve dolayısıyla köyün tanımlanmasında kullanılan Tahtacılığın inançsal bağlam dışında kabul edildiği ve kullanıldığını ortaya koymuştur. Bu çalışmayla birlikte daha sonraki süreçlerde bölgede yaşayan diğer Tahtacı köyleri hakkında yapılan bilimsel düzlemdeki çalışmalara kılavuz olması ve bu çalışmayla birlikte Tahtacılara ait gelenek, görenek, kültür ve inanç merkezli ritüellerinin sonraki nesillere aktarılması amaçlanmıştır.

KAYNAKÇA

Abdürrezzak, Ali Osman, *Mitolojik Boyutu ve Çeşitli yönleriyle Kara İye (Kızık Boyu Halk İnançlarında Kara İye İnancı)*, Çanakkale: Paradigma Akademi, 2020.

Aça, MUSTAFA vd., *Halk Bilimi El Kitabı*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık 2019.

Akın, Bülent, “Alevi Cem Ritüellerinin Sınıflandırılması Sorunu ve Yeni Bir Sınıflandırma Önerisi” *9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi*, 2018.

Akın, Bülent, *Mitten Tasavvufa Aleviliğin Sır Dili Kırklar*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2020

Akın, Bülent, *Kızılbaş Oğuzlar ve Şah İsmail'in Anayurdu Diyarbakır*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2020.

Artun, Erman, *Türk Halkbilimi*, Adana: Karahan Kitabevi 2011

Aytaş, Gıyasettin “İttihat ve Terakki Döneminde Adana Valiliği Tarafından Tahtacı Yörükleri Hakkında Hazırlanan Bir Rapor”, 2012, *Türk Kültürü Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Sayı: 63, S. 59-76

Aytekin, Sefer, *Buyruk*, Ankara: Ayyıldız Yayınları, 2001.

Bozkurt, Fuat, *Buyruk- İmam Cafer-i Sadık Buyruğu*, İstanbul: Salon Yayınları, 2018.

Boratav, Pertev Naili, *100 Soruda Türk Folkloru*, İstanbul, 1984;

Biçici, Hür Kamil; Çetin, Nejat, Cep Saati Motifli Yakapınar Köyü Mezar Taşları, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Yıl: 2016, Sayı: 79, S. 143-170.

Biçen, Hüseyin Yüksel, “İnanışları ve Gelenekleriyle Tahtacılar”, Ankara, 2005.

Bilge, Mehmet Can, *İnançlar ve Gelenekler Çerçevesinde Anadolu'da Yaşayan Alevilik: Batı Ege Tahtacıları*, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2021.

Çobanoğlu, Özkul, *Halk Bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2005.

Çoruhlu, Yaşar, “Türklerde Ölüm”, *Cogito*, Sayı: 40, S. 244- 261, 2004.

Çıblak Coşkun, Nilgün, *Mersin Tahtacıları*, Ankara: Ürün Yayınları, 2005.

Çıblak Coşkun, Nilgün, “*Tahtacılar da Üç Sayısı ve Üçleme*” Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, Sayı: 56, S. 73-92, 2010.

Çıblak Coşkun, Nilgün “*Tahtacılar ve Tahtacı Ocaklarına Bağlı Oymakların Yerleşim Alanları*”, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, Sayı: 68, s. 33-54, 2013.

Durkheim, Emile, *The Elementary Forms of Religious Life*, New York, The Free Press, 1995.

Duman, İlknur “*Bayındır’ın Tarihi Kent Gelişimi*” adlı yayımlanmamış çalışma, S. 2-28, 2021.

Duman, Ahu Zeynep, *Aydın Yılmazköy Yöresi Tahtacılarında Geçiş Dönemleri*, Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Halkbilimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Ekici, Metin, “*Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*”, 2013, Geleneksel Yayınları, Ankara.

Eliade, Mircea, *Şamanizm*, Ankara: İmge Kitabevi, 1999.

Engin, İsmail, “*Tahtacılar- Tahtacı Kimliğine ve Demografisine Giriş*”, İstanbul, 1998.

Ersal, Mehmet, *Alevilik- Kavramlar ve Ocak Sistemi- Çubuk Havzası Örneği*, Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları, 2016.

Ersal, Mehmet, *Alevi Cem Zâkirliği*, Ankara: Barış Kitap, 2019.

Ersal, Mehmet, *Veli Baba Sultan Ocağı*, Köln/Almanya: Alevi Bektaşî Kültür Enstitüsü Yayınları, 2015.

Erdem Kük, Didem Gülçin, *Alevi-Bektaşî Gülbankları*, Çanakkale: Paradigma Akademi, 2023.

Ersin Genç, Sinem, *Kemalpaşa Tahtacı Kültürü: Çınarköy Örneği*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2017.

Eröz, Mehmet, *Türkiye’de Alevilik Bektaşîlik*, İstanbul: Otağ Yayınevi, 1977.

Gacar, Sultan Yıldız, “*Tahtacı Alevilerinde Sazandarlık Geleneği- Sazandar İsmail Gacar Örneği*”, *Alevilik Bektaşîlik Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 26, S. 155-187, 2022.

Gök, Beste, *Çanakkale Kaz Dağı Türkmenleri’nde Dinî ve Sosyal Hayat: Koşuburnu Köyü Örneği*, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2023.

Gürçayır Teke, Selcan *Türk Halk Biliminde Derleme- Çalışmalar, Tartışmalar*, 2016, Grafiker Yayınları, Ankara.

Güçlü, İbrahim *Bayındır Yakapınar Köyü Mezataşı Kitabeleri*, Yüksek Lisans Tezi, 2013

Hepkarşı, Derya “19. Yüzyıl Ortalarında Bayındır Kazasının Sosyal ve Ekonomik Yapısı”, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2001.

Honko, Lauri “Ritüllerin Oluşum Süreci” (Çev. Ruhi Ersoy), *Milli Folklor*, Sayı: 69, S. 129-140, 2006.

Höbel, Ayşen; Akkurt, Hümeysra Birol, “Kültürel Miras Alanlarının Algılanmasında Bir Yöntem Olarak Deneyim Rotaları: Bayındır Örneği”, *TÜBA-KED*, Sayı: 18, S.102-122.

Karasar, Niyazi, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2016.

Kalaycı, Hakkı “Kasabalaşmış bir Köy Monografisi: Sarayköy” *Kültür Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 11, S. 49-69.

Kandiyoti, Deniz, *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar*, İstanbul: Metis Yayınları, 2019.

Kırımlı, Yüksel, *Yetişkinliğe İlk Adım: Sünnet İğdiş, Sünnet, Bedene Şiddet Kitabı*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2009

Merdan, Aziz, “Bayındır Tahtacıları ve Dillerinin Belirgin Özellikleri” 2014, *Bilig*, Sayı: 69.S. 161-170;

Noyan, Bedri, Bektaşî ve Alevilerde Düşkünlük, *Türk Folklor Araştırmaları*, Sayı: 243, Sayı: 21, Cilt: 12, 1969.

Onay, İbrahim, “İslamiyet’ten Önce Türklerde, Cenaze ve Defin İşlemlerinde Uygulanan Gelenekler ve Bunların Amaçları”, *International Journal of Social Science*, Sayı: 3. Sayfa: 479- 490, 2013.

Oğuz, M. Öcal vd., “*Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*”, 2020, Grafiker Yayınları, Ankara.

Örnek, Sedat Veyis, “*Halk bilimi*”, Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2016

Sayın askan, Şenay, “Türk Kültüründe Ölüm Olgusu ve Ölüm sonrası Ritüeller” *Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 37, S. 179- 196, 2022.

Şahin, Elif, *Alevilikte Yol ve Yolculuk- Velâyetnâmeler Üzerine Halk Bilimi ve Tasavvuf Bağlamında Bir İnceleme*, Çanakkale: Paradigma Akademi, 2023.

Şahin, Elif, “Velâyetnâmelerdeki Ezoterik (Batnî) Yolculuğun Ritüeller Bağlamında İncelenmesi: Semah, Kurban, Çerağ Uyarma Ritüelleri” *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 27, s. 104-129, 2023.

Selçuk, Ali, *Ağaçeri Türkmenleri Tahtacılar*, İstanbul, 2008.

Süleymanov, Abdulfez (2009) “Çağdaş Türk Toplumlarında Aile ve Evlilik İlişkileri” *Aile ve Toplum, Eğitim- Kültür ve Araştırma Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 17, Sayfa: 8-17.

Sümer, Faruk “Ağaç-Eriler”, 1962, TTK Belleten, C. XXXVI/ 103, S. 521-528.

Şimşek, Esmâ, “Türk Kültüründe “Alkharısı” İnanıcı ve Bu İnanca Bağlı Olarak Anlatılan Efsaneler” *Ankara Uluslararası Kültür Sanat Edebiyat ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, S. 12, C. 5, s. 99-115, 2017.

Şişman, Bekir, “Anadolu’da Yaşayan Halk İnançlarının Menşei Üzerine Bir Araştırma” *Türk Kültürü*, Sayı: 448, S. 472-478, 2000.

Telci, Cahit “Cemaat-i Tahtacıyan: Aydın Sancağında Vergiden Muaf Tahtacı Topluluğu”, *Alevilik Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 13, S.5-34, 2016.

Yücekal Arpacı, Günnur, *Edremit Hacı Hasanlar Köyü Monografisi*, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antropoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2016.

Yetişen, Rıza, *Tahtacı Aşiretleri*, İzmir: Memleket Gazetecilik ve Matbaacılık, 1986

Yörükân, Yusuf Ziya (haz. Turhan Yörükân), *Anadolu’da Aleviler ve Tahtacılar*, İstanbul, 1998.

Yıldız, Durmuş, *Sosyo-kültürel ve Dinî Yönleriyle Tahtacılar: Elmalı-Akçeniş Örneği*, Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, Akdeniz Orta çağ Araştırmaları Anabilim Dalı, 2020.

Yıldız, Harun, “Alevi Geleneğinde Ölüm ve Ölüm Sonrası Tören ve Ritüeller” *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* Sayı: 42- Sayfa: 93-112, 2007.

İnternet Kaynakları

<https://www.nufusune.com> (Erişim Tarihi: 24.02.2024).

KAYNAK KİŞİLER

- KK 1:** Elif Öksüz (1967), Yakapınar köyü, İlkokul, Ev hanım.
- KK 2:** Sakine Aydınlioğlu, (1961), Yakapınar köyü, İlkokul, Ev hanımı.
- KK 3:** Döndü Yeniay, (1948), Yakapınar köyü, İlkokul, Ev hanımı.
- KK 4:** Hüseyin Tıkı, (1941), Yakapınar köyü, İlkokul, Emekli.
- KK 5:** Gülsen Çağlar, (1971), Yakapınar köyü, İlkokul, Ev Hanımı.
- KK 6:** Zuhâl Sultan Bozoğlan, (1976), Yakapınar köyü, İlkokul, Ev hanımı.
- KK 7:** İsmail Gacar (1967), Yakapınar köyü, Yüksekokul, Emekli.
- KK 8:** Cemal Bozoğlan (1967), Yakapınar köyü, İlkokul, Emekli.
- KK 9:** Yasemin Gacar, (1971), Yakapınar köyü, Lise, Ev Hanımı.
- KK 10:** Ömriye Öztürkmen (1958), Yakapınar köyü, İlkokul, Ev Hanımı.
- KK 11:** Zeynep Kocairi, (1976), Yakapınar köyü, Lise, Ev Hanımı.
- KK 12:** Fatma Umutlu, (1948), Yakapınar köyü, İlkokul, Ev Hanımı.
- KK 13:** Aysel Temiz, (1941), Yakapınar köyü, İlkokul, Ev Hanımı.
- KK 14:** Aynur Temiz, (1955), Yakapınar köyü, İlkokul, Ev Hanımı.
- KK 15:** Meryem Bozoğlan, (1955), Yakapınar köyü, İlkokul, Ev Hanımı.
- KK 16:** Sami Gacar, (1941), Yakapınar köyü, İlkokul, Emekli.
- KK 17:** Neriman Ökten, (1971), Yakapınar köyü, İlkokul, Ev Hanımı.
- KK 18:** Bilgen İlan, (1977), Yakapınar köyü, Lise, Ev Hanımı.
- KK 19:** Gülsüm Bozoğlan, (1980), Yakapınar köyü, Lise, Ev hanımı.
- KK 20:** Meryem Koparan, (1990), Yakapınar köyü, Lise, Ev hanımı.
- KK 21:** Çağla Nur Çolak, (2000), Yakapınar köyü, Üniversite, Aşçı.
- KK 22:** Gülistan Pınar, (1999), Yakapınar köyü, Üniversite, Ekonomist.
- KK 23:** Doğukan Çağlar, (2000), Yakapınar köyü, Üniversite, Turizmci.
- KK 24:** Orkan Tok, (2001), Yakapınar köyü, Lise, İşçi.
- KK 25:** Şennur Cerit, (2000), Yakapınar köyü, Üniversite, Gıda Mühendisi.
- KK 26:** Ersâğ Menci (1998), Yakapınar köyü, Üniversite, Şehir Planlamacısı.
- KK 27:** Alperen Gacar (1998), Yakapınar köyü, Üniversite, Yazılım Teknikeri.
- KK 28:** Hüseyin Ertürkmen, (1983), Yakapınar köyü, Lise, Şoför.

KK 29: Ayşe Bozoğlan, (1948), Yakapınar köyü, İlkokul, Ev hanımı.

KK 30: Emir Ayşe Öksüz, (1969), Yakapınar köyü, İlkokul, Emekli.

KK 31: Süleyman Çettel, (2000), Yakapınar köyü, Üniversite, İşçi.

KK 32: İsmail Gacar (1948), Yakapınar köyü, İlkokul, Emekli.

KK 33: Ayşen Gacar (1950), Yakapınar köyü, İlkokul, Ev hanımı.